

Dva pira

Dragojla Jarnević

Dragojla Jarnević

Dva pira

Izdavači

Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“, Karlovac
Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Za izdavača

Jasmina Milovčić, viši knjižničar
dr. sc. **Tatijana Petrić**

Urednica

mr. sc. **Hrvojka Božić**

Pogovor i rječnik

dr. sc. **Irena Lukšić**

Ilustrator

Zvonimir Ćuk

Grafičko oblikovanje i tisak

Tiskara Pečarić-Radočaj, Karlovac

ISBN 978-953-7852-20-7

ISBN 978-953-500-144-7

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod
brojem 000919725.

Naklada

300 primjeraka

Tisak dovršen u prosincu 2015. godine

PREDGOVOR

Svojevrsan pothvat Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić” u izdavanju cjelokupne književne ostavštine karlovačke književnice Dragojle Jarnević, nastavak je težnje koju je još 2000. godine izrazila Matica hrvatska u Karlovcu objavivši cjelovit integralni tekst njezinog *Dnevnika* urednice dr. sc. Irene Lukšić. Omogućit će to, nesumnjivo, lakše proučavanje i adekvatno vrednovanje ove, ipak, podosta zanemarene književnice, ali nadasve talentirane žene 19. st. koja u jednom tada provincijskom Karlovcu postaje začetnicom nečega što će, tek stotinu godina kasnije, neki teoretičari književnosti definirati kao žensko pismo.

Neospornog književnog dara i s velikom željom za pisanjem (neumorno piše noću, kad pozavršava sve poslove) stvorila je značajan književni opus: od domoljubnih i ljubavnih pjesama, tipičnih primjeraka tadašnje prigodne lirike, zatim desetak, uglavnom, sentimentalno pustolovnih novela koje je objavljivala u tadašnjoj periodici do romana *Dva pira* i drama koje, doduše, nisu niti objavljene niti izvođene: *Duvna*, *Veronika Desinićeva* i *Marija, kraljica ugarsko – hrvatska*.

Rođena Karlovčanka, kao pripadnica viših slojeva društva školovala se na njemačkom jeziku, a tek s 27 godina, potaknuta idejama iliraca, počinje učiti hrvatski jezik. Gotovo cijeli život, od prerane smrti oca, pratili su je egzistencijalni problemi, pa je vrlo rano prinuđena zarađivati za život: šivanjem, odgajanjem djece, a radila je i kao odgojiteljica na plemićkim dvorima Graza, Trsta i Venecije. Pored napornog rada, Dragojla pronalazi vremena i za planinarenje i za pisanje, uz to drži stručna predavanja iz pedagogije te postaje ugledna članica Hrvatskog pedagoško-književnog zbora. Kao prva profesionalna književnica, gorljiva ilirka, odgajiteljica i pedagoginja, već je za života stekla ugled i poštovanje suvremenika, potvrda čemu je litografija Muževi ilirske dobe, na kojoj su prikazani istaknuti ilirci 19. st.

Objavljivanje Dragojline ostavštine započinjemo objavljivanjem pretiska feljtona njenog jedinog romana - *Dva pira*. Tako više od 150 godina nakon njegovog nastanka, imamo objavljeno djelo u kojem je književnica sažela svoje pripovjedačko iskustvo i učinila značajan pomak u opisu društvenog konteksta i psiholoških obilježja likova. Objavljivan je u nastavcima u časopisu *Domobran* samo godinu dana nakon objave prvog romana novije hrvatske književnosti Kraljevićevog *Požeškog đaka*.

Za razumijevanje *Dva pira* i njegovog značaja u nacionalnoj književnosti važno je poznavati kontekst vremena u kojem je nastao, u vremenu kada su hrvatski pisci na-

stojali potisnuti lako dostupnu, uglavnom trivijalnu njemačku beletristiku i stvoriti hrvatsku pripovjednu prozu. Nastao je u duhu Draškovićevog spisa *Ein Wort an Illyriens hochherzige Töchter* kada pisanje postaje i te kako društveno prihvatljivo, štoviše poželjno. Iako nedovoljno afirmiran u Hrvatskoj, roman se pokazao više nego li pogodnom vrstom za stvaranje čitateljske publike i širenje narodnog jezika.

Roman ima nekoliko fabularnih linija povezanih glavnim likovima, a fabularni okvir čine dva pira od kojih oba završavaju tragedijom, prvi požarom, smrću i otmičom, a drugi ubojstvom. Vremenski obuhvaća razdoblje od dvadesetak godina oko revolucionarne 1848. Stil je očekivano patetičan, prati sve osobine tadašnjih romana: sentimentalnost, neobični događaji i nagli preokreti, shematizirani likovi, ljubavne nesreće, nemogućnost realiziranja ljubavne veze zbog sukoba obitelji ili staleških razlika, što ujedno pokazuje dobro poznavanje tadašnjeg čitateljskog ukusa.

Iako su opreke među likovima staleške i političke, apostrofirane kroz odnos Bogatovića, bogatog seljaka, rodoljuba i plemića Nehajkovića, mađarona, one nisu nužno uvjetovane društvenim položajem, već prvenstveno razlikama u shvaćanjima, ideologijama i svjetonazorima. Dvadesetak likova ovog romana najvećim su dijelom statički nositelji izrazito didaktički oblikovanih osnovnih ideja – afirmacija nacionalne ideje i protumađarskog stava što izražavaju kroz dijaloge pune rodoljubnog zanosa koji u nekim dijelovima postaje pretjerano patetičan pa i opsesivan. Za razdoblje nastanka romana potpuno su očekivana i imena likova vezana uz njihova obilježja (Bogatović, Nehajković, Nepravdić). No, pojavljuju se i individualizirane osobine, najizraženije u opisu lika plemkinje Blaženke u kojem se vidi značajno emocionalno sazrijevanje i emancipacija. Blaženka se oslobodila očevog mišljenja i njegovih nenarodnih stavova te uz osebujni život, u zreloj dobi upoznaje hrvatski jezik, zanesena idejama ilirizma, usavršava ga i postaje „gorljiva domorotka”, baš poput same autorice. Ovim romanom D. Jarnević je, kako je to istaknuo K. Nemeč (Povijest hrvatskog romana) postavila temelje općem idejnom i moralnom stavu koji će doskora, uz izvjesne varijacije, preuzeti Šenoa.

Kakogod, objavljen roman *Dva pira* spreman je za detaljnu analizu, stručno i kompetentno vrednovanje. Ujedno će, nadam se, biti i korak dalje u definiranju značaja D. Jarnević u razvoju hrvatske književnosti te doprinjeti njenom primjerenom pozicioniranju u korpusu nacionalne književnosti.

mr. sc. Hrvojka Božić

Dragojla Jarnević

Dva pira

Dva pira

Prvi pir.

U njekom ugodnom predielu mnogini prirodnimi krasotami nakićene Hrvatske ima selo u pouzkoj dolini opasano naokolo ovisokimi hridmi; sa ovih hridih nadgledavaju se u dolinu skromne kućarke, redomice po vrhovih nanizane; njim na domaku stoji ukusno sagradjen vlastelinski dvorić s drvoredom uzbrdo, do vratih mu nasadjenim. Desno od dvora pod bregom stoji župna crkva, a niže nje župnikov stan.

Bijaše kasna jesen i zima se primaknula sa svojim bielim plaštem, kojim je prikrla zemlju. Iz sela u dolini bijaše čuti veselo juškanje i pjevanje, koje se je na daleko razlegalo. U kući preimućnoga seljana Pere Bogatovića slavio se pir jedine mu kćeri, koju si izprosi Jurica Kukavčić, sin građanskih roditeljah. Vatren domoljub nije se otimao slaviti pir po narodnu, te prista uz tasta si, koj sav pir uredi na narodnu. Crvena zastava vejaše sa kuće, kojoj bijaše zataknuta pod krov, da se znade, da je pir u kući. Bijaše zastava nakićena krasnim viencem, što je bio privezan izvezenim privezaljkom, te je divno odsievkao u sniegu, što se je naokolo laštio. Pod njim se sabrã hrpa omladine, koja se je divila zastavi i prisluškivala gudbu u kući. Unutri sjedaše kita izabranih svatovah. Građanski sjedjahu u smjesi sa imućnimi seljaci, a bijahu jednim duhom svi u skladu i veselju. Kuća bijaše dosta prostrana, ali ipak posvuda vrvijahu, što domaća služinčad, što gledaoci i slušaoci.

Do kakovih 50 korakah daleko bijaše novo sagradjena pivnica; u njoj pjevahu Primorci zidari, koji ju tekar dozidaše; gospodar Bogatović jim dade za likovo

i za sutrašnjega sretnoga puta, kad je baš i pir bio, nješto obiljniju večeru. Sve bijaše veselo i zadovoljno. Da bude što veće veselje, pozove Bogatović na dvorišću stojeću omladinu u kuću, donese joj piti i jesti te ih podvori, što ono vele, gospodski.

Za stolom napijãše svatovski starešina najprije na zdravlje mladićem, a onda roditeljem vesela mladoženje, koji sjedjahu uz njega.

Krasno li bijaše to dvoje: mladoženja i mlada! On vitka, visoka uzrasta, bieloputan, modrook i plavokos; odieven na narodnu: modrimi hlačami modrim prsnjakom i smedjom surkom; sve bje ukusno obšiveno bielo-crvenim gajtanom; na glavi bijaše mu crvenkapa obšivena srebrnom srmom.

Mlada mu crnomanjasta a modrooka, nalikovaše doista kipu bogorođičinu u župnoj crkvi — sa bogatim viencem i partom...

Odielo joj bijaše takodjer na narodnu: bielo, krasno izšiveno i resicami obšiveno. Vratu joj se privijaše dragocjeno bielo biserzrnje sa širokom crvenom svezaljkom preko ledjah, a dražestno tielo stezaše crven širok pojas. Za stalno nebijaše u čitavu predielu skladnije dvojice od ovih.

Na prvi pogled moglo se smotriti u obijuh, da jih oživljuje jedna misao, i da dišu jednim duhom; jer jim bijaše u volji jednak način pirovanja — a usta jim zboriše samo hrvatskim — materinjim jezikom...

Za poduljim mirovanjem podigne se starešina, jednom rukom skidajuć kriljak, a drugom dižući punu čašu; moleći za posluš, nazdravi: „Bog nam poživi naše mladiće, koji su se tako liepo našli. Da Bog dao, napredovali svoga vieka u sva-

čem dobru i nikad jih nenašla tuga; rodili djecu svu na slavu i čast mile nam domovine, i nikada se nezaboravili, da su hrvatska djeca!“

U glas napiše im i ostali svatovi; gusle zagudiše, svirale zaszviraše, i urnebesni živio! razleže se zrakom nastajuće noći.

Malo za tim digne starešina opet čašu i nazdravi ženikovim roditeljem: „Da nam Bog poživi na mnogo godinah i vriedne roditelje našega mladoženje, koji su nam ga tako liepo odhраниli, i poslali po najljepšu ružu našega zavičaja. Da Bog dao, dočekali čilih i zdravih unukah na svoje veselje i napredak drage nam domovine.“

Opet se oglasiše gusle i svirale, i sve je na tu zdravicu pilo.

Pojavi se sada kuće gospodar kablom u rukuh i stavivši ga na stol reče:

„Veselo moji svatovi; ja odoh za čas mojoj majki, koja za menom pita, a dok se vratim biti će dosta.“

Ode on a Jelena, večerašnja mlada, brižljivim si okom gledaše za otcem. Slutila je, rad šta pita mati za njim, ali nesmjede od stola, da joj prigleda, pogruži se i neveselim okom gledaše cokol sebe. Posnašica joj Tonka, sestra njezina zaručnika, radovaše se mladjahnom dušom ovom piru, na kakovu je jošte nebijaše nikada, ali ju seta mlade raztuži i počne ju neveselim okom motriti:

„Što ti je dušo, Jelo, te si se snuždila?“ šaptnu joj prieko svoga stolnoga susjeda. Tiho odvratila Jelena:

„Mati mi je, znadeš, trudna djetetom, i upravo sada na težkom... Slutnja mi legla na dušu, mrka slutnja, koja neće da me ostavi.“

„Nepredaj u nevrieme i gledaj, kako

se onaj stari uz mladu onu snašu hvata u kolo.“

I doista bijaše smiešan prizor gledati supijana starca skakati uz mladu snahu. Tonkina mladjahna duša smatraše ovaj prizor djetinskom nedužnosti, i od srca se smijući zaboravi Jeline mrke slutnje. I stari Kukavčić, otac joj, prinapiv se rujna vinca, digne se teturajuć i uhvativ se u kolo, zaigra ne lože od mladih momakah. Sada stane gromoviti smieh, i sve se veselo uzkovrca po sobi.

Varoški svatovi stenjahu od vrućine, što zavlada u sobi. Obično lože seljaci mnogo u peći, da se naučuju topline, kad se vrata kući sa posla u šumi ili okolo gospodarstva. Ali kad seljak piruje, valja da mu bude vrućina izvanredna; a to s toga, da uzmogne više piti. . . . U vrućoj sobi sjedjahu svatovi; svakomu bijaše kožuh prieko ledjah i šubara na glavi, znoj jim je curio niz obraz i kvasišijaše brkove — ali nepazeći na to podvikavaše svaki čas redomice:

„Ložite snahe, ložite, nemožemo dosta piti, kad nam nije dosta vruće.“

Jednomu tako vičućemu zapenta stari Kukavčić mahnuv rukom za njim:

„Šuti pijanico, evo me već kuvana i do mrvine u znoju; šta ti pada na um, te još vičeš da lože.“

Supijan seljan nerazumio šale, te uhvati Kukavčića za prsa i trgnuv njim k vratam poviče: „Komu je vruće, neka ide van — snieg će mu za stalno vrelu krv razblažiti.“

Na to stade vika, sgrnuše se okolo dvojice, i seljan bijaše dosta lukav, da svoj čin šalom zaodjene. . . . To bi na brzo zaboravljeno i opet stade ples, vika, pjesma i šala. Kukavčić ulovi čašu i uze pjevati:

Dva pira

„Kume moj dragi, daj se napij! —“

A ostali svatovi jednodušno nastaviše:

„Jošte nas nebu, daj se ga vžij! —“

Uz taj napjev zapište i zagude veselnici — kako svatovi nazivlju hegeduše — te stade urnebesna vika, da se sve potresaše kućni krov.

U to se otvoriše vrata i visok muž crnim plaštem umotan stajaše na pragu:

„Vaj ljudi, šta radite? udušit ćete se u toj strahovitoj vrućini! Ta to je vapnenica! — otvarajte okna!“ poviče unišav u sobu.

Ali čim ga ugledaše svatovi, poskidaju šubare i kriljake pa mu smierno klanjajuć se njeki od njih rekoše:

„Gospodine kapelane — duhovni gospodine, zebe nas vrlo — pa vam tim nemožemo u volju! — Stupite k nam častni gospodine, željno vas očekivavimo. — Hej, čaše ovamo, da pozdravimo našega duhovnoga pastira.“

Kukavčić punom čašom pohrli pred došlaca i nastavi:

„Danas al' sutra mrtav nam glas — Vince ostane, nebude nas!“

Gospodine zato ju izkapite, dok je doba! Nemojte se stiditi u našem društvu veselimi biti — ta u svojoj ste kući, a na piru svoje sestre!“

Svećenik se nasmieši, uze čašu i nazdravi santom, izpije i daje čašu Kukavčiću, koj ga primi za ruku i odvede k mladoj, koja si brata radostno pozdravi. Ovo joj bijaše najstariji brat i od jesenos svećenik a jutros ih vjenčашe! Čim uz nju sjedne, privije ju bratinskoj grudi i poljubi ju u rumena usta te reče:

„Eto ti cratinskim beljovom čestitke, mila sestrice; da ti otac nebeski blagoslovi tvoj brak i svoje milosti nikad neuzkrati.“

Zatim si pozdravi šuru rukujuć se s njim srdačno; a poslje njega redomice s gradjan-skimi svatovi.

Čim se okolo njega utaloži buka, i svati odu za vinom i plesom... ostà on uz sestru si i uze ju velikom dopadnosti motriti te reče:

„U svakom si odielu krasna, sestro; a vjeruj, da ti to odielo mnogo bolje dolikuje nego li i kakva modna... Da si moje pameti, nebi se za stalno nikada inim odjevala. — Pa zašto da nezamjeniš onu polutansku sa čisto narodnom? Zar da se odrečeš surke? — A pametnije bi i bilo! — Surka prieko našušurene po žurnalu suknje i uz fantastičko češljane prami, kako to sad njeke uzeše nositi, vrlo smiešno stoji... Ali skromno očešljane kose, pa tako u pletenicah ovite okolo glave, krase djevojku. — Hoćeš zbilja opet prigrliti prostonarodno odielo? i po njem tekar narodnu surku? —“

„Da što! Na selu ću stanovati i gospodarske poslove obavljati, pa ću se prama poslom i odievati. Jurica je posve za to, pa i ja, vjeruj mi, da sam si tudja bila, dok sam u Karlovcu navlačila onu smjesu odjećah.“

„Tako valja, to je pravo, ničij sluga ničij djavo! Vidim sestro, da si posve onakva, kakovu te željeh imati. Trogodišnji varoški život nije te izopačio, a to mi je dokaz, da si dosljedna.“

„Da si mi tuđj, Mirko! uzela bi tvoje rieči za laskanje, ali kao od brata neznam pod kakov račun da jih uzmem.“

„Pod račun žive istine, jer si prava i valjana domorodka. što ti čini i rieči pokazuju.“

„Liepa sklada, mili Bože, med gradjanom i seljanom! Nisam bormie nikada mislio,

da ima u seljana toliko bistroumlja i uljudnosti“, reći će neki rođjak Kukavčićev sjednuv do Mirka i govor mu dokinuv. Ove rieči razdražiše ponješto Mirkova osjećanja te podrugljivo prihvati:

„Ele niste! Kmet dakako nije iz istoga testa, iz kojega i gradjan, pa mu nije biti bistroumnim? . . . Zar neporodi puk već mnogoga veleuma i preuzmožna muža, koj svijetom potresaše? . . . pa i spasitelj bijaše iz puka, ali božanska ipak osoba, koj nam otvori put spasenju, božanskim svojim duhom nerazlikovaše čovjeka od čovjeka, već nas učaše, kakovom vriednosti stojimo pred nebeskim otcem. — Prodžite se tricah pa nesmatrajte seljana neprihodnim izobraženju i uljudnosti.“

Mirko još bijaše u rieči kad napije svatski starčina:

„Da nam Bog poživi sve poštene domljube; koji u tmuni tumaraju, da jim osvane zora!“

„Živili! Živili! Da Bog dao!“ zaori vika u sobi.

„Hej, hegeduši zagudite napitnicu!“ zagrmi opet starčina. Ali je hegedušah u onoj vrevi i vici nestalo iz sobe. Svati se pobune i počnu viku za hegeduši, znajući da već pečenke neima, uz koju bi trebalo pratilacah s guslami i šviralom.

Razgledajući se Mirko po sobi nevidje otca, te opita zanj Jelenu. Ova razgovarajući se s bratom posve na očevo posao i zaboravi. Sad se dozva opet materina stanja, i groza ju prodje. Strese se a nereče ništa. Brat ju pitajućim okom pogleda; ona zatim tiho nastavi:

„Dugo je već odsutan, i bojim se neće dobro biti. . . . Već od podne se trudi — a evo veći komad noći minu.“

„Toga se neplaši, dušo; devetero nas već porodi sretno, pa neće ni deseto

zapeti.“

Neznam, kako je, ali mene obilazi strah, da dobro nebude. Istom danas . . . upravo kobno doba. . . .“

„Svaki dan je božji dan, a doba je tuj, da porodi.“

„Znam ja to, ali mi nješto težkoga leglo na srce, a dušu mi obliču crne slutnje, kojih se nemogu nikako osloboditi.“

„Prodji se slutnjah, Boga ti! Tko bi htio svakom prilikom zlo slutiti, tomu nikad nebi duša vesela bila.“

„Slušala sam od starih ljudih, da valja biti tada na oprezu, kad se duša snuždi bez temeljita uzroka. I sama si velim, da nije pogibeljno, ali ipak mi je srce su mrtvo i nemogu njekako da budem vesela.“

„Idi, diži se i pogledaj k njoj. — I svekrva ti ondje sjedi, uzni ju sobom, neće biti s gorega, ako si takovom prilikom prigleda prijateljicu.“

Istom će se dići mlada, da posluhne bratovu uputu, kad se doču iz vana juškanje i „živila!“ a uza to vesela svirka hegedušah. Svati slušahu i neki pobrzaše k vratam, da vide uzrok veselja. Soba bijaše dubkom puna, jer jih čovječja značenost i gostoljubje Bogatovićevo u nutra sgrnu. Mučno bijaše doći do vratah, a čin budu otvorena, koračiše prieko praga veselnici, kojim uzastopce slijedjaše Bogatović, naherenim prieko lieva uha kriljakom i s novorodjenim na jastuku djetetom u naručju.

I Jelena skoči izza stola a to učini i Mirko. Ovaj ju pogled utješi, što je majka sretno probavila, ali što će vinovit otac s djetetom u naručju u ovoj buci i u sobi prenapunjenoj duhom raznovrstnih jestivah — k tomu vinskome duhom i duvanskim dimom? — Njezinu već želudcu bijaše do tiesna a kako tek novorodjenu djetetu! Pre-

Dva pira

koračiv prag poviče otac: „Veselo, gospodo svatovi, veselo! evo mi zamjene za moju odlazeću Jelenu. Hej, natočite čaše, pa joj napite dobrodošljicu. Da mi ju Bog poživim mnogo godinah i mene s njom, da obavim njezin pir ovako veselo, kao što obavljam i kćeri Jeline.“

„Živila, Bog dao sve uz vašu želju!“ stade vika po sobi, i glasno zazvekeću čaše.

Sada opazi Bogatović sina si Mirka i pokinav glavom poviče mu: Evo sinko dobio si i drugu sestricu. Jutros si vjenčao sestru Jelenu a sutra ćeš si krstit sestricu Milku. Jesi li ju pozdravio dobrodošlicom?“

„Jesam otče! već njoj i vam napio čestitku“, odzove se Mirko stupiv bliže k otcu hoteći mu uzeti diete iz naručja; ali Bogatović pritisne diete ka grudim i gledajući unj stane ga razgoravati. „Da, reče smješeći se, mati mi te nije dala uzeti u svatove tvojoj sestri, ali kad si tako u vrijeme došla, zašto joj nebi i ti na piru plesala? Hej, veselnici zaigrajte, da i moja Milka zapleše.“ — uz to se zavrti s djetetom po sobi, dočim mu hegeduši zaigraše poskočnicu. Diete uze plakati i Jela pristupiv uze ga iz naručja supijena oca, koj joj ga sada dragevolje preda; brižljiva sestra privine plačuću djetetu grudim hoteć ga odneti materi, kad ju netom obastavi otac veleći:

„Stani, Jelice, ovdje uz Mirka, a vi ostala moja djeco, amo de redom jedan uz drugoga naokolo mene. Tako! jedan, dva tri, četiri, pet, šest, sedam, osam, a vas dvie deset. Eto jih svih deset, pa tko će reći, da nije Pero Bogatović sretan otac i suprug! Osam sinovah, osam sivih sokolovah, a dvie kćeričice, dvie nježne golubice. Neka koj otac u ovom okružju

pokaže osam mišicah, koje će do skora biti vrstne, da treznu mač za milu domovinu. Oj, dječico moja, u svih vas mi neka živi duh slavjanski; kad mi dorastete do mača i puške, budi vam prvo upotrebit ih za obranu roda svoga. Nadam se, da ćete biti ogledalo svih sinovah hrvatskih u ljubavi i vjernosti za domovinu, i da vas neće moći nikakova hulja krenuti s prava puta; a moje kćerke prednjačiti će svojim sestram po rodu i krvi u svakoj krieposti; neće se u njih smjeti izgubiti značajnost hrvatska, a tako i treba da bude; držati se vjerno svoga a tudje odstraniti.

Hej, hegeduši zasvirajte za želju, neka živu moja djeca na čast sebi i narodu svomu.“

Gromki živio zaori opet; hegeduši zasviraše, otac sa sinovi uhvati se u kolo oko Jelene i Mirka, koje otisnuše u sriedu, i sve živo poskoči sada u sobi.

„Vatra! vatra!“ — zaori strašna vika izvana, i vrata se naglo razšinu. Svim zapnu pjesme i smieh u sried grla, i na časak izza one urnebesne vike u sobi zavlada grobna tišina. Svi se prepadoše na smrt i izbuljenima očima gledahu strašan prizor. Iz kuhinje buktijaše žarki plamen i udaraše pod daščeni krov, a na kuhinjska vrata izza strašnoga plama silimice nasrne čeljad, što bijaše sakupljena; htjeli su gasiti po nemarnosti uzbuktivšu vatru, ali jih preuze mah i sada gledahu samo, da iznesu živu glavu na ramenih.

U pirnoj sobi bijaše kuće gospodar prvi, koj se prenu od smrtnoga straha, te poviče gromkim glasom: „Vaj, žena moja! žena moja!“ i s tim nasrne na vrata medju hrpu, koja bijaše ondje nalegla, da se spasi. Supruga mu ležaše u sobi, što je bila kuhinji najbliže; tu već nad njom pod krov lizaše visok plamen.

Noge mu kleknuše, i on se potrese kao šiba nad vodom; nemogaše napred; na vratih priečaše jedno drugomu izlazak. Začu se glas u pomoć vičuće mu supruge; sada se trzne; rukama i nogama pritiskajući pred sobom glave, ljude k zemlji gazeći prokriši si put, te vikaše iz svega glasa: „Djeco moja, djeco moja, kuda ste mi, na vrata za menom, za menom! Slavko, Ivane, Joso, jeste li izišli? Mirko, gledaj k materi, k materi! Pavle, Miho, kuda ste! Marko, imaj brigu za kovčeg! — Ljudi za volju božju, pustite me, da mi neizgori žena! — Bože smiluj mi se!“ — Vičući i možda neznajući što više, preskoči sretno hrpu na vratih i tiskajući se unidje k biednoj bolestnici, koja se bijaše strahom utjerana uzdigla, da bježi, ali što slabljina što strah svladaše ju, te nesretna padè u sried sobe, odkuda ju suprug onesvieštenu iznese. . . .

U pirnoj sobi dotjeraše njeki mal ne do zdvojenja. Soba bijaše dubkom puna, a djece se natrpalo, što-no vele tušta i tama; vikala su i vrištala, da su svakoga uši boljele; gnjetena i gurana od starijih smetahu djeca svim pa i sebi, jerbo padahu; a kad ih onda pogaziše jači, pištala su kao mladi orlići. Din sukljaše izpod krova, i propuh njim napuni prostranu ali svietinom nagnjetenu sobu. Svieće htjedoše utrnuti, a zrak se sgusnuo, da je bilo teško dihati. Mirko, Jelena s djetetom, mladoženja, sestra mu i roditelji bješe otisnuti do stola blizu prozorah, i nemo-gahu se nikako dokopati izlaza. Biedno novorodjenče stenjaše već teško u Jelenu naručju loveći otvorenimi ustni naokolo život; zrak postajaše sve gušći a konačno iznemogne i Jelena; smrtna blijedoća sjede joj na obraz; drkćuć pane na klupu i zaskuču. „Mirko, Gjurgju, otvarajte okna, jer evo

duše iz mene!“ Zdvojeno skoči mladoženja i razlupa staklo, čemu se od pukoga straha prije nedosjeti; i videći kako mu zaručnica izdiše, zdrma železnimi šibani, koje su mu priečile izlaz; u skrajem bezufanju, i videć, kako se već vatra uhvati vratih, obazre se Mirko i zagleda bradvu viseću na stieni; uhvativ ju, ležahu za nekoliko trenutakah željezne šibe na tlu; skočiv van kroz okno, najprije izbavi Jelenu i diete, a onda pomogne ostalim, koji su jošte na izbavljenje čekali.

Dočim si svati zdvojno van put krčiše, stade sve veći plamen, sve strašnija praska gorućih grèdah i krova, sve to uzasnija vika u pomoć vičućih, a kad se već sve na okolo počelo svietliti vrhovi briegovah i zdvojno se razlegaše vapaj stanovnikah noćnom tišinom, prodre na jedanput zvuk zvana tihi zrak i užas stigne najviši stupanj. Mirnom inače dolinom nastade vreva svietine; stekoše se stanovnici okolo gorućih zdanjah; iz podaljih selah dohriše ljudi u pomoć; gdje je malo prije sve plivalo u radosti, eto to je mjesto u kratak čas sharao strašni uništjući zivalj. . . .

Zidari, koji su jučer ostali na likovu, pomagahu najvećim naporom svagdje, i da nebude njihove smjelosti, njeki bi postali bili u pirnoj sobi žrtvom požara; ali njihova odvažnost izbavi jih; već stade praska padajućih gredah nad njimi i još se oni usmjeliše iznašati od vriednosti stvari, koje bi bez njih propale.

Kad zabieli zora i danica se pomoli na zarudjenom zrieniku, tužno je bilo pogledati ono mjesto, gdje se je prije noć čulo juškanje kićenih svatovah. Pusto i grozno ležaaše tuj gomila do gomile ruševinah, iz kojih kad što još koja iskra uzkresnu i oblaci dima usukljaše. Strahom

i užasom razbjegoše se svati, ušutiše dakako gusle i svirale, izgori plamom krasna svatovska zastava, komu se je divilo staro i mlado, upepeli se znoj i napor mnogih godina; mnogobrojna obitelj stajaše bez krova, a od svih gospodarskih zdanjah, što okružavahu dvorišće, neosta nijedno do nove pivnice, koja bje do petdeset korakah udaljena od kuće, te ostade neoštećena radi surovih, čvrstih zidanah i criepom pokriva krova. Ovamo spasi Bogatović svoju suprugu, ovamo donosiše sve stvari vatri ugrahljene; ovamo uteče i Marko jedva vatri otetim kovčegom, u kojem se nalazaše sva gotovina Bogatovićeva i koja malo da neosta s Markom ujedno pod rušajućimi se triemovi zarušena. Sredinom pivnice naložiše vatru, da od-dija oštar, studeni zrak od bolestnice, koja teško bolovaše od pretrpljena straha. Šit-nija djeca ležahu amo tamo po razbacanoj posteljini a stariji sinovi s Juricom i ostalom družinom razkapahu zaruševine, da izbave stvari, koje vatra posve neuništi. Pomoćju Primoracah izbaviše svu marvu iz stajah i ostale kućne životinje.

Bogatović da se odmori od naporna posla, sjedne kraj spavajućih dječakah, neslušajući Kukavčića, koj ga nastojaše utješiti; nemiran pogled mutnoga oka upilio je u suprugu, okolo koje nastojaše Jelena, sa svekrvom si; nesretnik činjaše se bezćutan, bezživotan; blijedi obraz, mokri kuštravi vlasi, i poderana na njemu odjeća bijahu svjedoci noćasnjoga silnoga napora, ali i o tom, da mu je odsutan duh. Skučanje žene mu uzbudi ga iz tužne sanjarije; muklim glasom zapita, kako joj je, i u to svrne okom naš pavajuću djecu; trzne se i skoči na noge; pogleda bliže djeci i stane brojiti: „Jedan, dva, tri, četiri; kuda peti?“ opet prebroji: „Neima

nego četiri.“ Prigne se k dječakom i svakoga za sebice ogleda: „Miha, Nikica, Joso, Ivan. Slavka neima.“ Obazre se na okolo, tražeći okom posvuda; poviče na kopajuće: „Je li koj od vas Slavka vidio? ovdje ga neima. Nije nijedan!“ odglase mu; uznemiri se otac i brižljivo stade svuda tražiti i vikati za dječakom. Od nikada glasa ni odziva. Uz otca digoše se brati, da traže dječaka. Na sve strane zaori ime Slavko i zutrnje se glas razlegaše imenom Siavko.

Ali uzalud! Samo jeka odživaše ime dječakovo. Raztrkaše se po selu, da pitaju za djetetom, potražiše u stajah, sušah, hlievih i svaki kutić razgledaše; sve uzalud. — Diete izginu bez traga! Materi se nemogaše ovaj gubitak zatajiti, i nesretnica, već dovoljno izmučena, ciknu ljuto od teške boli, grčevi ju napanu i onesviećena lezaše u postelji. Bogatović zatisnu obraz rukama, i gorko plačući pane na postelinu.

Da mu u ovaj čas nije bilo sada suzah, puklo bi mu srce od smrtne muke. Štenjući plakaše debele suze, te mu odlahne teško spreženoj grudi i opet mu se rieč povrati. Prvo mu bijaše svrnuti okom prama nebu, te razkriliv mišice poviče:

„Bože, otče svemogući, teško li si me kaznio! ali evo stvora tvoga, crva u prahu, koj klanja mudrosti tvojoj; tvoji putevi su nedokučivi, kojimi nas vodiš; samo daj, otče nebeski, da neposrnem, nego da podjem po volji tvojoj, kuda me povedeš; sva nevolja i tuga moja neka ti bude na slavu i diku!“

Pomisli tužan otac, da mu je sinčića koje goruće zdanje zarušilo i uslied toga maši se motike, da si ga ide izkapati. Množina seljanah i sva kućna družina stanu uz njega; ali kuda će kopati; od povećih sdanjah bijaše sedam i sedam tu ležaše gomilah žeravice i kamenja, pa

Dva pira

pod kojom je od ovih gomilah tužno njegovo diete zaglavilo, u kojoj da nađju njezne kostice sedamgodišnjega djeteta?

Njeko doba ovuda, onuda kopahu; ali uvidiv konačno, da im ostaje bezuspješan napor, odustaše od posla. Svladan ogromnom nesrećom, nēmogaše biednik posve zatajiti gorkih osjećanjah i u srdce prodirućim glasom počne jaukati i narijcati milo diete.

„Vajme ljubezni sinko, drago diete moje! koja te nesreća smete, da si odišo u vatru potražiti grob. Slavko mili, sinko od svih najdražji, kuku, ubogi, što li sagrieši, da te toli strašna smrt snadje!“ i tako naričaće u zdvojnosti otac obilazeć goruće gomile, misleć u svom očajanju, da će mu diete uzkrnuti od tužna naričanja.

Graditelj Primorac, što mu zidaše pivnicu, pristupi k jadikujućem Bogatoviću tješeći ga i tronut s nesreće, što ga postignu, izjavi iskreno svoje sažaljenje; uz to mu reče:

— Vas postignu ljuta nesreća, gospodar, i gubitak je znatan; žalim vas od srca jer ste pošten čovjek; neznam kako ćemo glede našega računa; neprimih jošte ništa od vas a moji ljudi traže...

— Ništa, ništa, prenuv se iz duboke sanjarije Bogatović, upade graditelju u riec „vi ste ljudi svoj posao pošteno obavili, a mojoj nesreći niste krivi ništa; pače bijaste mi od neizgovorne koristi kod svega, s česa vam od srca zahvaljujem. Izgubio sam mnogo istina, nu moja je gotovina izbavljena i vaš će biti račun podpuno namiren. Gdje su vam ljudi?“

— Odoše prije zore i naći ćemo se u Karlovcu; nehtjedoše vam dosadni biti,

već vam svoj „s Bogom“ po meni odpraviše.“

— Žalim! pošteni ste ljudi; bio bi im se želio zahvaliti! mnogo mi noćas uniše dobra; nu vi jim moju zahzalnost...

— Zahvalite Bogu, presječe mu zidar riec, „koj nas sklonu ostati još preko noći: dulje nam nije oklevati, dani su kratki, studen je pritisnula, a naš je zavičaj daleko i žuriti nam se.“

„E, dobro dakle, a vi jim izručite moj pozdrav i zahvalu. — Nije li može biti koj postradao revnošću svojom kod moje nesreće? iskreno bih ga žalio!

— Baš nijedan; svi su čitavi.“, odvratu zidar.

U tom razgovoru otvori Bogatović svoj kovčeg, nabroji novce i reče njekim ponosom:

— Evo vam dragi palire, podpuna svota; još bi veseljem dodao toliko, da vam podje kojemu za rukom, izbaviti mi diete vatrena groba. Tuj mu opet pelin suze iz očijuh briznu „ali neka, neka se puni volja božja i neka bude Bogu na slavu. Mislite li proljećem opet u ove krajeve? nemojte proći mimo mene; što ste pomagali rušati, želim, da mi božjom srećom pomognete graditi.“

„Graditelj obeća, spravi si novce, zatim se rukovaše srdačno s tužnim Bogatovićem, i tako se oprosti.

Za zidarom dopane Mirko; ovaj nastojaše svu noć okolo matere, braće si i požara, i ode istom pred zoru, da se preodene, buduć mu se odjeća na njemu oštetila. Još nije znao, da je Slavka nestalo.

U otcu se bijaše jošte uzdržala jedna izkrica nade, da je tobože Mirko poveo, sobom diet, buduć da je bilo ljubimče čitave obitelji. Uočiv otac Mirka politi mu u susret ikrileći rukama poviče:

„Sinko, sinko, zar nisi poveo sobom Slavka? — Ovdje ga nigdje neima i moje ufanje ostade još jedino u tebi!“

Mirko protrnu. „Šta, Slavka neima?“ poviče plaho.

„Vaj, dakle ni od tvoje strane utjehe!“ zakuka otac, čupajući si vlasi.

Mirko se nije dao tako lasno uputiti, da je Slavko izgorio; nu kad mu kazaše, da su ga posvuda bezuspješno tražili, povjerala: „Oj sinko! sinko!“ reče zagrliv ga otac: „strašna, teška kašnja dodje nad mene! ma nebih ni zakukao, da mi samo puki imutak izgori; jer još ima u mene i djece moje mišicah, da si priradimo svagdanjega hljeba; ali što mi je mило diete moje izgorielo, to mi ciepa srđce, to mi dušu mori!“

Mirko je tiešio otca, da neka neplače, da je diete valjalo tražiti u selu, možebiti se je gdjegod od vatre sakrilo i zaspalo. Na novo počеше tražiti pa sve do podne, no opet bez uspjeha kao i prije; sada osviedočeni, da je dječak postao žrtvom nemila življa, uzmu ga kao mrtva žaliti i oplakivati. Ali nesreća nestiže još najviši stupanj.

Bogatovićeva supruga nemogaše preboljeti tolke rane, kojih joj dopade srđce; preminu u naručju vjerna si druga, okružena svom djecom, koja u gorkom plaču klečahu okolo postelje; zatisnuv joj cvileći drug smrknulo oko, reče sinu, koj umirajućoj poslednje svetotajstvo podjelivaše:

„Sinko! — jučer si jednu sestru vjenčao — danas imaš okrstiti drugu, a — sutra — ćeš si majku vječnomu pokoju sprovoditi.“

Zatim posrne van; čuli su ga od daleka, kako u neizrečen j boli jauče i vriska.

Sutradan držaše Mirko opielo nad umrlini ostanci svoje matere; samo otcu za volju izpuni tužnu ovu dužnost, kojoj se je želio ukloniti; djetinja ljubav i poslušnost mogla ga je sklonuti k tomu, ali srđce mu malo da nepuče od preteške boli!

Poslje nekoliko danah dodje si Jurica po suprugu, koja bje ostala kod nevoljna otca, da mu olakša breme gospodarstva. Jurica bijaše svoje roditelje poslje sprovoda u Karlovac odpratio, ondje se zadržao njeko doba, i nastupio svoje poslovanje kao bilježnik kod obližnje občine; sada si dodje po drugaricu života, da ju odvede u novu postojbinu. Tresuć se od tuge i unutraje teške boli stajaaše tužan otac blagoslivljuć ljubeznu kćerku, koja je odlazila iz otčinske kuće; ovaj oproštaj oduzme mu još i ono nešto duševne snage, što mu je preostà. Na lievoj ruci držeć novorodjenu siroticu, stavi desnicu blagoslivljuć na klečeću pred njim Jelenu i uz gorki plač nastavi:

„Pošla kćerko, u ime svete Trojice, uzmi blagoslov moj i umirajuće matere, koja ga ostavi za . . .“ od silna jecanja nemogaše biednik dalje; podigne diete i zabušiv si glavu u vanjkuš stenjaše teško.

Svi naokolo stojeći bijahu tronuti i jecahu tiho uz cvileću Jelenu. Mirko si podigne sestru i mjesto otca povede ju na kola; poljubiv blagoslivljuću otčevu desnicu ostavi Jelena u plaču tronuta otca i braću. Mirkov položaj bijaše tegotan; na jednu stranu ode mu ljubljena sestra teškom tugom u mladjahnom srđcu, a na drugoj imao dragoga otca ne malo zdvajajućega. Teturajući amo tamo djetetom naricao je otac neprestano:

„Oj, sitna ružice moja, kolika te bjeda dočeka na ulazu u biedni sviet; majka te

Dva pira

nemilo ostavi, a jedan ti bratac ode groznom smrti; plačeš siroto za majkom? — plači i otac plače, ali sve naše suze neotjeraju nemiloga sanku sa njezinih očiju! Tudjoj te ruci ostavila, i tudjoj skrbi nas oboje . . . Oj, okruta smrti, zašto me poštedi i ostavi za ovako grozne dane; zašto sam morao preživjeti užase skoro minulih danah?“

Zabrinut Mirko da se ljuta pečal otčeva neizvrgne u zdvojenje, pristupi k njemu utjehom vjerzakona; tiho nu odlučno reče otcu: „Otče, zašto grišite u Bogu. Nije li Isus rekao: „Nezdvojte, jer bez volje otca nebeskoga nepada vam ni jedan vlas iz glave“ — pa zašto da se protivite ponieti trh, kad vam ga božja volja nametnu? — Otče, kamo ste pometnuli vjeru! Kamo vam nabožnost i krotkost, kojom ste se prije predavali u volju svegmoćega!“

Kratke ove rieči učinile su Bogatoviću više nego-li bi mogli učiniti svi sophismi nadrimudracah. — — —

Od mladosti bogoljuban pazio se je uvijek, da ludo negrieši proti naukom vjerzakona; bijaše velike strpljivosti i znadjaše dosta evangjeoskih izrekah na izust govoriti; ali ga sada u jedan mah postignu nenadana tolikovrstna nesreća, u kojoj bi se i čvršći, i točnije u vjerzakonu kršćanskom poučen, nego što je gdjejoj zanemaren hrvatski seljan, uzdrmao i propao . . .

Opomenom sinovljevom oporavi se opet vjerujuća duša, i skromno sagnu dušu u volju božansku. Od to doba nije ga bilo nikada više čuti, uzdisati nad golemom nesrećom; on se je latio posla i neumornim radom odlahnulo mu je tužnomu srdcu.

Bogatović.

Da se poblize čitatelj upozna s napomenutimi ovdje osobami, valja nješto reći o Bogatovićevoj prošlosti. Bogatovići bijahu seljani i kmetovi plemenitoga gospodina Stevana Nehajkovića. Stari Bogatović, otac Petra Bogatovića, ostavi nebrojen imutak svojima dvama sinima; kako dodje do toga imutka, nezna se pravo, jer se je svašta govorilo; svakako ga nestiže vlastitimi žuljevi već po — sreći — dakako po sreći: a sreća ima nebrojenih odječah, u kojih si polazi ljubimce. — Staroga Bogatovića posjeti nekako u neobičnoj navadi i s toga obilno!

Kadno car Napoleon I. kod Lipskoga izgubi carstvo, protjeraše od svuda franceske posade, gdjejed bješe postavljene. Francezi gospodovahu u Karlovcu nemalo četiri godine; čim onamo stiže viest, da je pala franceska sila, nemogaše se posadi na ino, već da se poskrbi za vlastitu sigurnost. Viest ova stigne pred večer u Karlovac, s tim dodatkom, da već krenuše austrijanski konjanici prieko Save put Karlovca. Hitrinom munje projure gradom ti glasovi i još hitrije izadje zapovjed na posadu, da se digne i da bježi. Strašna buna nastade u varoši, Francezi se skupe i bez obzira krenu put Netretića na Metliku, da onuda izmaknu Austrijancem. Stari Bogatović bijaše onaj dan predpregom u Karlovcu, i nekako se desio blizu tamo, gdje su tjerali predregu za bjegajuće Franceze. Njemu dadoše na kola nekakve lagviće a nikakove straže. Posada krenu na riečka vrata lievo gori, a Bogatović, obazriev se vidi, da nanj nitko nepazi, te naš čovjek krene desno i oprezno prieko kupskoga mosta u svoj zavičaj. —

Kad Hrvatska uzkrisi u prijašnjoj svojoj upravi, Bogatović se podigne sjajno sa svojim imutkom; iznese na glas, da je dobio srećku i ljudi vjerovahu. Njegov zemaljski gospodin bijaše vjetrogonja a stajaše u velikoj sunnji, kad su iz Karlovca otišli Francezi, i stvar dodje š njim tako daleko, da je proti njemu iztraga podena. Sve je svjedočilo proti njemu, njegov imutak, da i sam život mu stajaše u pogibelj, da nebude bilo Boga i novacah. U stisci sjetio se svoga kmeta, i eno, gdje ga snubi za novce. Kmetu je to izvanredno laskalo i odbroji svomu gospodinu trideset tisućah na kamate: a kad minu utanačen rok, i plemenitomu Nehajkoviću bijaše odbrojiti srebrne škude i svietle žutake, — nije imao, što - - no vele ni predrta bakrenjaka. Kmet se pooholi i predloži gospodinu, da ga oslobodi kmetstva, a on će njemu odpustiti novce.

Vlastelin o tom mišljaše, nu napokon nehtjede nikako privoliti. Kmet digne dakako buku, da će pravim putem, a vlastelin znajući, da zlati ključ otvara svaka vrata, počne kmeta krotiti, i ponudi mu za one tisuće, stnanoviti broj godinah na odkup tako, da se može odmah smatrati kao posve slobodan. Kmet je mozgao dugo, ali šta da čovjek nepregori za zlatu slobodu!... Koliko čovječje krvi neproteče od vjekovah za zlatu slobodu a kolika je se neprolieva i dan danas?!... pa zašto se nebi mrtva kovovina žrtvovala za žive glave; odluči se dakle Bogatović; vlastelin mu uruči tvrdo pismo, koje mu zajamci slobodu od svih kmetских dužnostih do svršetka godine 1848, a starac mu tad povratu obveznicu.

Malo za tim umre stari Bogatović i sinovi mu podieliše ostavštinu; mladji brat ode u Karlovac, da se uči zanat, a

stariji, Petar, osta na gospodarstvu. Oženiv se ovaj još izza života otčeva, bude blagoslovljen s djecom, koju je nastojao odhraniti prema svomu imutku. Bogatović je bio vele bogobojazan i nabožan, ponizan i krotak, svakomu udvoran i prijazan; a domovinu je svom dušom ljubio; neumorno je nastojao oko toga, da joj u svom krugu unapredi boljak pa je i svojoj djeći kazivao, da jim ima prva ljubav biti Bog a za njom odmah domovina. Usljed toga dao si je najstarijega sina učiti za svećenika, a ostale je šiljao sve redom na nauke u Karlovac, da si nabave potrebita na gospodarstvu znanja. Ali nije nikada dao čuti, da u njega imade novacah, već se je sveudilj držao poniznim; kad bi govor došao na novce, običavao je reći: Ja sam ubogi bogataš, u koga ima dosta djece a malo sredstvah, da ih odhranim. „Osam sinovah rodi mu supruga i dvie kćeri“.

Jelena bijaše krasna, umna djevojka; videći otac, da je u nje darovit duh, odluči, dati ju u grad na nauke. Slavomir i Ivan bijahu blizanci, koje odluči otac poslati na višje nauke, jerbo bijahu izvanredno krasna i umna djeca; ali na koliko si ova dva dječaka bijahu spoljašno podobna, na toliko su se razlikovali unutrnjain naravi.

Ivan bijaše žestok, i ponosit, naprasit i neustrpljiv, što je pokazivao već u najnježnijoj dobi svoga djetinstva; a Slavomir naprotiv bijaše krotak kao janješce, poslušan, strpljiv i željan za naukom; hitrog uma bijahu oba, samo što se svaki na svoje baci. Otcu su bila sva djeca mila, ali Slavomir s njegove ljubkosti bijaše ljubimac njegov, kao i svih ukućanah; s toga i oplakivahu svi užasnu njegovu smrt.

Dva pira

Mati nije bila zato, da bi se Jelena učila u Karlovcu, te je branila otcu sa svom silom, da ju u varoš nepošalje; vidjaše bo, da joj se već dva sina vratiše iz naukah nekako slobodoumna i da djevojče uz njih pristajашe u mnenjih kao i govorih, ali baš to podbode oca da ju je odveo bratu si, da od njega polazi učionu. Inat se porodi među njim i suprugom mu, koja podnipošto uz njega nije hotjela pristati dok joj nereče:

„Jela je za svaki nauk sposobna a u mene se nalazi sredstvah, da učiti može; — krivo imaš, kad misliš, da se seoskomu djevojčetu netreba naukah da si se ti što učila, bolji bi ja imao objed, a i košulju ljepše sašitu.“

Tuj je žena ušutila a otac odveo djevojku u Karlovac. Velikim veseljem baci se na nauk i napredovaše za čudo u svakom predmetu. Ona je došla u varoš u ono doba, kad se je slavjanski duh stao probudjivati i kad svaki uman stvor za svojinu počimaše raditi . . . U kuću njezina strica dolazili su ljudi raznoga stališa, a svi većom stranom domoljubi. Bistroumnost dvanaestgodišnje djevojke shvati na hitro vladajući duh, i punom dušom prigrlji svaku priliku, da radi o napredku. Ni jedan razgovor nije poveden, kojega nebi bila dobro promotrila, svaku uzvišenu misao shvatila i svoga duha obogatila krasnim ideami; prosvjeta naroda bijaše joj želja, i da je mogao biti čin kao što je pomisao, za stalno bi bio narod po njezinoj želji u jedan mah prosviećen, velik, slavan, bogat, ukrašen sa svimi prednostmi, što jih može imati u najglasovitijih narodih; nu sve to joj osta pusta želja i nije mogla na ino, već prionuti uz sredstva, koja bi tomu iole pomagala; jer mislila je u sebi, ako se čestice nebudu kúpile,

neće biti nikada cielosti. — Zrno zrnju pogača — kamen kamenu palača. — I doista nastojaše izpuniti djevoj čica zadaću svoju, ne da bude iskrenom domorodkom? — jer to je svaka . . . već domoljubkom — koja neosjećaše i nemisljaše ino, već kako bi mogla na slavu, čast i napredak svoga doma i roda poslovati. Često je bio stric joj zatečen njezinimi izrazi i opazkama, koje je pravila svaki dan, došav iz učione; divio se je, kako može u proste seljanske djevojke takov duh obitavati; jer u svoje djece neopazi darovah — što bi se po njegovu razsudu — kao u varoškoj djeci . . . nalaziti morali — i ne malo da si nije zavidio bratu, u koga u obće bijahu djeca vrlo darovita.

Još više na Jelenu djelovaše, nova joj prijateljica, Anka, kći stolara Kukavčića. Anka je polazila š njom učionu i bila godinu danah starija; ali zanešena kao i Jelena, adisahu jednim duhu, i najmilija bijaše jim poslje školskih naukah zabava da uzinu Danicu ilirsku u ruke učiti iz nje protumačene i obilježene rieči pa jih sastavljati u govore. Milina doista bijaše gledati i slušati ove dvie djevojčice u razgovrih, kakovu su one snovale budućnost svojoj domovini; odbacivale su tudje običaje, tudje nakite i mode pa si odabirale smilje i kovilje kao domaći cvjetak i kitile si kose, upletene na narodnu.

Uskrs i praznici bili su neobično svečani; jerbo dodje Ankin brat Jurica kući, koj se je učio mudroljubje u Zagrebu. Na koliko bijaše Anka za narodnost oduševljena, toli više još bijaše njezin brat, jer kad mu je samo tko i natuknuo o kom, tko ne misli kao domoljub, odmah je planuo i izvrnuo ruglom na takova čovjeka. Njemu priviknu Jelena živahnom svojom mečtom, umnimi razgovori i čednim dra-

žestnim ponašanjem; • na tiho stvoren uzor o budućoj drugarici života uživotvori mu se u Jeleni i odluči ju povesti onim pravcem, kojim će imat postati izvrstna žena. Odmah se posla lati, i najprije joj kaza, da mu se dopada njezina nošnja, koju je prikrojila na narodnu neudariv posve na prostu seljačku.

„Vidiš Jeleno“, reče, „tvoja je odjeća krasnija od svih, što su na parižku i bečku skrojene. U našega naroda imade krasnih krojevah, i da su naše gospodje dosta unne, mogle bi iz ovih za građjansku nošnju ukusnije prikrojiti, i tako si stvoriti narodni kroj, a da i neudaraju na seljačku. Kao majmuni povadaju se za tudjinstvom, pa baš za narodom, koj je po čitavom svijetu označen kao najlahkourniji, a i najizopačeniji. . . . Svaki narod imade ponješto značajnosti u svojoj odjeći, a franceska značajnost je promjenivost u svačemu; to znači toliko, kao da neimaju značaja; pa zašto da baš mi za tim težimo, da nebudemo imali značaja?“

Ovaj govor djelovaše na Jelenu osobitim načinom i ona čvrsto odluči, da će si prisvojiti značaj narodni hrvatski i da će se držati načelah, po kojih će moći postignuti žudjenu svrhu.

Druga skrb je bila Jurici, opaziv, kako je stala Jelena njemškutariti, da joj reče:

„Jeleno, taština će te povesti krivim putem; slušala si, gdje ti je njetko rekao: šteta za ovo krasno djevojče, da negovori njemački — pa si se hitro mašila njemačke slovnice, kao da ćeš po njoj krasnija postati, ili bez nje svu dražest izgubiti. Prenapetost takovih mnenjah nevalja; izuči ti svoj materinji jezik izvrstno, pa se onda njemačkoga uhvati — nevjerujem, da ćeš što bud u duševnom bud materijalnom smislu izgubiti, ako se upoznaš prije s duhom hrvatskoga jezika. Nevuči si

mrzaz na obraz djevojko, i nezametaj tako častne svojine. Slavjanski narod je od vjekovah slavan, pa se možeš punim pravom ponositi, što si diete toga naroda: neimaš li narodnoga ponosa, tad neznaš, što je poštena ćut u grudih, i vaj tebi, kad se povedeš sa nevjerom. — —“

Opojen mladić narodnim duhom, oduševljen za svaku i najmanju stvar, koja se ticaše domovine i naroda, govorio je odriešito, usrdno, a djevojka, odišuća istim duhom, primala je pohlepno njegove rieči u svoje srdce. — Jednoć se zamisli opetujući u duhu rieči mladićeve i poslje dugoga promatranja nastavi:

„Jurice, rad česa ti meni toliko o narodnom duhu, narodnoj slavi i časti govoriš? — nas žene netrebaju muževi nigdje kod viećanja ni u bojevih, pa s toga mislim, da se toliko uz narodni duh nemoramo držati. Muž stoji za narod a žena ne; nam je nadgledati kuću i brinuti se za svagdanje muževe potrebštine.“

Jurica na to skoro planu i žestoko odvrati:

„Kako si ti ‚Jeleno‘ čudna! ele misliš, da žena nemože u narodu koristiti? zar se može samo u boju i vieću koristit narodu? — Kad žena skromno posluje u domaćem krugu, umno i čedno odhranjuje kćeri, a sinove potiče na hrabrost, sve pako uči ljubiti svoj dom, uči, kako se ina svako napose smatrati za udo cieloga naroda, niti se otimati rodu, od kojega proizlazi. . . . Umne su žene već odlučivale sudbinom čitavih narodah i isti život žrtvovala, kako sam čitao u povjesti, pa kako da nebi i žene imale pojmiti uzvišenu ideju narodnosti!“

Svaku rieč sabiraše djevojka pomno i duboko si usadi u srdce, a Jurica videći kakov utisak su pravile njegove rieči na

Dva pira

njezinu dušu, bio je uzhićen s dobra uspjeha, što mu ga je imao govor.

Kad su praznici bili na izmaku, stane Jurica nješto setan, neveseo bivati, a Jelena je nješto sprezalo grud, da je jedva mogla odisati. Oboje pomisli, što bi to moglo biti, i oboje si to uzajemno kažu. Anka je slušala sa strane, kad si je ovo dvoje priobćilo nepovoljna svoja osjećanja i bojazljivo reče:

„Nebi li bila zla slutnja kakove bližeće nesreće; moji dragi, budite na oprezu, da vas zlo nezateče nepripravne.“

Ono dvoje se prepane, ali čim Anka izadje iz sobe, prišaptnu Jurica djevojci:

„Oh Jelice, mislim ipak, da vaji moga srдца proizlaze ne, iz zle slutnje, već s toga, što mi se je oprostiti s tobom, koja si mi omilila kao bijeli danak. — Šladka moja, odkako sam upoznao domoljubnu dušu tvoju, ništa me nezanima tako, kao to, što ti u svem dobru liepo napreduješ; njeka me bojazan obliče, da se nebi dala komu zavesti, kad ja odem; ima pustolovaca, koji obilaze Hrvatsku i trude se povjerljive duše povesti krivim putem; a moglo bi se to najprije udesiti tebi, koja si mi krasna i tebe nagovoriti, da se iznevjeriš svomu rodu.“

„To se Jurice, neboj!“ naglo mu upane djevojka u rječ, „mene već nebi niti svi svetci od moje domovine odgovorili. — Ta kako samo i pomisliti možeš, da bi ja sišla s puta! Dosta si mi raztumačio dužnost, koju imam i osjećam ju duboko; pa kako bi u sebi potlačiti mogla toli uzvišena čućenja i od bezobraznika budi kakova licemierne rieči poslušati. . . . Viditi ćeš, kad opet dodješ na praznike, na koliko sam napredovala, i nadam se, da ćeš se ponositi s učenicom, koja je shvatila duh vremena.“

Na Jelin govor uzravna se ponosito mladić; uznese ga pomisao, da je već domovini od koristi, čim je učvrstio u njezinoj duši ljubav za domovinom, koju će za stalno njegovati a svaku pohlepu za tudjem u klici već udušiti.

Na razstanku zamoli Jelena Juricu, da joj iz Zagreba pošalje hrvatskih pjesamah, koje će moći pjevati. To joj za stalno obeća i ujedno zamoli, da misli nanj, koj će se takodjer s uzhićenjem svaki dan š nje sjetjati. Kad sjede u dostavnik, uzdahne tiho; djevojka je stala na vratih gledajuć žalostno za njim; kad zamakne dostavnik, ostane ona suzu sa jasna oka, bričući i veleći Anki, koja je uz nju stajala:

„Vaj Anko, nikad neosjetih takove stiske ugrudi. . . . Nije tebi žao, što nas ostavi Jurica?“

„Eh, šta bih žalila; za četiri mjeseca eno ga opet kod nas!“

Jelina obori glavu; tuga ju spopade, da sestra za brata ništa nehaje — a ona, njemu po sve tudja, za njim žali. Ne malo da se nerazsrdi na tako hladnu sestru, nu ne reče ništa već šuteći ode u sobu.

Ugodne ljetne večeri običavale su djevojčice pred kućom sjediti, a ne malo svake večere sastajale se omladina na javnih šetališćih, punih srđeah narodnog osjećanja i uznešenih mislih pjevali su mladići davorije i ljubezne pjesme obilazeći često gradske ulice. Uzhićene prisluški vahu djevojčice a Jelena složi tiho uz daleko oreće se glasove pjevaćeah svoj nježni glas. Kad bijaše pjevana pjesmica „gdje stanak moj?“ uzdigne ponosito glavu kod stiha: „Hrvatska je stanak moj,“ a suze rajske slasti orosiše joj duge trepavice; mokro oko zasja poput danice na vedrom obzorju nebeskoga svoda, kada hoće da

svane proljetni danak; mladjahan, gibak se glas ustrese ganut u dubini nježne grudi, i sanjareć postajaše pred kućom, kad se samo još jeka kriepkih glasovah noćnim zrakom razlegaše.

Kad dodjoše jesenski praznici, dodje si Bogatović po kćer, da ju odvede opet u zveži zrak ladanjski, gdje će se obnoviti ruže na obrazu, s kojega mal da nisu bile izčeznule. Stupiv u njezinu sobu nadje djevojku oduševljenu, zanešenu, plamenim okom, preporodjenu duhom; u ruci držala je kus artije, iz koje se učaše najvećom marljivosti; otac ju časak poslušaaš onda reče:

„Diete, zar nisu jošte minuli dani nauka, što se ti takovom pomnjom svoje zadaće učiš? Pa kakov je to predmet? To su izvanredni nauci.“

Djevojka se na ovo pitanje nješto smete, nu brzo se domisli, i nježno zagrliv oca reče;

„Oh mili otče nije ovo zadaća već je krasna pjesmica, što ju doni Jurica iz Zagreba.“

„Pjesmica! pa šta je sadržaj te pjesmice, da ju tako marljivo učiš?“

„Ah, tato, ovo je narodna pjesmica. upravo za djevojke sastavljena; koja djevojka želi, da ju poštenjaci štiju, valja da ju nauči i pjeva.“

„Zar se djevojke radi pjesamah štiju?“ smrknuto zapita otac.

„Dragi otče, zar neznate već iz onoga, što vam je Mirko kazao, da dolaze Hrvati samosvjesti pa da su stali cieniti svoju domovinu; a i vi sam nagovarate svu svoju djecu, da si domovinu ljubimo. Slušala sam govoriti umne ljude! i Jurica isto tako kaže, da domovina nemože napredovati, dok za nju i ženske nepočnu raditi; to se

razumieva, dok one domorodnim duhom nestanu odisati, i neprionu posve uz materinji jezik, njegujuć ga i obradjujuć njegovo polje. Kaže Jurica, da su prave domorodke one, koje domaći cvjetnjak goje i nastoje izkorieniti korov, što je već duboko pustio žilje, a saditi u njem naše cvieće: smilje i kovilje. Ljubljeni otče, ja želim cielomu svijetu pokazati, da sam za napredak narodnoga dobra; ne samo da nosim ime Hrvatica, već da sam to u pravom smislu riećih i da se od nikoga svojim rodom neimadem stiditi, kako to čine žali bože, mnoge glupače. Jer kaže Jurica, da—da se samo izrod svoga stidi a razuman čovjek vazda okolo svoga nastoji, pa bilo to ma kakovo.

„Jurica! pa tko je taj Jurica, koj to sve tebi tako kaže?“ smrknuto i ozbiljno opet otac zapita.

„Eh, to je Ankin brat, susjedov sin.“

„Sada znadem toliko, koliko sam znao i do sada. — A tko je Anka, tko je taj susjed?“

Posve smučena djevojka obori oči; do sada govoraše prostodušno, nu sad nješto u sebi osjeti, što joj uztegne rieć; srdce joj bijaše žestoko u grudi i stane drktati, ali ne bojaznom od oca, već što bi prisiljena tumačiti otcu, tko je Jurica; pomisli, da će ju koja rieć izdati, da će tim otčevu sumnju probuditi proti sebi; svakako morala je otcu odgovoriti, i za kratkotrajnom stankom prihvati tiho:

„Anka, stolara Kukavčića kći, moja je suučenica, a — Jurica je njezin brat, koj se uči u Zagrebu mudroslovje.“

Za njekim razmišljanjem opet će Bogatović:

„A tko te pjesme pravi, da bi jih se ti morala učiti?“

Dva pira

„Borme ja vam to neznam“ oporavljavajuć se odvrati ravnodušno Jelena. „Jurica jih poslala Anki, da se liepo na pamet naučimo, a onda će nas on učiti pjevati.“

„To je vrlo liepo, koje pjevat znate, ali moje diete, meni se čini, da ćeš se ti na takov način u Karlovcu više naučiti pjevati nego-li što koristna. A ručno djelo, a kuhinja? — Ja sam te doveo u Karlovac, da mi se liepo naučiš, kako se šije, kuva, pere, a ne kako se pjeva; diete, ti znadeš stotinu pjesmicah, pa si jih možeš po volji pjevati u svako doba dana, a ne da još s takovim naukom tratiš vrijeme. Ja ako ću slušat pjevanje, udjem u koju krčmu ili gostionu, gdje se uvijek pjevačah nadje, pa jim bacim onamo na tanjur koju krajcaru, naslušam se do sita, ako baš i nerazumjem. Imade prihodnikah od tudjih zemaljah, koji nam rada pjevaju i lakrdije zbijaju za naš bieli novac — a nam je dosta da jih slušamo, a ne da si mi naša zdrava pluća kvarimo i grla hrapavimo. Prodji mi se ti te dan-gube.

Nenadan ovakov govor zateče Jelenu, s toga upre oči u oca neznajući, kako da mu se izvine. Konačno strese s glavom veleći:

„Kako to govorite otče? Ja sam osvjedočena, da ste vi za svaki napredak u našem narodu, pa vam se hoće protiviti ovako ugodnoj struci umjetničkoj! Ta ja u ostalom netratim vremena s pjevanjem; u prostih satih, koji mi ostaju od školskih naukah, rada sam koju pjesmicu naučila, a uvjeravam vas, da mi pjevanje nijednomu od školskih naukah ne prieči. Pitajte strica i čuti ćete, da u taman novce ne trošite.“

Njeko doba potraje takov razgovor među ocem i kćerju; on si daje sve

razložiti, što se ticaše Jurice i njegove rodbine, a djevojka to rado učini, opiše mu sve točno i tako, da se je otcu pričini, da joj je Jurica više na srcu, nego koj ini čovjek. Dopadno si zasuče brkove, kad ona spomenu, kako joj je reko Jurica, ako vjernom domorodkom ostane, i ako se okani ludorijah, uz koje mnoga djevojka prijanja, da će si nju odabrati za ljubeznu drugaricu, prezirajući svako blago, što bi ga može biti dobiti mogao s drugom, koja nije domovini vjerna.

Taština zavlada seljanom, kad mu je to kći pripovjedala; on se nasmieši dopadno, obuhvati vitko djevojčce i privinov ju očinskoj grudi reče:

„Liepo, liepo, kćerko! uči se dakle i nadalje, kako si započela, samo pazi, da se u nadi ne prevariš; jer ti ja nebih znao pomoći“, tuj se k njoj sagne i poljubiv ju u visoko čelo, pogladi tamne njezine kose svite u dvijuh pletenicah okolo glave, zakruživajuć joj oblo rumeno lišće. Poslie opet produlji:

„Je si li se šta već naučila njemački? Kad dodje Mirko iz Zagreba da se bude imao s kim razgovarati.“

„Njemački mi, otče, neide nikako u glavu, može biti zato, što neimam prave volje; jednom, mi reče Jurica, da mi taj jezik nije baš nužno znati. Učiteljica nas progoni više, što k tomu volje neimamo, ali nam je rečeno, ako ga se i nenaučimo, da nećemo izgubiti s tim častih ni službah; treba dakle, da se pokažemo dosljedne pa ostanemo uz materinski jezik; svaki narod ponosi se svojim, pa ćemo se i mi svojim.“

„Dosta je, moje diete, dosta vidim, da ćeš ti u varoši postati mudračicom, što ja želio nisam, kad sam te ovamo doveo.“

U rieči o narodnosti i nadahnuta duhom narodnim uze djevojčica pripovjedati otcu

težnje narodne, i razlagati, kako je od drugih čula dužnosti pojedinih kao i svih ukupno. Domorodne, ako i ne visoke misli, kojimi ona govoraše o budućoj slavi naroda i njegovoj sjajnijoj budućnosti, zatekoše oca, te on upravo u čudu reče:

„I sve to imaš od Jurice? Jelo, Jelo, to su kvake, za koje ćeš zapeti! — to je više no molitvenjak i koledar, za koje sam poželio, da jih se čitat naučiš. To nije za seljanku! Kad se na selo vratiš i preslice i srpa latiš, ili će ti se spuštiti iz glave, ili će ti mozag uzavrijeti usljed položaja, u kom ćeš se nalaziti.“

Djevojče, slušajući oca, klone glavom, oči joj se naliju biser suzami a ustne uzdrkuć od navalivšeg plača. — Misljaše jedna, da će ju otac pohvaliti za osjećanja, što jih goji prama dragoj domovini, a gle otac ju uze koriti, i tužnu joj budućnost proricati. Uzlet mladjahne duše nije mogao neuk seljan shvatiti, prosto oko, bez duševnoga žara, nije moglo gledati u budućnost njezinu, koju si ona inače, da kako predstavljala nego-li je on nagadjao. Neznajuća, kako da nastavi, da otčev ukor sa sebe skine, stajaše Jelena i zašapće:

„Evo se tri godine učim, pa sam ih po otčevu mnenju u taman izgubila; šta će reći Jurica, kad mu kažem, kako je otac n zadovoljan.“

Još ona tako misljaše kad njetko kucnu na vratih; ona reče: „unutra“ — a u sobu stupi vitko poverljivo crnomanjasto momče, živahne mu crne oči sipahu vatru, a čelo je kazalo ponos i čednost; uljudno i prijazno pozdravi Bogatovića i pruži mu desnicu; a Bogatović ju primi i srdačno se rukovaše s nepoznatim mladićem. Jelena si odmah oćuti laglje i reče otcu: „Eto otče, to je Jurica.“

Zadovoljno se posmiehnuv opet Bogatović rukovaše se s mladićem i reče prijazno:

„To mi je milo, što ću vas od sada poznati. Moja Jelena pripovieda s oduševljenjem o vami; njeno srce i glava puno je mislih, koje ju vi naučiste. Neću reći, da ju povedoste krivim putem, ali seoskim djevojkam nije kada do sanjarenja već treba da rade; razumniva joj se razigra i napanu ju želje, koje nisu prama njenom stališu. Ja mojemu djetetu danas sutra želim skrotan bračni stališ, ali svojim tlapanjem izgubit će mirni i tihi život; s pokojem srca izgubit će se i pokoj duše. Domovinu ljubiti može bez tlapanja.“

Jurica se tiho nasmieši; oko mu zasje, pogleda Jelenu i reče Bogatoviću:

„Gospodaru! raduje me, što nemislite da je vaše diete sanjarenjem, kako rekoste, krivim putem pošla; . . . ali osvjedočen, da nije dosta samo ljubiti domovinu, već za nju i raditi, nukao sam Jelenu, da tako i čini: što je ona više poletjela svojimi namišljaji, tomu nisam ja kriv, već njezin duh, koj obiluje darovi naravskimi; griehota bi bila od Boga, da se ovakov duh pusti u tmini; treba ga svestrano izobraziti, da će tim sjajnije svietliti na korist domovine.“

„Ali ona je seljanka, mili moj mladi gospodine, pa šta će to seljanki? naše je plug i brana, a da nije moj otac po sreći postao vlastelinovim vjerovnikom, moja bi Jelena, mislim sada, mjesto što je u nauku — zavraćala na paši njegovo blago, a sinovi bili bi mu konjušari i volari. . . . Vi varošani neznate, kako smo mi na selu tlačeni od gospoćinah.“

„Nedvojim o tom, nu kod vaše djece se vidi, da nad vami bdije i da vas štiti ruka božja. Bog vam je pružio svoju ruku, da

Dva pira

vas milostivo izvede iz nedostojna robstva. Nu primirite se, čim sine luč prosvjete našem narodu, izbaviti će se on jarna samosilja, pa će ga onda zlatna sloboda dovesti s duhom prana nam gradjanom, i tako razpršiti verige, što su ga duševnin robstvom tištale.“

„Sve je to krasno, ali, ali!“ te stresav dvojbeno s glavom produlji, „uzde su moćnim silnikom u rukuh i oni neće popustiti toli lasno. I Jelena i vi govorite nješto o pouci i napredku naroda, o narodnom duhu i jeziku, ali meni to neće nikako u glavu; imade tomu još odviše zapriekah nego da bi si to ustiniło, Seljan je za plug i branu a ne za nauke. Kmet ostaje kmet. Eno mojih dvajuh sinovah, na naucih u varoši; oni mi već nisu toliko za plug kao najstariji, koj baš ni slova nepozna. A čim bi stao nauk biti obćenit u narodu, prestalo bi poljodelstvo i svi bi seljaci hotjeli biti učenjaci.“

Jurica se na to razžesti; Bogatovićeva tvrdoglavost uzbuni ga i reče odriešito, upanuv mu u govor:

„Vi niste trebali dovesti si kćer u grad na nauke, ako ste željeli, da ostane neuka, — ali čim ju dovedoste, valja da ste željeli, da nješto više razumje, nego-li ostale djevojke. Jelena se dobro uči, a to je dokaz, da iste vlastitosti u seljačkoj duši počivaju kao i plemenitoj — i preuzetnost je tvrditi, da seljana Bog nije za ništa stvorio nego samo za plug i branu. — Seljak je svejedno pozvan na nauke i to više — kao ma koji plemić gradjan, bio on još toli visok u častih; ali seljan obljudiv svoje njive, livade i vinograde, svoj zdrav zrak, gore i loze, voli okolo njih nastojiti nego si mučiti glavu s nauci, koji mu sieđe kosu i kvare želudac; njemu je miliji naravan život, od ma kakove

umjetnosti, koja mu nesan radja i zadaje stotinu brigah; on nije pohlepan za blagom i bogatstvom, koliko je za tihim obiteljskim životom, s toga se riedki daju na nauke, prem da vidimo i od tih riedkih da ne malo svi, svomu stališu osvjetlaju lice. . . . Nije li tako gospodaru?“ Bogatović pokima glavom a Jurica produlji: „Mnogi otcı, istina, teško podnose, kadni nije djece kod kuće, ali nebi školah trebalo, kad bi svi roditelji, znali i htjeli, i kad bi vremena imali odhraniti u djecu poštene, radine, razumne i valjane ljudi, koji mogu biti od koristi domovini. Da, u našega prostog seljana ima zdrava razuna, pa kad se umno izobrazi, imati će domovina u njih obilnu podporu, jer samo izobražen muž umije cijeniti važnost domoljubja, s kojim se daje sve učiniti. Nerazumjevajte me krivo ako kažem podučem s tim nemislim visokih naukah i onakih koji bi ga poljodielstvu otimali, već razumna znanja njegove struke, u kojih mnogi stoje na vrlo nizkom stupnju, ali čim bude oa vrstan gospodar, raditi će za svoje blagostanje i tim u jedno za blagostanje ciele domovine, i to je, vriedni moj gospodaru, na kratko rečeno, kako mora seljan svoju domovinu ljubiti i o njezinoj koristi raditi.“

„Hm, hm, tu se može reći, da je jaje mudrije od kokoši. Kad je tako, svi moji sinovi budu redom ići u nauk, i nastojao budem, da postanu čvrsti stupovi domovine. Moj vlastelin, plemeniti gospodin Nehajković inače tmachi ljubav domovini. On kaže, da nam za blagostanje netreba toliko naukah, koliko domovini dobro želiti, i zato čvrsto držati uz Magjare, jer da nam je samo uz nje moguće postignuti blagostanje naše.“

Jurici mladiću, plamtećemu narodnom vatrom, prosiplje se vatra iz očiju a žila mu nabreknu na visokom čelu; nemogav se uzdržati od srdjbe upane Bogatoviću u rječ:

„Vaš je vlastelin hulja i nije vriedan da nosi hrvatsko ime; u vas imade zdrava razuma podosta, da uz njegove rieči nepristanete; ali njemu je uzavrio mozag. Gradi se učenjakom — a ne pojmi, da je u očijuh svakoga naroda izdajicom obilježen, koga svatko prezira onaj, koj je kakov je i on sám. — On je pristao uz tlačitelje svoje domovine dakle uz svoje sobstvene. On ubog je rob, u kom niti gubi domovina niti dobiju išta naši protivnici. On je smet u jaklenoj pšenici, koju dobri gospodar izpliti daje, da mu neokuži zdrava zrna, i baca ju u vatru, pa peò u zraku raztepe, da joj nestane traga. Ne pristajte uz zavodljivca, doći će doba, da će ga isti onaj, komu sada robuje, prezirno odbaciti, i za nagradu vjernosti njegove žigosati ga izdajicom.“

„Dosta, moj sinko, dosta! sada razumijem i vas i Jelenu moju. — Neka on ide do trista zalah! U sve, što on govori, nerazumjem se, istina, ali mislim da je Nehajković pristao obradljivati tudju njivu, a svoju zapušća, da tim više korovom zaraste. Moji praotci su bili rodjeni Hrvati, pa i ja se neću tudjim imenom krstiti. Slava hrvatskih junakah, koji su se borili za svoj dom ori još i dandanas planinami i dolinami, pa za stalno se neću ni ja otimati, da se njihovim potomkom nazivam. Ne, ne, od moga ognjišta ne idem nikuda! ukusno si mogu i kod moje vatre svariti jelo — pa zašto da idem tudjoj svoj lončić pristavljati, gdje bi mi se moglo prikaditi. — Imadem osam sinovah, mladi gospodine, i voljno ću jih domovini žrtvo-

vati, ako uztreba. Najstariji uči se za svećenika, ali i on je domoljub — zauzet za napredak naroda i požrtvujuć se za njegov boljak sniva o sjajnoj budućnosti kao i vi. Vlastelin me je često proti Mirku podbadao i sumnjičanjem crnio ga; i gle možda bi se dao kad od zmije zavesti, da nebudem u dobri čas ovako se s vama sastao; bjes me uzo, propo bi moj sin ozloglašen nečistim jezikom. Ali neka mi stane još što o savezu s Magjarskom, ili o podvrgnuću ugarskoj kruni buncati, eto me, ako mu nezasolim!“

„Nijesam li kazao, da imade u vas zdrava razuma; i s tim iskrena domoljubja. Vi ste s temelja poštenjak i kao ovakov vriedan ste, da vas svaki vrli domoljub zagrl i poljubi kao evo i ja.“ — S tim zagrl vatre mladić poštenoga seljana a od cjelivanja neznaše kako prestat.

Bogatović se uz ovoga mladića poroditi, i opetovano i on njega zagrl. Da svoje novo prijateljstvo po vriednosti proslave, donese Bogatović barilac svoga dobrog stariša; tuj si natočiv čaše uzajemnu napijahu zdravicu, a za napredak domovine iztrusi svaki i po tri. Tako se razigrav pozove Bogatović Juricu k sebi na praznike, a Jurica uzhićen, obeća mu za stalno doći. Najlepša prilika bijaše sada za oba, da se primaknu izpunjenju svojih željah; Bogatoviću da si osigura zeta, a Jurici da si izprosi ljubiu od oca. Taština vlada s ljudmi u svakom stališu više ili manje, i tako zavlada sad s Bogatovićem, kad mu napomene Jurica o svojoj ljubavi k Jeleni.

„Vaša Jelena“ — reče otcu — „vaša Jelena je riedko biće, koje je svimi krietpostmi ukrašeno što može muž želiti u djevojke, koju si želi steći za suprugu. Do godine ću doći do svojega hljeba i

Dva pira

tada doći po djevojku; pričuvajte mi ju, a ja ću za stalno za tim težiti, da budem vriedan takove djevojke.“

Bez mnogoga okolišanja obeća otac pitaocu svoju kćer, rekavši mu, kad dodje do svoga hljeba, da se neka liepo nastani, i dodje po narodnu si djevojku a da će on djevojku nadariti darom, kojim ga neće biti stid seljačkoga rodbinstva. S tim se oprostiše, i otac odvede Jelenu kući na praznike.

Malc za tim odputi se i Jurica k budućemu si tastu na praznike, i ogledav se marljivo po svem gospodarstvu Bogatovićevom zamjeti, da će postati nedvojbeno u preimućna gospodara zetom. U Jeleni upozna on tekar sada biser, kakov se nenahadja svaki dan u ženah; vidjelo se, da nije u taman učila, već da si je prisvojila krieposti, koje svaku gospodaricu krase. Nebijaše posla u kući, okolo kojega nebi bila točnošću i marljivošću nastojala; poslušnost ni da nespomenemo — jerbo je djevojka čitala roditeljem u očijuh njihovu volju; — Mirko priviknu ovomu mladu momčetu, te je s njim stupio do skora u najuzije sveze prijateljstva; a Jeleni, čestitaše srdačno na sreći, što joj se u takovom momku smije.

Roditelji su nastojali, da Mirko postane kapelanom u istoj župi, u kojoj se je rodio, a godinu danah poslje, namjestiše opet po prijateljih Kukavčića u susjednoj obćini bilježnikom.

Kakovom srećom ode Jelena od kuće svoga oca, poznato je već čitatelju u početku. Onaj slučaj djelovao je strašno na ćutljivu dušu mladjahne žene; mnogo se izgubi na njoj vesele ćudi i one laskoumnosti, kojom s veće strane djevojke stupaju u braćni život.

Uprkos mnogim mahnam, koje se

razvijahu u Ivanu, postade on ljubincem ciele obitelji; ali da se ove mahne ponnešto izglade, odvede ga otac u Karlovac i priporući osobitomu nadzoru učiteljah.

Vlastelin i njegova kći.

Plemeniti gospodin Nehajković bijaše 1811. godine upravo dorasao za ženitbu. Zaljubiv se već od prije u djevojku po svojoj ćudi, zaizka od oca dozvolju, ali mu se otac nedozvolji oženiti; nu čim mu god. 1812. prikri oca hladna zemlja, da još zelentrava po njoj nenaraste, dovede si mladi Nehajković ljubiu k svomu ognjištu. Razkoštvo nastave gospodariti i halabuka oznaćivaše mu nemalo ćitavi naćin življenja. Za domovinu nebijaše ga brige, s kojom vladahu za onda do mala trećinom francezki zakoni i sve više se uvlaćiše francezki obićaji. On bijaše pristao uz Franceze, i njegova kuća postade sastaništem ćastnikah od francezke posade u u Karlovcu, odkuda su se često vozili na njegovo dobro. Cim izćezne svaki trag Francezom u Hrvatskoj, povedene su proti njemu kao pristašu francezkomu, sućbene iztrage. Da se zlih posljedicah izdajstva prema svojoj domovini oslobodi, potroši veći dio svoga imutka. Supruga mu se, laskomišljena kao i on, nepostara nikad za bolju budućnost. Jednim djetetom samo obradova si ona supruga, krasnom djevojćicom, kojoj dadoše ime Blaženka.

Roditelji njegovali su ovo diete i odveć, što mu u doćnijih godinah urodi grćkim plodom. Nehajkovića nije nitko ljubio. Bezznaćajnost i nedosljednost njegova postade pričom u susjedah mu, te koj je kadgod hotio opisati promjenljiva i svomu rodu nevjerna ćovjeka, rekao je obićno:

„Ma upravo drugi Nehajković!“ — Kad se raznio glas, kakovim načinom uze on u svoga kmeta novacah, sve ga preziraše. Kuća Bogatovićah bijaše mu trn u oku, i gdje mu je bilo prilično, rado joj se uklanjaše. Kad je pako vidio, koliki mu se rode sinovi, malo da nije zdvojio. Ali inače nije moglo biti, i s toga mu je valjalo mirovati. Blaženka mu napredovaše u godinah i krasoti. Dade ju odgojiti na francezku i ovo odgojivanje podje mu po sve za rukom.

Njeko doba provede ona takodjer u Požunu, odkuda dodje posve izobražena. Tanahno ugladjeno njezino ponašanje uzhititi svakoga, tko je imao sreću s njom se bliže upoznati; a udvornost njezina često oca razžesti, koj je hotio, da se prama svakomu ponosito ponaša. Medju tim bila je Blaženka i krasna i dražestna, ugladjena i ponosita — ali nedodje od nikuda glas, da ju je i tko u roditeljah zamolio. A kad je već Blaženka dospjela na udaju, a od nikuda se nejavili snuboci, pritisne tuga materinje srdce. Ona opazi, da joj je postajalo diete setno neveselo, a poznavajuć narav supruga si, poboja se za budućnost jedinice.

Jednom će ona svomu suprugu:

„Daj družu, poskrbi se za naše diete; ako nas nemila smrt stigne, ostati će usamljena bez podpore.“

Ali osorito odvrati suprug:

„Još ima dobe za naše diete; ona je učena i izobražena; a čim dodje za udaju, neće uzmanjkati prosilacah. Magjarski je orsag prostran i za Nehajkovićevu kćer naći će se suprug.“

Mnogom duševnom boli ubita stane Nehajkovićeva supruga vehnuti, i jednim proljećem, kad procvā mirisava ljubičica, plakala je Blaženka nad grobom svoje mile

majke, i sadila joj cvieće okolo nadgrobnice.

Od sada bijaše Blaženka posve usamljena. Otac joj osta udovcem i zaplete se sve više s dušmanima svoje domovine, koji javno ustadoše proti narodnim težnjam. Često odlažaše od kuće i pogovaralo se, da uzimlje mito od dušmanah — s tim borme svoje propalo gospodarstvo opet podigne, i svoju kuću ustroji posve na magjarsku. Blaženki dovede čovjeka za učitelja u magjarskom jeziku; bio to nekakvo natucalo, koj je prije no se je hotio razgovarati, uzimao riečnik u ruke, da sastavi govor. U ostalom je bio nekakav pravnik, koga upotrebljavaše Nehajković još i za svoje posebne svrhe, više nego-li za učitelja jezika.

Blaženka, bivša izobražena većom stranom u duhu francezkom i njemačkom, nije imala pojma o narodnosti nikakvoj — kako to u obće na takovu ruku odhranjene neimadu — već je držala uz svakoga, s kojim je mogla progovoriti rieč. S toga je prionula i uz magjarsku knjigu, s tim voljnije, što bijaše otčeva želja, i što je imala o tom jeziku još nješto pojma od dobe svoga bavljenja u požunskom ohranilištu.

Kad se Bogatovićeva Jelena opet iz Karlovca kući vratila, raznio se glas o njezinoj valjanosti po svoj okolini, i tako dopre i do Blaženke. Ova si uzželi vidjeti djevojčce, koje prije nego-li je odišlo na nauke u Karlovac, mnogo dolazaše gori u grad. Poruči joj, da dodje, pa sбилja Jelena dodje; gospodična se divljaše, videći i slušajući veleumne razgovore, jedra razsudjivanja, a uza to skromno, ljubežljivo ponašanje. Za malo uze ona Jelenu nagovarati, da se uči magjarski, velec, da joj k tomu neće mnogo trebati; buduć darovita duha, da će se naučiti bez muke.

Dva pira

Jelena se početkom ponela, što može s plemenitom gospodičnom obćiti; ali čim napomenu ova o magjarskom jeziku, opazi kojim duhom ta diže i uze bez obzira na svoje odnošenje prema gospodični otvoreno i prostodušno govoriti. Ukori gospodičnu, što se nestidi biti polutankom i među ostalim reče :

„Čudim vam se, gospodično, da se vi otmiljete svojini, koja ste dosta izobrazena. S tim više, što je vaša obitelj od pamti-vjeka hrvatska i upravo se hrvatskim imenom piše. Da ste za svojinu, prigrlila bi vas domovina kao diete vjerno i plemenito — a tako će vas imati svak poštenjak prezirat i domovina stidit se.“

Gospodična plane. Prostodušnost seljankina uvriedi njena osjećanja i reče porugljivo :

„Zaboravila si seljanko s kim govoriš. — Ja te nepozvah gori da mi budeš učiteljicom, već da te uputim boljim putem. Vjeruj, da će ti skoro trebat magjarskog jezika, pa da si ga se prije učila, bilo bi docnije manjom mukom.“

To nereče Blaženka s puke privrženosti magjarštini, već što joj otac često pripovjedaše, da će morat tako biti. A šta je otac govorio, povjerovala ona bezuvjetno. Ta otac je bio u vječnom poslu sa Magjari, znao za sve njihove nakane i poduzeća, i tako ina znati, kad će biti Hrvatska pomagjarena. Njegovi korteši su često govorili — ma neiznieli živih glavah na ramenih, da će oni za Magjare. Pa šta ino, nego da je i ona uz nje pristala. Po smrtni mile majke nije dolazila ona u nikakve krugove, gdje bi se bila mogla boljemu podučiti — a prostota i surovost, kojom korteši disaše — neuputi ju plemenitom narodnom osjećanju. Svo-

jim govorom razdražila je sada Jelenu, i ova nedržeć jezik za zubmi izbrojila joj nekolicu, da se gospodična u svom jadu nemogaše nadvladati, već surovini riečni djevojku iz dvora protjera. Od ovo doba uklanjaše se Jelena dvoru, ode za muž i postade skrbnom domaćicom, vjernom suprugom i brižnom materom nestastavši se nikada s Blaženkom.

Miroslav nije bio nikad u dvoru, poslje kako shodnosti radi, prvi put vlastelina posjeti. Opaziv da tuj sve protunardnim duhom diše, nije se hotio izvrgavati napadanju i ostrim opazkam plemićevim, koj nije propustio već prvi put svećenika šibati.

Tako su minule godine i Blaženka izgubi sve to više rumenila sa obraza. Otac joj se nije vrlo brinuo za njezino stanje, premda ju je odievao prilično svomu staležu. Njegova kortešovanja posta jahu sve žešća, i sad misliti, kako bi on sve svoje kmetove zbio u jedno mnenje. S početka pokušao s Bogatovićem, ali od kako izuču Mirko, dobi domoljubnoga zeta i ostali sinovi mu redomice stadoše uspjevati, odbije se seljan od vlastelna i nehotijaše mu na oko. A i onako mu nebijaše vlastelin u volji, odkad uvidi, na koliko mu ovaj nekad oca s ogromnom onom svotom zavede, koju se za malen broj godina za odkup prisvoji. I sinovom nebio vlastelin u volju, jer jim je često govorio. „Čekajte učenjaci, čekajte, proći će vas do skora vaše oslobodjenje!“

Konačno ipak vlastelin na to to spane, da bi mogao uz Mirka kao duhovnoga pastira, prije željenu svrhu postignuti, nego po svoj svojoj rečitosti, koje i onako u njega nebijaše mnogo. Uze nagovarati Blaženku, neka gleda čim pritegniti Mirka dvoru, i š njim se staviti u prijateljsko

odnošenje. Pa sbilja, da čim više otcu ugodi, stane Blaženka i to pokušavati.

Mirko je polazio često otčinsku kuću, učeći djecu u koječem, šta dovoljno u varoši neizučije, a stranom da nezaborave naučeno. Izpod vlastelinova dvora vodio ga put onamo, i tuj uze Blaženka pod vrtom čekati, kad Mirko prolazaše. Nije bilo drugačije, već pozdraviti plemkinju, i opet nije mogao, da nereče koju. Eto početka! — Docnije dodje do toga, da ga stane uljudno u dvor pozivati, koreći ga, da zanemarnje posve vlastelina, koj bi ipak imao biti kao župe kolator pažen od strane mlada kapelana. Po mogućnosti izvinjavao se koje čim Mirko, a s tim po najviše, što je vlastelin većom stranom odsutan, pa da se boji dosaditi gospodični. Taj izgovor nebijaše uvažen, i bilo mu je obećati s mjesta, čim dospje od svoga zvanja, da će doći pokloniti se vlastelinu. A kad to učini i ukaza se na vratih plemićevih, pohiti mu ovaj toli prijazno i pouzdano na susriet, da se nadje u najvećoj smeći:

„Ho! servus domine, multum reverende! to je liepo, da sam jedan put tako sretan. Vi ste riedak gost!“

„Oprostite spectabilis!“ presieče Mirko, „nije krivnja moja, već krivnja okolnostih — kad što čujem, da vas nije kod kuće, a većom šranom prieče me dužnosti moga zvanja.“

„Dosta je dosta, netrebamo se izvinjavati, sad smo zajedno, a želimo i u buduće, da budemo više putah; s tim mu ponudi sjesti i oba sjedoše. Razgovarahu se početkom o malenkostih. Poslje kratkog doba dopane Blaženka. Vlastelin je pušio magjarski duvan iz kratke lule, pa ponudi i Mirku. Zapita vlastelin za bolujućim župnikom a Mirko pripovjedaše o

njegovoj neizliečivoj bolesti. Na to će Blaženka:

„Nebi škodilo, da starina umre. Mnijem da mu je već i samomu dosadno toli dugo bolovati. Niti je svomu zvanju od koristi, niti za domovinu može šta raditi. Ovdje našoj župi imao bi biti župnik, koj bi bi bio vrstan raditi svomu zvanju, ujedno se i za materijalno dobro svojih župljanah skrbiti.“

„Kako vi to razumjevate, gospodično?“

„Izvolite pitat moga otca, on će vam to bolje raztumačiti.“

Zasukav duge svoje brkove, i ponosito dignuv glavu reče plemić:

„To vam se razumjeva, moj Bogatoviću, koj želi biti u mojoj kolaturi župnikom, da stane uz mene. Nemislim s novcem. Ja kao magjarski plemić ob-skrbljen sam podabrano s timi malenkostni — jedina bi bila želja moja, u dobrom sporazumljenju a ne u razpri sa župnikom živiti. Moj će biti, onaj u koga bude razuma zadosti, da znade cieniti moje prijateljstvo, a takovih mi se već nudi. —

Krv udari Mirku u glavu, posluti kuda vlastelin šiba. Već bijaše nakon dignuti se i u kratko se preporučiti, ali se ipak svlada i nakloniv se uljudno prihvati:

„Nedvojim spectabilis, da nebi bilo kandidatah, koji bi vaše prijateljstvo za svoju najveću sreću smatrali.“

Vlastelin se pruži ponosito u vis i nasmiešiv se milostivo reče:

Dva pira

„Dà, Bogatoviću, ako ste pametan, mi možemo ostati zajedno. Upravo bi se ova župa vam pristojala; vi ste u njoj rodjen i puk obično do svoga, budì rodjaka ili susjeda u takovu stališu više drži, nego-li do inostranoga. K tomu vam je put ovih predielah bolje poznat nego ikojem pridošlici, pa bi vi mogli š njim više ebaviti; on stavlja u vas veliko povjerenje i s tim bi ga mogao po sve ravnati.“

Napeto je slušao Mirko; sve više ga stane slutnja obuzimati i stade nagadjati, kuda će vlastelin, i opet se nadvlada na toliko, da mu nedokine govora; vlastelin govoraše nadalje:

„Ovuda u našoj okolini je narod glup, neuk, a nalazi se množina klatežah, koji se veraju u potaji okolo seljanah pa jih zavadjaju stranputice, a oni ubogi nerazumiju ništa pa su do mala propali. Ne da vam laskam, multum reverende, ali sam opazio, da ste muž darovit i da bi dobro upravljani vaši govori, mnogo u puku dobra učinili; rad česa bi vam a dužnost smatram da se kripko prihvatite, naroda i tumačeći mu danas vladajući duh, dok ga po mogućnosti može pojmiti. Što su stali neki bunčati u Ilirstvu i narod s tim zavadjati nevalja, i treba je razširenju takovih namišljajah kripko predusretati, a tko može to bolje oo svećenika, u koja se narod pouzda. Nemoram vam razlagati, od česa zavisi blagostanje seljana, samo toliko, da u neposriednom posluhu svo-

jih poglavarah: vlastelina i svećenika. Ako se pak puku stave kakove muhe u glavu, odkanit će se poslušnosti, a uza to i od radinosti, pa tako propade vlastelinova uglednost i svećenikova moć, da kreću pukom kako im volja.“

Izkašlje se i za kratkotrajnim šutanjem produlji:

„S toga nam je najprije nastojati, da razložimo seljanu, da nebude pristajao uz vikače i nemirnjake, koji ga teže zavoditi, već da se drži magjarskih zakonah i Magjarah, s kojima sjedinjen živio je od stoljećah blaženo i bezbrižno. Magjari su narod bogat i plemenit, ajde da pristanemo mi uz njihove težnje, i sačinimo cielovitost Magjarorsaga, mjesto što neki teže, Hrvatsku posebice uzkrisiti; — nam će ostati vlast nad pukom, a materialno stanje negubi ništa.“

To bi sada Mirku dosta; krv mu uzkipi u žilah a oči stanu vatru sipati; tresase se kao groznicom, dah mu se uzkrati; nije mogao da sluša dalje, već se naglo digne na noge i pruživ tresuću se ruku prama vlastelinu nastavi:

„Molim spectabilis, ne dalje! dosta sam čuo, da si smisao svega vašega govora protumačim. Vi držite naš narod glupim i neukim, što bi morao, žalibože u gdje čemu i ja priznati; — ali nesmatrajte ga za nesposobna, da shvati svaki nauk, što mu ga pružate. Držite li ga pak glupa s toga, da nećuti svoga robovanja pod samosilničtvom

svoje vlastele, to se jako varate! Naš narod čuti, da nije svoj i ova čućenja oplemenjuju mu duh, i kažu mu put, kojim da postane slobodan fizično, kao što je to duševno već odavna. Pa vi hoćete, da ja nastojim božanstvenu ovu iskru u seljanu utrinuti, da uznastojim povesti ga opet u tminu, u koju mu tekar samo jedna zraka svjetla sinu te počima osjećati, da je on isto tako pozvan, da bude dionikom dobarah ovoga svieta kao i nas svaki; da mu ugrabim ovu nadu, pa ga povedem onuda, gdje da mu ugnjetu osjećanja ljubavi za domovinu, unište uznositu misao narodnosti mu; vi gospodine, čiji su već šukundjedi Hrvati bili — vi — vi — oh, vi želite, da budu Hrvati, vaši zemljaci, rod vaš da bude li podnožje, na kojem da se uzdigne slavoluk tudjim narodom; vi zatim težite, da se Hrvatska izbriše iz broja narodah, da nestane slavne jedne česti velikoga slavjanskoga naroda, koj si hrabrošću u prastara još vremena, neumrlo ime slave steče, pa da se izgubi u tudjem življu! Ako li vi to želite, gospodine, to su u vas svi živci već obumrli, i vi ste truplo bez svakoga plemenitoga osjećanja, bez ljubavi za domovinom i narodnoga ponosa.“

Žestina, kojom govoraše Mirko, razpali mu obraz i sve njegovo biće postane inim. — I onako visok, postane višjim u osjećanju pravedne stvari, za koju govoraše; grud mu se nadme, ponosito glavu uzdizaše, a okolo ustnah

poigra mu porugljivo sažaljući posmieh. —

Blaženka upilji unj na široko oči, i čim on dalje govoraše, tim živahnije stane svaki potez njezina obraza igrati; stane se tresti i zadovoljnim posmjehom ganu joj se ustne. Zanešena osjećanjem što ju osvoji, skoči na noge te k Mirku, primi ga za desnicu ruku i obrativ se oteu reče:

„Oj, mili moj otče, ovo je žar ljubavi za dom i narodnost, u kojega se ima svaki ogledati, koj teži više tudjinstvu nego svomu. Kad plemenito ovo čuvstvo može na toliko uznieti koje biće, nije za stalno ljubav prama domovini puka šimera, kako ju nazivate, već dolazi od istoga g. Boga, koj nam ova čuvstva usadi u srdce; da, božanskoga je podrietla i neskvrnuto ima živiti u grudi svakoga domoljuba.“

Vlastelin se smrknu; iz potmajna oka sinu mu vatren i srdit pogled na djevojku, od kojega ona uzdrkće te naglo pusti Mirkovu ruku; svoj pogled upre u oca očekujući tresak za ovakovom munjom — ali vlastelin je šutio i stane sukati brkove; to bijaše znak, da neima još straha od groma. On stane velikim korakom koracati po sobi, a Mirko nasloniv se o prozor, očekivaše njegov odgovor; Blaženka sjede na svoje prijašnje mjesto.

Nehajković se boraše, da svlada silno u njemu bukćeću srdjbu. Bahat i ponosit kako bijaše, obiknuo je samo za-

Dva pira

povjedati i vidjeti, gdje mu se želje neposredno izpunjuju. Njegovi kmetovi bijahu mu robovi, i vaj onomu, koj se je opirao zapovjedi njegovoj. Preuzetnosti svojom hotijaše on još i sada Mirka kao nekako od sebe zavisna smatrati, i žuč mu se razli, kad mu ga bijaše slušati sada, gdje mu tako govori i hulji ga. Grčevito stisnu pjesti, i već hotijaše navaliti na svećenika, kad se još u dobar čas nadvlada, prekrsti ruke i svrne okom van prieko ravnica i dolinah. Čelo mu se razvedri, oko pogleda prijazno, i opet stane sukati brkove, a to je bio unj znak ublažene čudi; ali samo se usne nisu htjele pokoriti silniku; one se nekako još grčevito trzahu.

Blaženka prati sa bojazljivim okom sva otčeva gibanja. Mirku nebijaše stalo do srdjbe vlastelinove, jer je on tražio naročito izraze, s kojima da mu dodje do živa. Po ovom predlogu, što mu ga učini, nije mogao inače, već ga prezirati, a opet se nije mogao svladati, da mu neizjavi ovu svoju čut. Očekivao je, da će se vlastelin razsrditi, a sad bijaše zatečen, što ga je gledao mirna i hladna, gdje ide k njemu veleći trsuci se glasom:

„Gospodine kapelane, morao bi u zlo uzeti, što ste se užestili, da nisam inače uvjeren o vašoj valjanosti, i da nebi znao, da je omladina zlo upućena i da sama svojoj domovini o propasti radi; ali se nadam, da ćete se prenuti iz tvrda sna,

čim vam zaori u ušijuh strahovita istina, da ćete si u seljana uzgojiti najvećega dušmana, čim ga stanete dozivati k samosvjesti. Pustite seljana, da ostane kmet u svem i svakom odnošaju. Nam je liepo i dobro u savezu s Magjari, pa ni seljanu našem netreba boljega dobra, nego što ga sada uživa. Dok je u seljana vina, hljeba i mesa, on je u svom raju, pa za što da ga iz njega tjeramo? Sada ste ga s tom narodnosti uzbunili, i mnogi si je upilio u glavu, da je vlastan, sve zakone preokrenuti i da mu je dužnost, zakone tvoriti. Čudnovate li su u nas misli o rodoljublju. Vi kažete, da ljubite svoj dom i rod, a nastojite staviti ga u neprekidan nemir. I ja ljubim domovinu, vjerujte mi, sa svom silom, ali za to idem da stavim narod u materijalan napredak i dobrostanje; vidite, tako imademo jedinu te istu težnju za blagostanje naše domovine, samo što su sriedstva razlika, kojima želimo postići svrhu. Ja kao stariji i izkusniji mislim, da moram znati, kako je bolje, s toga pristanite uz mene, i u našoj okolini možemo raditi zajedno.“

„A šta bi bila ta naša radnja?“ tresući se od gnjeva zapita Mirko.

„Seljane nagovarati, da se nedaju slićpiti nikomu i kortešovati za magjarsku stranku. Hrvatska je već od vjekovah najužje svezana s Magjarskom i izobila imaše svega; pa zašto da idemo razkidat sveze, koje su bile svete našim djedom i šukundjedom. Nam je nasto-

jati, da si uzdržimo častnike po županijah, koji su za sjedinjenje s Ugarskom a da one odstranimo, koji su za odciepljenje; sve novotarenje da ugnjetemo a stare savezne zakone da uzdržimo. Pa šta vam je do jezika, neka svaki govori, kako mu je volja; bio jezik latinski, magjarski, turski, kineski, samo da se razumijemo i da nam uz njega dobro ide. Prodžite se tricach, pa skrbite najprije za sobstveno blagostanje.“

Ušuti i obustavi se pred Mirkom očekivajući, što će odgovoriti, ali Mirko još sveudilj naslonjen na prozor, podbočenih rukuh činjaše se kao da neopaža ove stanke, nego da očekiva još dalje štogod, s toga vlastelin produlji:

„Počmite puk nagovarati, da neprištaje uz nikakove novotare, već si neka bira onakove muževe za poglavare, o kojih je osvjedočen, da se drže uz stare zakone, pa i to da se magjarskomu jeziku u učionah neopira, već da ga se barem toliko voljno uči, da se tim lasnije uzmogremo razumjeti sa saveznom braćom.“

Na ove rieči podigne Mirko oborenu glavu i sanjarski pogled upre u vlastelina, veleći:

„Dakle vi tuda šibate plemeniti gospodine?“

„Ja sam vam iskreno kazao, što mislim i očekivam od vas, da nećete prenapetim idejam žrtvovati svoje blagostanje. Vi možete raditi kao i dosele,

a ja ću po mogućnosti nastojati, da vam posao olakšam.“

„A narodnost, domoljubje, napredak u svakoj struci?“ potiho reče Mirko.

„Boga vam prodžite se napredka; kakav napredak? ostavite seljanu toliko, da se može odjeti, nasititi i napiti; a šta će mu više? Ako ima prosti puk hrane da se najede, dosta mu je; duševna neka ostane poglavarstvu i gradjanom. Vi kao svećenik znati ćete podobro, da duševni napredak pučki poglavarstvu mnogo posla i brige zadaje. Čim ima narod više znanja, više ima i potrebstinah; i čim je unj više duševne snage, veći je odpor i neposlušnost naprama poglavarstvu.“

Grko se podsmiehnuv započne sada Mirko:

„Gospodine, tako nevalja, vi niste na pravom putu; ali kako god sam ja vas slušao, nadam se, da nećete ni vi meni uzkratiti posluh. Vi govorite o nemiru, koj da tajni buntovnici dižu u puku, a tko ga diže ako ne vi magjaroni, kojim ide u prilog nemir, razdor i nesloga naša! Pa to je rodoljubje, kojim se gradite? Gospodine, sveti plamen rodoljubja inako baca svjetlo naokolo sebe. Vam niti je do blagostanja, niti do časti ni slave svoga roda; vi gojite podle misli, pogrdne za naš narod. Vaša je namjera, da se suprotstavite duševnom napredku puka, da ga tim lasnije uzmognete tlačiti u robstvu. Vam je do toga, da ostane najpleme-

Dva pira

nitiji stvor božji stvoren na podobu njegovu — prosti puk, da ostane u duševnom ubožtvu, da nedodje do samosviesti, već da gmiže kao crv u prahu, skučen u robske verige okrutnih silnikah. Ostali narodi nadkriliše nas odavna duševnim silami, i počeoše nas s potištenosti naše prezirati, videć, da nam se neda prenuti iz letargije i vječnoga sna. Vi nedopuštate, da Hrvat bude svoj, već da ostane rob saveznih tlačiteljah. Vi težite, za tim, da vam seljan ostane u svom neznanstvu čvrsto privezan na uzdu, s toga se plašite njegove samosviesti, prosvjete, s koje bi vi materijalno mnogo imali izgubiti. Vas neuznosi plemenita ćut domoljubja; ako išta na svietu, to bi vam ova osjećanja morala biti sveta. Što vam je bliže od kuće i domovine! prodjite cieti sviet pa će vas u svakom mjestancu, u svakom kutiću pitati, gdje vam je domovina? a šta ćete moći na to po duši odgovoriti, ako ne prosto, da je neimate, da ste ju podlo izdali a druge da si niste stekli. Naselbinu možete steći, nu domovinu nikada!“

Vlastelin se ne mogaše dalje od gnjeva uzdržati već upane žestoko Mirku u rječ:

„Šutite Bogatoviću,, ako nećete da oskrvnem gostoljubje! Nitko, a vi najmanje, neima me opominjati na dužnost prama mojoj domovini. Rekoh vam već, da ste zanešen opakimi idejama, i svoja mnjenja hoteli ste i meni narinuti.

Meni je domovina mila, ali ne tako, kao vama. Magjarska kruna je i naša i magjarski zakoni su naši pa šta tražite ine zakone i drugu narodnost? mi se po zakonu . . . .“

Mirko mu nedade dovršit već skriliv rukama prama njemu poviče:

„Ne dalje gospodine, ni rieči dalje! Ako niste razumili vladajućega duha u našem narodu, ako niste počutili narodnoga ponosa, onda niste Hrvat, niste potomak slavne obitelji Nehajkovićah, koji su za svoju domovinu toli hrabro svoju krv proljevali. Naša domovina i naša narodnost bijahu dosada tlačene, a duh narodnostih, koj je svietom proletio, dirnu svojim krilom i naš narod, pa zašto da mi dalje spavamo! Koj se nemože sada trznuti, kad nam se tolika nepravda nanosi, narodnost otimlje, domovini ime i prava nijekaju, taj nije duhom božjim obstrt, ili je na toliko ugreznuo u materijalnom življu, da mu je samo on pravac, kojim da udari. Gospodine prenite se i osvjedočite, da neima plemenitijega ćuvstva nad domoljubnim, i nedajte se dalje mamiti od onakovih, koji samo za sebe rade i koji vam kažu, da ćete inati njekakve koristi, ako pristanete uz njih. Kakova korist! Ako radite proti svojoj domovini, radite i proti samom sebi! Ta vidite, ćujete, kako se ostali narodi nastoje proslaviti, povećati i velikocom se svojom ponose, a pitajte jih, zašto oni to čine, ako ne za svoju slavu

i napredak, pa vi težite za tim, da jim budete sredstvo, za njihovu veličinu, snagu i slavu. Gospodine, ogledajmo se u te ljude, pa kako vidimo, da oni rade za svoje, nastojmo dakle mi okolo svojega, pa ćemo doći do skora prama njima, nećemo im biti sliepo orudje, s kojim da se služe za propast našu a za korist i snagu svoju. Pristanite uz one, koje nazvaste novotare, pokažite svietu, da se nije čista hrvatska krvca u vas usirila, već da ste počutili u sebi plamtiti uznositi žar domoljubja i da ste vriedan biti od slavne krvi, koja vam teče u žilah.“

Porugljivim posmjehom nastavi zatim Nehajković:

„Nekvarite si plućah! Ja vidim, da smo nas dva na daleko. Ja znam, kakovim sam pošao putem; pristanete li vi uz mene, stignut ćete časti, kojih se toli lasno uz sadašnje vaše mnenje nedokopate. Vi ste mlad čovjek darovita uma, vam se neizmaknu odlikovanja o kakovih stotine ostalih, niti sanjati nemijsu, razmislite si i odmah ću vas osvjedočiti, kakova će biti nagrada vašem nostojanju uz velikaše . . . .“

I posljednja žica strpljivosti puče sada u Mirku; bez svakoga obzira na plemićevu starost i ostala odnošenja prezirno ga pogleda i podrugljivo reče:

„Smatrate li vi mene podobnim sebi da sam bezznačajan, bezsraman čovjek, u kom su sva vječanja za poštenje obumrla; valjda me za takova držite,

kad mi takova što možete predložiti? Do sada sam vas smatrao kao zavedena laskanjem i obećavanjem naših tlačiteljah, a sada vidim, da ste jim saveznik s opakih načelah, koja si već u mladosti prisvojiste, i koja vas neće ostaviti do tamna groba. Ne, vi Hrvat niste, jer bi se inače imali stiditi, da govorite meni šta takova.“

„Šutite!“ zagrmi vlastelin strašnim glasom, tresući se neizrecivim jedom: vi kmetske krvi čovjek, vi se usudite u mojoj kući mene huljiti.“

Mirno i dostojanstveno upre mladi svećenik sjevajuće oči u vlastelina rekavši dubokim glasom:

„Gospodine, meni je dužnost govoriti a ne šutiti, moje mi svećeničko zvanje zapovieda, da tunarajuće dovedem na pravi put; a domovinu neljubiti, zabluda je i grieh. Komu nije sveta ljubav domovine, nije mu sveta ni vjera Isušova.“

Plemić se kod posljednjih riečih Mirkovih primakne k njemu i plamene poglede unj upirući grčevito stiskaše pjesti; on osjeti, da ga mladi ovaj čovjek nadaleko nadkriluje duševnom snagom a da smionost, kojom govori iz čistog neoskvrnutā domoljubja proizlazi. Očuti se snižen i u prahu pogažen od kneta. Žuč mu se razlije po žilah a obraz mu potamni.

Blaženka, koja bijaše svjedokom razgovora ovih dvajuh, omramori se, slušajuć svećenika. Odriešitost, kojom govo-

Dva pira

raše, razboritost i orudje zarobi joj dušu i počuti neopisivo štovanje prama čovjeku, kojega ljubav prama domovini oduševljuje i uznaša nada sve, što je inim drago i koristno. Svaka njegova rieč postade joj zanimivija; ona neopazi da joj je otac duboko snižen i uvrijeđen, ona u odrešitih kapelanovih riečih opažala samo važnu istinu, i to ju zanesse na toliko da za malo — i ona pristane uz njega proti otcu!... Značaj, koj Mirko pokaza, bijaše čvrst, muževan, bez podlosti i svoje koristi; slava domovine, njezin napredak, i duševno-materijalno dobrostanje bijaše mu težnja. „Oh, kakav muž, kakav je to domoljub,“ uzdahne djevojka, „u sebi čuti, da je pozvan izvršivati svete dužnosti, i ove izvršuje bez bojazni od nevjernika, licumjeraca i izdajicah. Pripravan je požrtvovati se za domovinu. Domoljublje dakle nije šimera! iz života izlazi, iz punoga srca, ovo osjećanje i sveto je, već po svom izvoru.

Tako umstvovaše gospodična u sebi, i pozorno bistrim okom pratila bi svako otčevo gibanje. Kobni sastanak ovih dvaju muževah i njihov razgovor otvori joj široko polje raznih mišljenjah ali joj ujedno i zada straha; vidio si otca onako razjarena, te se poboja, da će sa Mirkom na šake; da zlo predusretnu takovoj nezgodi, digne se, stupiv naglo k otcu.

„Mili otče, gospodin kapelan je mlad i neizkusan još u politici; on neopaža, da je kriva politika povod našoj neslozi, s toga mu nemožete zamjeriti, što je mladjahnom zanešenom dušom prigrlio ideju, kojoj treba još vremena, dok se oživotvori.“ Obrativ se zatim Mirku pobrza, da i njemu reče štogod prije, nego koj od njih što zausti:

„Nesretno nesporazumljenje moglo bi vas oba razdvojiti; uvjeravam vas gospodine, da moj otac domovinu ljubi ali su samo druga sriedstva nego li vaša, s kojimi joj želite postići blagostanje. Dopustite da vam ostavimo vremena, da bolje promislite rieči moga oca a zato vas oba ostavljamo. Ostajte s Bogom!“ pokima glavom, nasmieši mu se prijazno i uhvati oca za ruku, da ga odvede u pobočnu sobu; nu ovaj izceriv usta, stajalaše izbuljenima očima pred Mirkom.

„Dragi otče, primirite se; za stalno, vas nije Bogatović hotio uvriediti; čim vam se uzkipljena krv utaloži, priznati ćete, da su njeke vaše rieči mladu krv uzbunile, koja brzo uzavrije“ s tim lagano otca za ruku potegne, koj se nehotice gane i podje k vratam. Blaženka mahne pozdravljajuć prama Mirku i izčezne s otcem u obližnoj sobi. Mirko čas upre oči u vrata čas ogleda se za kriljakom i gnjevno zubima škripljuć promrmlja:

„Da Bog dao nestalo svakomu takovom poturici glasa i traga sa ove zemlje! Hulje su, koji teže, da radi svoje koristi upropaste čitav narod. Kako će odgovarati pred licem božjim za sva zla, što ih počinju samo da namire svoje strasti . . .

„Nevidiš ti mene lje tako brzo u svom dvoru Nehajkoviću; dok nepromjeniš čudi, i dok te domovina nenazove vjernim sinom, nepitam ni ja nikada za tebe.“

Uzbunjen u duši i srcu ostavi plemićki dvor; poznavajući Nehajkovićeve načela, nije želio od prije već da š njim obći; ali svakako se nije nadao, da će takovimi predlozi doći pred njega kao svćenika i poznata kao iskrena domoljuba, od kojega bi se bio mogao nadati, da uz njega niti još pod tako sjajnim uvjeti neće pristati.

Odvedši Blaženka otca u drugu sobu imadjaše posla, dok ga je utišila: bjesneć po sobi podvikavaše neprestano:

„Vidiš ti kukavice, koja će da se gradi plemenitimi osjećanji, pa iz hulji mene, mene potomka od vjekovah zaslužne porodice. Ponudjam mu svoje prijateljstvo, župu, izgled na veća odlikovanja, a on to sve prezirno odbija, pa se gradi kao da od njega zavisi spas domovine. Kćeri, zašto si mi opriečila, da ga nisam vlastitom rukom van ba-

cio! Ta skuhat ću ja njemu kašu! — Kako si ti mogla pristati uz njega.

„Ali sladki otče, promislite si, kakov bi se glas od nas raznio po svijetu, da ste se vi š njim potukli — i onako na vas viču, i sumnjiču vas za koješta, a da gostoljubje na takov način povriedite, oskvrnuli bi svoje pleme, pa bi vas bio zazor i sramota od svakoga prostaka.“

„Da, da, pravo kažeš kćerko! gle kako se čovjek srdjbom zanese daleko; čast je prvo, što valja da si plemić, a naine magjarski uzdrži. Ali, skuhat ću ja njemu kašu; njemu i čitavoj braći i otcu i svakom, koj se Bogatovićem nazivlje; a ti — ti mi nesmiješ ni za živu glavu š njima obćiti.“

Bogatović i njegova djeca.

Od kako Bogatovića stiže užasna ona nesreća, u kojoj mu nestade i ljubimca Slavomira, prenese svu otčinsku, nježnu ljubav na svoju siroticu Milku, koja ujedno u veseo i ugrozan strahovit čas ugleda bieli svijet. On si dovede iz varoši vremešnu ženu, kojoj briga samo ovo diete bijaše. Milka obećavaše, da bude krasna i umna, s toga su nastojali osobitom pazkom okolo nje.

Josu i Ivana dade otac u varoš na nauke, a ostale brate podučavaše kad-

Dva pira

što Mirko, koj preuze dužnost braću si podučavati. Za Josu je želio otac, da si bude znao vremenom gospodarski posao ljudski obavljati; s Ivanom je imao više osnove; ovaj mladić razvijao se duševno i tjelesno izvrstnim načinom; raso je ravan, visok kao jela; širokih prsah i ledjah, izgledao nalik bogu Davoru, kad se je za boj spremao.

Bijaše momče crnomanjasto svjetlih crnih očuh i takovih vlasih, koji mu do ramenah dosizahu; ustne bijahu kao u djevojke rumene i opune poput jagode; obrve crne guste, svodiše se pod ponositim čelom kao dva slavoluka. Smieli korak, kojim običavaše ulicama prolaziti, uzbudi u svakoga pozornost, i svaki pitaše: koj je ovaj krasan ljubezan mladić?

Duševne vlastitosti nezaostaše za tjelesnima; bistrouman shvaćaoše on svaki nauk osobitom hitrinom, a netrebaše mnogo vremena za budi kakov sastanak. Uz ove prednosti nebijaše bez manah, s kakovimi se mnogi ponašaju a s kojih se i on hvastaše. Žestok, nagao a i nesmotren počini sa suučenicima svojim stotine prestupakah, koji mu pribaviše mnogi ukor i kaznu od učiteljah, ali ga to neizlieči. S neizrecive lahkounnosti, a bijaše to, imaoše mnogo odgovarati, ali sreća, koja ga je većom stranom pratila, pomogne mu često iz nebrojenih neprilikah. Tuj nebijaše svadje bez njega, nebijaše čestoga hrvanja sa omladinom protivne stranke, podraživanja

medjusobna i t. d.; svuda bijaše on ili vodjom ili povodom; a kada bijaše tužba, i krivci na odgovor pozvani, opravda se on tako liepo, da je sva krivnja na pala protivnike, ma baš nebi u njih ni za dlaku krivnje. Spletkar bijaše izvrstan, i svakoga je umio umjetno uplesti u one mreže, kojimi nastojahu njega zaplesti. Nikako mu nemogoše do kože. Svojevoljnost vladaše ga do tvrdokornosti; ako si je štogod upiljio u glavu, toga mu ni s batom neizbiše. Na taj način dotjera do toga, da ga je jednoć ravnatelj učionah bio nakanio izključiti od naukah. Bogatoviću dadoše na glas, da će mu sina Ivana do skora kući poslati radi vikanja i pjevanja po ulicah, rad svadjivanja, hrvanja i t. d. Kako to otac doču, pohiti u grad, da sluša na svoje uši tužbe učiteljah. A kad mu ovi redomice nabrojše prestupke njegove, slegne on ledji, pa reče:

„Indi sinko nije drugčije već k plugu — nećeš biti gospodin a ti budi seljan.“

„I pravo otče, da budem poljodjelac, u varoši nesmiem ni zapjevati ni glasno govoriti, ako neću da imam odgovora; pa kad se komu sviđi, da me uvriedi, nesmiem, da mu odvratim, već kažu, eto ti svadljivca; a u mom selu poskočim i zapjevam, pa mi se brzo nadje drug, koj prisloni bez svake svadje.“

Čim se Ivan vrati u selo i podje prve nedjelje u crkvu, eno sve omladine u naokolo njega, pa će svaki da pita:

„Oj zdravo Ivo, kako, da si se vratio iz varoši: Ne prija ti knjiga? — Ele, je ugodnije na selu?“

Nije bilo tomu dugo, al imaše već Ivan okolo drugovah, koji bi za njega u vodu i vatru skočili.

Ponio on dosta knjigah iz varoši, pa jim stao iz njih čitati pripovjedke, basne i pjesme; učio ih pjevati redomice sve pjesme, s kojimi se orijahu u varoške ulice; uza to jim opisà plemenitoga Nehajkovića najcrnijim odmetnikom svoga roda, i poduči jih, kako će mu pred dvor doći mačjom glasbom. Nebijaše nigdje vjernijih pristašah od ovih. Ali se te zaključí u potaji, jer bijaše u selu neki broj ljutih Magjaronah, pa se pobojaše da jih nebi ovi svomu zaštitniku, vlastelinu izdali. Stari Bogatović izruči Ivanu ključeve od svojih pivnicah, naloživ mu, da marljivo nadgleda, prodava i mjeri, osvjedočen, da će mlado momče račune voditi bez svake pogreške. U tom se otac neprevari, jerbo bi mu svačije povjerenje sveto, i poštenijega momka nebijaše u čitavom onom predielu.

Ali kazà otcu odmah s početka, da će si vožicu natočiti za svoju osobnu potrebu, — a to mu otac dozvoli. Sada bijaše on svoj i vodja neustrašive čete u svom selu. Svakako se nije bavio plugom, već svietlim oružjem, što mu ga otac na njegovu molbu kupi u nekoga šerežana. Lov mu bijaše najmiliji i, na-

baviv si hrtove, veraše se veći dio dana šikarom i šumom.

Bivši u gradu — najmilije mu bijaše vazda gledati sa strane vježbanje vojnikah, i tako postane vješt na oružju, rad česa on mnogobrojnoj omladini omili, koja se stade od njega učiti kako se mačem udara i puškom striela. Otac mu češće prigovori s dangube; ali momče se znaše tako okolo otca ljubko držati, milujuć ga osobitom nježnošću, da se stari umiri i još k tomu i sam nekome dopadnošću njihova vježbanja gledaše. I ostali se njegovi sinovi stadoše oružja hvatati, i svaki napose predstavljaje čitavog vojnika.

Bogatovići postanu vlastelinu trn u oku i ovaj uze ogovarati otca i sinove s njihova postupanja. To jim njetko doglasi i tim se još više razdraži Ivan proti Nehajkoviću. Podučeni mu družu u pjevanju zapjevaše jednoć, videći, gdje vlastelin naprama njim dolazi:

Nosim zdravu mišicu

I srce junačko i t. d.

Pa zatim:

Hajde braćo, hajd junaci, itd.

I to zapjevaše takovim glasom, da vlastelin stane, i srdito za njimi gledaše, osvjedočen, da se to više njemu u prkos čini nego li iz nagona k pjevanju. Od to doba stade u okolici javna mržnja medju obima strankama. Momci vlastelinu pred dvorom odsviraše mačju glasbu, a vlastelin, nemogav jim inače

Dva pira

nahuditi, dade jih tjerati i zatvarati, kad ih je našao same na paši ili u lovu. Stari Bogatović dočuv o toj potjeri, pozove sinove i ukori jih, što se tako ponašaju prama vlastelinu, ali oni viknu u jedan glas:

„Otče, on je odmetnik našega naroda i domovine, pa ne čuste li, što počini kortešovanjem i proganjanjem narodne stranke; pa zašto da ga štedimo!“

Otac stegne ledji, opomene djecu, da se paze, i tronut tolikim domoljubjem, izbriše suzu sa oka veleći tiho:

„A tko bi hotio, da bi i mogao, takov duh u omladini udušiti! sve nezgodnija vremena, i sve više prieti pogibelj miloj domovini; pa tko zna, nebi li ove mišice, koje se sada u šali laćaju oružja, do skora bile potrebne za obranu domovine; ako vlastelinu što i zapjevaju, tim mu nenahude — a za stalno znam, da će ovaj duh koristan biti domovini.“

Ali ipak zaprijeti sinovom protivnu stranku dražiti, jer da će strogo s njimi postupati. Svi posluhnu oca do Ivana, koj se ničim nije dao uputiti, da vlastelinu nigdje nikoju psinu nepočini. To veoma zabrinu oca: do skora uvidi, da Ivan sa svimi darovi, kojimi ga narav obilno obasipa, ipak daleko nedodje i da će ga nemiran njegov duh strmoglaviti u nevolju, iz koje se neće znat izkopati.

Najbližji Bogatovićev susjed bijaše Nepravdić, seoski sudac, prijatelj Nehajkovićev i prvi pouzdanik... U njega bijaše kćerka jedinica imenom Maksica. Bijaše djevojče netom u četrnaestoj godini, izvanredno krasno i ljubezno; bieloputna s rumenim obrazom, kao jabuka, plavóm kosom i modrim okom izgledaše kao angeosko prividjenje na hramu nebeskom; a kad idjaše nedjeljom ili drugim blagdanom u crkvu, nakićena okolo vrata nebrojenim biserzrnjem, privezanimi širokimi crvenimi svezaljčkami, koje joj se niz ledja spuščahu, u bielom, tanahnom ruhu, koje se laščaše u sunčanih zrakah, — pomislio bi, da je vila iz plavnine, ili božica ljubavi, koja dolazi podraživati slabašna srca čovječanska podticajuć u njih žar ljubavi. A kad bi se postavila pred crkvom uz drugarice čekajuć na misnika, potamniše sve od njezina svjetla. To bijaše za stalno, kad ona medju djevojkami stajaše, da se oči svih momakah za njom otimaše, koju sa odnošenjem motriše kao zemaljskoga angjela. Mladjahne grudi širiše se bezimenim osjećanjem i nabožnije napadahu jih misli, kad su gledali u sanjarske oči čistoga kriepostnoga ovoga bića. Ali djevojka, kao da ovo ni opazila nije; čedno oborila je stidan pogled i tiho se s drugaricama razgovarala. Činilo se, kao da i nesluti, kako je ona predmet skromnih željah momačkih i kako se nebrojeni uzdasi u potaji mladjahnih grudih

za njom izvijahu. Mnogi željno od nje pogled očekivaše, i rad bi bio za jedan mig od nje u vatru i vodu skočiti, al reć bi, da ona nehtjede ni krenuti okom onamo medju momke.

Ipak bijaše u sriedi njihovoj jedan, komu njezin pogled neizmakne i komu tada crno oko živim plamom sinu, a junačka se je grud bezimonom slasti širila. A da je taj pogled kojemo drugom namienjen bio, za stalno bi ovaj imo posla; on si bo uglavi, da ona samo nanj gleda! Pa tko bi to drugi mogao biti, do Ivana Bogatovića? Njegova grud uzplamtí za Maksicom i ona jedina posta predmetom nježne njegove ljubavi. Niti je on mnogo uzdisao, niti mnogo za njom šuteći i čeznući hodao, već je u tinji čas kako je počutio, da mu srce za njom nemirno kuca — tražio priliku, da joj svoja osjećanja očituje. A prilika se takova na selu do skora nadjede.

Maksica bijaše vodarica, a vrelo, odakuda nosijaše vodu, bijaše izvan sela u zahladju okruživajućih grabrićah. Tuj bijahu na okolo i klupčice, po kojih redahu djevojke svoje kablove dizajuć jih na glavu. Ivan se pokaza dva do tri puta večerom blizo vrela i nazdravi Maksici i nijednoj drugoj: dobru večer. Kad četvrtu večer, eno Maksice poslje svih djevojakah, gdje sama dolazi po vodu; istina, bijaše jasna mjesečina, ali se ipak Maksica bojazljivo obazrievaše,

a naime kad stupi u zahladje grabrićah, strese se. Nješto zašušti sa strane, i uplašenoj djevojci izpane kabao na tle.

„Dobra večer Maksice! hvala Bogu da si jedan put sama došla.“ Nazove joj njetko izpod grabrićah i uhvati ju za ruku.

„Ah da — došla sama — neznam — trebam vode, mislim da je kasno,“ zapenta djevojčica u najvećoj zabuni.

„Ti drkćeš, zlato moje! neboj se dušo, ovdje neima pogibelji za tebe. Maksice, ja te neizrecivo ljubim, i s toga sam tražio zgodu, da ti kažem čeznuće moje... Čuj me djevojko! ako misliš, da bi mogla i ti mene ljubiti, kaži mi odmah, i ja ću ti vječnu zadati vjeru.“

Uboga djevojka bijaše zatečena; srce navali da joj probije grud, njeko sladko osjećanje napuni ju svu, i tronuta klone glavom na grudi, dočim joj koljena kleknuše. Sjajna mjesečina na polju a skromni mir u zahladju grabrićah samo kadšto prekinu šuštanje lišća; kako bi tuj moglo biti inače, već da se uzbuni posve, te nehotice zašapće:

„Ah Ivane, — ja mislim — ne ja osjećam — duboko u srcu osjećam — da — da te veoma ljubim.“

„Hej!“ zajuška momak privinuv ljubü gorućemu srcu, „Maksice, ti me ljubiš! ljubiš me, pa neka mi sada dođu svi učeni i mudri ljudi, te neka gledaju sreću moju! Dušo ti moja! a tebe nebih doista s nikakovom čašću

Dva pira

najučenijega muža zamienio; svi su siromasi, koje i žalim, jer jim je srce pusto uz mrtve knjige, dočim je u mene vatre, života, ljubavi, nježne, odane ljubavi,“ i sve čvršće privijaše ju grudim, dočim ona glavom mu o grud oslonjena, neizrecivim ćućenjem slušaše odbijanje njegovu srca...

Bliedi mjesec bijaše tajni svjedok dvajuh čistih srcah, i da jih punim svojim svjetlom nepoplaši proviravaše prijazno između lišća i prisluškivaše zakletvam ljubavi, koje si uzajemno zadaše.

Još iste večeri reče Ivan otcu:

„Mili otče, ja priljubih djevojčicu krasnu, punu milja i odane ljubavi za mene; ona ili nijedna bit će moja, s toga gledajte, da mi ju izsnubite u njezina oca.“

Otac probliedi i strese se nehotice; njeka slutnja ga obastre, zamišljeno upre oči u sina i lagano progovori:

„Istom ti je osamnaest godinah sinko, i po mojem sudu si odviše mlad za ženitbu, ako ju i zakoni dopuščaju. Ja sam navršio dvadesetu godinu, kad sam se oženio.... Želiš li pako ozbiljno, da si odvedeš ljubiu vlastitomu ognjištu, ej, neka ti bude! — Koja je ta izabrana?“

Momak je opazio promjenu otčevu, i počutio s česa se je prepao, nu ipak reče odriešito:

„Nepravdićeva Maksica, dragi otče.“

Iza podugačke stanke, u kojoj Ivan opazi, kako otac nastojaše da svlada

zabunu, prihvati ovaj:

„Dragi sinko, Maksica je diete krasno, ljubezno i valjano, da joj neima druge u svoj ovoj okolici, ali — ali ti znaš, da je njezin otac odmetnik svoje domovine i osobni moj kao i tvoj dušmanin, s toga neznam —“

Ivan plane a oči mu sipaše vatru, nestrpljivo skoči na noge, povikav:

„Ako je otac odmetnik nije kći! Maksica me ljubi i zakune mi se vječnom vjerom i ljubavju; pa ako nebude hotio, da mu kći ostari kod domaćega ognjišta, bit će prisiljen, dati mi ju. A tko znade, neće li se Nepravdić prenuti, pa uviditi svoju krivnju i izpraviti ju.“

Otac strese glavom:

„Bog bi dao, sinko, ali Nepravdić je vlastelinov pristaša, a taj se lje neprene.“

„Bilo, kako bilo, mi ćemo u snuboke; odbije li nas, kajat će se; ja vam prisižem živim Bogom, da ću svakomu krenuti vratom, koj se usudi snubiti ju. Ona mora moja biti, moja i drugoga nikoga.“

Bogatović uzdahne duboko; poznaše tvrdoglavost sinovu, a opet mogaše počutiti, da on Maksicu strastveno ljubi pa da je sposoban sve i svašta učiniti da si ju prisvoji.

Do skora se iznese na glas, da će Ivan u snuboke Maksici, što dozna i njezin brat Kažimir. Nepravdić bijaše na daleko za Bogatovićem u imetku,

rad šta mu je i bio zavidan; nu Bogatović nije bio proti njemu, ali mu se je ipak uklanjao; jer mu bijaše Nepravdić veliki protivnik.

Ovomu nebijaše ni na kraj pameti, da svoju kćer dade u Bogatovićevu kuću, a najmanje za Ivana, kojega je mrzio radi njegove neustrašivosti i mnogih psinah, što jih počinjaše odmetnikom narodne stranke. Sin Nepravdićev Kazimir dočuo je, da će Ivan Bogatovićev doći k sestri u snuboke, pa reče isti dan poslje večere otcu:

„Kad će pirovati Maksica s Ivanom, gledati ću i ja, da skupim svatove, bi i će troškovi manji.“

„A kad je izprosio djevojku i u koga?“ otresne se otac na njega. Kazimir ušuti. Poznao je surovu narav očevu i dobro znao, da su i ove rieči dosta, da ga razdraže. Nebijaše mu želja, da mu Ivan bude šurjakom, nego je hotio, da čini oca pozornim.

Nepravdić bijaše pohlepan za novcem, što bi mu znala najbolje dokazati njegova občina — ali mržnja na Bogatovića nadvlada njegovu pohlepu... i on se ružno zapriseže: prije si kćeri vratom zakrenuti, nego li ju dati za Ivana; i k tomu primetne:

„On je nestrah, razbojnik, koj će prije ili kasnije uže omastiti. Meni nije treba u imetak nepošteno stečen udavati svoju kćer, dočim ima pristojnijih momakah za moje diete.“

Sve to i još više doglasiše udvorni ljudi Bogatoviću, koj uzkipiv gnjevno reče sinu:

„Sinko, neokaniš li se Nepravdićeve kćeri, slomit ću ti noge i hraniti ću te kao lazara u kući. Netreba meni u hujlje tražiti prijatelja, dočim ga mogu dobiti u poštena čovjeka. Traži sebi ljubiu u Jastrebarskom ili u Karlovcu, gdje ima krasnih djevojakah; tako pristao momak može dobiti ljubiu i sried biela Zagreba: ali Maksice se okani.“

Od to doba stupi mržnja medju starimi u svojoj cielosti na javu i ove dvie obitelji otdudjiše se po sve jedna drugoj. Ali se Ivan i Maksica ljubljahu tim srdačnije. Uza svu ljubav k Maksici nemogaše se Ivanu na ino već da si odlahe srcu rekav:

„Da se da razapeti seoski sudac, njegova kći neće biti ničija, ako ne moja; usudi li se on, obećati ju komu inom, pozvati ću ga na mejdan junački, il' na šake il' oružje svjetlo.“

Da su se i ove rieči izniele na glas, može si čitatelj i sam misliti; a kojih se je ticalo, upamtiše jih dobro, i tako neimaše Maksica ni jednoga snuboka; a to joj bijaše po volji. Njezin otac se gnjevio, a Ivan mu se naklanjaše; to uzme stari za porugu i zaprieti momku tamnicom i batinami. Ali će mu na to Ivan:

„Sudče, gnjevite se vi ma još toliko, ako vam nebudem ja zetom, nebude

Dva pira

lje nitko, pa dajte da se pomirimo, biti će bolje.“

Nepravdić odbije momka i odnošenja ostadoše ista.

U to bijaše stigla mržnja medju strankami, borećimi se za županijske časti, najvišji stupanj. Plemeniti Nehajković upilji si u glavu, da mora postati najmanje kotarskim sudcem i upotrebi sva moguća, samo da se dokopa te časti.

U njegovoj okolici nalazaše se dobar broj prostih plemićah; okolo ovih kortešovaše neki njegov prijatelj za njega; novce sipaše ovaj kao pljevu medju nje, uza to jih podbadajuć na mržnju narodne stranke. Ove spljetke raspale Ivana i stane snovati, kako bi mogao vlastelinu na žao učiniti. Skupi dakle rogoberne svoje prijatelje na okolo sebe, i stade jim kazivati, kakovu sramotu za sav narod vlastelin počinja i kako im je žestok i pogibeljan neprijatelj; a da mu se iole osvete, valja jim kakov način izumiti, s kojim da mu dodijaju. Ivanovo prijateljstvo bijaše momkom dragocieno, te pristadoše uza svaku njegovu osnovu; a najme ludorije mladjahne preuzetnosti nadjoše odziva u njihovih srcih.

Vlastelin bijaše mnogo odsutan; odlazaše što u Zagreb što u susjednu Magjarsku, gdje snovaše pogubne osnove za vlastitu domovinu i svoj rod. Momei idjahu na izmjenu stražiti, kad će se vratiti opet kući; čim jednu večer donese stražar glas: eno vlastelin se pe-

nja nuz brdo svomu dvoru, — razleže se tiho zviždanje noćnim zrakom — ugovoreno znamenje momakah, na što se za nekoliko trenutakah skupi omladina kod Ivanove pivnice, i okriepiv se s nekoliko kapljicah rujna vinca, ode put vlastelina dvora, da ga pozdrave oddavna već ugovorenom mačjom miloglasbom.

Tako mu učiniše dva večera, i da nebje treće večeri Ivanova angjela čuvara, bili bi postradali svi do zla Boga.

Čim osvane jutro poslje druge serenade, dade vlastelin prizvati Nepravdića i naloži mu, da ima skupiti do četrnaest ljudih njihove stranke, ali u najvećoj potaji, i dovesti jih pred večer gori dvoru, nu da dodje svaki posebice, da neuzbude sumnje u ostalih seljanah. To bijaše voda na mlin Nepravdićev. Predveče prikupiše se pozvani ljudi u dvor, vlastelin dade vina medju nje, i dobro napite porazdieli jih pod zidove, okolo stajah, stogovah, plotovah i vratih; naoruža jih čvrstim batinami, vilami i rogljami, pa jim naloži, kad budu pjevači u najboljoj buci, neka jih tiho zaokruže, stisnu i što bolje po njih udare.

Blaženka nije znala ništa o nakani očevoj; slučajno se večerom naslonivša na prozor dočuje šaptanje na dvoru, prisluhnu i čuje oca, gdje veli:

„Ti Janko s tvojimi, uzmi Bogatovića na oko, uhvatiš li mi ga, krasnom ću te darovati jabukom.“

Dalje gledajući, vidi kako otac ljude namještaše i sjeti se jadu Ivanovu. Prepane se djevojka na smrt, a u glavi joj se zavrti. U to zaori davorija momakah sa strane Ivanove pivnice i s užasom pomisli, ako nebude božje pomoći, postradat će do dvadeset na izbor momakah. Nije imala kad da razmišljava, već poleti, hitrinom munje u očevu sobu, i — bijaše sreća što Blaženka nije voljela nositi okorjele suknje — a onda krinolinah još nebijaše na svijetu — i preko svoje odjeće navuče dosta prostrane hlače svoga oca, nategne njegovu atilu, i natuče na glavu kriljak sa širokim privezaljkom, i — tako sune u hodaju i hoće niz stube; al kad eto joj oca na susriet; tresući se od straha okameni se s mjesta i nemogaše natrag, jer je već otac bio pred njom.

„Tko je?“ zagrmi on.

„Vaj meni!“ uzdahne u sebi a glasno reče:

„Ja sam, dragi otče.“

„Pa u takvoj odjeći? Kakov je to posao?“ strogo zapita otac.

„Pomozite svi svetcu!“ uzdahne opet Blaženka, a zatim nastavi:

„Vidim, da imate njeku osnovu, mili otče, i tuj mi se nedade na ino, već da sam i ja udionicom toga podhvata.“

„Hm — hm, a ti idi, pa ako ništa drugo, a ti pogledaj, hoće li skoro doći, pa čim budu na domaku grada, daj osta-

lim znamenje; hajde dogovori se s Nepravdićem.“

Blaženka poleti niz stube; nebijaše nakana dogovarati se s vrebajućimi, da, niti im se vidjeti nije dala, već kroz stražnja vrata udje u vrt, a ovdje kroz živicu, ozlediv si ruke i obraz, ostavljajući na trnju komade od gajtana sa atile. Jedva se izbaviv trnja i izvaliv na put, donese joj noćno povjetarce štropot od korakah do uha; slušaše, da to su oni —! Poleti im na susret.

Ivan bijaše pred četom do dvadeset korakah; Blaženka izpane pred njega, uhvati ga za ruku i trgne opet k živici, govoreć na tiho:

„Za Boga Ivane, ako ti je drag život, vraćaj se natrag; na okolo grada vreba do stotinu ljudi na vas, i čim domaknete k dvoru, biti će jada iz nenada.“

„Tko si ti?“ zapita Ivan poluglasno ali oštro.

„Tko sam, da sam — ako me nepoznaš u ovoj odjeći, svakako želim biti tvoj angejo čuvar, ako ti je volja.“

Prepoznav sada momak gospodičnu od dvora, trzne se, pak reče:

„Pa da se ja plašim huljah i kukavicah!“

Molećim i opominjućim glasom odvrati djevojka:

„Dva loša izbiše Miloša.“

„Ali gospodično!“

„Imaj razloga Ivane . . . Možeš si misliti, da me nije ludorija ovamo i ovako doniela.“

Dva pira

Domaknu ostali i poviknu Ivanu: „Napried!“

Blaženka uhvati Ivana za mišicu, okrene ga natrag i šaptne:

„Nekaži nikomu, tko sam, a ti se obuzdaj, pa sliedi razumu i momu savjetu. Vрати se!“

S otim ga lаhkоm rukom lаhko niz brdo rine, prišulji se i nestade je u šikari; samо šuškanje lišća javi, da se njetko onuda provera.

„Što si se tuj okamenio brate, zašto neideš napried?“ povikaše nanj drugovi.“

„Stanite!“ zapovjedi on, i svi se ustoboče.

„Ti si s nekim govorio... Šta je to? Tko je to?“ zapitaše njekoji.

„Šutite!“ osieče se na njih Ivan; staviv kažiprst lieve ruke na nos učini se zamišljen, i pokima glavom, te se uputi niz brdo veleći:

„Hajdemo braćo, prodjimo se toga posla, neditajmo u kukavicu, koja nije vriedna naše dangube“ i pjevajuć:

Nek se hrusti šaka mala... obrate svi u jedan glas, i do skora nebijaše im glasa u čitavoj okolini.

Na okolo dvora posakriti i pjevače čekajuć postadoše neustrpljivi, kad dopane Blaženka veleć Nepravdiću:

„Eno jih na domaku drvoreda i za koj tren oka biti će ovdje; pripravite se.“

I na izliku stavi se i ona uz nje-

koje očekivajuć, da dodju; ali im bijaše uzalud čekati. — Povjetarce donese jeku njihova pjevanja, razlegajuć se mirnim noćnim zrakom sa daleka, i do skora se uvjeriše, da to društvo nemisli za noćas gori k dvoru.

Vlastelin bijaše razjaren i bjesnio je kao ranjen ris; Nepravdić psovaše a Blaženka je tješila oca:

„Primiri se ljubljени otče; pružiti će ti se drugi put prilika, da ga izplatiš; nemisliš, da ga još njegova luda pamet nenanese ovamo, pa ćeš ga tada za sve naplatiti. A u sobi pomisli. Toga ti lje već neće biti pod prozore pjevat i žvizdat.

Drugo jutro dodje staromu Bogatoviću glas, da se ima staviti u dvor pred vlastelina.

„A šta ću tamo!“ osjekne se on „danas neimam kada.“ U sebi pomisli — poznam ga, grmio bi, glede momčadi, što mu prave psine; a šta ću im ja! zašto nije čovjek, da ga štuju? Takova je došla doba, da se moraju odmetnici naroda javno poznati.“

Dan zatim dodje opet od vlastelina glas, da se ima staviti pred njega. Istom dopane Mirko i čuje otčev odgovor, koj veljaše osoro:

„A šta ću mu! posla neimam kod njega, a dužan mu nisam ništa.“

Mirko ga stane blažiti, nagovarajuć ga, da ide gori, veleći:

„Sjetite se, da je na izmaku rok odkupa vašega pokojnog oca, pa tko zna, šta vlastelin snuje, Bogatović se preseneti, zamisli se i reče tresućim se glasom:

„Sinko imaš pravo; evo sada nastaje 1848. godina a s njezinim izmakom izmaknuti će i rok ugovora,“ i kao tješeći se, produlji: „Ali tomu ima još bez mala godinu danah, pa kako bi on već sada mogao na to misliti.“

„Budite na to pripravn, otče; vlastelin teži upropastit cielu Bogatovićevu kuću. Je li istina, što sam čuo, da su mu neki s našim Ivanom pravili mačju glasbu pod dvorom?

„Eh neka idu svi skupa do stotinu jadah. Neznam, nisam ništa čuo, ništa vidio; neka si ih drži!“

„Nevalja tako otče!“ opomene svećenik, niti ja neljubim Nehajkovića; uvriedio me duboko; ali rad šta takova javna podraživanja i gojenje mržnje?.. Ivan, od kako se je vratio iz naukah, postade skitalicom, mjesto da se lati posla.

Vlastelin nam je svim glavni neprijatelj, a čim rok odkupa mine, biti će progonitelj svih.

Otač upre oči u Mirka slušajući ga pozorno; u obrazu pokaže se izraz poruge a ustne mu zaigrahu prezirnim posmjehom; te čim Mirko prestane, preuzme on:

„Neplašim se vlastelina! — Znam dobro, da mu je novacah treba, a dok

bude on u mene koj forint ćutio i nadao se, da ću mu ga nabrojiti, neće mi biti pogibeljan. Nu, sinko, uza svu moju nesreću što me njeđda postignu, ima još u mene koja tisuća, da otisnem kmetovanje od sebe. — Za mladosti jeo sam njeko doba kmetski hljeb, ali ga više neželim. Dozrelio sam kao slobodan čovjek, a sinovi mi rastu slobodni bez kmetovanja, bez straha od batinah, dieljenih često po svojevólji i zlobi španovoj ili vlastelinovoj... Ako i postanem ubog, a ono ću ostati slobodan i moja djeca neće biti izvržena ničijemu zlostavljanju, nego će jim se razvijati duh u naucih i znanstvih slobodan bez podlosti i kukavnoga robovanja.“

„Jest, otče, i odviše slobodno; da nebi Ivan toli slobodnim duhom disao, za stalno, ne biste imali nikakve odgovornosti, ali ovako slutim, da će vam zadati još mnogo brige.“

„Sinko! ako i tko, to me nebi imao ti radi toga koriti... Tebi sam pustio na volju, i postao si svećenikom —; njemu ostavljam na volju, i vidjet ćeš, da će imati zdrave mišice za obranu domovine.

Nisam ja kriv, što vas nije narav obdarila istimi darovi, a da je hotio i on biti svećenikom, pustio bi ga učiti; ali ja mu neznam što, kad mu neprijaše taj stalež.“

„Bilo kako bilo, vjerujte, Ivan nepostigne dobre svrhe; s toga budite na

Dva pira

oprezu; slušam sve koješta o njem, što mi srce tugom puni, a opomene slušati neće.“

„Pusti ga sinko... Odkako izgubih Slavka, omilio mi je on za Milkom najviše; predstavljam si izgubljenoga ljubimca u Ivanovoj slici; i nemogu da budem odviše strog s neznatnih činah. Da, on je nješto lahkouman i bezbrižan, ali nesjećam se, da bi upravo ikada dječinsku svoju dužnost prama meni oskrvnuo; pa sinko, to je mnogo — to ni za jednoga moga sina nemogu reći...“

Mirko nereče dalje ništa a stari se spremi, svakako nemirnim srcem, da pođe do vlastelina.

Vlastelin prime Bogatovića osorito, koj nestupi upravo ponizno i po očekivanju njegovu u sobu — pa ga najprije izpsuje, što se na prvi poziv neganu. Bogatović se izgovori po mogućnosti, pak nastavi vlastelin:

„Znaš li Petre, da je naslala posljednja godina tvoje slobode, i da se budeš imao opet sa sinovi skučiti pod batinu.“

„Milosti vaša znam, da je posljednja godina nastala, ali da nam se je pod batinu skučiti, to to —“ potrese glavom i slegne s pleći.

„To ti nije znano, ali je meni“ strogo i tvrdo reče vlastelin uprvši mrki pogled u Bogatovića. Ohrabren, ali ipak čineći se poniznim, seljan:

„Ne to mi nije znano... Vaše go-

spodstvo, dok još ova tekar nastala godina izmakne, bit će vremena, a u to ćemo naći i sredstva, da se batini otmemo.“

„Jedne godine ima vrlo malo i ovo izmakne, što bi okom trenuo; izmaklo ih preko trideset, odkako se tvoj otac odkupi pa će tako i ova.“

„Dok izmakne, biti će jošte kad da se porazgovorimo.“

„Ali prije no izmakne valja se porazgovoriti, i rad toga htjedoh, da dodješ ovamo, i da te upitam, želiš li kmetovati, ili posve biti slobodan?“

Prevejani seljan opazi udilj, kuda smjera vlastelin; posmiehnuv se dvojbeno odvrati:

„Vaše gospodstvo je milostivo, i ponudja mi zlatu neodvisnost: da, da preko slobode neide ništa; uvjeren sam, da vam je lasno na temelju nekada od moga oca dobivene svote mene posve odпустiti:

„Oho, Pero, kuda ti šibaš! na račun one svote uživao si se ti po dosta slobode, ali sada nastaje drugi račun, bahato reče vlastelin.

Bogatović se skući i licumjerno prihvatiti:

„Ako bude išlo na drugi račun, vaj slobodi mojoj. Ja sam bogac,“ prognan od udesa, koj me strogo kazni, nemogoh nikada više k sebi doći. Ali tada se još nepoćutih toliko kažnjen, kako bi se poćutio, da slobodu izgubim; ta

sam višnji stvoritelj traži slobodu čovjeka, jer ga je i sam on slobodnoga stvorio.... Slobodom odišu mi djeca; sinovi moji su....“

„Razuzdani!“ upane mu vlastelin u riec „a tvoj Ivan obješenjak, koj najposlje neće iznahnutu užetu. Ako nijednomu to bi njemu valjalo kmetom biti, da ga batina nauči poštenja, kojega on u sebi nenosi, niti prama starijemu osjeća.“

„Vaše gospodstvo, vi ljuto mrzite na moga Ivana ... Netajim da nije veseljak i šaljivčina, ali nije zlotvor ni za vješala!“ plane Bogatović sjevajućim okom mjereći vlastelina. Ovaj se prepone. Poniznoga umiljatoga, da za malo plazećega Bogatovića gledaše sada, gdje prama njemu prieteći stupa i pjest stiskajući zubmi škripa. On se trgne natrag postaviv se tako, da ga je veliki stol die-lio od Bogatovića i reče:

„Pa šta si tako planuo Pero! ta tvoj Ivan je posvuda kolovodja gdje se o tom radi, da se javni mir poremeti ili komu radi o poštenju. Njegovo zlo ponašanje protjeralo ga je od naukah, pa će mu do skora nabaviti čislo na ruku.“

Razdražen Bogatović poviče:

„Plemeniti gospodine, moj sin je pošten čovjek; i moja volja ga pritegnu kući. Neka ga pozove domovina a narod

uztreba, budite uvjereni, da će on svoju desnicu dignuti za narod...“

Vlastelin upanuv mu u riec, nastavi brzo:

„Primiri se, nije vriedno da dalje o njemu govorimo. Samo ti još ovo kažem: dodje li mi u šake, da neće proći zdrave kože iz pod njih; proći će ga volja naherenom crvenkapom po selu momčad kupiti... Da dovršimo! Želiš li da ostaneš slobodan?“

„Eh, ta kazao sam, da neželim kmetovati.“

„Indi da se odkupiš?“

„Za vjekove?“

„Ne — neću da odputim što god od cielosti moje gospoštine! za stanoviti broj godinah.“

„Dok izmakne rok razmisliti ću si.“

„Rok je na izmaku.“

„Jedanaest mjesecih ima još punih, a do to doba razmislit ćete si vi gospodine, a i ja.“

„Ja nerazmišljam ništa; misliš se odkupiti, da urečemo; tad položi novce i ti si za života miran.“

„Neima novaca vaše gospodstvo, za sada nemože biti ništa; čim bude rok na domaku evo me i onda ćemo stvar urediti.“

Dva pira

„Ti zlo računaš. Tko zna, kakove će biti do ono doba volje . . .

„Vašoj milosti biti će svagda na novce dobra volja“, reče posmjehnuv se porugom Bogatović.

Seljanov posmjeh raspali vlastelina; ovaj si osjeti ponos duboko uvrijeđen, i već bijaše voljan da preuzetnjaka vlastitim šakama van baci, nu promisli se za doba, da bi bilo njegovo dostojanstvo uvrijeđeno i svlada strahovitu srdjbu. Nu još bijaše jedan uzrok, koj ga uzdržavaše, i taj se zvao nužda novčana . . . Putovanjem, kortešovanjem i koje kakovim potreboćam bijaše se iztrošio, a dolazaše doba, da je opet trebao mnogo novacah. U nikoga neće naći novčana prijatelja, ako ne u Bogatovića, kojemu dospjevaše rok slobode; poznajući seljanov ponos, i znajući, da se još u njega nalazi novacah, odluči pokušati kod njega; ali Bogatović mu je slutio potrebu, i da mu ma u čemu vrati žal za sramotu, odgadjaše odkup, što bi za stalno bio na ponudu vlastelinovu udilj učinio, da su među njima vladali prijazniji odnošaji. Tako se sastase dvie lije, nastojeći jedna drugu nadmudriti.

Svladavši gnjev prihvati vlastelin dalje:

„Nemislam, da se itko od novacah uzteže; a da mi ih odbrojiš, nebi mi bio dar od tebe —“

„Znadem vaše gospodstvo! Ali da je u mene novacah kao što bijaše nekada u moga oca, nebih se razmišljao; no ona grozna nesreća vatrom, mnoga djeca, veliki troškovi, slaba vremena, mali dobitci svagdje; izmaknu se novac; vaša milosti, u gotovu neimam ništa.“

Prisiljenim posmjehom odvrati vlastelin:

„Ej Pero u tako mudra gospodara, kao što si ti, neuznanjka nikada novca . . . Ti si štedljiv, a stečevina tvoga oca bijaše velika, ostavštinu njegovu znao si koristno upotrebiti, i nesumnjam ni malo, da nemaš čim odkupiti si unuke od kmetije.“

Bogatović se učini duboko zamišljen, a vlastelin ga lukavo motraše, te konačno reče:

„Zašto razmišljaš Pero, sjeti se djece, koju će ti do skora tjerati batina na tlaku.“

Bogatović, dignuv oborenu glavu, zapita lagano:

„Da sam nakan odkupiti ju na 20 godinah, koliko bi valjalo položiti?“

„Tvoj otac bijaše 35 godinah odkupio tridese-

timu tisućami; vinogradi tvoji su sada u mnogo boljem stanju, s toga je i desetina veća — imadeš više sinovah, u celom si gospodarstvu jači, s toga odbroji dvadeset tisućah, pa si za dvadeset godinah miran.“

Bogatović upilji pogledom u vlastelina, ustne mu uzdrhéu i strese se nehotice. A da mu je bilo slobodno grditi čovjeka u vlastitoj kući, to bi on bio za stalno vlastelinu koju odrekao — ali ovako dušu u sebe. Tekar poslje poduge stanke zašapće:

„Dvadeset tisućah, plemeniti gospodine, dvadeset, oj! tomu se hoće razmišljanja. Vi niste nakan odpustiti nas, čim ste udarili takovu svotu. Biti će kmetovah, gospodine, biti; izučenih, bistrournih, ma baš valjanih.“ Timi riečmi stane se po sobi vrtiti kao ogledajući se za svojim kriljakom, misleć u zabuni svojoj, da ga je sa sobom u sobu donio, pa uz to produlji:

„Jest, dakako; do izmaka ove godine biti će još vremena, da se stvar zrelije razmisli . . . Ja sam vaš najponizniji sluga.“

„Kajat ćeš se Bogatoviću, odluči se sada umah.“

„Duše mi moje griješne, neimam, nemogu!“

„Odkupi manji broj godinah, deset, dvanaest.“

„Nikako, nikako, ja neimam novacah; valja mi prije skupljati i dužnike potjerati.“ Tu se zguri poput mačka, kad će na miša, nakloni se vlastelinu nehotice i nestà ga iz sobe.

Uzbunjeni vlastelin, videći se sám, pusti uzdu do sada svladanoj strasti; on se tresijaše, obraz mu probliedi, a oči se razšire, misliš, frenuti će iz glave. Činilo mu se, da je seljan ruglo š njim zbijao i to ga raspali; a k tomu bijaše u novčanoj potrebi, pa mu se skrši i ova nada. Naglimi koraci šetaše se po sobi. Sada ga nije zabavljalo ništa više do toga, da se osveti celoj Bogatovićevoj kući. Gnjevno poviče:

„Ej Bogatoviću, to ti bijaše posljednji put, što je tvoj vlastelin tako s tobom govorio; za mala ćeš gledati kako će tvoji sinovi meni službovati, a kćer tvoja, moje svinje pásti. Odhranio si jednu gospodjom, ali lje nećeš druge, ako i uživa nauke na varošku, i ako na veliko š njom misliš. Poniziti ćeš se oholi seljane i sav ti novac neće pomoći, kad ćeš stenjati pod batinom. Ma nudio mi upravo stotinu tisućah, ti nećeš uživati dalje od ove godine tvoje slo-

bode. Oni tvoji sinovi, zanešenjaci! neznaju što ih čeka, ali ogledat će se do mala...

Da si olakša srcu, nasloni se na prozor, i tu mu pane pogled na župni stan; trgne srdito natrag i škripajući zubi, reče:

„Oh, pa onaj njegov Mirko, ona luda, koj se je prama meni bezobrazno ponašao nezrelim svojim domoljubjem, koje će mu do skora, kao i svim ostalim zanešenjakom, presjesti. Otimlju se magjarštini, nu do skora će se naučiti klanjati joj se iz nova... Neka, neka, pjevati ću, kad će mnogi gorke suze liti, koji me svojim boculicami ljuto proganjaše.“

Ovaj njegov monolog dokine Blaženka, koja dopane, da čuje, što je obavio s Bogatovićem, kojega je vidjela odlaziti. Uočiv ju otac, obustavi se najednoć, i pogledav ju sanjarski, kao da se nječemu domišlja, reče:

„Ma chere fille! kako, te nisam prije na te pomislio?“ i stupiv joj bliže, potegne ju rukom milujući po obrazu. „Blaženko moja! tvoj otac je ponješto u novčanoj smetnji, a baš je najgore doba, te se nemogu u nikoga pomoći. Naša stranka je iztrošena, težnjom uzdržati se u postignutoj vlasti — a znađeš, da u protivnikah podpore neima. Ali ti mila moja ćerko, ti bi mi pomoći mogla.“

„Od srca rado, ljubljeni moj oče, samo brže kaži kako, ja sam pripravna.“

„Moje diete, sjećam se, da ima u tebe dragocjene ostavštine, koju si ti nasliedila od tvoje matere. Mnogo nakita imaše ona, što ga stranom prinese k meni, a stranom joj ga ja nakupovah. Draguljah, zlatnih verižicah, kiticah, biserzrnja i ogrljajah, k tomu prstenja i naušnicah; sve je to u tebe mrtvo blago, a u mene bilo bi od velike koristi, da se pretvori u broj novac.“

Blaženka onramori. Tomu se lje nije nadala, jer joj otac već nekoliko putah reče:

„Diete moje, ako ništa, to će ti ostati dragocjenosti od tvoje matere, u koje ti nikad dirati neću!“

A gle, sada ih traži! Znala je, ako mu dodju u šake, da joj više neće doći na oči. S toga onramori i stane se tresti; otac je tražio žrtvu od nje, koja bijaše pretežka za njezinu snagu.

Blieda kao krpa stajaše pred otcem, koj u njezinu mutnu oku i upiljenu u njega pogledu, veliku zabunu čitaše; on ju uhvati za ruku i posjednuv ju na stolac, reče otčinskom ljubavju:

„Blaženko, za Boga, što je tebi! da li je moguće, da te se toliko kosnu zahtjevanje moje, ili te spopade bolest, slabljina?“

Osviestic se polagano zašapće Blaženka:

„Nije bolest, nit slabljina oče, nu tvoje zahtjevanje nemilo me zateče. Nakit materin cielo je imanje moje; slutim, da će mi od svega tvoga imetka malo šta u dio pasti.“

Smućen ponješto, odvrti otac:

„Što buncaš? — Nisam nakan prodati tvoje dragocjenosti; samo mislim, da bi ih za koju tisuću založio — pa čim se s Magjari uredimo i strasti se uzajemno utalože, izkupiti ću ih prvom prilikom.“

Blaženka se zamisli; otac ju nemirno motraše; ona više nebijaše diete, iz kojega bi se dalo što liepimi riečni izmamiti. Od njeko doba opazio je na njoj samostalnost, kojom se mogaše sraznati sa svakim mužem; a od njega se je činila neodvisna na toliko, da mu se je u svačemu protivila, što joj po ćudi nebijaše; rad toga očekivaše sa strahom njezin odgovor. Poslie dugotrajne stanke, digne se djevojka na noge i pruživ mišice prama otcu, nastavi odrješito:

„Dà, oče, pod jednim uvjetom neka ti budu sve dragocjenosti moje, sve do posljednje igle! S veseljem ću ti ih izručiti, veselo ću gledati, kako ih trošiš i zadovoljno ću se zaodjevati prostom odjećom, ali jedino pod tim uvjetom oče, da se okaniš protunarodne stranke, da se vratiš u kolo domoljubah i uz njih da prioneš za napredak naroda, za blagastanje domovine, koja sada ljuto stenje pod bičem odmetnih i nezahvalnih sinovah majke Slave.“

Nehajkoviću stane se grud dizati silnim dizanjem — oči planu svietlom munje i on stane se tresti od bjesneće u njemu buncu. Opazila je Blaženka, da se je stala navlačiti grozna nepogoda i da će iza ove munje, udariti grom; ali ona se oboruža sa postojanošću, jer je osjetila, da nije govorila krivo, i da će, ako si otac na njoj srce izkali, trpiti za pravu stvar. Jedva da mogaše otac uloviti toliko sape, da se odahne

Dva pira

i gromovito poviče:

„Šuti izrode Nehajkovićah!...“

„Ne tako otče!“ ublažujućim glasom uteče mu Blaženka u rječ: „Ja sam diete tvoje, krvi hrvatske, pa rad šta da licumjerim okolo tudjina, rad šta da plazim pred onim, koj je nakan prezirno me pogaziti zvekećućom mamuzom svojom. Mili otče, ti si osvjedočen o nepravdi svojoj, ali nevremen stid te drži da se ne vraćaš opet među hrvatsku braću tvoju; ali krivo imaš! — Domoljubi će te veseljem primiti u svoje kolo i radovati se, kako se raduje Isukrst, kad mu se opet povrati izgubljena ovčica.... Nastoj okolo narodnoga napredka, otče, i sve ću ti izručiti, sve rado dati za blagostanje domovine.“

Ali još jedanput zagrmi otčev: — Šuti! — i to tako strašno, da je djevojka uplašeno ušutila i obraz rukama prikriila. Otac joj nastavi tresućim se glasom:

„Od davna sam već opazio, da dišeš protivnim meni duhom i praštao sam dugo tvojoj svojevotji; ali odsele ću inače urediti svoju kuću i nastojati ću, da budem u njoj sam gospodar. Neposluhneš-li volji mojoj i neodustaneš od kojekakova spletkarenja, to znaj, da ću te progoniti, ako se ikada nazoveš mojim kćerju. Sada se odnašaj i gledaj, da svaki mig moj izpunjuješ.“

Blaženka klonu glavom; otčev gnjev pade joj teško na srce; uvidi, da je stvar svojim nastojanjem okolo njega pogoršala i da tvrdokorno ostaje u svojoj zabludi. Dalje se neusudi govoriti, te i nepogledav više na otca, lagano ostavi sobu. Došavši u svoju sobu ljute joj se obore suze niz bledo lice.

Doćim gospodična nad zabludom svoga oca plakaše, ode Bogatović iz dvora niz brdo. Na što on više od trideset godina nemišljaše, i čemu se svoga života već nenadaše, to ga stigne evo sada sa svom strahotom; — kmetovanje predstavi mu se sa užasnom svojom slikom i ugrabi mu svu snagu k napredovanju. Duševno oko njegovo vidjaše si već sinove u vlasti vlastelinovoj, a ljubljenu Milku progonjenu surovosti španovom. Činjaše mu se nedvojbeno, da se vlastelin neće upuštati ni u kakovo daljnje ugovaranja, i tã pomisao slomi mu svu duševnu i tjelesnu snagu.

Došav kući, prepanu mu se sinovi s izgleda njegova; svi ga obkoliše i jednim glasom zapitaše:

„Za Boga otče, što je vama?“

„Redom ih promotrivši, poklima glavom i posjednuv se za stol, začu lagano:

„Sinovi moji, djeco mila moja, dolazi doba, gdje nam se bude skućiti pod kmetovski jaram i gdje ćemo jesti grk hljeb, kojemu niste obikli.“

Momeci se uzbune i svaki htjede nješto da reče, kad im otac priobči svoj razgovor s vlastelinom i doda, da će se težko vlastelin skloniti u buduće na pogodbe. Kad je starac besjedu zaglavio, digne se Ivan i reče:

„Sklonio se on ili nesklonio otče, neplašite se kmetovanja; glava onakovog odmetnika nezaslužuje drugo do puščena hita, pa prije nego nama do kmetovanja dodje, mogao bi mu isti oko ušesah zazviždati.“

To rekav, izpane naglo; ostali pogledaše bojazljivo za njim, pa onda obrate oči na otca, komu se vlasi uzježiše. Lagano, šuteć razidjoše se svi do otca, koj ostane sanjareć za stolom.

Osjetiv se sam u sobi, podupre glavu rukama i gorke suze poliju mu namrskano lice; jecanje njegovo čulo se je napolje, gdje mu sinovi na dvoru stajahu, savjetujući se o budućnosti. Divja vatra sjevaše u Ivanovu oku i krasno njegovo lice potamni s navale groznih mislih.

„Otac teško uzdiše, vaj onomu, koj tomu povod dade!“ reče praštajući se s braćom i odlazeć u lov.

Bogatović si međjutim suzami olakša muževnoj grudi, i čim ga ostavi grčevito jecanje, tiho zašapće:

„Sinovi moji, vaj djeco draga! — Dvadeset tisućah — dvadeset!... Nevidio Boga, komu prvom nekad na um pane sapeti u robske verige čovjeka, brata svoga... Zar mi Bog ravan stas zato dade, da ga zgurim pod samovolju okrutnosti i preuzetnosti; pod volju silnika, koj smatra seljana robom svojim, i nastoji upropastiti mu ne samo tielo već i dušu. Dvadeset tisućah! To je Bogu plakati! Tolikimi tisućami moglo bi se odkupiti devet kućah, a on traži toliko za ciglu jednu. Da mi ostane kuća slobodna za svedj, nebih mario, još bih i to žrtvovao, ali za dvadeset kratkih godina. — Kako mu je nekad otac ludo platilo, misli da će mu i sin

platiti. — Ali ne, nenada se on tomu! Njemu je do kmetovanja mojih sinovah stalo; njih on želi skućiti pod batinu svoju, i rad toga je izrekao ovu svotu nečuvenu!“ Bogatović opet uroni u misli.

Iz sanjarijah njegovih probudi ga Milka, dražestna njegova jedanaestgodišnja kćerka, koja dodje da vidi oca svoga. Već od njeko doba držaše ju sestra Jelena kod sebe, podučavajuć ju u potrebitih znanostih. S toga je dolazila češće, da si posjeti oca, kojega je ljubila nježnom djetinskom ljubavi. Čim ju otac ugleda razširi ruke i privivši ju oćin-skoj grudni, razvedri mu se duša, i srce mu se upo-koji. Gledajuć joj u jasno modro oko, čisto kao pro-ljetno nebo, stade gladiti plave vlasi, ovite joj u dvie debele pletenice okolo glave. Posjedne ju sebi na koljena i milujuć ju, zašapće:

„Nježna moja grličice, ti da mi postaneš kme-ticom? Ti, koje se duh slobodnimi mišljenji razvija, koja mi sanjaš o krasnoj budućnosti, ti da budeš rokinja?“

„Što vam je oće, te ste zaplakani, i tako tužno govorite?“ zapita Milka, motreć oca.

„Neznaš ti dušo, što se snuje proti nama, niti ti Bože doznati nedaj! ali kmetica nećeš biti, ne, dok u meni srce bije. Ti sama, srce moje, vriediš dvadeset tisućah. Pa dodje li do toga, još će se naći u Bogatovića toliko, da si slobodu svoje djece osje-gura, dok milosrdni Bog s kmeta sasvim oka ne-krene...“

U to dopane Jelena. Ona se bijaše zabavila s braćom na dvoru, slušajuć od njih u kakovom je poslu bio otac kod vlastelina. Bogatović ju primi vedrim čelom, nu ona se nemogaše svladati, da s jed-nuv uz oca nezapita, što je u dvoru obavio.

„Mili oće, braća mi kazaše, da ste bili u vla-stelina, radi — radi —“

„Radi dvadeset tisućah, diete moje“, upane joj otac u riec, „nu vlastelin si može misliti, da tolike svote za odkup od dvadeset godinah nedobije; ali mislim, da mu nije do novacah, koliko mu je do toga, da skući djecu svoju pod svoju vlast.“

„Oh Bože, Nehajković je osoran čovjek i k tomu osvetljiv; ako se nesravnate š njim, biti će tužna sudbina braće moje. Da je neprijatan cijeloj našoj

obitelji, posvjedoćio je time, što je moga supruga i one male časti lišio, što ju obnašao.“

„Umiri se! Tvoj suprug ina hljeba i dok bude mene, vi nepostradaste. Napregnem li sve sile svoje, još mogu steći svotu za odkup svoje kuće; ali ne samo za koju godinu; on nas mora pustiti na slo-bodu za uvijek. Peći će me ćerko taj odkup; zasjeći će u blagostanje kuće moje; nu ja volim ubog uživati slobodu, nego robovati u zlatnih verigah.“

Pribitnost Milkina razprši oćevu skrb i tmaste magle, koje bijaše obastrle dušu njegovu; k tomu doskaće još i unuk mu Božidar, Jelin jedinac, i raz-govarajuć se djecom, svako na jednom koljenu, zaboravi Bogatović vlastelina, tlaku i novac. Njegovo se srce razblaži u nedužnom, djetinskom posmiehu, i on osjeći duboko, da nije sreća ni srebro ni zlato, već je sreća zadovoljan i miran život kućni, koj si ćvrsto uzdr-žati odlući.

Blaženka.

Odkako se je ono plemeniti Nehajković zavadio s Mirkom Bogatovićem i Blaženka da predusreti ne-ugodnim prizorom, oca si u poboćnu sobu odvela, prepородi se ona sasma u ćudi i duši svojoj, i iz pro-tivnice narodnog napredka nikne domoljubka; iskrena vatrena domoljubka, spremna na svaku žrtvu. Slušajuć rieći mladoga svećenika i diveći se vatri i odrješi-tosti, kojom govoraše, stane ona zrelije stvari raz-mišljavati, i skoro spane na to, da joj je otac zbilja sišao s puta i veliku si odgovornost natovario pred licem Boga i naroda svoga. Tu promotri sada i sama sebe i od stida porumeni, priznavši, kako je dugo tajila narodnost svoju, i zanimala se posve inim, nego-li ćim bi se bila imala zanimati. Nu to nebijaše na toliko njezina sobstvena krivnja, koliko bijaše način odhranjivanja u oćevoj kući. U mladjih još godinah bijaše pitomica požunskoga zavoda za plemenite dje-vojke i odanle ponese već njeku klicu nagnuća k magjarštini. Docije obskrbiše ju roditelji knjigami franczkimi, njemačkimi, magjarskimi i talijanskimi, a materin jezik prognaše posve iz obiteljskoga kruga i tako postane razvijajuća se ćud djevojaćka posve

Dva pira

strana pravomu izvoru svomu. Poslie kako joj umre mati, bijaše prisiljena nješto više nastojati okolo gospodarstva, i tada tekar stane se upoznavati s narodnim jezikom. U to se stanu razvijati narodne težnje, i stvoriše se stranke narodna i protunarodna. Plemeniti Nehajković zlo odgojen od mladosti svoje, pristane uz tlačitelje i protivnike naroda, a Blaženka nepromišljajuć stvari na tanje pristane dakako uz ota.

Da se usavrši u magjarskom jeziku, dovede joj otac, koj češće u susjednu Ugarsku putovaše, od onuda jednu učiteljicu magjarskoga jezika; on bo u svojoj plitkounnosti hotijaše pokazati svijetu, da on sve domaće prezire, neobzirujući se na zazor i sramotu, koja ga je takovim postupanjem postignuti morala.

Poslie kako stigne Mirko Bogatović kao kapelan na župu, otne se vlastelinu oko za njim, a u sebi pomisli: on je mlad, iz puka, biti će slavohlepan, hajde da bacim udicu za njim; uz njega bi mnogo uzpješnije radio: on će si lahko prisvojiti vlast nad pukom, i slediti će ga sliepo. U tu svrhu naloži Blaženki, neka gleda, da Mirko u dvor dodje, koga poslie prvoga posjeta više nebijaše. Blaženka svrší nalog očevo ali se i od ono doba preporodi. Razmisliv smjelu svoju nakana i oboružav se s postoja-nošću koje trebaše najviše, ako je htjela opirati se otcu, stane odmah poslie nekoliko danah poslovati.

Imajuć učiteljicu magjarskoga jezika neprestano na vratu, odluči najprije riešiti se nje tim više, što bijaše ova od glave do pete Magjarkinja, što je samo natucala njemački, a hrvatski nije znala ni pisnuti. Sirota bijaše ruglo ciele dvorske družinčadi, što neznaše ništa hrvatski. Opazivši to, reče jednom prostodušno:

„Podsmjehavaju mi se, što nerazumnijem hrvatski; ali su s tim na krivom. — Ja sam rodjena Magjarkinja i nije mi do sile govoriti inim jezikom, no magjarskim; a ne da naučim hrvatski.“

Tuj reče Blaženka otcu odvažno:

„Oče, ova žena uči me ljubiti narod svoj; stidim se, da sam u domoljubju na toliko zaostala; odpravi ju natrag u njezinu domovinu, neimam ništa više od nje da naučim, jerbo što ona znade i

osjeća, već je ulila u dušu moju.“

Otac se izdere srdito na nju, nu ona odvrati odriešito, da nipošto neće govoriti magjarski. I tudjinka bude od dvora udaljena.

Malo zatim dovede Nehajković svojoj kćeri čovjeka, kojega joj predstavi, kao jednoga od onih domoljubah, koje je ona toli obljubila.

„Blaženko, ti si pristala uz hrvatske težnje, eva ti muža, koj goji ista mišljenja s tobom, dogovarajte se, i sporazumite se.“ Blaženka ga primi usrdno, nu opazi do skora, da je taj hvaljeni muž dvolična značaja, koga otac zato upotrebljava, da Blaženku opet magjarštini povrati, što se sám neusudi pokušati, vidivši odpor njezin. Očevo pokus s ovim mužem neurodi ožudjenim plodom. Bistro oko Blaženkinio proviđi tu u brzo zamku i ona reče otcu na kratko, da joj neprija ovaj čovjek dvjebena značaja, niti joj je želja dalje š njim obćiti.

Od ovo doba izgubi se posve povjerenje medju otcem i djetetom; on joj zaprieti ikuda izlaziti, a zaprieti cielom srdžbom oćinskom i groznom kazni, ako se bude usudila i s kim obćiti ustmeno ili pismeno. Blaženka nastupi tužno življenje; njezino čeznuće za obćenjem s ljudi u materinjem jeziku rastijaše svakim danom, i da mu se iole približi, umieša se više u družinčad, da bar od ove omiljele joj zvuke narodnoga jezika sluša.

Bijaše mjeseca siečnja, kad ode opet Nehajković od kuće i Blaženka sama ostane samcata. Sjever duvaše studenim dahom svojim preko pobieljenih livadah i poljah; stoljetni hrastovi stenjahu od njegove sile i klanjahu se sa svojimi vršci jedan drugomu; svrži škripahu, a iz medju zasnieženih hvojećah padaše dugoljasto inje na putnika, koj žurnom nogom podno ljuljajućih svržih koracaše. Noć je ustupila bielom jasnom danu svoje mjesto; svjetlo sunce, koje se istom pomoljavaše, iza briega razgledavaše se prijazno po sniežnom plašću, kojim narav zemlju zaogrnu, da joj živci neozebu . . .

U dvoru plemenitog Nehajkovića, onom stranom koja stajaše do ceste, bijahu svi prozori smrznuti, niti ih otali sunce, koje se je u njihovu staklu zrcalilo. Kratko doba poslie zlazka sunca poče se na jednom prozoru topiti led, i ženski nosić proviri na

staljenom mjestu napolje. To bijaše nosić Blaženkin.

U toplu krznenu otčevu bundu umotana stupa ona k prozoru. Ova bijaše strana grada otčeva i u nijednoj peći nebijaše vatre. Čula je zvono sa toruja župne crkve, i najprije pomislila, da će k misi; ali prije no se mogaše spremiti, pozvoni na pristup i ona bijaše prisiljena ostati kod kuće. „Ako nemogu dospjeti u crkvu, a ja ću sa prozora gledati ju“ reče tiho i pritisne usta zamrznutu staklu, da vrelim dahom svojim komadić otopi, gdje bi mogla poviriti napolje. Bilo joj je od nužde razgledati se po bijelu svietu. Odkako ju otac samu ostavi, osjeti, kako nikada još, tužnu svoju usamljenost i zaželi dušu, kojoj da povjeri tešku svoju duševnu bol. Misli njezine se neprestano otimahu za Mirkom, jer je u njemu upoznala sve krieposti iskrenoga domoljuba, i njega si postavi za uzor kod svojih budućih činah. U kuću nesmjede ga pozvati, jerbo joj bijaše poznato, da je otac svakome od družinčadi naložio, da ju nadgleda kod svakoga koraka.

Mimo prolazećega nesmjede, koje od straha, koje od stida sustaviti i zapitati, a u kuću Bogatovića nesmjede pod živu glavu. Dugo se je mučila, da izumi način sastati se s Mirkom i njegovim posredovanjem dokopati se hrvatskih knjigah i pjesamah, za kojimi stade čeznuti cielom dušom.

I jutros evo ju na prozoru, da se, nedospjevši službi božjoj, pomoli s prozora velikomu biću, koje navještaše veličanstveno sunce, što-no ga slavljahu nebrojene ptičice, skakutajuć po snježnom plaštu, kojega je vječnost i svemogućstvo hladni sjever na široko i daleko glasno pripoviedao.

I ona mu se moljaše sniženo, srcem punim náde na bolja vremena; moljaše se pouzdano kao dobro diete milomu očcu; i njezina molitva dodje pred prijestol višnjega, i angjeo čuvar obleti ju, upravo kad se služba božja dovrši.

Pogledavši k crkvi, opazi Mirka, gdje s njekom gospodjom izlazi i uzklikne radostno; to bijaše Jelena Kukavčičeva, koja stanovaše blizu župničke kuće, na vlastitom od oca dobivenom gospodarstvu, odakako joj suprug izgubi obćinske službe. Upoznavši ju, udari se rukom u čelo veleć:

„Oh, koliko sam se mučila, promišljavajuć, kako

da se sastanem s domoljubi, a eno Jelene, koja je isto tako vatrena domorodka kao i brat joj. — Da, š njom se moram opet sastati, moram upravo k njoj ići i njezinim posredovanjom uvrstiti se u redove domoljubah. Što će mi reći, kako će me primiti, kad ću opet k njojzi doći, k njojzi, koju sam nekako bezobzirno od sebe protjerala! Oj, ona je plemenita duša, puna milja, puna rajske dobrote; zaboravila je odavna razpru, koja se već prije mnogo godinah među nami porodi i primiti će me prirodjenom si blagošću.“

Kad će netom po podne i ona već za putom. Neprestano urlikaše bura, a magle, što se stase dizati naokolo obzorja, navještavahu mutnu noć; ipak ju to nesmete; umotav se u toplo krzno, htjede da korači preko praga. Stari sluga, čuvarkuća vlastelinov, stupa joj na put.

„Kuda vaša milosti, u ovoj groznoj studeni?“

„Dragi Janko lugarova Mara oboli na smrt, pa me je zamolio lugar za liek, koj sam joj evo sada poniea.“

„Ali vaša milosti, u ovaj strašni vjetar? Ma da mi je brat na umoru, ja nebi htjeo napolje.“

„Kršćanska dužnost, moj Janko, a k tomu sam joj kumovala djetetu.“

Sluga strese glavom i reče:

„Vi samcata, da dodjete u ovolik snieg i vjetar, pa postradate. Kolika bi bila odgovornost moja. Hu! studeno je odviše, da biste se mogla dati na takov put:

Blaženka se nasmieši:

„Moj Janko, ti si star i krv ti je u žilah već odumrla; nu idi samnom, dat ću ti liek: koj će ti žile razgrijati a srce razveseliti.“

Gospodična se vrne i ode u pivnicu; tuj natoči slugi vřić vina, što on zahvalno primi; nepitajuć je dalje, pusti ju slobodno proći.

Kad je stupila u sobu Kukavčičevu, primi ju Jelena s udivljenjem, veoma zatečena s njezina dolazka, te ju posjede na divan. Opazivši Blaženka njezinu zabunu, neodvlačivaše mnogo, već čim sjedne i Božidarom dvie, tri progovori, nastavi udilj prama Jeni osobitom prijaznosti:

„Diviš se, Jeleno, što k tebi dolazim? Diviš se znadem!“

Dva pira

„Ima već nekoliko godinah, što me nedopade sreća sastati se s vama, a i sada mislim, da vas nuka nješto izvanredna, da se mene sjećate.“

„Jest, jest, nješto izvanredna, pravo kažeš! Jeleno moja, kako se mienja vrieme, mienjaju se po njem i ljudi. Od ono doba, odkako se nas dvie zavadismo, promieni se koješta.“

Ti si se njeko doba bavila u varoši, sastajala si se s ljudmi domoljubnima i povelala si se za njima putem domoljubja. Mladjahno srce i bistar um tvoj shvatio je odmah duh vremena, i ti si se pustila napried imajuć pred očima krasnu svrhu domoljubja; nisi se obzirala ni na što, već si išla kuda te povedoše bistar um i srce vruće. Ja u ono doba još nisam razumievala ove težnje, te sam se dala zavesti od otca i njegovih prijateljah. Da su to bili ljudi dvojbena značaja, opazih tek poslje razgovora moga otca s bratom tvojim Mirkom, koj me je upoznao s pravim duhom vremena i njegovimi zahtjevi. Mila moja Jeleno! vjeruj mi, da od ono doba dušom i tielom nastojim ljubiti svoju domovinu, ljubiti svoj narod; među kojim se rodih i sred koga živim i da sam pripravna svaćim, čim god uzmozgu zasvjedočiti tū ljubav moju. Ima mjesec danah, odkako me otac opet samu ostavi i ovako osamljena imam kada, da zrielo razmišljam o svaćem, što opazim i dočujem i priznajem, da doista ogromno griješ protivnici naših narodnih težnjah.

Blaženka uzdahne, te tužnim glasom nastavi:

„U cielok okolici neimam se nikomu povjeriti do tebi; tebi dobra Jeleno, o kojoj sam osvjedočena, da me otcu izdati nećeš, i da ćeš mi priskočiti savjetom, kakovim načinom da koristim iole domovini, kojoj želim na u čem unapriediti sreću. Znam da joj nemože biti od velike koristi samica, kao što sam ja, nu: zrno zrnu pogača — kamen kamenu palača — a dao Bog koristila svaka domorodka domovini toliko, koliko sam joj pripravna ja, i znatno će se uskoriti napredak njezin. Ako i mi slabe žene nemožemo maćem i šakom na dušmana, a mi možemo kod kuće usadjivati domoljubje u srca, kao marljive pčelice međ u košnice, pa ćemo božjim blagoslovom i time koristiti. Kod tebe me evo zato, da slušam, kako

narodne stvari stoje; bi li i ja što njihovu boljku, ako i što neznatna prinieti mogla. Suprug tvoj i brat Mirko znam da su učestnici kod svakoga podhvata, s toga mislim, da bih u vas mogla dobiti savjeta i podpore.“

Sve većim i većim udivljenjem slušaše Jelena Blaženku; razne joj se misli radjahu u pameti, i medju ovimi tá: nebi li ova krivovjerka došla, da ju navede, kako je ono i brata joj navela u dvor, pa onda ga izvrgla smetnji i zamjeri. Ili je za zbilja obastrala duhom narodnim i sada došla u krug domoljubah da prizna krivdu svoju. Nu sve sumnjičanje prestade, čim joj u oči pogleda. Modre one njezine oči kao proljetna ljubičica, sjevahu čistim plamom, kakovim može samo pravedna stvar uzplamtiti; uznešena čućenja plemenite duše oživljavahu svaki potez krasnoga, ali ponješto izvehloga obraza.

„Ne — ove mile oči, krasan dražestan ovaj obraz nemože lagati,“ zašapće Jelena tiho, a onda će glasno:

„Mila gospodično! netajim da me je zateklo, što ste došli i to tim više, što znam kakovinu duhom vaš gospodin otac diše, a kakova ste i vi bila protivnica našoj domorodnoj stvari; ipak ću vjerovati, da su vas mogle proći protunarodne težnje, i da vas je angejo čuvar naših narodnih pomislih obletio, prišaptuv vam, da se vratite k pravednoj stvari dok je doba. Ako i jeste kći najžešćega protivnika narodne stranke, ipak ću odstraniti sva sumnjičanja, koja bi mogla uvriediti plemenitu vašu nakanu, i pozdravljam vas u ime svih domoljubah kao opet vraćajuću se ovčicu.“ I s tim joj poda desnicu; Blaženka ovu prime i zagrliv vatreno Jelu reče uznešena:

„Oj Jeleno! osvjedočit ćeš se, da nisu puste rieči, s kojimi dodjoh k tebi... Da, krasna tvoja duša i nemože me osumnjičiti; povjerovat mi možeš kako vjeruješ živoga, svemogućega Boga, da bez svake varke i pretvare k tebi dolazim. Moj otac postade i moj protivnik, i pod strogim me nadzorom ostavi usamljenu, bez ičijega udioničtva u mom udesu; ali isto ovo povrati me dužnosti, koja svakoj domorodki prinadleži... Tako se utekoh k tebi, i uvjerena sam, da mi ti niti ostali tvoji mili neće uskratiti

svoga prijateljstva.“

Tronuta ušti; suze joj orose duge trepavice; cijelo joj se biće preobrazi i klonuv glavom na Jelenu rame, uzdahne duboko. Duga nastane stanika u kojoj i Jelena gospodičnu zagrlji.

Kad se već dosta naljubiše i nagrliše, osovi se Jelena i reče:

„Oj draga gospodično, kako ste sada posve druga, nego što bijaste prije. Vaš stas je uznositiji, oko vam miljem sieva i cijelo vaše biće je preobraženo... Da i niste plemenita roda, već bi vas ovo priznanje dosadašnje vaše krivnje oplemenilo i očistilo vam krv od smrada, koj teče u krvi svakoga izdajice domovine svoje.“

Blaženka nazove Jelenu milom sestricom po rodu i čuvstvih, a Jelena nju plemenitom svojom prijateljicom, s kojom ju razkumiti baš nikakov udarac u desna više nemože.

Milujuće se ovako, nadje ih Mirko, te se presenećen na otvorenih vratih zaustavi. Uočiv ga Jelena, skoči mu na susret i uhvativ ga za desnicu začu radostno:

„Bliže ovamo, brate Mirko! evo ti mile seje po narodnih čuvstvih i mislih; neuzteži se, pozdraviti ju pouzdano, primiti ju kao skupocjeno, teškoštečeno blago; častna je domoljubka i u naše kolo povraćena izgubljena ovčica, koja je vriedna naše ljubavi i štovanja.“

Mirko, pokloniv se plemkinji dubkom, približi se; sestrine rieči bijahu mu nerazumljive. Malo po malo protumači Jelena gospodičin dolazak; a kasnije preuze Blaženka i razjasni mu svoju nakanu, posve se posvetiti nauku hrvatskoga jezika nabaviti si hrvatskih knjigah i pristati uz narodne težnje. Konačno reče tronuto:

„Sada sam vam razjasnila sve, što me k vam dotjera, i molim vas srdačno neodbijte me od sebe... Odavna već nebijaše mi tako lahko srce i duša, kao što je sad u vašem krugu, i mislim da sam preporodjena medju vama.“

Dopane i Jurica, koj se isto tako kao i supruga

mu u čudu nadje, uočiv Blaženku. Nu kad dozna kako se je osviestila, kako čezne za naukom mačerinjeg jezika, pruži joj pouzdano obe ruke i srdačno ju pozdravi.

„Gospodično Blaženko! vjera i nada doniela vas je medju nas, daj Bože da vas ni jedna ni druga neprevari! Da pako nerazdružimo troje glavnih kriepostih, to vas primamo ljubavju u koje ime i dodjoste... Ljubav jedne slavne domovine, ljubav jednoga silnoga naroda i jednoga divnoga jezika neka nas spaja i ljubav izmedju svih plemenah naroda našega, neka nam bude jedna sveta svrha, za kojom neprestajmo težiti, dok ju nestignemo ili dok nepropaneemo! Da, opirajte se otcu svomu u tom obziru slobodno; ako u ničem, u tom vam je prosto bez svake bojazni biti mu neposlušnom.“

U tom duhu trajaše razgovor njihov do kasno u večer. Konačno se dignu Blaženka, da ide kući; Mirko joj se pridruži da ju odprati.

Jasan dan pretvori se u tamnu maglovitu noć. Sjever nije prestao hukati, i magle, koje se uzvijaše natjeravaše on silno dalekiem zrakom; mislio bi, da širi orijaška svoja krila i nastoji prikriti i u tamu zaviti cijelu zemlju, i sve njezine radosti i jade. Šuteć koracahu Mirko i Blaženka uzpored naproti vjetru i Blaženka jedva se je uzdržavala na nogama, boreći se silom njegovom. Opaziv to Mirko uhvati ju za mišicu i prekine muk:

„Milostiva gospodično, moram se diviti vašoj odvažnosti, kojom se danas u ovaj vjetar pustiste.“

„Neimate nimalo uzroka diviti se, gospodine; samo da poznate težku želju srca moga, koja me je k Jelenu nagonila. Od njeko doba postade mi život pust — ali od danas procvast će mi opet cvieće, koje ću njegovati, dok bude duše u meni. U drugo doba bilo bi me ovakvo vrieme raztužilo i samo smrt i vječnost zabavljala bi mi dušu; ali sad mislim, da bi duševnom silom, koja se u meni pojavi ove oblake, ovaj vjetar obustaviti mogla, i šala mi se čini, spustiti se sa moga briega do Jelene, i ja neosjećam studeni, neosjećam vjetra ledene poljubce. Sree mi goraše od želje, pokazati vam svima, da je i mene dirnuo angejo probuditelj naroda našega!“

Dva pira

Opet nastane stanka, za koje dodju dvoru pred vrata. Ovdje stajaše stari Janko, brižljivo izgledajući na sve strane, odkuda će gospodična doći. Kad se je stao hvatati mrak, a vjetar potjerivao tamne oblake zrakom, zabrinuo se je on za gospodičnu, koja zatezaše svojim povratkom, a kad je mrka noć nalegala i još nje nebijaše, odvažio se je ići ju tražiti u logara. Kako se prepane, kad mu lugar kaza, da nje nebijaše u njega. Zamišljen vrati se kući, a i velikim strahom, kud li je dospjela; on bo bijaše za nju odgovoran. Istom se postavi na vrata, da gleda, ako dodje, odkuda će doći, kad je eto, gdje dolazi s Mirkom. Ovaj mu ju izruči, zaželi lahku noć, i ode. Da nebijaše ona tamna noć, čudo bi se bilo moglo vidjeti u obrazu Jankovu, kad je vidio, da mu gospodična s Mirkom dolazi. Kudrave obrve stegne nizko nad oči, ustne objesi niz bradu a vlasi mu se nakostrieše. Čim Blaženka uljeze, pritvori on vrata, pristane za njom upravo u sobu, gdje čekaše večera na stolu. Još ona nebacì bunde sa sebe, kad će Janko mrmljajući:

„Milostiva gospodično, meni je žao, što ću morati u buduću zapriečiti vam izlazak iz kuće. Da li ste zaboravila otcěvu naredbu, glede vašega obćenja s Bogatovići.“

Puna milja odvrati mu Blaženka:

„Dragi moj Janko, ja neidem krivim putem, a obćenje s Bogatovići nenanaša mi sramote. Moj otac mi zabrani š njimi svako obćenje, to je istina; ali on to ne učini iz osvjedočenja njihove nevaljalosti, već što se u nesretan čas na njih naljuti i sada ih nastoji proganjati,“ tuj mu dade kus biela hljeba, odreže kusić mirisne butice i nalije k tomu času rujna vina, pa produlji:

„S Jelenom, znađeš, da sam odprije u prijateljskom odnošenju stajala i da je ona puna milja kriepostna i razumna žena. Ta vidiš moj Janko, dopusti, da te opet tako imenujem, kako te i moja pokojna mamica imenovala.“

„Ah dà, dà, pokojna milostiva gospodja, vječni pokoj podieli Bože dušici njezinoj! — da ju nespominjem u taman“ nabožno reče stari sluga, bijaše upravo tako dobra i krasna, kao što i vi milostiva gospodično; nikad nemetne ona zalogaja, kad bih ja

prisutan, u svoja usta, da ne poda meni, veleć: a bi-li ti moj Janko? na okusi i ti šta dobra! A kad bi ja —“

„To je istina, dobra bijaše ona, spram tebe osobito,“ presieće mu rječ Blaženka, znajući kuda bi stari potegnuo, „najmiliji bio si joj ti od sve ostale družinčadi. Ali što htjedoh ono reći? dà, o mom oteu! — Ti i sam vidiš, moj Janko, kuda tvoj gospodin od nekoliko godinah zaidje, kako se odtudji svojoj domovini, uz tudjinstvo prista, i isto tudjinstvo u svoj dvor uvede. Ja nisam diete, da nebih mogla razsuditi krivo postupanje moga oca, i nepredviditi ponor, u koj će se prije ili docnije strmoglaviti. Njegovo novotarenje u protinarnodnom duhu neprija mi nimalo, i rad toga se opirem naredbam njegovim. A kako se tebi to svidje, gdje on iz našega miloglasnog Janka načini Janoša, od Stjepana Ištvana, da nenapominjem ostala izopačivanja liepih naših narodnih običajah. Naše uztrpljive, dobroćudne Hrvate uzeo je on proganjati, grditi, a meni je zabranio obćiti š njimi, s toga, što se otimah magjarskoj družbenici... Nije li to Bogu plakati? Bogatoviće proganja, što su domoljubi i što neće uz njegove protinarnodne težnje, da pristanu. A ti znaš, dobri moj Janko, da su svi Bogatovići izim staroga, nauke uživali,“ stari sluga pokima glavom, „i kako je eno Jelena učena supruga stekla, koj je obćini mnogo koristio, da ga nisu crni ljudi službe lišili... Pa sad si je nješto upilio otac moj u glavu, te hoće, da me nekrivu i nedužnu tamniči s toga, što volim svojoj domovini nego tudjoj. Dragi Janko, meni je od nužde, da obćim s učenijimi ljudi od moje služinčadi — a ciela okolina neima nad Kukavčići ljudih, koji bi mi pristojniji bili... Tà i niema životinja nemože samcata da živi, već traži društva sebi podobna, a ja da boravim dane svoje gore od životinje? Ti si razuman čovjek Janko, i tvoje je srce odviše dobro, nego da bi nastojao razdražiti oca proti meni i neslogu sijati ondje, gdje je ima i bez toga, žalibože odviše.“

„Nedaj Bože toga!“ požuri se Janko reći, „samo kad ja razumijem, kako stvari stoje; obćite u ime Božje, s kim vas je volja; što vam je pristojno, znate

najbolje sami; već ste dosta zriela, da nepogrdite stališa svoga.“

Blaženka porumeni; rieči: dosta zriela — kosnu joj se srca; mukom se svlada, da joj se modre oči nezasuziše. Ona odpravi Janka, koj još odlazeć govorāše:

„Ja ću šutiti kao riba; zateče li vas otac na putevih, njemu nepovoljnih, to vas za Boga molim, samo nekažite tada — Janko je za to znao.“

„Neboj se, ja ću sama za sve odgovarati, što neće biti u volji otcu mome.“

Čim Janko ode, podupre se Blaženka rukama na stol, obori glavu i suze joj potekoše niz blijedo lice. Čudnovato! starčeve dvie rieči uzrujaše joj srce. Ako nikada, a ono joj se sada u grudi pordi gorkost proti otcu; on glavom bijaše uzrok njezinoga djevovanja, njegov odpor skrši sreću njezina života; iz njega potekoše nesnosne pečali njezinoj duši i po njemu ostade joj život pust.

„Roditelju moj!“ uzdahne ona „roditelju moj, pust si mi život stvorio, pa me i sada još proganjaš nemilom ćudi tvojom! Žrtvovala sam tvrdoj tvojoj volji prvu i jedinu ljubav svoju. Tvojoj volji bijah se otudjila svojoj domovini, milom svom rodu i navukla si prokletstvo njegovo na dušu svoju; a čim sam se prenula i pravim popoišla putem, eto već me proganjaš, već ubijaš ćučenja, koja teže plemenitoj svrsi.“

Da se rieši mutnih ovih mislih, koje navalīše na njezinu dušu, digne se, uzme jednu od knjigah, što ih je Mirko za nju od Jelene sa sobom ponio, i začē čitati.

„Vaj kako to mučno ide“, uzdahne, „koliko evo bistroumja, kakov je to napredak u hrvatskoj književnosti, a kako sam ja zaostala, neuka svom jeziku, nepoznata s duhom vremena.“

Čitajuć, razvedri joj se opet omračena duša, a srce se umiri; sanjareć osloni se u prozor i motraše guste oblake, što ih je sjever ponašao na krilih svojih. Noćnim sablastim podobni činjahu joj se ovi oblaci, što su se kad što raztrgavali i propuštali pojedine blijede zrake mjesečne, da posrebruju sniežne

ravnice; a kad ih je sjena zastirala, činjaše joj se, da se spuščaju silni orijasi, da pritišču biednu zemlju, kao da ju smrviti žele i razpršiti čestice njezine u neizmjerne prostore božjega zraka... Nehotice prodru njezine misli natrag u prošlost mladjanih, bezbrižnih danah, i ona savna mladost svoju ovoj noći. Dosta burni bijahu dani njezina života, zastrti težkimi oblaci, punimi gromovah i munjah, a riedko bi ih, i na kratke časove samo, razsvietljio po koj slabi zračak radosti. — Blaženka se otē snu skoro sasma, i četvrt udaraše za četvrtom, a ona ih prečū; tihi noćni mir ponese ju daleko u budućnost i tuj si stvori omiljelu joj sada domovinu, ovjenčanu napredkom, snažnu duhom ćudorednim, silnu u fizičnom pogledu; ona se ćudjaše sili duha, koja je odbila tolike navale, što tudjinacah, što zasliepljenih srodnikah, te je stigla žudjenu svrhu, koju joj sada kao u snu milostivi Bog pred duševno oko postavi.

Iz mnogih spisah, što ih prevrnū, upozna Blaženka snagu naroda, koj uzbudjen, trgaše sa sebe sramotne verige, i ona gledaše, kako pada karika za karikom, i kako će do skora u uzi driemajuć duh narodni posve slobodan vinuti se put nebesah... Zanešena ugodnimi ovimi slikami i zadovoljna sama sa sobom, što je narod hrvatski za svoj pripoznala, digne ruke prama nebu, i zašapće tiho:

„Bože, koj vidiš kroz guste ove oblake mene i biedu naroda moga; Bože od vjekovah, koj ravnaš udese narodah, pogledaj i na nas, kojim okrutnost i jal svaki korak prieći, i pruži ruku svoju medju nas i neprijatelje naše, oslabi moć njihovu, dok ju upotrebljaju, da nam naškode, a nas okriepi postojanošću, da neoslabe sile naše u odporu proti njim. Mene pako, višnji otče, ojači u nakani mojoj, da me ništa neodvrati od ljubavi za svoju domovinu, a moga oca nadahni duhom sloge i priznanja nepravde, koju počinja na domovini svojoj...“ Klonu glavom. Iz sanjarije uzbudi ju ura, što je upravo dvanaesti sat odbijala. Spremi se na poćinak; ali Morfeo otezao je ćarobnimi svojimi sanjama. Kao što je stala na prozoru, isto tako budna ležaše i u postelji. Mućila se je misli, kako da osvjedoci Jelenu i ostale o iskrenosti domoljubja svoga; konačno odluči, da će si od svih hrvatskih knjigah po istisak nabavlјati, te

Dva pira

da će držati „Narodne Novine“ i „Danicu ilirsku“.

Odluka bi gotova, ali jedna bijaše zaprieka: nestašica novaca. Podugo mišljaše ovamo onamo, dok konačno nesmisli sve u jedno, duboko uzdahne, prekrsti se i oči silom zatisne, da s tim lasnije usne, buduć slušaše, kako je drugi sat po polnoći odbijao. Sada joj klonu trudne oči, i sladak sanak zavlada izmučenim tielom njenim.

Ranim jutrom digne se Blaženka opet; danica se još nebijaše pomolila, kad ona u ormaru preka-paše, otvaraše majušne kutijice, škrinjice i stvari, iz njih uzete, i na ormaru poredavaše. Bijaše to njezin nakit, ostavština njezine matere. Krasno li se svjet-ljucaše biserzrnje, odsjevahu dragulji, zlato; komadić po komadić ogledavaše ona; nešto odabere i u ku-tijicu stisne, ostalo opet natrag spravi u ormar. Kad će popodne, zaputi se opet Jeleni. Stari Janko sta-jaše na ovratnicah, i zapita ponizno, zapovjeda li da dodje po nju; ali gospodična prijazno se zahvali na ponudi, svjetujući ga, da se grije za pećju, a da će se ona do skora vratiti. Jelena ju prime radostno; upravo čitaše jutros dobivenu „Danicu ilirsku“. Bla-ženka posjedne uz nju i obe čitahu izmjenice.

Zastidjena uvidi Blaženka, na koliko je izvrst-nija Jelena u čitanju i razumjevanju hrvatskoga je-zika; i to prostodušno prizna, žaleć liepe godine, što ih je provela baveć se tudjom književnošću; Jelena ju utješi boljom budućnosti, budućnosti, u kojoj će do skora nadomjestiti moći zanemareno, jer će joj volja k učenju narodnoga jezika biti najvažnija poluga, s kojom će postići oželjenu svrhu.

Iza kratka otezanja, izvadi Blaženka kutijicu iz njedarah, što ju jutros odluči ponieti Jeleni i zabu-njena prihvati tiho:

„Draga Jeleno, ja sam evo nešto doniela i molim te, da mi pomožeš u nječem. U mene neima go-tovine, u oca nemogu tražiti, ako mu ujedno i neka-žem, kuda ću s novcem; u tebe vidim, hrvatskih knjigah i novinah, mene vuče također neizreciva želja za tim; nu buduć gotovine neimam, odlučih se ove malenkosti pretvoriti u brojen novac; po sebi to nemogu nikako; nikuda bo neizlazim; tvoj brat Mirko odlazi češće u Zagreb i ondje bi mogao u kojega zlatara sve ovo u novac pretvoriti. Tebe molim, da

mu to izručiš, mene je stid, da ga sama zamolim.“

Jeleni se uzkriese oči radošću, da je gospodična zbiljnom odlukom domoljubnim putem pošla. Srdačno ju zagrliv reče:

„Vidim, mila gospodično, da vam neima druge na blizu; tà koja bi se takovoj žrtvi odlučila? To je prava pravcata žrtva, tà dobro znam, da su vam te dra-gocjenosti mila uspomena od vaše pokojne majke, a i vaše jedino imućstvo. Budite uvjereni, da su takove žrtve Bogu drage i da Bog neće blagoslova uzkratiti onomu narodu, u koga imade tako velikodušno požrtvujućih se dušah.“ Tuj poliju radostne suze njezin obraz; Blaženka bijaše tronuta i odvratila:

„Ne, moja Jeleno, ti nesmiješ ovaj moj čin žrt-vom nazivati; odkako me udes ozbiljno pohodi — minu me sva želja za takovim nakitom; mrtvo blago leži ovo u mojem ormaru, i nikako ga neznam upo-trebiti dostojnije, no kako se sada odlučih. — Ne-doteće li svota iz toga za sve, što želim, a ja ću još koj komadić donieti. Nisu samo knjige moja želja, već sam nakana prinieti i za gdje koje ine svrhe, u koje domoljubi novce kupe. Činom bih rada biti za domovinu, ne samo pukimi riečmi.“

Ona u rieči i dopanu Mirko i Ivan Bogatović. Blaženka zabunjena posegne za dragocienostmi, da ih sakrije, ali Jelena, u svojoj zanešenosti, što se je gospodična toli velikošnom pokazala, pobrza kazati bratu sve, kako ova naumi, pokazujuć mu nakit odlučan za žrtvu.

Mirko izrazi veliku radost nad krasnim činom Blaženkinim, ujedno žaleć, da se mora oprostiti sa stvarmi, koje su joj s više pogledah drage. Ali ona ga uvjeri o protivnom, veleć: da ove stvari nikako ljepše svrhe stigle nebi, nego za koju ih ona odluči. Još pokuša Mirko jedno sredstvo, misleć ipak, da joj se je teško oprostiti s ovimi dragocienostmi i ponudi joj po sve nježnim i smjernim načinom stanovitu svotu novaca u zajam, da se nerazstaje sa ovimi dra-gocienostmi; odriešito odbaci Blaženka ovu ponudu, zahvalivši se njegovoj pripravnosti, veleć: da se ne-nada do skora novcu, a da neželj biti dužnicom. Tim se stvar svršila. Mirko skupi dragocienosti, da ih pri-likom svoga polaza u Zagreb ponese sa sobom, da ih po Blaženkinjoj želji upotrebi. Premda Blaženka

nije željela dalje govoriti o toj stvari ipak prihvati Mirko nakon poduljega šutanja:

„Štovana gospodično, dopustite, da si riečni olakšam srce, što mi ga tišti njeko čudnovato blaženstvo. Živa me želja tjera uzkliknuti vaše ime, da odjekne po cijeloj domovini i da se svaka domorodka u vas ugleda, kojoj su preče mode, nakiti i ostale ludorije, nego li mila domovina i napredak njezin. Vaša čučenja neiztiču iz izprazne taštine, već iz vruće želje ugledati si domovinu ovjenčanu sretnim uspjehom narodnih težnjah; s toga dopustite, da dadem vaše ime javno uvrstiti u red onih —“

„Ne za Boga, to ne! okanite se sve javnosti, mene se tičuće; ja neželim biti slavljena, ali želim biti domovini od koristi.“

„Ali čuvši o vami, mnoge bi se ugledale u vas, te bi naslijedile liep primjer vaš.“

„Ne, ne! ako ih sobstveno osvjedochenje i ljubav domovine nenatjera na to, teško će ih moj primjer osviestiti. Iznutra, iz dubine srca proiztiče prava ljubav; izvanjski je upliv površan, i površno bi bilo čuvstvo, primjerom uzbudjeno... Pustite me tiho poslovati i skromno ljubiti domovinu svoju. Tko si zaželi izići na glas s onim, što osjeća i čini, njegovo ime, ako zavriedi, zatrubite na sve strane svijeta, neka mu se slava ori do nebeskog svoda, nu mene ostavite na miru, meni će sobstveno osvjedochenje pjevati slavu u vrelom srcu mome.“ Dokine i nehotice krene okom na Ivana. Čudnovato! I njegov pogled bijaše u nju upiljen, i Blaženka opazi, kako ju je oslonjen o ormar sjevajućim okom uznešeno motrio. Ona se štrese, srce joj se uznemiri, tielom ju prodju čami i mramorkom ušuti; oko, oboreno nica, nebi bila za pol svijeta opet k njemu podigla. Krasota ovoga mladića dirne ju neobično; u ovaj se hip po gotovu promjeni cijelo njezino biće i dosele nepoznata čut zavlada srcem njezinim. Od toga časa mine ju razgovorljivost njena i šuteći slušaše samo razgovore ostalih.

Kad se je smračilo, digne se na polaz, i oba brata odprate ju. Većom stranom šuteć, dodju do dvora, gdje se muževi oproste, a stari Janko ju do-

čeka. Blaženka gledaše što prije dospjeti u svoju samotnu sobicu, i osloniv se tuj na divan, stade sanjariti. I onako bledo lice njeno pobledi na smrt, ustne drktahu, a da joj nebi oči plantile neobičnim žarom, rekao bih: mramorni je kip tuj postavljen; zenice ovih očijuh postaše sve veće i veće, grud se stane nadimati, i konačno prodre težak uzdah s dopole otvorenih ustih. Djevojka si zastre obraz bielim rukama, klone glavom na stol, i — zaplače; tiho ali gorko jecanje prodre iz teško ozledjene grudi... Ura naviesti gluho doba, i dugo zujanje uzbudi ju iz tromosti, u koju je ugrezla; podigne glavu i plaho pogleda na prozor, odkuda mjesočni srebrni zraci kroz zamrznuta stakla prijazno, poviravahu. Svieća bijaše dogoriela, duboki mir u sobi sa bledim svjetlom mjeseca napuni ju grozom; podobne noćnim duhom činjahu joj se sjene u sobi; naglo skine odjeću sa sebe i prekrstiv se, baci se na krevet. No da nije dugo usnuta mogla, svjedočilo je škripanje postelje, u kojoj se nemirno prevračaše.

Čim je zora zabelila i jutro osvanulo, digne se Blaženka i nastavi tiho poslovati; preostavše joj doba od domaćih poslovah upotrebi za čitanje; marljivo razgledavaše knjige, čitaše Danicu, u kojoj nalazaše mnogo poučna, o čem dosele ni snivala nije, i vježbaše se u pisanju. Mirkovom skrbi dobije do skora sve oželjene knjige i novine. Da joj otac do njih nedodje, stisne sve u jedan ormarčić i ključem u njedrih čuvaše to blago svoje kao oko u glavi. Staroga Janka dobije mitom posve na svoju ruku i on postade Merkurom medju njom i Kukavčićevimi. Tiho joj prolazaše vrijeme, nu Jelene nepohodi više od onoga dana, kako odnese dragocienosti onamo.

Plemeniti Nehajković vrati se medjutim veoma zlovoljan sa svoga putovanja. Blaženka mu izadje na susret, odana, ponizna; poljubi ga u ruku i htjede ga dječinskom ljubavi poljubiti i u usta; ali osoro turi ju otac od sebe, veleć, da ga pusti u miru. — Uvriedjena djetinska ljubav stisnu joj se žalostno u najskromniji kutić u grudih i svako povjerenje izmedju otca i djeteta prestà. Nesretna zasliepljenost i tvrdokornost liši ga svih radostih života. Nepostignuši on sa svojimi pristašami one svrhe, za kojom su u svo-

Dva pira

joj zanešenosti pošli, razžesti se i na svoje jedinče, za koje bijaše osvjedočen, da mu postade izrodom njegova plemena. Da nebijaše vjernoga i više njoj odana, nego njemu, Janka, postradala bi nevoljnica; ali starac posvjedoči kako je tiho i osamljeno boravila uvijek kod kuće za odsuća očeva, i osoritost očeva nezadobije povoda, da bjesni proti njoj, koliko bjesnijaše proti narodnoj stranci, koja je umjela protivnikom toliko nagomilati mnogovrstnih zapriekah, da nemogahu, uz svu svoju dobru volju, ni za dlaku napredovati...

Na proljeće ode opet otac, kojega zvanje ovo posljednje doba bijaše, da na svaki način osujeti narodne težnje. On neopazi propalo lice svoga djeteta, nezačuje tihe uzdahe i neposluti teške vaje njezina srca. Krhko i hladno oprostila se š njom, nudeć joj opet njeku magjarsku gospodju za družbenicu, ali mu se sažaljućim posmjehom zahvalila na njegovoj skrbi, veleći, da neosjeća osamljenosti svoje, buduć joj gospodarstvo dosta zabave pruža.

Čim otac ode, odlahne joj srce. Nije morala više slušati svakdanjih surovih pslovakah i neugodnih njezinu uhu i srcu prostačkih napadanjah na sve domoljube, o kojih pisahu magjarske novine, grdeći ih kao buntovnike i protivnike od vjkada postojećih zakonah... Sve njezino nastojanje, da se opet približi otcu, i da milija u njem uzbudi čuvstva, razbi se o surovosti njegovoj, i ona nije imala uzroka žaliti odsutnost njegovu.

Milo zelenilo, koje se opet pomaljaše na travnicah, pojedini cvietići, što nicahu izpod grmlja i na zaklonjenih od sjevera mjestih, iznamiše Blaženku češće napolje; čedna ljubičica razprostiraše ugodan miris svoj blagim zrakom i primamljivaše ju k sebi, a djevojka opojena milinjem proljetna zraka, opet je sanjarila pod busom, na cjelini ili pod cvatućim glogom; neizrecivom pečali prisluškiivala bi sladkoj pjesmi slavuljevoj i obično joj se orose mutne oči gorkimi suzami. Veleljepno proljeće uz svu zamjernu krasotu, što ju je razstiralo zemljom, uza stostručan miomiris, što ga je razpošiljavalo dalekim zrakom, koj je sav odjekivao milinjem, pjevajućih ptičicah po grmlju, gajevih i lugovih; rajsko ovo proljeće sa svimi ne-

brojenimi divotami svojimi nemogaše razpršiti tamnih sjenah, što no od njeko doba Blaženki dušu i srce zastirahu. Ništa nemogaše namamiti posmieh na pobliedjele ustne; jedino što ju zanimaše, bila je domorodna književnost; a ovo čitanje njeka vrst lieka, za kojim je pohlepno čeznula i kojim hotijaše ine želje udušiti u srcu svomu. Uviek nemirna, uvijek sanjareć uzdisaše bolno i nikako joj nepodje za rukom, umiriti čeznuće si bolne duše.

Jednom se digne ranom zorom, cvrkutanje veselih ptičicah, miris cvieća, što joj uzcvate pod prozori i blag proljetan zrak razvedri ju, ona uze knjigu, omota se maramom i izpane na orošen sać cvatuće livade. Koracaše napried; nehotice odnesoše ju noge u lug i tuj u špilju, gdje je još kao diete rado boravila. Špilja stajaše do sriede povisoka briega i tako, da ju prve zrake proljetnoga sunašca obasjati mogoše. Divna li izgleda od ove špilje! Lug se prostiraše na podnožju briega; nad lugom s desna stajaše njezin dvor sa ostalimi gospodarskimi sdanji, a dole preko dvora selo, pod njim preko luga selo i dalje opet selo, crkva, pojedine kuće, vinogradi, njive i travnici, i to sve zamjernom ljepotom prepletenu cvatućimi živicama i gdje kojim vrtom. Na pločnati kamen sjedne tu Blaženka; zarudjeno obzorje sinu, i veličanstveno sunce p.ospè zrake, preko doline i briegovah, te pretvori svu okolicu u neizmerno zlatno more. Ciela narav ciknu radostnim glasom. Ptičice digoše se u zrak opojene mirisom, kojim uzdahnu zemlja i pjevahu slavu stvoritelja ovolikih čudesah, ovolikih krasotah!

„Oj kako si divna zemljo mila, domovino moja!“ kliknu i Blaženka, razširiv biele ruke, kao krila anđeoska na razkošnu dolinu, što je plovila u zlatu proljetnoga jutra. „Bože stvoritelju svemogućí, koli divno je stvorenje tvoje! svaki stvor ti se u njem raduje, svaki stvor pjeva slavu tvoju! Svakom si podielio česticu milosti tvoje, samo ja — ja* rieč joj zapè i ona klonuv glavom: nu do skora se osovi i produlji:

„Oj obdario si i mene, bogato obdario, čim mogu pojmiti veličinu tvoju i glasno slavu tvoju izricati. Ali oholost ljudska, koja neobaziruć se na

Dva pira

narav, htjede joj zakone stvarati i djelokrug omedjašiti, ozledi mi srce, stvori mu pakao, turi ga u bezdno jadah i zalah!“ Zagleda se šuteć u veličanstven prizor naokolo sebe, nu doskora joj šuštanje u grmu sanjarenje dokine. Ogleda se i vidi hrta, gdje se vere za bezbrižnom ptičicom u grmu, što ju je iz gnjezda protjerao. Upozna hrta Ivanova i strese se. Hotijaše da bježi, ali noge joj se iznevjere, te sjedne na ploču. U to se i lovac ukaže iza grma. Bijaše krasan usried zelenila, nakićena cviećem glogovim i cernovim. Modre hlače okolo koštica do listovah ukusno opletene s remenci od opanakah, a okolo pása stegnute širokim remenom; crven prsluk srebrnimi dugmeti, surka zagašena sukna, crveno obšivena; crna svilena marama, slabo okolo vrata svezana, nad kojom ovratnik od košulje bjeo kao snieg; nad vraninimi, ravno očešljanimi, vlasi, crvenkapa sa ilirskim grbom, a preko ramena puška.

Krasna slika boga Alfea, koj skakaše za nimfami u zahladju gustih šumah!

Blaženka se presenetila. Ivan skine prijazno crvenkapu i zaželi joj: dobro jutro. Jedva da mu Blaženka zabunjena mogaše odzdraviti. Hrt stane lajati i to dade povoda razgovoru; momak se nadje u čudu, što se ona usudi u rosu, a ona pohvali ljepotu hrta, kojemu još slična nevidi. Djevoka se neusudi pogledati na mladića i bijaše vele nemirna, on naprotiv osloni se bezbrižno i mirno o pećinu, na ulazu špijlje, i kadeć svoju smotku, pripoviedaše o skoro zbivših se nemirih koje kuda, kao i to, da je Mirko donio nešto knjigah za nju, njemu ih izručio i ako ona želi, da će joj ih donieti u dvor; u to privoli Blaženka. Za mala iza toga prebaci Ivan pušku preko ramena, pozdravi gospodičnu i nesta ga u šikari. Okamenjena ostà ona, sjedeć, prislušavajuć njegovu žviždanju, što se je razliegalo po lugu i lajanju tražeće Dijane.

Kad nesta zviždanja i lajanja, uzdahne teško i zašapće:

„Ovako krasan i dražestan, tako plemenita držanja, pa kmetski sin! Što je to, da nemir sa mnomo zavlađa, kad samo pomislim na njega? Kad se pako razgovaram š njim, steže me nešto u grudi i ne-

mođu odahnuti. Čeznuće me napada, srce mi gine, duša me muči, oj, kuda da izbjegnem ljutoj boli, što me proganja!“ Skoči naglo na noge, obazre se još jedanput naokolo i spusti se brzim korakom niz brdo; bježaše kao tjerana od ljuta neprijatelja, i neobustavi se do svoje sobe, gdje iznemogla na divan pane. Dugo je ovdje sanjerala, dok ju kućni poslovi nepozvaše na rád.

Popodne donese joj Ivan obećane knjige i jedan broj novinah. Tu imaše ona priliku upoznati se pobolje duševnimi sposobnostmi Ivanovimi. Za čudo joj bijaše zreo sud, što ga izricaše o mnogih stvarih, o kojih ona mišljaše, da momak ni pojma neima; on razvije krasne pomisli o budućnosti Hrvatske i po njezinom sudu nemanjkaše mu ništa, nego plemenito ime, s kojim bi mogao na veliku svoju korist u sviet stupiti. U tom razgovoru promatraše Ivan Blaženku i reče prostodušno:

„Vi ste milostiva gospodično vele prepala; dali bolujete?“

Nenadano ovo pitanje zabuni Blaženku, i ona samo da nešto odgovori, reče:

„Da bolovala sam do njeki dan, ali sada se osjećam bolje.“

„Jest, jest, proljeće je milo i ugodan njegov zrak kriepi bolestnike.“

Kad Ivan ode, stupi Blaženka k prozoru i zašapće:

„Ah, zašto je kmetski sin?“

Ljeti je Blaženka više obćila s Jelenom i zabavljala se mnogo s Milkom, koju Jelena i Mirko podučavahu. Tom prilikom usavrši se ona u materinjem jeziku, kojim izključivo govoraše; ali kad bi se slučajno Ivan kod sestre nalazio, uztezala bi se ona mnogo govoriti i u vječnom se je nemiru nalazila. Brzo minu ljeto i zima nastà. Željela je često, da Ivan otide iz one okoline, a ipak, čim ga nebi vidjela po dva tri dana, uznemirila bi se, i svaku priliku tražila sastati se š njim. Rada je prisluškiivala njegovu pjevanju i gledala vježbanje omladine na oružju, kojoj on bijaše vodja. Ali nešto joj je grizlo za srce i to bijaše nehajnost, koju je on prema njoj pokazivao, nu i njegova ljubav prama drugoj

njekoj djevojci, o čem joj svatko pripovjedaše. Ponos joj nedopusti, da Ivan i s daleka posluti na kakovo njezino udioničtvo prama sebi, ali ju ipak srce zaboli, kad opazi, da ga nikakove misli za njom netaru. S toga je nosila tugu na sreću i jadno boravila dane.

Čim joj se otac vrati, nastaje još veća muka za nju. Od njega nemogaše se ganuti iz dvora, premda opazi nješto mekšu ćud u njemu. Ali kad stadoše mladi nestašnici častiti ga mačkoderi pod dvorom, razgnjevi se strašno, i kako već rekoh, bijaše Blaženka Ivanov angjeo čuvar. Uzprkos tomu, što bijaše njezin otac predmet njihove poruge, nedopusti ona da Ivan postrada.

Čim pak dočnije stari Bogatović vlastelina razdraži, nehoteći ugovarati za odkup, posta mu cijela obitelj trn u oku. A kad je otac konačno uztražio u Blaženke poznat nam nakit, da ga pretvori u brojen novac, uza što ona dakako neprivoli, nebijaše joj više obstanka uz njega. Sada mu bijaše posve jasno, da je ona sva za narodnost i izgubljena za protunarodne svrhe. Još jednom je pokušao izvabiti dragocienosti od nje; ali se svi njegovi pokusi razbiše o njezinoj postojanosti.

Ivan i njegova ljubav.

Nastanu poklade; sve što bijaše za ženitbu, staro i mlado uzvrši se i diže, da ide tražiti drugarice za život, koja da mu ljubavju i uztrpljivosti pomogne nositi sve zgrade i nezgrade ovoga života. Udovci, što mladji a što opet i onakovi, koji već klonuše glavom kao mrazom ubita trava, popoidjoše klecajućimi koljeni, da se žene.

U red ovih posljednjih spadaše neki seljan nazvan Tomičac, radi maljuškane njegove osobe, koj postavši jesenas udovcem, nije imao dvorbe ni prigodbe kao ni djece, pa se odlučio ogledat se za drugaricom nebi li sada dobri Bog njegov brak potomci blagoslovio i njega sama dobrom gospodaricom i dvorjanicom obdario. U sebi pomisli: u koga je novaca u toga po želji mlada, i tako si nije mnogo

glave razbijao za djevojkom, već je pošao upravo u Nepravdića tražiti Maksicu...

Bilo je Tomičcu, istina, 63 godine, nu on je mogao svaku godinicu skoro prikriti s jednom tisućicom, pa koja bi se razumna djevojka takovu snuboku odrekla, ako je inače sposobna po dosta, pa svojom ljubezljivošću nastoji, da skoro udovicom ostane. „Maksica“ reče on, „već je šestnaest, pa će mi najbolje pristojati.“

Da mu nebi djevojka dala košarice, i da on pristojnim načinom u snuboke stuži, ode prije u varoš i potraži nekoga brijača na glasu, zamoliv u njega, da ga obrije ljudski. Taj mu ostriže vlasi na varošku, namaže ih mastilom, da pocrne, jer bijahu već pobieljeli, ne toliko od godinah, koliko od skrbi i brige. Tomičac si dade osim toga prirezati brkove i pošteno ih namazati, da bi mogli priličiti brkovom Ivanovim, kojemu stajahu kao grozdak nad rumenimi ustnami i za kojega je znao, da se je Maksica unj zagledala. Pa da si sada vidio Tomičca, kako je paradirao s novom haljinom, hlačami i kriljakaom: drugčije nije, preskočio bi triputa sedmaka.

Bješe njeke zdravo studene večeri. Sjever je hukao i tjerao svom silom guste oblake mrkim zrakom, i sve zvijezde sakriše se u gustih maglah, nitko nije rado ostavio tople peći, do onoga, kojega je tjerala nužda ili ga je grijala žarka ljubav, pa nije osjetio čičice.

U kući seoskoga sudca bijaše tiho i samo se je čuo iz jedne sobe žamor razgovora. Mužkarci su radili, jedan je tesao luč, drugi brusio sjekiru, treći priugotavljao orudje, potrebno oko kuće itd. Ženskadija sjedjaše svaka na svom krevetu, preduć. Nepravdić bijaše poveo rječ o Bogatovićih, te je zlorado pripoviedao, kako će do skora njihov ponos pasti i oni se morat skućiti pod kmetsku batinu. Maksica uzdihavaše tiho, videć zlobu oca svoga na Bogatovićie. Nepravdić reče podsmievavajuć se:

„Bože mi daj doživiti, da vidim onoga gospodičića s crvenkapom kao biruša kod vlastelinova dvora. Sada se šepiri po svoj okolici sa svojim šurjakom, onom drugom bezposlicom, kojega stari Bo-

Dva pira

gatović sada hrani. Pohtjelo se seljanu gospodskoga zeta, pa eno ga, kako rado za plugom šeće.“

Maksica sjedjaše uz prozor, prisluškiavajuć na polje — biti će na urlanje sjevera — i opet slušajući očeve rieči, koja ju svaka oštro u srce ubode. Nepravdić nastavi:

„Maksice, večeras se nadaj snubokom. Dao Bog da mi dodje Bogatović, sprovodio bih ga kako nebi jaše nikad još snubok sprovedjen.“

Maksica šutaše mramorkome; surova šala očeva paraše joj srce. Na jedanput se strese i poslušne, osloniv se uhom o prozor; pričini joj se je, da čuje tiho zatezано žviždanje na dvoru; dvojaše, da li je dobro čula; ali žviždanje se opetuje isto onako tiho zatezано i dvojba ju mine. Od ostalih neću to nijedan; jerbo izsried halabuke sjevera nemože nitko, do uha ljubavi razabrati onako tiha žviždanja. To bijaše dogovoreno znamenje, na koje djevojka već tri večeri čekaše. Žestoko kucajućim srcem, iztegne ona preslicu sa pojasa i lagano izpane iz sobe. Mati poviče za njom:

„Daj Maksice pogledaj u peć, pa suni koju glavnicu na vatru.“

To joj bijaše prvo da učini; poštrkla u peći, baci glavnu na vatru, pa eno je već za kućnim uglom i na grudih momka, koj ju svom strasti prve iskrene ljubavi srcu pritisne, ljubeć joj runena usta, a djevojka privije mu se uz lievi bok; rekao bi: sraslo se ovo dvoje, rame o rame, mišica u mišicu. Iza podulje stanke uzeše šaptati, ali od silne halabuke vjetra nemogaše se ništa čuti od sladkih riečih, koje mienjahu; nu docnije postade momak žestok i za malo poviče:

„Ja ću ti sutra u snuboke, to mi vjeruj, i vidjeti ću, što će tvoj otac poduzeti!“

Plaćuć ga zamoli djevojka:

„Nemoj Ivane, tako ti ljubavi naše! moj otac je dosta surov, da ruglo s tobom počini, a to niti je za tvoju slavu, niti za moje poštenje. Došli snuboci, ma još tako odlični i bogati, ja se lje neobećam nikojemu i uvjeravam te, da te odviše ljubim, nego da bih ti se ikada mogla iznevjeriti.“

Zaklonjeno kućom od oštra sjevera, milovaše se ovo dvoje, i zaklinjaše se uzajemno vječnom ljubavi i vjernosti, kad se pojavi škripanje korakah na zamrznutom sniegu, a za malo pomole se tri čovjeka pred kućom, stresajuć snieg sa čizamah.

„Eto ti prosilacah, tako mi svetoga Ivana!“ šaptnu Ivan, privijajući drkćuću djevojku žarko ljubećemu sreću.

U to se došljaci porede i prvi kućne na vrata. Svi unidju.

„Pričekaj, da vidim tko je!“ šaptnu opet Ivan, i odšulja se lagano izpod stiene do pod prozor; tu se pridigne i razgledav se po sobi, vrati se uplašenoj djevojci.

„Tko je?“ zapita ova bojazljivo.

Mlado momče, komu bijaše i onako sve smieh i šala, objestno kako vazda, udari u smieh, i sve glasnije, tako da ga konačno Maksica u ime božje zamoli, da se tako nesmije, već da joj kaže, tko je. Ali sve jači postajaše njegov smieh. Sada se vidi Maksica prisiljena zatisnuti mu usta nježnom ručicom i reče najvećim strahom:

„Ivice, za Boga šuti, dočuje li te tko u kući, presjest će nam obim tvoj smieh.“

Svladavši mukom smieh, kaže joj konačno mladici, nu još svejednako prhajuć, da ju je usrećio Tomićac svojim pohodom i doda:

„A da vidiš Makse dušo, onoga mazgova, kako se je nakicošio; ja nebio čovjek, ako mu se neće ohladiti uzavrijeli moždjani!“

I Maksica pristade sada uz njega, te se smijaše upravo od srca:

„Dobro, da me nenadje u sobi, inače bi mu se morala u brk nasmijati.“

To trajaše do četvrt sata, a nakon toga vremena začuju ljubovnici, da se otvaraju vrata.

„Eno te njetko traži, idi, da mladicu podaš desnicu,“ reče Ivan porugljivo.

„Sakri se onamo za stog Ivane, čini mi se, da je mati“ šaptvu Maksica i stupi k uglu, a on za stog. Bijaše doista mati, koja zagledaše okolo kućna ugla, sluteć, da se je djevojka sakrila.

„Maksice, gdje si!“ zazove mati.

„Evo me majko, što je?“ odzove se tiho djevojka, i prišulja se bliže, hineć kao da je od snubokah izbjegla.

„Hodi u sobu, otac te zove.“

„Neidem, majko ljubljena!“

„Jesi vidila, tko je?“

„Jesam, jesam majko sladka! Stajala sam na kuhinjskih vratih, kad su ulazili.“

„Hodi uuutra, otac je privolio, pa želi, da i ti to učiniš.“

Djevojka plaćući zagrlj majku, veleć:

„Ubijte me s mjesta, majko milena, ali nesilite me, da polazim za Tomićca. Dok su oni u kući, neidem pod krov, a vi odrecite u moje ime; otcu kažite, da me neima nigdje; ja ću ovdje paziti, dok odu. Odrecite im majko jedina, odrecite im za vazda.“

Suze i molbe jedinice ganu ljubeću mater; ona se vrati bez djevojke u sobu, veleć suprugu, da neima djevojke nigdje, a da je nezna kuda tražiti.

Čim mati u kuću, Maksica ode za stog; tu si zadadu vjerenici vječnu vjeru i ljubav, prisižuć, da će držati vjeru, ma da im se zaprieke do smrti neuklone. Iz kuće zaori strogi glas otčev, s kojega drktaše Maksica, a za kratko zaškriplju opet vrata.

Snuboci odoše. Ljubovnici zagrlje se, ponove zakletvu vjernosti i oprostje se.

Čim Maksica u sobu, napane ju ljutit otac.

Tiho sjedne ona uz prozor i zatakne preslicu za pojas.

„Znadeš li, da si imala snuboke?“ osoro reče Nepravdić, koj od njeko doba posve surovo s djevojkom postupaše. Rada bi bila ona šutila, nu bila bi zlo prošla; s toga reče tiho:

„Znadem mili otče, vidila sam ih iz kuhinje.“

„Pa rad šta se nisi javila, kad te je mati zvala? zašto nisi za njimi unišla?“

„Kako to mogoh? djevojci se nepristoji biti u sobi kad prosioći govore.“

„Ali se djevojci pristoji, čim bude zvana da dodje u sobu i da ljude neostavlja stajati kao mutlake. Znadeš li ti to?“

Srce djevojično uzdrkće od muke i straha; ali

Ivanu bijaše obećala, da će se braniti od otčeva nasilja i s toga zašapće:

„Znadem, mili otče; ali čim sam ih prepoznala, pomislih odmah, da će moj razumni i dobri otac starijega od sebe prosca za svoju kćer bez daljnega razgovora s mjesta odpraviti.“

„Eh, da kako! starijega od sebe,“ upane srdito otac joj u rječ, „visoka gospoda imadu često starije zetove od sebe, pa su im kćeri sretne i prasretne. — U Tomićca ima novacah kao pljeve, kaže, da si može mladu cvancigami obložiti, pa kuda će veće sreće djevojci, koja ga uzme. Za njega možeš biti stalna, da će te ljubiti, što se današnje doba nemože nadati žensko od sladkišah, koji svuda dospjevaju. Sadašnja je mladež nestalna, na selu kao i u varoši, i skoro će iznevjeriti ženu, koju si je često velikim naporom prisvojilo. Ti si sve to nemisliš, ali ja sam mislio za tebe i obećao te prosioću.“

Na ove nemilosrdne rieči udari Maksica u gorki plač i jecajuć odvrti otcu:

„Ako li moram slušati vas u svemu kao otca moga, a ono za stalno nemoram i u tom, da podjem za Tomićca.“

„Šuti nezahvalni stvore,“ poviče otac biesno, „ti ćeš dati Tomašu ruku i obećat ćeš mu se; ne učiniš li tako, razdrapim te na dva komada. A sada ajdmo spavati. Tim se dovrši stvar.“

Težkim srcem legne Maksica u krevet i ljuta bol nedade joj asnuti. Otac hodaše najdulje po sobi, mrmljajuć o nezahvalnoj djeci — o vucibatinah i koje čemu; kad konačno svieću utrne i Bogu svojom molitvom se preporučajuć legne, zaori na dvoru divna pjesma:

Djevo mila, djevo krasno itd.

Nježni se zvukovi kripko razliiegahu noćnim zrakom, prodirući iz mladjanah Ivanovih grudih.

„Eh obješenjače, da mi te je dobiti u šake!“ glasno zamrmlja Nepravdić, prekinuv molitvu, a Maksica slušajuć ljubljene glasove, drktaše od milinja:

„Ti si moj angejo ~~č~~avar, koj ćeš me obćuvati od staroga supruga,“ zašapće radostno, prekrsti se i doskora usne, osvjedočena, da prijatelj njezin za nju bdije.

Dva pira

Veselim srcem digne se Maksica prije zore i zaželi roditeljima prijazno: „dobro jutro“. Činjaše se, kao da je zaboravila sinoćnicu i bezbrižno ode na posao. Otac vikaše po kući, da se ima sve počistiti, ode sam, da odsieče puranu glavu, i zapovjedē su-
pruzi, da k večeri pogaču izpeče. Kad je večer na-
došla zaodjenu se ženskadija bielim ruvom, a kuće
gospodar navuče nove hlače.

Napolju duvao je sjever, padao snieg, mislio bi, nebo će se porušiti. Maksica je veselo poslovala i kad što si koju tiho zapjevala. Uzdala se je u svoju ljubav, za koju bijaše uvjerenā, da će ju izbaviti.

Noć pritisne zemlju, i napolju zavlada tmina, kao u rogu. Nepravdićeva družina željno je očekivala snuboke. Puran bijaše izpečen, pogača još vruća a barilca s vinom grijahu se uz peć. Doba, u koje običaju prosici dolaziti, primaknu se i već se je čula onkraj sela strašna lāva i tulenje pasah. Nepravdić stegne kajš oko tiela, zasuče brkove i naravna šubaru na glavi; supruga mu potjera snaše u kuhinju, samo Maksica sjedjaše mirno uz peć. Slutnja ju obleti kao da neće večeras ugledati Tomičca. Vrieme prodje, nitko nedodje. Nepravdić posluša na prozoru; slušao je njeku buku onkraj sela i viku ljudih i gromovit smieh:

„Što bi to bilo?“ reče starac. Sin odvrati, „bit će vuk ili lisica u selu.“ Do mala prestane buka i smieha nesta, a noć postade još tamnija. Udari devet, pō deset, deset; nitko se neяви. Nepravdić se stane ljutiti, Maksica kod peći tajno smijati. U pō jedanaest reče otac: „Ajte ‘spavati‘ i stane se spremati na počinak; ostala ga družina sledjaše, i domala ležahu svikolici u tvrdom snu.

Sutradan bijaše sveta nedjelja i puk grnjaše u crkvu. Uz Nepravdićevu kuću bijaše občinski put. Tko god bi prolazio uz kuću, obazirao bi se podsmiehavajući; opaziv to sudac uzkipi gnjevom, misleć da je to poradi njegove kćeri i Tomičca, i postavi se na kućna, vrata nebi li njegova prisutnost odbila smjelost seljakah. Ali sve u taman! smieh i šapat nepresta. Maksica izpane, da ide u crkvu, otac pristane odmah za njom. Eno na uglu svoje kuće stajaše Ivan; popoidje prama sudcu, skine crvenkapu i pozdravi ga posve odano, dā, ponizno. Nepravdić

krene glavom na drugu stranu, a jogunasto momče podsmiehnu se lukavo. Pod lipom kod crkve stajaše množina seljakah, razgovarajuć i slušajuć njeko momče, koje sried njih smiejuć se srdačno nješta pripoviedaše. Čim se sudac približi, stane ono rogoberno momče, komu nebijaše ni malo do seoskoga sudca, glasnije govoriti, da ga s tim primami bliže.

Sudac stupi doista u krug, te imade i što slušati:

„Nemogaše vikati; jer je sunuo ustima u snieg a led se je pod njim prodró i on se koprcāše u vodi kao žaba.“

„Tko to? gdje to?“ zapita Nepravdić. Najbliži mu odgovori:

„Onaj stari mazgov Tomičac, iduć nekuda sinoć u snuboke, pade u onu baru na domaku sela, a njegova dva hrabra druga odbjegoše glavom bez obzira. Da nebudu psi onako ljuto lajali, zaglavi on pod ledom, što se je pod njim prodro. Nas nekolicina skoči onuda iz kućah i izvukosmo ga težkom mukom. Postradao je jadan do zla Boga.“

„Pa što ga nanese u baru?“ zapita Nepravdić, komu stane kipiti u grudi; jer je slutio, čije to maslo bijaše.

„To se nezna, kako se slući. Drugovi mu rekoše jutros, da ih je splāšila vila, pa da su se vratili, a Tomičac tvrdi, da ga je uhvatila njeka čila ruka za prsluk i da mu je njetko, turiv ga u baru, jakim glasom doviknuo: Tu ti je nevjesta, stari, medju žabami, pa lezi k njoj...“

Srdaćni smieh poleti krugom.

„Presjelo je mladencu snubljenje!“ reče neki iz družbe, a drugi doda:

„Oprala mu se je mast sa brkovah, morat će opet u varaš.“

Sa svih stranah frcahu boculice. A tko je živio medju hrvatskimi seljani, znat će kako znadu pogogiti žilicu.“

Nepravdić pozeleni od gnjeva. Očevidno bijaše to Ivanovo maslo, koj se je zavjerio, da će snubljenje u Nepravdića svakomu presjeti. Da mu je bilo slobodno, navalio bi bio batinom tamo na Ivana, koj stajaše liepo mirno pod crkvenim zidom, namigavajuć na Maksicu.

Nu čim dodje do kuće udari nepogoda. Na Maksicu spane sve, koja šuteć pogrde slušaše, kojimi je ljutiti otac Ivana bogato nadarivao. Ona se je s tim tješila, što će biti odsele na miru od prosioca, i tako neće imat zašto inatiti se s otcem. Svakako joj nastadoše crni dani; od oca nemogaše se ganuti iz kuće; čim se spremi kuda napolje a ono otac uz nju. Zalud bijahu nježne pjesme Ivanove večerom okolo kuće; zalud čekanje njegovo kod vrela, nigdje mu se neudesi prilika sastati se s ljubom svojom. Poklade minuše, a Maksica ostade djevojka. Nepravdić je grdio javno ciele obitelj Bogatovića i ovo se kosnu otčeva srca; on zamoli Ivana, da se prodje kćeri glavnoga mu dušmanina i da nedže kavge sa Nepravdićem i zazora i sramote na obje obitelji. Na to će mirno Ivan:

„Umirite se otče; dok me Maksica ljubi i dok djevuje, nebojte se zla; ali da je nakan siliti ju za muža, tada — neznam, šta bi se moglo dogoditi. Ja Maksicu ljubim i moja mora da bude, ma da se boriti moram za nju sa cielim svijetom.“

Nastane proljeće i silni duh vremena, duh slobode zatrubi u orjašku trublju svoju, da se cielom Evropom razliegahu glasni sveti zvuci. Razumjevši narodi ove zvuke, podignu stiegove i sakupljahu se pod njimi, spremni boriti se za najveću svetinju, najmilije blago na ovom svijetu: za narodnost i slobodu! Tu nebijaše mužkarca, komu nebi tinjala u grudih ma najmanja iskrica svetoga onoga i plemenitoga čuvstva, što ga zovemo: ljubav domovine i naroda, a da nije pohrlio pod stiegove slobode. Tim nemogaše biti inače, već da si i naš zatočnik Ivan pohrli u vrste boracah za slobodu. On si osvjetla oružje, nabavi dragocienu sablju, spremi si potrebitu džebanu i oduševljen, zapjeva davoriju.

Svojom odvažnosti, dà, smjelosti omili drugovom svojim. Vitka, ravna stasa, naobražen, vješt na oružju kako je bio, postade s mjesta stražmeštom, i ponosito stupi na čelo braće svoje, i drugovah što mu bijahu povjereni. Brata mu Josu uzeše zimus u novake za carsku vojsku, a sada mu se još uvrstiše medju ustaše braća mu Miho i Nikola. Bogatović tronut, što je mogao postaviti u boj za domo-

vinu sinove tolike, radostne je suze ronio i hrabrio djecu svoju na postojanost i vjernost u svakom slučaju.

Dva sina ostaše Bogatoviću, a jedan od ovih htjeo je takodjer u boj, ali mu tiho reče otac:

„Sinko, četiri su ti brata na oružju za domovinu, ali joj ti možeš i kod kuće koristit.“

Neina tamo blagoslova narodu, gdje se pružaju pusta polja na ugaru ležeća, a udove i siročad jauče. Za sada ostani kod mene slaba ostarjela; bude li nužde a tada idi i ti u ime božje.“

Jauk i lelek stade cielim selom; nebijaše kuće, iz koje nebi polazio po koj ustaša, što dobrovoljan, što prinužden silom okolnostih. Dok se je kupilo, redilo, oružje svjetlilo i brusilo, vladaše samo jedno čuvstvo, jedna želja s omladinom, a ta bijaše: izbaviti milu domovinu iz pod tudjega jarma i nasilja. Doskora približi se dan polazka na Dravu i mnogo srce ciknu ljutom boli. Ivan neimaše kada i kako da se sastane s ljubom svojom, te s toga, kad će već posljednji dan, postane sjetan i neveseo; vidio je bo Maksicu tužnu, zaplakanu stajati na uvratinah, kojoj ode s vlastelinom brat u Ugarsku i za kojim ona plakaše. Sa svom silom bukne sada plamen ljubavi u mladićevoj grudi i kako ni kada jošte, pojavi mu se želja pritisnuti si ljubljeno djevojče gorućemu srcu. Bez obzira na sve stupi joj bliže i zašapće:

„Maksice dušo, sutra ćemo polaziti na Dravu, dodji do večer u moju kuću, tamo ćemo se sakupljati.“

„Doći ću za stalno, dragi Ivane; ako me bude otac priećio, uskočiti ću.“

Pred veče stadoše se sakupljati ustaši u Bogatovića, koj im dade sjajnu oprostnu večeru. Sve se ovdje sakupi u šarenoj smjesi: staro, mlado, mužko, žensko, Bogatović podvori prijazno svekolike. Ivan sjedne do vratih, očekivajuć da dodje Maksica, i kad god se vrata otvoriše mišljaše: evo je! Ali već bijaše na domaku gluho doba, kad se vrata opet otvore i Maksica dopane.

Momak razkrili joj ruke na susriet i djevojka mu se plaćuć ljuto na grud baci. Čili mladić uzdrkće, od boli srca svoga i klone glavom na plave pletenice djevojkiine. Dugo nijedno od ovo dvoje ni

Dva pira

nepisnu. Ovo bijahu uznositi trenutci za ljubeće srce mladićevo. Ovdje ga vezaše ljubav sa cvietnimi verigami, onamo ga zvaše dužnost i ljubav domovine u željezne verige. Srce mu je patilo sa pravih smrtnih mukah; suze ljubovčine padahu mu na dušu kao vrele zrake ljetnoga sunca, što veoma gode, a i strašno peku.

Kratak, ali strašan boj podni mu srce.

Naricanje Maksičino povrati ga samom sebi:

„Ivane, dušo neodlazi“ vapijaše uboga djevojka, „skapati ću od pečali i kad se vratiš, naći ćeš gomilu samo groba moga.“

Dvie vrele suze momkove omaknuše se u njedra djevojčina i on šaptnu:

„Tada ću položiti lovor-vienac svoj i oružje svoje na onu gomilu, leći ću i sam na nju i molit ću višnjega otca na nebesih da me k tebi dušo pusti. Ako nas život ne spoji, smrt nas lje neće razdružiti.“

U to zaori iza stola silna davorija drugovah Ivanovih:

„Tko je rođen Slavjan, rođen junak“, te on skoči na noge lagane, pritisne ljubu još jednom na grud, poljubi i izruči ju svojoj sestri Jeleni i stupi medju drugove. Jelena zagrlji plačuću Maksiću i stane ju tješiti.

„Neplaći mila Makse; vidiš ja neplaćem za mojim Juricom, koja ostajem sama sa dvoje djece. Stidila bih se suzah, kad znadem kuda polazi. Domovina nam je najveća svetinja; dok ona u verigah stenje, i mi smo robovi. S toga nam je dužnost da hrabrimo muževe i ljubovnike naše na boj, na odpor proti dušmanu, a ne da ih priječimo naricanjem i da im plačuć stajemo na put.“

Prostodušno reče Maksića:

„Vi neljubite svoga supruga tako, kao što ja Ivana, pa vam je lahko pustiti ga, ali ja — ja“ — plač joj rieč uduši — ona jecaše glasno. Jelena ju odvede Milki, koja sama plačuć za braćom i svakom svojim, nastojaše da ju utješi.

Do pred zoru bijahu momci skupa, a tad se razidjoše, da se oprostite svaki od svojih milih i dragih.

Maksića bijaše u potaji odišla od kuće, i sve do pred zoru bavila se u Milke. Čim se razidjoše momci, dopane Ivan k djevojkam, i na izmjence ljubeći ih praštaše se š njima. S Maksićom izmieni vitice (prstene) i poljubivši ih uzajemno, posvetiše ih uspomeni vječne ljubavi. Maksića se zavjeri sa svom i srcem Ivanu veleć: da će prije primiti hladna grobnica njezino tielo, nego što će kada za drugoga poći. Još ju odprati Ivan do njezine kuće i tu ju posljednji put zagrlji.

Momčad se skupi pred Bogatovićevom kućom. Starac dade još iznieti vina, da se tim lasnije razgrijanom krvcom oprostite sa domom svojim. Najprije nazdrave za sretnoga puta i sretnoga povratka; za domovinu i poraz dušmanah. Juškanjem mladjahnih zatočnikah orile su se doline i briegovi. Konačno spremni sasvin, poredaše se u vrste. Stiegonoša bijaše Nikola Bogatović, a Ivan do Zagreba vodja svoje male čete. I Mirko bijaše ovdje, da se oprostite sa braćom i sa svakom.

Čim se momčad poreda u vrste sa vodjom si na čelu, poviče stari Bogatović:

„Posluš djeco!“ i svi krenu okom na njega. Starac započeo:

„Bez božjega blagoslova nevalja nikakov posao počimati, kao ni bez molitve; zato kleknite djeco moja i zamolite blagoslov u višnjega tvorca neba i zemlje za poputnicu, a moj sin Mirko evo blagosloviti će vas u ime oca sveobćega; oca koj upravlja s udesi narodah, koj i nas zapustiti neće.“

Svečan i uzvišen bijaše prizor, kako svikolici sivi sokolići poskidaše crvenkape i na koljena pokleknuse, a Mirko blagoslivljajuć ih, na kratko reče:

„Podjite braćo mila u ime Boga svevišnjega. On vas neka svuda prati i neka vam nikad i nigdje neuzmanjka njegova blagoslova, u koj se uzdajte u svakoj zgodi i nezgodi, jer je blagoslov božji sa pravicom, a pravica je s vami. Vjera vas neka kriepi, nada neostavi a ljubav spaja do smrti!“

Momeci se digoše i domari povrviše opet oko njih, da ih poprate do koj komad puta. Novaci zapjevaše svi do Ivana, kojemu se stinù krv od muke,

što ga napade. Nakon oprosta s Maksicom oledeni mu srce; svietle oči, nalik jasnim zvijezdama, potamniše, a glas promuknu; on drktaše uznemiren tajnom nekom silom. Do posljednjega časa zatajivao je sama sebe i narav, no s tim većom silom buknu sada njene moći.

Oj ljubavi, divne li su sile tvoje! Kad njimi kreneš, neima srca da ga nenadvladaš. Tajnu tvoju vlast, tko da ju protumači? tko je toli mudar, lukav, hladnokrvan, ponosit da nemora osjetiti tvoje slasti, tvoje boli. Od krunjene glave pa do prosjačke palice sve se klanja silnom žezlu tvome. Ubogi zaboravi na ubožstvo, mudar otupi, ponosit se ponizi, isti škrtac postane darežljiv, gdje ti podigneš sjajno prijestolje tvoje. Nad sva osjećanja ljudska uzdižeš se i silno vladaš š njima; najplemenitijimi čuvstvi izlaziš na mejdan, i u prkos slipeposti tvoje, stvaras od nevinih zlotvora, od vragovah anjele. Da nebude sile tvoje, ode sada Ivan bezbrižan, veselim srcem, vedrom dušom u boj za milu domovinu; ali ti mu otrova srce i život mu postade pust. Junačka mu se duša snuždi i on stupaše uz drugove mrtva srca, lišen svih radostih, što su prirodjene mladjačnim godinama.

Uzalud je pjevanje ostalih, uzalud su šale njihove; duša mu se ponese natrag kući svojoj, postavi se na uvratinu i upilji oko u Maksicu, koja stajaše na dvoru, i to tako živo, da mladić mišice razkrili i zavapi: „Makse dušo!“ Začudjeno ga pogledaše bližji drugovi, ali poznavajuć ból njegove duše, ostaše na miru. On se prene iz sanjarije svoje, uzdahne teško i drkćućim glasom tihano zapjeva:

Dužnost zove! — S Bogom mila,
 Koja si mi radost bila!
 Ja polazim na bojište
 Za dom, kralja i ognjište;
 Zato zadnji cjelov, pusti,
 Na koraľjne tvoje usti'
 Da ti mogu sada dati,
 Nježna Makse, neuzkrati!

Jer kad budem u pó rati
 Pred dašmanom moró stati,

Cjelov će me taj uzdići,
 Da ću bolje moći sići.
 Ostaneš li vjerna, mila:
 Nahudit mi neće sila
 Okrutnoga nigda vraga —
 S Bogom ostaj Makse draga!

Kod posljednjih stihovah zapè mu glas, i šapćuć samo dopjeva: „Makse draga!“

Drugovi mu štovaše njegovu tugu, osvjedočeni, da će to do veće minuti, kad ga stanu ini predmeti zanimati. Tako i bijaše. Već na prvoj postaji razvedri se, i kad se domari, što ih popratije, kućam svojim vraćahu, odpjeva i on uz drugove oprostnicu, i pošalje Maksici nebrojene cjelove i pozdrave. I Jelena pratila je supruga i braću, te kad već dodje do razstanka, reče ona Ivanu od šale:

„Vrati se Ivane k ljubici; ako li se nevratiš s mjesta, a ona neće biti nikad tvoja.“ Ali tiho odvrati momak:

„Maksica je jedina ljubav moja, i ako nebude ona, druga lje neće nikad biti moja. Ali sestrice, još imam jednu ljubav: svetiju, uzvišeniju, i to je — ljubav domovine. Sveti žar ove ljubavi nesmiije ugasnuti ni sa životom mojim; on mora, kao ono najbolje, što je u tielu mome, odletiti s posljednjim uzdahom mojim k Bogu istinomu, da najavi moje vlastito došašće. Ova ljubav nesmiije ugasnuti sada tim manje, što nam domovina stenje izpod iga dušmanova, koj već diže petu, da ju nemilostivo u prah sgazi. Pozdravi mi Maksicu, kaži joj, da će mi ona biti anjeo ćuvar, i da me neće uspomena na nju nikad ostaviti.“

Jelena se vrati milimi pozdravi od braće; a momčad se uputi pjevajuć dalje. Tamni oblaci izčeznuše sa Ivanova čela i on stupaše dalje i zapjeva kriepkim glasom:

Domovino ljubav si mi prva,
 Ljubav prva, ljubav najsvetija.
 Nit' se smijem tebi uzkratiti
 Nit' se hoću tebi otimati.
 Hajd na polje svijetlo oružje!
 Maću britki i premila šarko,

Dva pira

Ti mi budi zaručnicom sada,
Pa uz mene u boj i u vatru.
A kada će izbavljena biti,
Izbavljena moja domovina
Od kopita dušmana ohola,
I kad sine slobode joj sunce —
Tad ću tebe objesit o stienu,
Objesiti nad mekani krevet,
Gdje no ću se odmarat od boja,
Odmarati na lovoru svome,
Kojim će mi draga ljuba moja,
Ovijati rusu, gordu glavu,
Vidajuć mi dopanute rane.
Tada šarko zavidit joj nećeš,
Kada ću joj cjelivati usta,
Vitko tielo privijat k srdašcu
I počivat na bijeloj grudi...

Preporodjen bijaše Ivan od sada. Vedrin čelom zbijaše šale sa drugovi, pjevaše i radovaše se. Maksica pričini mu se kao prijazna slika, koja ga je hrabrila svojim posmjehom na junačka djela i on si tu sliku sahrani duboko u srce.

Tužna Maksica ronila je medju to gorke suze; jer je i ona htjela, da odprati sunce svoje, ali strogi otac držaše ju na oku, a ovomu se nemogaše odkinuti.

Težka želja napane Maksicu, da ga još jedanput, ma ako i s daleka samo, vidi i ona bijaše već nakan, da se uzpne do špilje, odakle se je vidjelo na daleko i široko; ali otac nemakne se od nje. Konačno se domisli Blaženki, i reče otcu, da odlazi gori u grad; onamo joj dozvoli otac. Znala je, da ima u gradu durbin osobito valjan, i krozanj si gledati zaželi. Žurnom nogom uputi se gori.

Stupiv u sobu, nadje Blaženku kod prozora s durbinom u ruci, gledajuć krozanj u daljinu. Očima, nabreklih od plača, suzila je neprestano, a lica joj bijahu upala. Naglo zamoli Maksica u nje durbin; gledajuć izmjence krozanj, odlože ga tekar kad im daljina i prah izgled sasma pomuti.

Motrec seljanka gospodičnu, reče:

„Ah i vi plačete moja gospodično! a kako i nebiste! — Vaš gospodin otac ostavio vas je samu

samcatu, i još moga brata poveo je sa sobom. Pa je i bolje da je gospodin odišao u potaji, jer bi ga bili za stalno kmeti zlostavili, kad ih je hotio siliti, da mu i dalje tlaku davaju; špana su bogme ljuto izbili, kako bi bili i moga otea, koj je gospodinu na ruku išao, da ga nije Ivan izbavio, pa za svu tu dobrotu proganja ga moj otac! A bili bi i dvor podpalili, da ih Ivan od toga neodgovori; ali on im reče, da im je dosta osloboditi se jarma vlastelinskoga, a da netrebaju postali zločinci. Razsudite sami, da li nije Ivan liepo radio, pa ga ipak nazivlju steklišem i zlikovcem, te kažu, da će još najposlje visiti na onom hrastu, na koj su već htjeli moga otea da objese, ako ga kojom srećom od preko Drave tane neza-hvati!“

„Sačuvaj ga Bože od obojega!“ šaptnu Blaženka, stisnuv rukom lievu stranu grudih.

Poslje odlazka Maksicina baci se Blaženka o brazdu u jastuk i — plakaše gorko. Bijaše uzko-lebana iz dna duše; različita osjećanja stadoše ju mučiti, kojih se nemogaše inače otresti, te plakaše, plakaše, mal da dušu neizplače.

Blaženka, poznata s književnostmi svih naobraženih narodah, postade sanjarskoga duha, u mladih još godinah; poslje materine smrti, većom stranom usamljena sisaše sve više i više onaj sladki omam-ljivi otrov iz spisah Lafontainea, Kramera, Dumasa, Suea i mnogih ostalih, što joj pod ruke dodjoše. Ponos njezinoga otea nedopusti svakomu mladiću u kuću, i tako postajaše Blaženka svakim danom zrelija. Iz mnogih obzira dopusti nekome manjemu činovniku, ubogu u ostalom, ali darovitu mužu, da je polazio kuću. U to isto doba odabere on Blaženki supru-ga, kojemu se je ona svimi silami opirala; opaziv uzrok njezina odpora, zabrani činovniku ići u kuću. Blaženka podnosila je sve to šuteć, opre se još jače očevoj volji i djevovaše dalje. Vrieme prolazaše i Blaženka dospije u najpogibeljnije godine; u godine gdje ženskadija prelazi iz ljeta svoga u jesensko doba života. Do sada obuzdana narav, uzprkosi se i odreče poslušnost. U to doba probudi se njezino do-moljublje. Ona stade obćiti s Bogatovići. Onaj časak, kad je opazila Ivanove oči nepomično uprte u sebe, rieči sudbinu njezinu. Onaj čas bijaše, kojim ona

priznade, da mu u krasoti na široko i daleko druga neima. Nehotice uvuče joj se u srce njeko tajno čuvstvo, te ga prepuni sladkom boli. S početka bijaše joj milo motriti krasnoga mladića, ali s vremenom pojaviše joj se želje u grudi, od kojih stade predati. Badava! angjeo čuvar ju ostavi — zaslepljena strašću stane snovati. Romantičke ideje, od mladosti š njom vladajuće, osvoje joj sasvim srce, um i dušu i napokon dočuje, da ina djevojka, za koju je zakucalo srce Ivanovo. Vapaj boli prodre joj iz dna duše njezine, i ona osjeti, da je poražena, uništena.

Sada tekar stade se boriti proti napasti ljubavi, sada kad već bijaše kasno. Drazestna spoljašnost mladićeva, njegova smjelost, odvažnost, žarko domoljublje, koje uvažavaše svaki iskreni domoljub, i po kojem on postade ljubimcem svih domoljubah, razdraži razpaljenu razmnivu djevojkinu... Kad ga ona gledaše zaodjevena narodnom odjećom, crvenkapom na smeđjih pramih, naoružana svjetlim oružjem, romantičnost njezina prisposodi ga tada bogu Martu, i učini ga spremnim svladati cijeli svijet. — Ona izmuči slabo srce svoje u velikoj borbi s razumom — ali prekoredni napor iztroši konačno svu duševnu snagu njezinu, i ona se priznade svladanom, ali bijaše i u verigah dobitnice ljubavi još otporna. Nije šala, plemkinja od staroga roda i plemena, pa uzdisati za prostakom — kmetom.

„Pa ma propala“, uzdisaše ona, „svladati ću nepristojnu mi strast.“

Duševnu tu borbu dokonča silni glas, što je zaorio svom Europom: sloboda, jednakost i bratinstvo.

Otac ju ostavi samcatu; pobjegnuv od osvete ugnjetenih od njega kinetovah, bez zaštite bez svake skrbi za svoje diete. Sloboda i jednakost zujila joj je u ušima; češće obćenje s Bogatoviću dotjera do toga, da se odluči, ponuditi Ivanu ruku i srce. Nu za dobe jošte dočuje za njegovu ljubav spram Maksice i to ju odvratilo od koraka, koj bi joj bio smrtnu zadao ranu.

Kad se puk dignu, kad se staro i mlado naoruža, da podje na Dravu, zavladaše opet ine strasti njezinim srcem. Ona vidjaše Ivana polazećeg u boj za domovinu i narodnost; slušaše kletve Nepravdićeve, koga občina svrgne sa sudačke časti, podieliv

ju Bogatoviću i uzradova se, da ljubav Ivanova obstanaka imati neće, dočim si Nepravdić ženika za kćer odmah poslje odlazka Ivanova odabra. I još joj sinu nada, da će Ivan uslied svoje hrabrosti i obljubljenosti kod narodne vojske do skora dokopati se višje časti vojničke, kojim povodom ljubav k Maksici položaja njegova radi ohladniti mora. Sve ovo probudi opet nadu u njezinom sreću, s koje joj oči oživiše, rumenilo se povratilo na upale obraze, a krasna se ustne posmjehom nakitiše.

Oj snovi ljubavi, koli sladkim osjećanjem punita srca čovječanska! ali kratki ste samo blaženi vi snovi i čim dignete lahku koprenu svoju, pokazuju se duboke neizlječive rane, koje gorkim otrovom napunjene, muče ubogu dušu. Uspavanoj sladkimi nadami, otvori se Blaženki pred očima jasna budućnost, koja joj veliku utjehu i mnogo radosti pružaše.

Ratno doba.

Poslje odlazka dobrovoljacah, nastà tišina u selu. Pjevanje djevojakah i snašah presta, i tiho obavljahu one obične poslove svoje. Samo kad dodje glasonoša s listovi, uzvrviše se i svatko htijaše od svoga čuti glasove. Obično pisahu Jurica i Ivan u ime svih iz svoje občine. Jelena dobije svakom takovom prilikom od Ivana sićano pisance za Maksicu, kojoj tada najveći blagdan bijaše. Blaženka očekivaše takodjer pozdravah ali ovi dolazahu samo od Jurice, te joj velikim štovanjem upravljani. Što god stigne pisamah, sva bijahu jednoga te istoga sadržaja, a taj bijaše: stradanje i nezadovoljnost.

Radi toga sakupljahu se starješine u občinskih kućah, da viećaju, odkuda će novce, i koliku svotu da odluče za uzdržavanje narodne vojske. Mir mnoge obitelji se naruši, slušajući mutne viesti od preko Drave. Jednom izidje na glas, da je narodna vojska hametom potučena, i da je dušman prebacio Dravu te da pali, robi i ubija po našoj domovini. Velika strana seljanah se uzbuni, i htijaše osvetiti se ma i u malom odmetnoj stranki. Digoše se na noge, da odu paliti i rušiti sve, što je vlastelinovo i njegovih privrženikah. Srećom doču Mirko još za dobe ovu nakanu, i on poleti, da uzdrži zlo upućene od takova

Dva pira

poduzeća. Seljani stajahu u gomilah naokolo dvora, kad on među nje dopane. Jelena ga bijaše pretekla, te se nalazаше već kod Blaženke, kad on dopane. Stajаше kod otvorena prozora i govoraše takovom riečitosti, da ju seljaci nepomično otvorenimi ustni slušahu. Bijahu rieči ozbiljne, ali pune milja, pouzdanja i ljubavi. Među ostalim reče:

„Nemojte, da bude narodna ciela stranka radi šake ljudih žigosana; da nam kažu dušmani: Nije im do narodnosti, već do otimanja i palenja. Osveta nepristoji nam, već onomu, koj naše udese ravna. Razidjite se, odlazite svojim kućam, pa budite ljudi, ne palikuće, — razbojnici.“

Ove rieči djelovahu velikim uspjehom na množinu. Sve lagano spuštahu uz bok, pa na zemlju, donešeno orudje, kojim htjedоše rušiti i razorivati; zastidiše se od svoje nakane i šaptahu među se:

„Pravo nam kaže gospodja; pustimo stvari u miru, što nam nisu ništa krive; ali kad nam dodje stari pod ruke, njega ćemo izmlatiti.“

Razidoše se i Blaženka bijaše izbavljena smrtnе pogibelji.

Odkako nastupi Bogatović svoju novu čast kao seoski sudac, bijaše kao prepородjen. Istina, da mnogi nehajaše ništa za njegovu rieč, jer je zavladao s ljudmi republikanski duh, ali on je znao tako navijati s pukom, da ovaj sudčevu volju za svoju smatraše, i u najboljem se redu uzdržaše. Bogatović je svoju obćinu toli u redu uzdržao, samo s riečmi:

„Braćo, sada smo slobodni, i nemojmo, da ovu slobodu na svoju sramotu upotrebljavamo.“

Prost od tlake, smatraše se napol plemićem i stade se držati na gospodsku, jer bi dolazio često u krugove gospodske, da primi napatke, kako da ravna s obćinom. Visoko bi dizao glavu u sried svoje obitelji ili u prisustvu protivnikah; ali čim je stupio u obćinu ili pred više poglavarstvo, ponizno bi skinuo crvenkapu i sgrurio se rekav:

„Sluga sam najponizniji“, a u sebi reče: „Tko želi stignuti k vrhu, mora da gleda pod noge. Nisam ja lud nositi glavu visoko, da nebih mogao vidjeti štrčea pod nogama, na koj bih trknuo, pa razbio čelo.“

Ponosio se je sa svojimi sinovi, koje bi često

spominjao govoreć:

„Doživio sam riedku sreću u životu, a to je blagoslov božji u sinovih, od kojih četiri uzmogoh domovini pokloniti, miloj majci, da se za nju bore u dobri čas. A slobodni su mi sokolovi moji od tlake, slobodni od vlastelina, koj im je htjeo slobodu oteći i uništiti sreću obitelji moje.“

Raznesu se glasovi, da je narodna vojska u krvavom boju postradala, da je mnogo momčadi izranjeno, a mnogo da ih je i palo. Dočuv to Jelena digne se tješiti plačućе, kojih svako mišljaše, da je svoje milo izgubilo. Ali kad se raznesu glasi, da je Jurica Kukavčić zaglavio, a Ivan Bogatović, da je na smrt ranjen probliedi ona; otac pokusi da ju utješi, ali ona mu tiho reče:

„Netreban utjehe oće, utjeha je meni najljepša, da je pao za domovinu, koju je ljubio i za nju na svaku žrtvu spreman bio.“

Nu poslje nekoliko danah stigne pismo od Ivana, da je on čitav, ali da Jurica uz slabu podvorbu teško ranjen leži.

Sada ciknu ljubeća žena od želje poći si k supругu i vidati mu ljute rane. Stade ju otac, stadoše ju braća odgovarati; ali ona osta odlučna, da ide na Dravu tražiti si supругa. Otac joj uze predstavljati nezrelo poduzeće kazue na njezinu djecu, kojoj bi majke pomanjkalo. Nu Bogoslav, njezin sinčić od jedanaest godinah prišaptou joj:

„Podji majko miljahna, pa uzmi i mene sa sobom, ako nam nedozvole da idemo, a mi ajdemo u potaji; otac će i mene trebati da mu hladne vodice prinašam i muham ga branim. Malu Ivanku ostavimo u djeda, pa će ju tota Milka nadgledati.“

Djetinje rieči probude u majke pomisao, koju izvesti neotezaše. Nikom nekaže ništa i treći dan poslje dobivena izvješća nestade nje i djeteta. Pisamce ostavi iza sebe, u kom zamoli oca za oprostenje toga koraka radi, i za zaštitu sitnoj Ivanki. Milku zamoli da prigleda djetetu i ostavi pozdrav Blaženki.

Pročitav Milka pisamce, zaplače za sestrom si, privije sedamgodišnju Ivanku k srcu i odnese ju na krevet oca, te mu saobći, što je Jelena učinila. Otac stisnu diete k sebi, i krupne suze potekoše mu niz lica. Mirku dadoše na glas, što Jelena učini, koj

neotezaše doći otcu, da ga utješi.

Cijela kuća postade zabrinuta; dà i svi susjedi se prepadoše, slušajući što supruga učini. Mirko zabrinut za milom sestrom, posjede kola i u putjeru za njom, neznajući kako se je odkinula od kuće, i kako će dalje putovati.

Na prvu poštu stignuv, dobije o njoj povoljna izvješća, naime: da je uzela kod kotarskog sudišta putni list, sjela na kola upravo polazećom poštom i odvela se put Drave. Mirko sažè rameni i vrati se opet odkuda je došao. Plakaše sestra, plakaše diete, a stari otac uze oboje na koljena, da ih nauči moliti za mile odsutne, nalazće se u pogibelji i za dobar uspjeh narodnih težnjah. Djevojčice moljahu nabožno, pouzdano milosrdnom otcu nebeskom, i mir ih božji obstre, tuga ih minu, i nadajući se zaštititi svemogućega, utaloži se zabuna cijele obitelji.

Blaženka ih polazашe često, i uzimaše djevojčice kad kada na cijele dane k sebi u dvor. Baveć se š njima, prodjoše njezinu dušu tamne sjene, što ju zastirahu, i često, prenesav se duhom u djetinju nekadašnju dobu svoju, postane djetetom, i dieliše njihove igre...

Ostavimo za koje doba mirno selo, iz koga uzlazahu samo vruće molbe k prestolju otcu milosrdnosti, i pogledajmo za onimi, koji ovo selo ostaviše, da vidimo kakova nje kób kóbi.

Bijaše kasna jesenska večer; preko talasećih valovih Drave hukaše hladan vjetar i bućèc udarahu valovi o strmu obalu. Nizkom šikarom šuštalò je opadajuće uvehlo lišće; u visokom hrašću skućile su orijaške svrži, taruć se jedna o drugu, uznihane silom vjetra. U obližnjem seocu svietliše se pojedine svieće iz niskih prozorčićah.

Stražari izvan tabora narodne vojske umotavahu se u svoje haljine utičuć cijevi pušakah u rukave. Mukla tišina bijaše sve naokolo, niti pjevahu pjetlovi, niti lajahu pseta. Utaborena narodna vojska ležашe pod svojim šatorì; gdje što je plantila vatra između njih, razsvietljujuć vladajuću tminu. Nadgledno čete spremahu se obilaziti noćne straže.

Iz šatora satnikova bijaše čuti žamor razgovora, znak, da inade skupljenih drugovah kod sebe. Dà, njih četvorica sjedjaše okolo nekakve škrinjice igrajuć:

naše-vaše. Poručnik —ić imao je noćas nadgledati straže, uslied česa se digne sa gunja, na kom je driemao, pripaše britku čordu, naravna crvenkapu, prebaci prieko ledjah surku i poviče napolje:

„Da li je pripravna nadgledna četa?“

„Evo nas gospodine poručniče!“ odzovu se glasovi od vatre, goruće pred šatorom.

„Dakle s Bogom braćo, dok se opet vidimo.“ Na brzo ću obaviti sve to, pa me evo opet tù,“ reče poručnik, nakan stupiti napolje; ali brzo trgnuv, na-trag poviče:

„Hu, vragometno li to puše! Braćo, ako ja sada na ovaj vjetar izidjem, propuhati će mi kosti do trista zalah, pa neću moći sutra ni makac. Duše mi, ja neizlazim na ovaj vjetar!“

Na to će satnik ozbiljno:

„Brate, noćas je tvoj red; a znadeš da valja ići razgledati straže; da nepodješ, na mene bi težak odgovor spao.“

„Ali ako izidjem, propuhati će me vjetar, pa eto mi kostobolje, pa kuda ću tada jadan!“

„U bolnicu“, javi se neki od igrajućih.

„Odnio vrag vašu bolnicu! volio bih skoćiti u Dravu, no dospjeti u bolnicu.“

„Ti si mehkiš, koj i od večernika preda. Da si se sakrio majci pod skute, mjesto što si pošao u vojsku. Takovi su ljudi trh nam ostalim, i smetaju nam svagdje“, opet će onaj od igre.

„Šuti moj Bogatoviću; ako je u tebe zdravlje od željeza, nemora da bude u svakoga. Vi ste seljaci učeni suncu i ledu, pa žeglo vas ili zeblo svejedno je vam,“ opet će —ić.

„S toga se rada za seljana i zaklanjaš; valaj! da nije njega, nebi se ni ti ovdje lienario.“

„Šutite momci!“ opemene ih satnik, „odlazi —iću za svojim poslom, tù inata netrebamo.“

„Kako ću biesna na ovaj vjetar?!“ zamrmla plaćnim glasom poručnik, zagledavši izpod šatora pa opet se povrativši;

„Moj Bogatoviću, ti si dobar drug, izmieni, molim te, ovu kukavicu, da tù nebugari. Žalim ga, ili bolje, žalim njegovu majku, koja mi ga na dušu preporeči,“ reče satnik Ivanu.

Vojničkoga reda nebijaše odviše u narodnoj vojsci

Dva pira

još za ono doba, i lasno bijaše Bogatoviću izmienit si druga.

—ić bijaše vatren i za narodnost požrtvujući se domoljub, ali fizična snaga bijaše u njega nizko pod duševnom, i premda odlikovan, bijaše to za njegovu dobru volju, podnipošto pako za njegovo junačtvo. Bilo kako bilo!

Bogatović ga izmieni, izišav nadgledavati noćne straže, a —ić zauze njegovo mjesto i reče:

„Ala pošten li je čovjek ovaj Bogatović! Ja se Bogme, nebi ni za rodjena brata odlučio u ovu tminu kao tiesto i ovaj silan vjetar.“

„Bogatović je vratolomno odvažan, što je posvjedočio, kad si je ranjenoga svaka iz rukuh dušmanskih izbavio. Da se samo četvrti dio narodne vojske za njim povede, puna šaka brade!“ reče satnik, miešajući karte.

Kartaše se njeko doba šuteć, kad začuju iz daleka puknuti pušku; skoće na noge, u to nadodje stražmeštar i javi, da se čuje od Drave pucanje.

„Je li je žestoko?“ upita satnik.

„Jedan put čusmo puknuti, gospodine satniče.“ Satnik poslušaa čas, ali sve ostade tiho.

Čim je izišao Ivan izpod šatora, upravio je najprije korake svoje prama dravskoj obali; već je iz daleka čuo neki inat i oštar glas stražarov:

„Pazite momci i puške u šake!“ zapovjedi Bogatović, žureći se napried. Dospjev bliže uzčuje rieči stražarove:

„To nije čist posao, šuti pa ni s mjesta; makne li se koj, ustrielim ga kao psa!“

„Što je to! tko je to! jesi ti pucao?“ poviče Ivan stražaru, došavši bliže.

„Jesam, gospodine lajtnante. Uhode su; jedan izmaknu, pa izbacih pušku za njim. Evo ova dvojica nješta pletu, i traže da ih vodimo gospodinu četniku; a šta će drugo u taboru već da uhode. Evo od preko Drave su došli.“

Ivan pogleda oštro na ono dvoje stojeće pred stražarom, ali nemogaše razabrati ništa do dvie osobe jednu veću jednu manju, umotane u tople haljine. U to će onaj veći:

„Nije istina gospodine, da dolazimo od Drave; onaj što izmaknu, zaidje s puta, pa mjesto u selo, zabludi k Dravi, odkuda krenusmo ovamo vidivši svietleće se vatre u taboru. Ona kukavica, vodja, prepame se s vikanja stražareva, koj udilj pucaše, pa ga nekuda nesta.“

Već prve ove rieči učine Ivana pozorna, a čim onaj dalje govoraše sve žešće mu kucaše srce; opazi da on, umotav se u haljinu, naročito prenavljaše rieči, i muklim govoraše glasom; svakako mu se glas učini poznat. S toga mu se približi, te ga začu sa svih stranah razgledavati; ali od tmine nebi mu moguće upoznati čovjeka. Slutnja ga napame. Da se osvjedoči o čem sluti, reče:

„Pa šta tražiš u ovo doba s tim djetetom u taboru?“ Ivan opazi, kako je stranac silom ugušio uzklik, što mu je htjeo prodrieti iz grudi. „Da, ja se nevaram!“ šaptnu poručnik, te se obrati stražaru: „Ti si učinio svoju dužnost, momče; ovi što su, da su, idu s nami. Napried momci!“ reče svojoj pratnji, „pa sve lagano.“ Pridruži se djetetu i dignuv ga na ruke, reče:

„Ovo već nemože dalje; ajde da te ponese.“

Ali veći mu se drug obustavi:

„Što je?“ opita Ivan:

„Nemogu dalje brate,“ šaptnu onaj tresućim se glasom.

Na lievoj ruci diete, desnom podupirajuć Jelenu, koju je već mogao čitatelj upoznati, krenuše sada svi u tabor, od kuda im izidje na susret jedan odiel vojnikah uputivših se, da vidi šta znači onaj hitac. Ivan ih vrati natrag, rekavši, da je sve u redu. Došav do šatora satnikova, uljezne sa oboje svojih pratilacah k njemu.

Još bijahu svi skupa kako ih on ostavi, i javiv satniku, da mu je doveo dvoje stranih pod šator, posadi oboje na prostrt po zemlji gunj, s koga bijaše malo prije poručnik ustao. Znalično zaokupe častnici dovedene, pitajuć tko je to, i odkuda. Bogoslav, vidivši naoružane oko sebe muževe, i upoznavši ujaka svoga, izviye se iz haljinah i skočiv k Ivanu reče:

„Ujače, ovo nije ni jedan moj otac, vodi nas

k njemu; kuda je on?"

Na ove djetinje rieči, skoči i Jelena, veleć:

„Da, brate vodi me Jurici, ako — je još — živ“ glas joj uzdrhće i ušuti.

„Opoćini Jeleno, Jurica živi — u jutro ću te k njemu odvesti.“

Ostalim nije trebalo više nagadjati tko su ovi putnici; ono nekoliko riećih razjašni im sve. Ćim je uzmogao, podvorio je Ivan svoje mile izjaviv ope-
tovano svoje udivljenje glede Jelenina koraka. Ali tiho mu reće ona:

„Ništa se nedivi, brate, s moga koraka. Ćim se raznesoše glasi, da je moj suprug pao — rekoh:

Pao je za domovinu! al kad dobih od tebe izvješće, da je dopao ljutih ranah, smatrah za dužnost, vidieti mu rane i neostaviti ga, ostó ili propó. Otcu ostavih milu moju Ivanku; i odvažih se, da ga odem potražiti. Pred veće stigoh u selo do pol sata od-
ovuda, i nemogavši dobiti kolah, uzeh vodju do ovoga sela, iza kojega leži vojska, ali se on nekako u mraku pobludi pa obidje selo i mi dodjosmo do Drave, gdje nas onaj stražar obustavi i vodju mi svojim neumjetnim pucanjem poplaši i odtjera. Meni reće, da se predam, nasmiehnuv se tñ nastavi, „re-
koh mu, da mu se neotimljem, već da se ufam po njem doći bezopasno u selo, gdje ću naći, što tra-
žim. On me uze psovati, kad ti srećom dopadè.“

„Upoznade li ti mene odmah, sestrice?“ upita Ivan.

„Hrapav ti je glas, ali mi se strese srce od-
mah, ćim te začuh govoriti; dalje nedvojih više, i bijah sigurna, da ću stići do skora oželjenu svrhu.“

Satnik motraše velikom zanimivosti dražestnu i toli odvažnu ženu, koja, preziruć ratne pogibelji, bez otezanja pobrza ljubljenonu suprugu, donoseć mu utjehe i lieka ljutim ranam.

Noć minu u razgovoru i nijedno neusne do Bo-
goslava, koj oslonjen na ujakovo koljeno sladko po-
ćivaše. Ćim zora zarudi, odvede Ivan Jelenu u selo, gdje bijaše bolnica u svakoj kući, i upravo pred onu kuću, u kojoj ležaše Jurica. Ujedno š njima dopane i liečnik pred kuću; ovoga zamoli Jelena, da joj su-
pruga na njezin dolazak pripravi, ali ovaj reće, da

on jednako s vrućice pati i teško da će preboljeti.

Drkćuć od neizrecive težkoće, što joj dušu pri-
tisne, udje ona uz liečnika u ložnicu. Tñ ležaše ljubljenu njezin suprug bezsviestan s grdnom ranom na glavi. Njeka duvna nastojaše okolo njega, naravnji-
juć po njemu pokrivalo, što ga bijaše u nesviesti sa sebe bacio. Jelena se sagne preko njega i gledajuć nevoljno njegovo stanje, uzjeca gorko. Sada zauze ona duvno mjesto i dobio od liečnika pouku, kako da mu pruža liekove i kako da u ostalom š njime po-
stupa, nekrene više od ložnice, izim da se preodjene. Putovala je u mužkoj odjeći, rad veće sigurnosti svoje osobe, i ćim stigne kovčeg, što ga sinoć, upu-
tiv se pješke u tabor, u selo ostavi, baci mužko odielo, i sada bijaše posve žena u svom zvanju. Ne-
umornim nastojanjem bavila se je okolo bolesnika, i dobnikom u ruci dodavaše mu na trenutak odre-
đjene liekove. Toliku ljubav, toliku brigu plemenite požrtvujuće se žene blagoslovi milosrdni Bog, i za nekoliko danah minu pogibelj. Spokojan, sladak san spusti mu se na oči, bunčanje prestà, i krv mirnije žilami poteće. Pónoć bijaše, kad izreće liečnik:

„Hvala Bogu pogibelj minù.“ Jelena pane na koljena, i nikad jošte neprodje srdaćnija zahvalnost neiznjerne prostore zraćne, da se spusti pred prestoljem vjeć-
noga stvoritelja.

Ćim se bolesniku povrati sviest, ćim pogleda naokolo sebe i ljubljenu si opazi suprugu i miloga sina uz krevet, mnijaše da je kod svoje kuće u sried svojih milih. Supruga mu nehtjede otvoriti oči, dok malo po malo i sám nedodje na to, da mu ovo nije tihi dom, jer je upoznao liečnika, vidjao Ivana, koj je svaki prosti ćasak upotrebio, da ga probudi uz milu sestru i šurjaka. Jednim pogledom samo, što ga on upre na suprugu i s kojim mu zasja suza u oku, izrazi bolje i savršeniije zahvalnost svoju ljube-
ćoj ženi, nego što bi ju izraziti mogó sa stotinu odabranih praznih riećih; a ona razumjev taj pogled, sagnu mu se nad glavu, i nježnim ćjelovom usisaše rumene ustne njene suzu zahvalnosti sa oćijuh nje-
govih.

Ćim minu Juricu smrtna pogibio, uznastoji Je-
lena i okolo ostalih bolesnikah. Od jednoga hodaše

Dva pira

do drugoga, pomažuć i tješeć. Sve svoje ruvo, do najnuždnijega za sebe, porazdraplje na bolestnike, i mnogu noć požrtvuje nesretnikom. Ona postane anđelom celoga tabora, i svaki bolestnik, moleći se Bogu velikomu, izusti u molitvi njezino ime. Zatajivajuć sama sebe, pružala je pomoć i ondje, gdje je već strašna smrt zievala, i ako nije mogla života natrag dozvati, to je utjehom kripila umiruće. Oduševljena idejom narodne sreće i slobode, uzdisala je često, što ju narav nestvori mužem i što joj nepruži sredstava, da bi se i ona mogla boriti za dobro i sreću domovine. Jednoć kad je ove svoje misli izrazila prama suprugu, reče joj on:

„Jeleno, srce moje, nepoželi nikad biti mužem neka ti nikad nerazpaljuje razumnivu pogibeljan buran život naš. Ti kao žena imadeš više, svetije zvanje, miliji djelokrug od muža. — Blago svakoj ženi na ovom i onom svijetu, koja svoje zvanje podpuno shvati i zatim teži, da mu uvijek zadovolji. Mnoga će reći, koja uzvišenoga ženskoga neshvati zvanja i plemenitost pravoga ženskoga srca, da si nješto nepristojna uradila, došav u tabor u sried surovih, razuzdanih čoporah, ali nijedna ovih neće da se pravog krieposti klanja i ista surovost i to često više, nego što to čine naobraženi kojekakovi vjetrogonje. Velebnost mile tvoje duše razvila mi se je ovih danah u podpunoj svojoj mjeri, i neima alen-kamena, koj bi nadvriedio tvoje plemenito srce.

Da, ja mislim, ljubljena moja supruge, da nisi nikad zadovoljnija, nikad sretnija biti mogla, nego upravo sada, kad si podpuno izvršila skromnu želju duše tvoje, kad si težnji srca zadovoljila, i nebrojena srca utješila, mnoge ljute rane bol umanjila, i tako blagoslov božji okolo sebe razširila. Plemenita tvoja odvažnost razpalila je mnoge u vojsci, te si zaželiše ranah, da bi ih mogla povijati toli blaga ruka. Riedak je u žene čin takove vrsti, ali je tim vriedniji, uzvišeniji. Da se svaka deseta u tvoj primjer ugleda, blago si ga tada domovini našoj; ona bi procvatila brižnimi majkama, vjernimi suprugami i plemenitimi domoljubkama, koje bi vazda svoje zvanje saviestno izpunjavale.

S toga se okani nespretnih željah, već ostani uvijek takova, kakova si i sada, pa te neće minuti

slava, što ti u toj struci pripada, kao ni duševna zadovoljnost. Najljepši diel krasnoga umnoga spjeva: „Čast ženah,“ što ga spjeva neumrli Šiller, pripada tebi, pa rad toga već hvali Bogu, što si žena.“

Poslie ovoga razgovora nastojaše Jelena većina još sliediti zvanje svoje i bijaše sretna. Bolovanje Jurićino protegne se na dugo, te je trebalo izvanredne dvorbe, koju mu mogaše samo ljubeća ruka suprugina pružati.

Sa svojim sinčićem nije se mogla mnogo baviti, s toga diete vojnikom obiknu, koji veoma živahna oštromna dječarca zdravo oblubiše. On prisustvovaše njihovom vojničkom vježbanju, koje mu omili na toliko, da nebje kretanja, u kom se i on neuvježba. S toga mu prikrojiše vojnici po njegovoj osobi remenje i naoružaju ga njemu prikladnim oružjem. Mali dobrovoljac zabavljaše sve naokolo sebe, i razgovarajuć se častnici, diviše se idejam ovog djeteta. Domovina i narodnost bijahu mu glavni predmeti, koji mu zabavljahu dušu, i mnogi bijaše dozrio čovjek, te nije shvatio tolikom točnosti ideju narodnu, kolikom ju izričao diete. Kad ga jednoć, stvorivši od njega stražmeštra, sa sabljom i puškom naoružana i haljinom stražmeštarskom zaodjevena dovedoše pred oca, zaplače ovaj od mila, videć si sina jedinca, ne samo oružjem naoružana već i nadahnuta odvažnošću i duhom domoljubnim. Privije ga oćčinskomu sreću, veleć:

„Dospjevaj sinko, dospjevaj tielom čilim i ravnim kao što dospjevaš dušom, pa će ti se radovati domovina, kako ti se raduju roditelji tvoji.“

Bogoslav osoviv se i udariv desnicom o sablju, reče ponosito:

„Ti oće netrebaš dalje u boj i ostat ćeš kod prtljage; ja ću te izmieniti i valjano bojak biti; dopanem li ranah, eto majke, koja će okolo mene nastojati, kao što je okó tebe i ostalih; a čim prebolim, valaj će mi to tkogod i kasnije skupo platiti.“

Odlučiv se Jelena, tako dugo neostaviti tabor, dok joj suprug posve nepreboli, zateče ju i kasna jesen, sa svimi svojimi neugodnostmi u stranom mjestu. Željela je, da ga odprati kući, ali proti tomu se digoše liečnik i ranarnik, veleć, ako ga digne u neprijatno hladno vrieme jesensko, mogao bi postrá-

dati, i tako se strpi uz njega i nadalje.

U jednoj bitci, koja se sluči za Jelenina bavljenja u taboru, zarobiše dušmani mnoge od narodne vojske, koji bijahu odviše smjeli, te ih odmah unutar dušmanske zemlje odvedoše. Među ovimi bijaše i Ivan Bogatović, kojega odviše žestoka vatra predaleko odvuče. Čim se dočuje po taboru, da je Bogatović zarobljen, skoči staro i mlado na noge, da ga izbave ili osvete. Ali častnici, uvidivši, da bi to uzaludno poduzeće bilo, upokoje uzbunjene, veleć, da će oni upravnijim putem udariti, da ih svih izbave.

Medju to puče glas, da će sve neprijatelj, koji su zarobljeni, bez milosti pogubiti. Sve se prepade. Upravo najvaljanije da postigne taj udes! Da to narodna vojska prekršćenih rukuh gledala nije, i samo se po sebi razumjeva. Sve bi upotrebljeno, da budu izbačeni. Još si gdje koji prišapćivahu, da su odpadnici naroda tu najvećim povodom, što su zarobljenici na pogubljenju.

Jelena sva protrnu, slušajući ovakove glasove; digne se hitro i napisa sitno pisamce Mirku i otcu, da se ovi ogledaju, kojim bi se putem mogli zarobljenici i Ivan najprečije izbaviti, a ona uze takodjer na svoju ruku način tražiti, kojim bi uspjeti mogla.

Ranom zorom sjedne ona na kola, izruči Bogoslava otcu i krene niže put Podravine, odkuda se je nadala najprečijemu izbavljenju miloga si brata.

Sila ljubavi.

Čim se odmah početkom bune u Hrvatskoj dobrovoljci naoružase i na Dravu uputiše, razplaka se mnoga supruga i ljubovca, medju kojima posljednjimi bijaše i Blaženka. Da li bijaše ljubljena? — neznamo! ali da ona strastveno ljubljase, to je sama najbolje osjećala. Da, strast, može se reći, bijaše ljubav njezina, s kojom se boraše svimi silami, nu nemogaše ju pobiediti. Osamljenost, u kojoj življaše, počini da strast mah preuze, i u prkos udaljenosti predmeta svoje ljubavi razpaljivaše se sve više mašta njezina. Neizrecivo nesretnom postade uboga djevojka; ona maše svoj poraz pred očima, a neznaše pomoći

ni odkuda. Sjetna, nevesela tumaraše oko, i pismo, koje joj otac posla, uzdrža ju od očajanja, koje je pružalo pandže svoje prama njojzi.

Otac joj javi, da je zdrav, i izrazi njeku neobičnu oćinsku ljubav prama njoj. Tako napisa on, da na njezinu budućnost misli i čim se utaloži buka, da će nastojati da zagrlji ljubljenu svoju kćerku.

Na ovo pismo Blaženka opet oživi. Ona osjeti duboko, da joj treba ljubavi, ma ičije, da se uz nju ovije, kao bršljan uz čvrstu pećinu. Napiše otcu odgovor toli nježan, pun ljubavi i odanosti, da se je sama veoma začudila, pročitav ga, odkuda njoj tá osjećanja za oca. Gorko se nasmiehnuv šaptnu:

„Ah, iz ovih redakah poviruje još i druga, nego tek djetinja ljubav. Svakako mi odlahnu sreću.“

Za malo poslje oćeva pisma, dobije i drugo od njeke prijateljice svojih krasnih godinah u požunskom odhranilištu. Ova joj javi, da se bijaše sastala s njezinim oćem, na njegovom putovanju u Ugarsku, i da se on potuži, kako bi prisiljen jedino svoje diete usamljeno i bez zaštite ostaviti. Dalje joj pišaše mnogo o stanju stvari na Dravi, pišaše, kojoj pripada stranki, ukori ju rad ukinuta dopisivanja i konačno pozove ju k sebi, ako si želi živahan život gledati. Sliedećimi zaključei riećmi: „S toga se neplaši doći u Podravinu, što vojska na Dravi leži. Ja sam do dva sata od tih ratnih prizorah odaljena, i samo onda sam uznemirena, kad dočujem, kako neuzirpljivo naši dobrovoljci neprijatelja oćekuju, želeć se š njim zakvaćiti; jerbo bi tada za stalno moja kuća bolnicom postala; a tebi je od njekad poznato, da ja nemogu gledati krvi niti ranah.“

Iz odgovora Blaženkina uviditi će čitatelj najjasnije u kakovom duševnom stanju ju list prijateljićin nadje, i kako je sudila sama o sobi, kad joj je povjerila tajnu srca svoga.

Ljubljena moja Avrelijo!

„Na koliko me tvoj mili list uzradova, koj je svjedok krasne tvoje duše i nezaboravnoga prijateljstva mladjahnih naših godinah — na toliko me opet raztuži ukor, s kojim me biediš, da sam te zaboravila, da necienim i neuvažavam svetoga saveza naših

Dva pira

dušah, koj sklopismo u dobi razvijanja nježnih osjećanjah, kadno nam sviet sjaše s očarajućim onim svjetlom, kojim nam se budućnost milo u duhu našem osmiehavaše. — Oj, draga po Bogu sestrice! da ti znadeš, na koliko mi sada treba prijateljske ruke, da me izvede iz ovoga labirinta, u kom tumačim i na koliko želim pasti na plemenito tvoje srce: — ti me nebi toliko korila! Tvoja Blaženka nije ni sjena one, koja njegda bijaše. One nade, one slutnje, s kojimi ostavih zidine odgojilišta i u šareni sviet dopadom, razpršiše se poput dima na vjetru — izčežuše kao miris proljetna cvieća! Od svih čutih, što mogu goditi čovječanskoj grudi, jedino mi osta čut prijateljstva, da si njom ponješto sladim preročak život svoj, a sva mi druga čuvstva Avrelijo sladka! sva mi stvoriše pakao u grudih — i neprestano me drže na mukah.

Da se posve osvjedočiš i da se uvjeriš, da si mi isto onako mila i draga, kako mi to bijaše u vrijeme našega razstanka, otkriti ću ti sve tajne svoje, otkriti ih onako, kako su same svezajućemu tvorcu otkrivene. Tebi ću povjeriti sva moja ufanja, misli, čuvstva i nakane izmučena srca, da doznaš, kako ti je posestrima postala slaba, bez odvažnosti, bez dosljednosti.“

„U odgojilištu nazivahu me suučenicice gizdavom, ponositom, a na domu prozvaše me tvrdom bezčutnom. Imajuć priliku mnogo obćiti s mužkarci, pribavih si načela; tada mi rekoše: da ženi nevalja imati načelah i s ovih me nazvaše — namigušom. Tebi kao jedinoj mojoj povjerenici mogu se zakleti živim Bogom, da nikad ni nepomislih na namigavanje, te da me mrzi još i dan danas. Ali prijaznost, kojom svakoga susretah, koj je moju kuću polazio, dade im povoda pomisliti, da se šalim s ljubavju i postase smjeli, nu čim ih osvjedočih, da se varaju, rekoše mi namiguša. Avrelijo moja! ja sam ipak ljubila. Da, sestrice sladka, ljubila onakovom ljubavi, kakovom riedko koje žensko srce ljubi. Kako sam do one ljubavi došla, neznam ni danas još, ali to znam, da je ona položila temelj tužnoj budućnosti mojoj.

Da li se možeš sjetiti kakovimi smo prednostmi još u odgojilištu običavale kititi uzore svoje buduće

ljubavi? i kako smđ se smijale, sretnuv se šetajuć s prilikami naših uzorah.

Dok mi življaše mila majka, nikad nisam ina ljubav pomislila; srce mi bijaše puno samo djetinje ljubavi, a poslje njezine smrti ogorča mi otac i to malo čuvstva.

Jednoć čitah u njekih mudračkih knjigah, da se još onakvi rodio nije, koj nebi ma jedan put svoga života osjetio silu ljubavi. I gle nenadano stignu i mene taj udes! Muž, koj svlada sve moje mudrovanje i moje srce raztopi u moru neizrecivih svetih čutih, taj muž me sukobi, uzor moj, Avrelijo, uzor djetinjih sanjah se oživotvori!

Dušo, posestrimo! tá moja ljubav bijaše osobite vrsti. Mislim, da predmet moje čiste, svete ljubavi nikad neposluti, kakovim plamom moja duša za njim goraše. Ja mu to nekazah nikad, a opet se pazih, da to neuzčita u mom oku, da me neizda drkćući moj glas, kad š njim govorih. Osjećah se sretnom, samo da ga mogoh kad što vidjeti, gledati mu u jasno oko puno milja, slušati umne rieči i ruku mu stisnuti. Gle, da li se nisam s malim zadovoljila, pa se i tim malim sretna osjećah. A kad ga nevidih, tad mi se duša k njemu odnese. Razgovaraše me dulje, tada se uzpinjah uz njegov um, i privijah se duhom, duševnoj njegovoj snazi, da uz nju ojačim, uz nju ostanem vjerna načelom svojim. I to postigoh podpunoma. Ona moja duševna ljubav, da ju tako nazovem, kad inače neznam, buduće mi osta srce prósto od ljage griješnih poželenjah, ona moja duševna ljubav uzvisi me u vlastitih očijuh, i ja se osjetih mnogo bolja, da rečem: plemenitija od mnogih ostalih sestarah svojih. Molim te, nekori me rad ovoga izraza, ali nemogu da rečem inače.

Ti znadeš kolike ženske mane naučismo se poznavati još u odgojilištu, od kojih mi dvie proste bijasmo, i glede toga nas predstojnica za ugled ostalim suučenicam predstavljase. — Od svih onakvih manah ostadoh prosta, a i od mnogih gore vrsti, što ih danas u ženskadije gledam, pa čistom sviesti mogu reći, da sam bolja. U tom počutih, da bijah i vrednija ljubavi svakoga plemenita mužkoga srca; vrednija, jer bijah zadosta snažna, kriti svoju ljubav od muža, za koga bih bila kaplju po kaplju krvi

dragovoljno proljevala.

Da li ti se nevidi smiešna ova platonička ljubav u ovako vatrena srca!? Ali pomisli, da ja nisam znala dieli li on ljubavi moje, pa, ako nehtjedoh biti prezirana od ljubljena muža, valjalo mi je biti dosta snažnom, uzdržati se svakoga pokusa izjaviti mu ju.

Bijah zadovoljna, da sam našla uzor mladnjih godinah, i da mi bijaše prosto ljubiti ga. Jer nesvezana s nikojim mužem nenazvah se griješnom ljubeći ovako i bijah prosta svake odgovornosti, izim pred sudištem vlastite savjesti. Da li je on i kada o mojoj ljubavi što slutio, neznam — jer mi to nikada nenatuknu. No mislim ipak, da nebi moguće bilo, da ovolika sila duševne sklonosti nebi i u njegovoj duši ma i kakvu iskricu sućuti uzkrisiti mogla.

Slutim, da, i osvjeđočena sam, da hje moj otac glavni uzrok, što mi se ovaj muž nepribliži. On bijaše častnih nekoga ureda, ali uboga roda, ali bogatstvo njegove duše bijaše kadro izpuniti onaj jaz, koj me je po mnienju i predsudah — moga oca od njega dielio. Čim moj otac privrženost svoju k njemu opazi, udalji ga na prirodjeni mu način od svoje kuće, a meni zapovjedi, da moram mužu, što m. ga je on odabrao, ruku pružiti. Ovoj zapoviedi suprotivih se sa svimi silami, i kako ostah tada, tako sam i danas.

Docije imadah priliku, kad što sastati se sa mojim oživotvorenim uzorom, i on bijaše prema meni isto onako mil, ljubezan kao i nekad. Uzeo je ženu i sviet ga svakako uz nju sudi, no on nikad ništa negovori o bračnoj sreći ili nesreći svojoj. Ja, prijateljice dušo! ja bih kazala da — nije sretan; a tko znade, bi li bila i ja vrstna, sretnim ga učiniti!

Meni svakako ostà ona ljubav jasno svjetlo u tamnoj noći, što mi nastà poslje njegova udaljenja iz moje kuće, i drži me i sada još nad jazom, koj poda mnom zieva. Da, Avrelijo, strašan mi se je otvorio ponor pod nogama, i samo uspomena na ljubav mladnjih godinah kriepi i uzdržaje me, da neposrnem u nje...

Svakom čovjeku dodje, prije ili kasnije u njegovu životu doba da mora iztalabučiti, kažu mudri ljudi. Ja toga nisam vjerovala, ali tu živu istinu

valja mi sada posvjedočiti. Dok čovjek svoje máne priznaje, još nije propao, tē je nade, da će se popraviti.

Duševnu onu svetu ljubav, što sa mnom u mladnjih godinah zavlada, sačuvah čistu i do dan danas, i razmatrajuć tu ljubav i njezino djelovanje, mnogu sam godinu spokojno proživila; ali njeko mrtvilo vladàše u mom srcu, koje prouzroči samo prevažna duševna snaga; ova je stražila na vratih srca moga. Ali posljednje ovo doba, nesrećom ona driemajućepusti, svježi zrak dopre do umirajućega ugljena u srcu, i živ plamen bukne izpod tinjajućega pepela jasno, uzprkos svake straže.

Dogadjaji, koji evo u kratko doba mnogo preobrtiše, pretvoriše i mene u ono, što bih bila morala biti od koljevke i mogu ti na tvoje pitanje: uz koju držim stranku? iskreno kazati: uz narodnu. Pa uz koju ću inu, ako neću griešiti pred licem božjim i osramotit se u očima prošvećenih narodah, koji jedino svojom narodnosti, svoju veličinu uzdržuju.

Kako ti je poznato, moj otac je, žalibože, protivnik vlastite domovine, i s toga bijah prisiljena sdužiti se u potaji s domoljubi i š njimi raditi za narodnu korist. Moji povjerenici bijahu Bogatovići, na koje ćeš se sjećati iz ono doba, kad si, bivša pod viencem, došla me bila na pir pozivati. Oni dječaci, što su onda sitni nestašni bili, dospjeli su sada krasni momci, a naine Ivan, o kom se ti izrazi, kad nam on groždja doni: „Šteta što nije roda gospodskoga, koliko uma i dražesti imade u njega.“

Ah sestrice! nisam ja onda slutila, da će mi iz onoga dječaka, kad će postati mužem, toliki jadi proisteći. Ali zašto, da okolišem?!

Tebi, povjerenici mojoj, nesmije ništa tajno ostati! Avrelijo, onaj Ivan, seljačko ono momće prednet je sada strastvene moje — ljubavi; prednet svih mišljenjah i željah; on je sbirka, koja me u snu mući, a bdijuć me proganja; on zabavlja moju raznmivu, bludi moje srce, svako bilo u mojih žilah za njim udara!

Vidim duševnim okom, kako ti, čitajuć ove redke, vedro čelo tamni oblak zastire, i ustne ukor šapću nad tvojom prijateljicom. Ali mila mi po Bogu se-

Dva pira

stro! nekori me, nekori, tako ti bračne sreće tvoje! jerbo nisam još pala, ni ti ću, ufam se, posve pasti.

Duša mi se bori s ovom strasti, bori dan i noć, i svimi se razlozi tješi, da će nadvladati. A da tim lasnije nadvlada, uzeh sravnivati čuvstva prve i sadašnje moje ljubavi, ali vaj, kakova razlika! čuvstva prve ljubavi bijahu uznosita, sluteć božanstvenu iskru, što no oživljuje dušu, i sve svietovne želje odstranjuje; da, bijahu božanskoga izvora, jer su slutila Boga. A sadašnja me ljubav vuče u prah, opominje me, da budem čovječje naravi, kako ju je sve-možni početkom svieta stvorio i kakova se uzdrža sve do nadošašća spasiteljeva, koj čovječji rod ték upozna velikim duhom, iz koga proiztiče blaženstvo njegovo. Od ovoga sam duha nakana odpasti; već me obuzimlje mrak i moj angjeo čuvar odvraća se tužno od mene. Jao, kako se osvećuje narav, što sam ju zatajivala; kako me kazni, strašno kazni!

A nije li to tlapnja, nije li prenapetost idejah, kad kažem, da sam kažnjena, što ljubim? Zar se neori jedan glas Evropom, i taj je sloboda i jednakost?! Pa da li negriješim, kad očajavam, što mi se sklonu srce stvoru božjem; stvoru, koj bi svojim vlastitostim i prestolju ured bio?! Pa zar neima u seljana osjećanja?! Zar nije i seljan pozvan na sva uživanja ovoga svieta kao i car? Nesjaje li božje sunašće pred kolibu kao i palaču?! Da li je careva zasluga, što je rođen u škrletu, ili je seljanova krivnja, što mu je u kolibi kolievka? Liši cara njegova uresa, pa ga postavi u prosto odjeći uz seljana, pa neka gonetaju: Tko je car, tko li seljan?

Čujem te, moja Avrelijo! udivljenjem uzklicati; odkuda njoj to mudrovanje! Sestrice, živéc godine i godine duševni život, upoznah se sa svimi tajnama životnimi, ali sada silom iz njega iztrgana, osjetih, da i narav, koju toli dugo tajih, takodjer svoj život imade. Ti ćeš reći: To je uzrok sofizmah tvojih! Da, sestrice, ma bilo i čim, izvinuti želim slaboću srca moga.

Ja vojujem hrabro, a da me ova usamljenost neubija i da si mi ti, milo srce bliže, — ili — da mi je opet jedanput samo pogledati u milo oko muža prve moje ljubavi, osviestila bi se, naoružala duševnom snagom, pa bi opet postala, kakova bijah

odprije. Ali to mi i valja postati, jer, prijateljice! jer, da smo si u svemu — predmet ljubavi moje i ja — u jednom si nismo ravni, a to je — jednostrana samo ljubav, jer on ljubi drugu, a to je djevojče krasno, kao zora proljetnoga danka, čedno, kao ljubičica, a privrženo mu — jao! kako me boli kad na nju pomislim. Da ju vidiš, rekla bi si: Božica je to ljubavi, istom nikla iz morske pjene, tako je dražestna, nježna i mila. Vjeruj mila moja, da joj druge u sjajnih dvorovih nenadješ. A kako ti on nju ljubi!! mislim nemanje nego ja njega. Osjećam duboko, da se nemogu s njom takniti, a to je najveća muka moja. Da ima u nje i kakova mana, kazala bi, nije ga vriedna — ali ona je skroz i skroz čisto biće bez ljage na duši i tielu. Da ju slušaš, od kako on na Dravu ode, kazala bi: to ti je grličica, koja guče za izgubljenim si drugom, tako milo tuguje i često k meni dolazi, da si olakša srcu. Ali nezna ona, kako mi svojim razgovori srce para. Nu neima otrova, u koga nebi imalo lieka; s toga i djevojkina tuga, ako mi i zadaje mukah, a ono mi i srce jači, da se uzmogne odreći ljubavi, koja mi u nijednom obziru nepristoji.

Valja mi dovršiti. Moje bugarenje dosaditi će ti, i korit ćeš me s malodušnosti, u koju ugrezoh. Na tvoj će mi ukor dobro doći, ali budeš li me korila, ujedno mi i svjetuj, kako da se čim prije opet osviestim. Pruži mi desnicu, mila moja, i odvuci me od propasti, koja podammnom zieva.“

Odpraviv Blaženka ovo pismo prijateljici, očuti se laglje na srcu, i činjaše joj se, da je već poslje ove izpoviedi mnogo ojačila. U dobri čas primi ona prijateljčino pismo, ta se je mogla izkukati, i u njedra pouzdanici svoje mladosti izliti prepuno srce.

Odkako ode Jurica na Dravu, stanovaše Jelena po otčevoj želji u roditeljskoj kući; tū neobčiše mnogo s Blaženkom. Stari Bogatović, uprkos dobrim nakanam Blaženkinim, negleđaše rada gospodične pod svojim krovom, i ako bi ju slučajno našao kod Jelene, neprepusti grditi odmetnike svoga roda, i natukne o tisućicah, koje željahu njeki ljudi da broje. S više obzirah šutila je obično Blaženka, i puštala staromu da govori, ali sve se više otdudji njegovoj kući.

Maksica dolazaše češće gospodični; od ove ne sakrije ona ni najmanje misli, i pripovijedaše mnogo o Ivanu, koj ju češće pozdravljaše. Djevojka nije ni slutila, kolike je rane zadavala srcu gospodičinu, već samo podje zatim, da svojoj grudi olakša. Početkom mišljaše Blaženka, da će uz Maksicu lasnije svoju strast svladati moći; da, nastashe časovi, kad joj se i samoj ljubav njezina smiešna prividi; ali za malo, i opet stane mozgati; i u takovih časovih zavlađa strast strahovitom silom u njezinom srcu.

Uz sve muke, što joj mučiše srce, pojavi se konačno još jedna, koja joj po svojoj naravi najuzasnjija bijaše i nedužnu Maksicu u pogibelj stavi.

Strahovita strast, koju Bog čovjeku za najveću kazan stvori, sljubovnost udari oštre svoje pandže u srce i pamet njezinu. Čim ona zbilja upozna, da je sljubovna, i Maksica joj se u snu o ponoći kao strahovita sablast ukaza, koja joj ognjenimi zubi srce čupaše, prepane se sama od sebe. Sve zlo poželi Maksici, ali nesamo, da joj ga poželi, već i pomisli, kako bi joj ga naniela. Nu plemenita čest njezina bića uzprotivi se podlim nakanam i boreć se ovako strašću i razumom pane na koljena, uzdišuć oteu svijuh nas:

„Oj, Bože milosrdja, otče nebeski, koliko li sam skriviti morala, da me ovako strašno kazniš! Zašto mi nisi dao kolibu za stan, a slanu u prostu koljevku, pa uza to mirno srce?! Eno seljanke u prostoti svojoj punim srcem sretne ljubavi, a ja nadahnuta onim žarom, koj si ti, stvarajuć prvoga čovjeka, ulio mu u grudi, i tako ga bliže k sebi podignuo; ja da trpim Tantalove muke, tajim čovječju narav, i s njom da ljuti bojak bijem . . . Ali ne, tako ti nisi kazao!

Sve narode, sva plemena i stališe stvorio si jednakiom pravom i pozvao na uživanje krasnoga i divnoga tvoga svieta, ali oholost ljudska razlučila je čovjeka od čovjeka i, dočim je jednoga uzvisila, obkolila ga je predsudami, drugoga je pako u prah sgazila; oduzela mu pravo, da si digne u vis k bratu svomu. Nu ova te oholost ljudska mrzi, jer je očevidan dokaz zامتanja presvetih tvojih naredabah, i ti uzkraćuješ ruku tvoje milosrdnosti onakovim, koji bezbožtvom svojim svemogućnost tvoju taj.

Pokoj srca tim uztezaš, jasnost duha tim mračiš i oni blude u tmimi svojih predsudah sve dublje i dublje u svoje skvarenje. Oj otče nebeski! razsvietli mi razum, da budem mogla upoznati volju tvoju, i koracati onim putem, koj vodi pokoju srca i blaženom spoznanju naredabah, što ih Isus, naš spasitelj po svetoj tvojoj volji ustanovi. Upokoji mi srce otče milosrdja! i nedopusti, da ga podle nakane obuznu, da obezčastim plemenita čuvstva, kojimi me preuzmožnost tvoja obdari.“

Moleć ovako i podugo razmatrajuć svoj položaj, primiri se konačno, i svako nastojanje, Maksici nahuditi oslabi i sasvim ju mine. Strasti, što bijahu zavladaše njezinim srcem, utalože se, i samo tiha bol joj ostade u grudi; od ove joj se boli kroz dušu potegnuse sitne, tajne njeke žice, kao u jeseni one nfti, što no zrak preplitaju — uspomene minuloga ljeta. Ali ako i strasti umuknuše, neusnu osjećanja, ona bolna, skrovita osjećanja, koja duboko u život zasjecaju, i tekar ih onda nestaje, kad se duša s tielom dieli . . . Njeka osnova stane se radjati u njezinoj duši. Ona dočù, da otac sili Maksicu za drugoga; a sama Maksica dodje k njojzi s ovom viesti, tražeć u nje utjehe i savjeta. Mal da neklknù Blaženka od radosti, slušajuć ju pripoviedati o očevu nasilju i surovosti, s' kojom š njom postupa. Sada namisli da osnovu svoju bezodvlačno izvede. Na hitro u sebi proračuna ovako:

Maksici je ići za drugoga; Ivan je smion u svakom pogledu, pa mu s toga neizmaknù vojničke časti; a kad mu jednom napane grudi slavohleppja, neće više ni pitati za seljanku; onda — onda. Tù prestane računati, nješto ju stegne oko srca, i prepunjena slatkimi osjećanji, skoči na noge lagane, iztegne stolnicu, izvadi kus artije i upilji oči u sliku, što ju s posmjehom na ustih gledaše. U bezposleno doba stvori vješta ruka na artiji sliku, koju živahna razmniva u svakom kutu, s bliza i daleka vidjaše, i to tako točno, da se je i sama divila podobnosti s izvorom. Ona stajaaše pred ogledalom, i nehotice uzdigne pogled sa slike k ogledalu. Gledajuć u zlokožno staklo, zarumeni se konačno, i krenuv okom nica, obore se dvie vrela bisersuze niz bleda lica. Stravniv u trenutku mlado, rumeno, punano lice, živo,

Dva pira

vatreno, smiešeće se oko — sa izvehlim, bledim obrazom i sjetnim, neveselim pogledom, što ju gledaše iz stakla, osjeti živo, da se nebi mogla ta dva lica nikako sporazumjeti i sjediniti u istih čuvstvih.

Lagano spusti sliku u stolnicu, zatvori ju, otare suze i sjedne tiho k prozoru. Jesenski vjetrić šuštaše u lišću orahova stabla, što joj pred prozorom stajaše. Ona poslušna žubor lišća; činjaše joj se, da sluša iz njega glasove tajnih duhovah, što dubjem prolazijahu, praštajući se zelenlišćem, koje žuteć od njihova daha, izvehlo padaše nica. Srvana padajuće lišće sa svojimi nádami, očekivanji, koja se gubiše jedno za drugim, kao što se je doskora gubilo bez traga lišće, koje padnuvši sa stabla svoga, odnašaše studeni vjetar... Razmatrivajući vjekovanje svoje snuždi joj se duša, i potrese srce silno; ona pokrije obraz rukama i plakaše, plakaše tako, da joj rieka suzah poteće izmedju bledih, tankih prstih.

Kad će svanuti zora pridigne se Blaženka. Svà bijaše preobražena. Odricanje sjevaše joj iz bleda lica, mirnim, čistim pogledom sjaše oko izpod gustih obrvah, i spokojno kucajući srce, udaraše o djevojačke grudi.

Strast, što joj je dosele morila dušu, ustupi mjesto, tihom sanjarenju, i uzdah, što joj se izvinu iz grudi, bijaše toli tih, da joj nije ni prsah nadmò.

Jedan jedincat pogled u ogledalo preobrazi na toliko njezino biće.

Kad bi mnogim djevojkam pogled u ogledalo mogao takovim uzploditi plodom, kao što to bijaše u Blaženke, zaufano bi mnoga drugim udarila pravcem!

U to stigne opet pismo od prijateljice, u kom ju pozvã k sebi, veleć medju ostalim:

„Dodji dušo sestrice, u ovoj okolini ima sada dosta života i moći ćeš se razabrati; neka te neplaši vojska, što niz Dravu leži. Za stalno nećeš vidjeti krvavih prizorah, jerbo su naši dušmani drugdje zabavljeni, a naši naprednjaci će se paziti, da bezkoristne kavge nezameću.“

U bolji čas nemogaše doći ovo pisance. Blaženka uredi svoje gospodarstvo, naloži Janku, da pazi oko kuće i izruči mu ključeve osloniv se na vjernost i poštenje.

Dok se je spremala na put, nadje ju Maksica, koja joj se dodje pritužiti, kako je otac navalio, da mora za muža. Na to joj reče Blaženka:

„Makso, ti si se zavjerila Ivanu, a on te za stalno srdačnije ljubi, nego što će te ikoj drugi muž ljubiti.“

Tu gospodični glas uzdrkće i glavom klonuv, produlji:

„Drži mu vjera, diete; on, kako je žestoke naravi, počiniti će zlo i tebi i sebi, da se vrati, a nadje te udatu. Vratit će se pako doskora. Ako kreneš vjerom, Bog će te kazniti, koj nikad vjerolomom neprašta. Kaži otcu prostodušno, da ti za sebe uzimlješ čovjeka, a ne za njega; a kad pritisne nevolja s nesretna braka, tvoje će srce i duša patiti, a neće njegov.“

Izljubiv seljačko djevojče gospodični ruke i obraz, uvjeri ju plaćuć, da neće nikad prestati Ivana ljubiti, i da će se očevoj volji opirati, premda dragi Bog neposlušnu djecu kazni. Ali joj na to odvrati Blaženka; da ima biti poslušna roditeljem u svem, ali kod udaje nikada, djevojka bo tu za sebe bira.

Kad Blaženka tako djevojče ponješto utješi i dade joj upute, kako da vojuje proti silovitoj volji očevoj, kaže joj, da sada na njeko doba odlazi od kuće, izruči po njoj pozdrav Jeleni i Mirku i oprosti se tako sa svimi. Maksici bijaše ovaj oproštaj strašan; malo ne da ju plać neuduši, i ona moljaše Blaženku da neodlazi, jer će ona morat sili se podvrći. Ali odluka bijaše Blaženkina čvrsta, i od ove neodstupi.

Avrelija dočeka prijateljicu s velikim veseljem, i predstaviv joj svoje četvero djece, reče:

„Da mi nebi ove zaprieke, sama bih bila k tebi pohitila, i ovamo te dovela. Tvoje pismo zadà mi veliku brigu, i nemir duše tjeraše me neprestano od jela i od svakoga posla; ali sada čim te imam uza se, nećeš lje prije moj zavičaj ostaviti, dok neuzevatu opet ruže na milom mi lišću tvomu.“

Posljednje rieči prijateljicine kosnu se osobito Blaženkina srca. Osmiehnuv se posmjehom, koj je dovoljno izrazivao tihu ból duše njene, odgovori prijateljici:

„Mila moja! odavna već izvehnuse ruže na mom licu, nego da bi se opet pojaviti mogle. A znađeš kako je zakašnjenomu jesenskomu cvietu; čim se napupi već joj lišće od vjenčića opada.“

Uz to joj suza blistnu u modrom oku. Razumjevši prijateljica, mukli svjedok tiha vaja, zagrlj ju šuteć i upije s poljubcem vrelu suzu sa blieda lica.

Avreljino imanje bijaše blizu Drave, nu nebijaše izvrženo ratnim neugodnostim. Njezin suprug bijaše vatren domoljub, ali ipak ne od vrste vikačah, koji velikom bukom svoje domoljubje po svijetu raztrubljuju, te su žalibože više od štete domovini, nego li od koristi. On se je brinuo za sve potrebštine narodne vojske; predprege, zaira i ostale stvari bijahu njegova skrb. Takodjer on plaćaaše si uhode u medju protivnici, da tim lasnije u svom poslu uspje. Bijaše dosljedan u svakom obziru, i nedade se na nevjeru za nikakovu plaću.

Blaženka se je već drugi dan u ovoj kući posve udomila, te je žalila jedino, što neimaše nikakova srodnika kod vojske, da bi mogla s tim sigurnije ići rane vidat i nesretnike tješiti. Čim bi se Vladoje, Avreljin suprug, u veče od svoga posla vraćao, pohitila bi mu Blaženka na susret, izpitkivajuć ovo i ono za narodnjake, te si zaželi, da vidi tabor bar iz daleka. Da joj izpuni želju, obeća Vladoje, da će ju skorih danah zajedno s Avrelijom odvesti onamo.

Tihi obiteljski život priljubi se Blaženki i za malo doba oporavi se u duši i srcu. Činilo se je, da joj je sva prošlost izbrisana iz uspomene i da ju samo sadašnjost zabavlja. Ali do skora joj se naruši mukom stečeni mir. Njekim nemirnjakom u narodnoj vojsci dosadi plandovanje uz Dravu, i oni zametnuše kavgu s dušmanom onkraj rieke. Posljedice ovoga bijahu, da padoše nekolicina najboljih momakah od narodne vojske u dušmanske ruke, koji š njimi udilj u Ugarsku krenuše; prieteć im sramotnom smrću na vješalih. Neznajuć rad česa, uzdrma ova viest Blaženku, i veliki nemir zavlada š njom.

Do kasne noći razgovarahu se prijateljice o tom događaju, žaleć nesretnike i neznajuć im za rod i pleme.

Konačno uze Blaženka svieću; podje u svoju sobu da legne. I Vladoje hotio je leći, kad eto zaštropeću kola na dvoru. S nagla lupanja na vratih prepene se, sluteć opet zle glasove iz tabora; izpane da vidi, tko je i što će.

Istom u sobu uljeznuvša Blaženka, začuv tujanjavu kolah i lupanje na vratih, ustuboći se usried sobe, sa sviećom u ruci, i srce joj stane žešće kucati, a sve joj se tielo potrese. Lagahni se koraci upraviše upravo k njezinoj sobi. Kucnu njetko na vratih i na njezin: Unutra! dopane Jelena, blieda obraza i bez odaha od hitnje i bojazni.

„Jeleno!“ viknu Blaženka, smotriv ju u takovu stanju i sviećnjak izpane joj iz drkćuće ruke. „Jeleno, koja te kob nosi ovuda i u ovo doba!“

„Oj gospodično, nesretna je kob, što me k vam potjera. Nebude li posredovanja vašega, propade mi bratac najmiliji. Ivan pane u dušmanske ruke, i jedino od vas nadam se izbavljenju njegovu.“

Drkćuća Blaženka mal da neposrnu na tla od velika straha, što joj ga ova viest prouzroči. Blieda njezina usta odvrata Jelenin cjelov, i obe sjednu na divan, da se odmore. Vladoje prižge ugashu svieću, i postoji, da poslušaa dalje Jelenu, koja se od plaća mal da neuduši. Nепrestano plaćuć, pripoviedaaše Jelena dalje, da je Ivan ranjen pao u dušmanske ruke, a brat Joso, da je mrtav ostao; taborom da se je raznio glas, da će biti zarobljenici svi u Budimu povješani i to ponajviše posredovanjem hrvatskih odmetnikah, koji se nalaze u dušmanskoj zemlji, imenito pako plemenitoga Nehajkovića, koj najviše sili na njihovu smrt, opisavši ih kao buntovnike i najveće protivnike velike države magjarske.

Uzburkanom dušom slušaše Blaženka, i kad Jelena dovrši, opetujuć molbu svoju za posredovanje kod staroga Nekajkovića, obore joj se vrelе suze, veleć:

„Vaj Jeleno, slabe su ti moje sile, i bojim se, da im od mene neće biti pomoći.“

Ali Jelena neodustane od svoje molbe, da posreduje i gospodična stane razmišljavati. Vladoje motraše medjutim šuteć razcviljenu za bratom ženu, i konačno upita, odkuda to, da je ona na dan ove

Dva pira

nesreće u taboru bila. Na to kazivaše Jelena, da je odmah drugi dan po odlasku Blaženkinu i ona se uputila u tabor, da dvori ranjena supruga svoga.

„Kako te je otac pustio?“ opita Blaženka.

„Otac me je doduše priečio, ali ja odoh s Božidarom u potaji.“

„Vrlo nerazmišljeno,“ reče Vladoje, „kolika vam je pogibelj, da isto robstvo i tamnica prietila, dapače i smrt vas mogaše stići!“

„Na to ni nemislih; meni bijaše pred očima samo moj suprug ranjen i nemoćan, pod rukama nevještih dvorjanikah; otac djece moje i revan rodoljub.“

„A što biste bili učinili, da je poginuo?“ produlji Vladoje. Jelena se strese od groze, šaptuv:

„U crno bi se zavila, i oplakivala domovinu, što izgubi muža, o kom sam tvrdo osvjedočena, da mu je ona više, nego supruga i djeca, nego sve na svijetu.“

Velikim štovanjem žene, koja je sudila ovako o suprugu svome, pokloni se Vladoje i reče:

„Gospodjo, žene vaše vrsti veoma su riedke, nu tim većega su štovanja dostojne. Blago si ga domovini našoj, da posjeduje još i više takovih kećerih, koje bi vrstne bile spojiti u grudih ljubav spram supruga i domovine i koje bi spoznati mogle, da nisu bezkorisni članovi naroda, koj teži za jednakošću s ostalimi naobraženimi narodi, i komu valja biti žena najvećom polugom da ju postigne.“

„Ah, nedižite tolike buke s dužnosti, koju valja svakoj iole naobraženoj ženi izpunjavati. — To je zadaća naša; a meni se čini žena, koja za ovim svojim zvanjem neide, kao učenica u učioni, koja zanemari svoje nauke, tek kasnije osjeća kazan za nemarnost svoju,“ reče Jelena čedno.

Razgovor dokine Avrelija, koja postavši uztrpljivom, dopane, da vidi i čuje uzrok noćna posjeta. Dočuv okolnosti, s kojih se Jelena k njojzi uteče, preuzè udilj rieč, i stane gatati, kako bi se tu pomoći moglo. Blaženka se udubi u misli, i konačno sve misli smisliv u jednu, reče Vladoji:

„Ima li koj od vaših uhoda pri ruci? nakana sam odpraviti, momu otcu pismo, i od njegova odgovora zavisjet će daljnje poduzeće.“

Uhoda bijaše spreman i Blaženka mu uz pismo na svoga oca, uručí znatnu svotu novacah, opominjuć ga na opreznost i hitrinu.

Plaćuću Jelenu uzeše tješiti prijateljice, i podje im za rukom umiriti ju na toliko, da je uzela nešto jela i noćnomu se počinku spremila.

Dok je ona boravila u Vladojevoj kući, čekajuć odgovora od Nehajkovića, stigne njezino pismo otcu njezinom, Petru Bogatoviću. Ubogi otac prepane se do mala na smrt, i zabunjen neznaše, čemu da se odluči. Jelena mu javljaše, da ona ode Blaženku tražiti, nebi li u nje pomoći našla, i starac se na to odmah nječemu dosjeti.

Ivan mu bijaše mli sin, već s toga, što je pokazivao od sve ostale djece najviše počitanja prama otcu i što bijaše živa slika nezaboravnoga mu Slavka.

Bez otezanja otvori on svoju škrinju i nabroji deset tisućah srebrnih forintih, sgrne ih u kesu, upregne svoje ridjane, izruči svoju kuću i družinu najstarijemu sinu Pavlu, i eno kako nemilo udara po bježećih konjih, nebi li čim prije stigó u Podravinu.

Medjutim se bješe povratio uhoda s odgovorom plemenitoga Nehajkovića, koj je bio u kratko taj:

„Moja keć neima posredovati za nikoga, a najmanje za čovjeka, koj je njezinomu otcu mnogu težku uvriedu nanio, i koj sada svojoj sudbini neće uteći.“

Na ovaj odgovor zavlada velika zabuna u kući, a Jelena mal da neočaja od tuge. Blaženka bijaše ju uvjerila, da će biti Ivan izbavljen bilo kako bilo, i s toga više nije mogla na ino, nego da upotrebi svako sredstvo, da održi rieč svoju. Nu nije njoj bilo samo do toga, da zadatu rieč održi, već se sva njezina čućenja uzrujaše u dnu grudih, kad si je predstavila Ivana ranjena, u okovih, kako no očekuje svaki čas, da će ga uzvisiti na sramotna vješala. Ove slike živahne razmnive i ljubećega srca mučiše joj dušu, i ona se odluči na korak dostojan plemenite duše njezine. Zamoli u Vladoje pouzdana vodju, nabavi si za onkraj Drave potrebita pisma i odluči sutra u zoru uputiti se u dušmansku zemlju. Oslanjajuć se u obiteljsko svoje ime, nadaše se, da će doći bez svake zaprieke do oca svoga.

Svi sjedjahu za večerom i viećahu, kako bi Blaženka najbolje otići mogla, kad no se i Jelena od-

lući, da će i ona zorom uputiti se u neprijateljski tabor.

Još nije ni pravo izrekla odluke svoje u to ti velikim štropotom dojure kola u dvor.

„Bože, tko je to opet?“ reći će Vladoje, dignuv se da ide ogledati se za nadošljakom. Nu vrata se već otvore i — Bogatović stupi u sobu. Blaženka i Jelena skočiše kao na jedan mig na noge, i uzkliknuše u jedan glas: „Bogatoviću! otče!“

„Jest, ja sam, ja! Bog vam blagoslovi večeru,“ reče Bogatović i odmah se Blaženki obrati.

Sada nastase pitanja, odgovori, uzdisanja i sve koje šta, dok se konačno neslegnu uzburkana čuvstva i svi se umire. Sada reče Blaženka:

„Moj Bogatoviću, vaše ufanje je odviše veliko; tko znade, nećemo li se mi svi skupa u svojih nadah prevariti.“

„Nedaj Bože toga gospodično! Čim ste se odlučila, sáma da zamolite oca ustmeno za posredovanje, ufam se, da ćete uspjeti. Ja od moje strane priložiti ću snažnu molbenicu, koje plemeniti gospodin za stalno neće zabaciti.“

Blaženka upre oko u njega, kao da ga nije razumjela. Shvativši Bogatović ovaj pogled, reče: „Izručit ću vam ju, kad se spremite na put.“

Digoše se svi na počinak; Blaženka migne Bogatoviću i on ju sljedjaše s Jelenom u njezinu sobu. Tu mu reče gospodična:

„Što mislite Bogatoviću, bude li moj otac hoćio čitati vašu molbenicu. Nemogu vam tajiti, da on nije glavni dušmanin vaše obitelji, a osobito Ivanov.“

Bogatović se osmiehne; ali osjećajući, da nije sada vrijeme za lakrdije, postane ozbiljan i odvrti:

„Oprostite, gospodično, samo se malo pošalih. Ja nemislim predati vam pismene molbenice; druga je poluga, koja će po mom mnijenju dignuti čielu stvar. Vaš gospodin otac, bojim se, da neće imati sve vlasti u rukuh, s toga neće biti gorega, ako vam nješto izručim, čim bi mogao za izbavljenje moga sina uspješno djelovati. Zlatni ključevi i gvozdena vrata otvaraju!“ Rekavši to, izvuče dvie teške kese iz torbe i položiv ih pred Blaženku produlji:

„Izručite ovo vašemu gospodinu ocu, i uvjerite ga u moje ime, da, ako neuztegne posve svoje do-

brohotne ruke od moga sina, nikada njegova veleđuša zaboraviti neću!

Blaženka obori dubokim stidom svoje oči pred čovjekom, koj poznavajuć joj oca, bijaše nakan novcem ublažiti osvetu, vrijuću proti Ivanu. Ali tako bezuvjetno nehtijaše primiti novaca, već prihvati tiho:

„Nevjerujem, da bi novac moga oca umekšao, ako naime on u toj stvari udioničtuje. Spravite novce Bogatoviću! scienim, da neće više uzmaći od moje molbe.“

Bogatović se nasmieši s izrazom nepovjerenja. On je skroz i skroz poznavao čovječje srce, i dobro je znao, da je ovo za novac često i na zločin spremno, s toga će pouzdano:

„Ponesite novce gospodično; budu li suvišni, a vi znate, tko vam ih je povjerio, pa ćete mu ih vratiti; budu li pako od nužde, a vi raspoložite s njimi po svojoj volji.“

Na ovakvo povjerenje nemogaše se Blaženki na ino, već uzeti novce i ponieti ih na put.

Jelena se vrati u tabor, a otac ju je pratio. Ovdje se bijaše već raznio glas, da su zarobljenici povješani, s česa se sve smete i zabuni, a stari Bogatović stane naricati zlu kob Ivanovu. Ali uhode, koji su se vrzli amo tamo preko Drave, opovrgoše ovu viest, veleć da im doduše prieti velika pogibelj, ali da još žive.

Kad je Blaženka u zoru sjela na kola, izpratiše ju mnogi preko Drave velikim pouzdanjem, jer bijaše izišlo na glas, da ide poradi izbavljenja zarobljene vojne braće. Onkraj Drave, razgledav stražari njezina pisma, puste ju dalje u zemlju, poznavajuć ime njezino i dadoše još za veću sigurnost pratnju, do kónaka njezina oca.

Padnuv pred stan oćčev, bez svake zaprieke i ostalih neugodnostih, stupi mu u sobu. Do četiri brkata muža sjedjahu oko njega, razgovarajući ga, i udivljenjem motriše stranu gospodju, koja bez prijave slobodno u sobu dojuri.

Poljubiv Blaženka oca u ruku, pokloni mu se smjerno i zatim pozdravi plemenito mu društvo. Nehajković omrkne strahovito i u srdjbi nepredstavi niti kćeri prijateljem svojim.

Blaženka opazi odmah blizu nepogodu i strese

Dva pira

se od užasa; nu spremna bijaše na sve. Čim je vlastelina nazvala otcem, razabrà se društvo, izmieni nekoliko riečih sa nadošavšom, i do skora se preporučì. Čim se gosti razidju, zagrmi otac na veleдушnu djevojku:

„Što ti nepozvana tražiš ovuda, i u ovo doba? da li te protjeraše iz domovine, ili dolaziš muhe ovuda loviti?“

Mirno i ponosito odvrati djevojka:

„Ne otče, mene neprotjeraše iz doma; toga nebi Hrvati učinili, meni kao ženi, mà da me upravo kao protivnicu poznadu. Oni štuju u žene slabiji stvar, pa su joj vazda zaštitnici, a ne zlotvori.“

„Dakle si došla da mi tù slavu Hrvatah pjeváš? to si mogla i kod kuće učiniti.“

Smjerno ali odvažno nastavi Blaženka:

„Ja sam došla, mili otče, zapriečit te, da si nenavlačiš mraz na obraz, koj ti je i onako potamnio u očijuh našega naroda.“

„Hm, hm,“ izkašlje se vlastelin, neznajući, kako bi zametnuo rieč sa svojom prostodušnom kćerju.

„Hm, hm,“ i opet omrknu tako, da Blaženka protre; ali se odluči prodrieti, ma svalila se i još tolika nepogoda na nju. S toga opet prihvati:

„Otče! raznio se je glas o tebi, da si ti najvećma uzrok, što će biti hrvatski zarobljenici vješani. Da li otče, da su to krivi glasovi —? Tako daleko se nemože Nehajković zaboraviti, da bi postao krivcem smrti nedužnih svojih zemljakah.“

„Oni su buntovnici, i kao takovi smrtnu kazan zaslužuju,“ osječe se vlastelin u kratko.

„Nemoj tako otče! Oni su domoljubi i osvjeđočili su narod, da im nije na jeziku samo domovina već i u srcu,“ ćutljivo odvrati Blaženka.

Otac, pogledavši ju strogo, osorno reče:

„Otkada ti postà pravnikom? Da li si došla u tom poslu ovamo?“ Ponizno, nu čvrsto odvrati Blaženka:

„Oprosti otče, ja dodjoh s molbom, da posreduješ o izbavljenju — Bogatovićevu.“

„Ha! pogodila si! Život zarobljenikah nezavisi od moje volje, ali za stalno neću posredovati za ni-

jednoga, a najmanje za Bogatovića. Ako ikoj, on lje neiznese žive glave.“

„Tebe mrzi Bogatović i ti mu se želiš, premda nekrivu, osvetiti.“

Otac joj srdito poviče:

„Šta nekrivu!? On je obješenjak, koj je dosta rugla sa mnom počinio, ali dočekala maca na stožeru vrebca. Ma poklonio mi tko polovinu Hrvatske, njemu se neslome verige. — Pa što to, kako to, da se ti klatiš po svietu radi onakovoga malovriednjaka. U ovo doba bez svakoga obzira na svoju osobu, ti ćeš se odmoriti i opet otići, odkuda si došla; a najpametnije će biti, da se skupiš, pa kreneš kući i ondje da čekaš na glasove od mene.“

„Blaženka, sklopljene ruke prama otcu pružajuć, zamoli, treptećimi u oku suzami:

„Otče, mili otče, prvi je put moga života, što važnom molbom k tebi dolazim; otče neodbij molbe moje! dà, ti je nesmiješ odbiti, to tvoje poštenje iziskuje. Ti si zasliepljen strašću osvete, koja s tobom zavlada, i kojom ćeš si navući mraz na obraz. Viknuti će na tebe sve i prozvati te huljom, podlom izdajicom, mrzkim nepoštenjakom.“

Mili otče ti si korjeniti Hrvat, tvoji predji bijahu poštene ljudi, i na poštenju i vjeri prama svojoj domovini postigoše plemenštinu, koju ti nastojiš okaljati nevriednimi čini; nemoj da ti, posljednji njihov ogranak, kao gnjusana čovjek izbrisan budeš iz rodoslovja njihova. Obazri se na isti narod, komu si podlo oružje, kako on nastoji uzvisiti se i ojačiti narodnom snagom, a tvoj narod da bude podnožje, na kom će učvrstiti svoju silu. Osvjetlaj si obraz otče, diži se na noge i posreduj, koliko možeš za zemljake tvoje; a kad im budu skinute sramotne verige, vrati se š njimi u domovinu svoju, gdje će te svaki poštenjak radostno pozdraviti, kad će vidjeti, da si se osviestio. Nemoj —“

„Šuti!“ zagrmi vlastelin, dignuv desnicu na nju; djevojka trgne natrag, pogledavši uplašeno na oca; oko, kojim ju motrijaše, svietlilo je izrazom bjesnoće, u potpunju duševnoj tmimi svih strastih tumarajućega čovjeka.

Ali u svom oćajanju, želeć postignuti izbavljenje mà samo Ivanovo, baci se Blaženka skrajnim

zdvojenjem pred oca, i obuhvativ mu koljena, suze ro-
neć, zamoli:

„Oče dragi, oče ljubljani! nepreziraj molbe
djeteta svoga; sagni uho k njemu, da te ljuto ne-
postigne kajanje. Slušaj oče! Stari Bogatović izruča
ti najponizniji svoj pozdrav i moli te za posredova-
nja za svoga sina.“ Vlastelin nastojaše iztrgnuti se
zagrljaju Blaženkinu, ali ona držeć ga čvrsto produlji:

„On mi izruči — deset tisućah forintih zlata
i srebra, da — da — oče, da ti s ovim novcem
umekšaš srca sudacah njegovu sina, te da mu ga
puste na slobodu. Novci su eno u sandučiću na ko-
lih; uzmi ih oče i upotrebi ih za izbavljenje Iva-
novo!“

Biesna vatra izčezne iz sjevajućih očijuh pleme-
nitoga Nelajkovića, i prijaznost, ili barem neki su-
rogat prijaznosti, blistnu izpod siedih obrvah. Bla-
žim glasom reče:

„Diži se diete moje; tebe su razlozi daleko
doveli; oni evo i mene sile, da i ja nešto učinim.
U mnogom obziru imadeš i ti pravo. Daj kovčeg
donieti ovamo, te mi se malo odmori.“

Blaženka se strese od radosti; ljubeć otcu ko-
ljena i ruke, digne se od zemlje; ovo nekoliko rie-
čih bijaše dosta, da joj nadu opet uzbudi, koje joj
bijaše već posve nestalo iz grudi. Zagrliv oca reče
uznešeno:

„Da oče, učini po nagonu plemenitoga srca
tvoga, i plaća će ti biti vlastito osvjedočenje, da si
radio po dužnosti. Blagosivljati će te mnoga srca,
i mnoga će molitva za tvoje dobro uzdići se put
prestolja svevišnjega.“

„Ne raduj se prije dobe, moje diete. Što ja mogu
to ću učiniti. Pogledaj za kovčegom, da neizgine.
Nesigurna su vremena i lasno bi se š njim i preko
volje razstati mogla. Pokušati ću odmah s mitom,
i nadam se, da ću do skora prodrieti.“

Kovčeg bude u sobu donešen; vlastelin ga u-
odmah pod svoju zaštitu. Blaženka, s jedne strane
utješena, da će joj otac molbu izpuniti, raztuži i za-
stidi se s druge, osvjedočena, da ga nisu privolile nje-
zine molbe i razlozi, već kovčeg da posreduje za
Ivana.

Čim se ona odmori, zaželi otac, da se opet kući
vrati.

„Vraćaj se kćerko moja i to umah bez oklie-
vanja na dom svoj. Pazi se od neprijateljah svojih i
ne pačaj se u nikoga, već živi tiho i mirno u svojoj
kući, dok se ja povratim. Što si se ovamo i u ne-
mirno ovo doba bezobzirno pustila, nesmotreno si
činila; moglo bi se s tobom što neugodna sbiti i
mene na smrt raztužiti. Razuzdanost je velika u
vojsci, a k tomu bi mogli moji neprijateljji upotr-
biti priliku, te mi u tvojoj osobi zadati ranu.“

Ali djevojka odvrati otcu razložno:

„Neboj se oče neprijateljjah. Koj tebe priekim
okom gleda, za stalno u mene dirati neće. Vjeruj
oče, da i ti više pređaš od sjenah no od istinitosti.
Netrebaš mnogo, mili oče, i ti ćeš biti srdačno po-
zdravljen od tvojih zemljakah i zaboravljena bit će
sva prošlost, samo se iskrenošću opet u njihovo kolo
povrati.“

„Šuti pa odlazi,“ presieće joj rječ vlastelin.
nekazuj nikomu, kakovim si poslom došla ovamo,
a ja, kad obavim, što sam naumio, vratit ću se bez
oklievanja.“

Snuždeno opita Blaženka:

„Čistim domoljubjem oče, i oduševljen za
dobro svoga naroda.“

„Da li se držiš za sudca moga?“

„Ne oče! ali ja sam tvoje diete i držim, da
sam pozvana reći kad koju za tvoju korist,“ srdač-
nije reče djevojka, i razpaliv se sve više, produlji:
„Oprosti mi, dragi oče, ali nemogu pregorjeti, da
ti nesvratim pozornost na tvoj položaj. Ti si ožigo-
san u domovini izdajicom, žalibože i to punim prav-
vom; — jer si osvjedočio narod o protunarodnih
težnjah svojih. Ti si —“

„Šuti preuzetnice, kako se usudjuješ u brk
meni to govoriti?! Nisam li ja bio među prvimi,
što ustadoše za narodni razvitak; nisam li se zao-
djevao narodnom odjećom; surkom i crvenkapom? pa
što mi bijaše nagrada? Da li me izabraše za kakova
častnika u županiji ili me čim drugim odlikovaše?“

„Vaj oče cielej domovini, dok budu njezini si-
novi nosili samo s toga narodno odjelo, da š njim

Dva pira

osobnu svoju korist postignu! To je slabo svjedočanstvo domoljubja mà i nenosio ti surke, te nevikao po gradskih ulicah i po krčmah: živila narodnost i domovina! samo radio ti marljivo i koristno za njezino blagostanje, više ćeš postignuti od svih vikača i steklišah u narodnoj odjeći, koji š njom prikrivaju mnoge podle namjere i koji su često podmićeni od onakovih, koji rade o propasti domovine. S jala i nesloge kopate si vlastiti grob, u koj će se strmo-glaviti obe stranke, ujedno sa domovinom.“

Plemeniti Nehajković, oslonjen o stienu slušaše prekršćenih rukuh svoju kćer, upiruć sjevajući pogled u nju, obeznadjen od duha, koj je odisao njezinim govorom.

„Divne li govornice, mili Bože!“ upane joj u riec kimajuć glavom. „Ti si dobro shvaćila duh vremena, kćerko moja, ali krenuti š njim nemožeš. Valja mi priznati, da je naš narod još posve sapet u verigah raznih bludnjah, ali daleko je još doba, gdje će se moći iz njih izviti, jer š njine strasti odviše vladaju, te mu zasjecaju u sve živce. Nu pustimo to, i ti odlazi tvojim putem. Negrđi si ota nigdje, kako si ga grdila u brk, i pomisli, da smo svi slabi dusi, kojih često strasti stranputice povedu.“ On pristupi kćeri svojoj i pogladiv je po obrazu, reče tronut:

„A što je tebi diete moje, da su tvoja lišca toli usahla i blieda? Da li si mi bolestna, ili te skrb za tvojim otcem izjeda.“

Neobična ova otčeva nježnost dirnu Blaženku; ona mu pàne na grud i vrelimi suzami oblije mu siedu, bradu. Suze kćerine kosnù se otčeva srca; ganuto ju poljubi u čelo i šaptnù:

„Idi moje diete, idi u ime Boga, koj te neka štiti kud god pošla. Moli za mene kćerko moja; svemogući će može biti tvoju molitvu voljnije poslušati.“

Tiho plačuć oprostì se Blaženka s otcem i osjeti koliko je blaženije srce, kad nadje ma u čijem drugom sreću odziv svojih osjećanjah. Neznajuć ni sama, kako se je to š njom sbilo, te otac staru osoritost svoju obratio u toliko milje, sjedne u kola, i odjuri put svoje domovine.

Unihana u sladke sanjarije neopazi, da je već stigla dravsku obalu. Do Drave imàše pratnju i o-

bezbjedjena prodje po svuda. Sidje s kolah i za čamcom poviče. Bijaše se uhvatio mrak i brodar nehtjede u ovo doba preko; ali Blaženka obeća veliku plaću i reče, da ona prelazi u prijateljskih namjerah u Hrvatsku. Brodar se sklonu i lagano je Blaženka plovila preko Drave, zamišljeno u vodi motreći odsjevanje zvjezdah, koje se s jasna svoda nebeskoga na površju njezinom zrcališe. Prebaciv polovinu rieke, zaori sa desne obale glas stražarev:

„Stani? tko si?“

Ona se odzove iz čamca:

„Prijatelji“ i s tim plovljaše k obali.

Ali opet će sa obale:

„Daj parolu!“

Današnja parola nebijaše Blaženki poznata i ona je šutila; nu prije no se mogaše čemu dosjetiti proživđa zрно zrakom i mimo Blaženkina uha. Krv protmrnu u njezinih žilah i nehotice se nagne na stranu; čamac prenahne i da se neprisloni u taj mah uz obalu, okupà se gospodična. Jedva pri kraju, zaokruži hrpa crvenkapah putnicu. Njeki tobožni stražmeštar stupi k njoj izpitivajuć ju od kuda i kamo: Blaženka odgovaraše na sve mirno i uztrpljeno, ali čim izreče, da je kći vlastelina Nehajkovića, digne se buka okolo nje i svi povikaše u glas:

„To je uhoda; na glavnu stražu š njom! Nehajković je izdajica svoje domovine, pa mu ni kći nije bolja! Napred! Napred!“ I takova nastane vika okolo Blaženke, kao da je hajduk Veljko uhvaćen. Povedoše ju četniku.

Videć se ovako obkoljena, i čuvši gdje koju prietnju, uze se gospodični ovaj prizor na velik smieh, te se stane mūče smijati; s druge strane se zastidi, bivši prisiljena uz one surovnjake jednakim korakom stupati. Stignuv četnikovu šatoru, prijaviše, da su uhvatili uhodu. Do dva momka uljegoše na znak uz nju pod šator. Jedva ju uočivši skoči četnik na noge i zavikne:

„Gospodično Blaženko! — vi — ovdje?“

Čami prodju Blaženku, obeznadjena gledaše u milo oko, koje od godinah već nevidje, koje isto onakovim miljem sada u nju gledaše, kao njekoć, kad ju još proletno doba njezina vieka oblištaše.

Ne manje obeznadjen četnik, ustubočen gledaše

Blaženku, nu brzo se dosjeti, da ovakovi prizor ne-
spada pod šator sried surovih vojnikah, mahne rukom
na pratioce njezine, i reče u kratko:

„Vi ste se momci pobludili, ova gospodična je
domoljubka i to jedna od prvih; međjutim, vi ste
učinili vašu dužnost. Odstupite.

Momci izpadoše i Blaženka se vidje s mužem
svoje prve ljubavi na samu. Stane se silovito tresti;
osjećanja, što ju napadoše uzdrmaše ju u dnu srca.
Sve one slasti, što ih nješko osjećaše, sve one sanje,
što joj oblitaše dušu, obnove se i bijaše sretna,
sretna prvi samo hip, u drugom bo se domisli, da
je on — oženjen.

Čas klone glavom, nu opet se osovi, pritisne
ruke na grudi i drkćućim glasom reče prekidice:

„Da gospodine četniče, — ja sam — ovdje
sried tabora — u — vašoj vlasti.“

Da li je slutio četnik, što se je sbivalo u duši
djevojkinjoj, ili je ovo njezino tronuće uzeo pod račun
surova postupanja vojnikah š njome — tko bi to
znao! Ali za stalno bijaše, da se za hip i on pro-
mieni; stupi k njoj, uzme ju za ruku i da ga drk-
ćući glas neizda, šaptnu:

„Blaženko, njei izvanredni slučaj usreći me
večeras vašim prisustvom; vi ste umorni, uplašeni
li? sjednite, odmorite i umirite se.“

Blaženka uzdahnù i sjedne na ponudjen stolac.
U to uhvati vremena, da se osviesti. Njezina zabuna
bijaše očevidna. Četnik opet k sebi dodje i da iz-
bjegne mučnu stanju poviče napolje, da mu donesu
vode. Čas po čas razjasni mu Blaženka, kako u ta-
bor dospje; nu uzrok putovanja valjaše mu nagadjati;
domisli se, da njetko kazivaše, rad šta se ona preko
Drave zaputila bijaše.

Pouzdanimi momci dađe četnik Blaženku istu
večer, na njezinu molbu do Avrelije odpratiti. Tu se
zabavi na toliko samo, dok si skupi svoje ostavljene
stvari; oprostí se srdačno s prijateljicom i pobrza na
tihi svoj dom.

Vozeć se, uz pratnju oštra sjevera, vratolomnini
putevi od Drave u svoju domovinu razmišljavaše slu-
čaje posljednjih danah. Toliko se je zbilo u ovo kratko
doba u njezinoj duši, da je bila blizu vrisnuti od
ljute boli. Zlied njezina srca postade rakom, koj na-

glo svoj otrov razširivaše. Gorki posmjeh uzdrkta
joj oko ustnah kad zašaptnu:

„Svim zadovoljih, samo moje srce ostà pusto.“

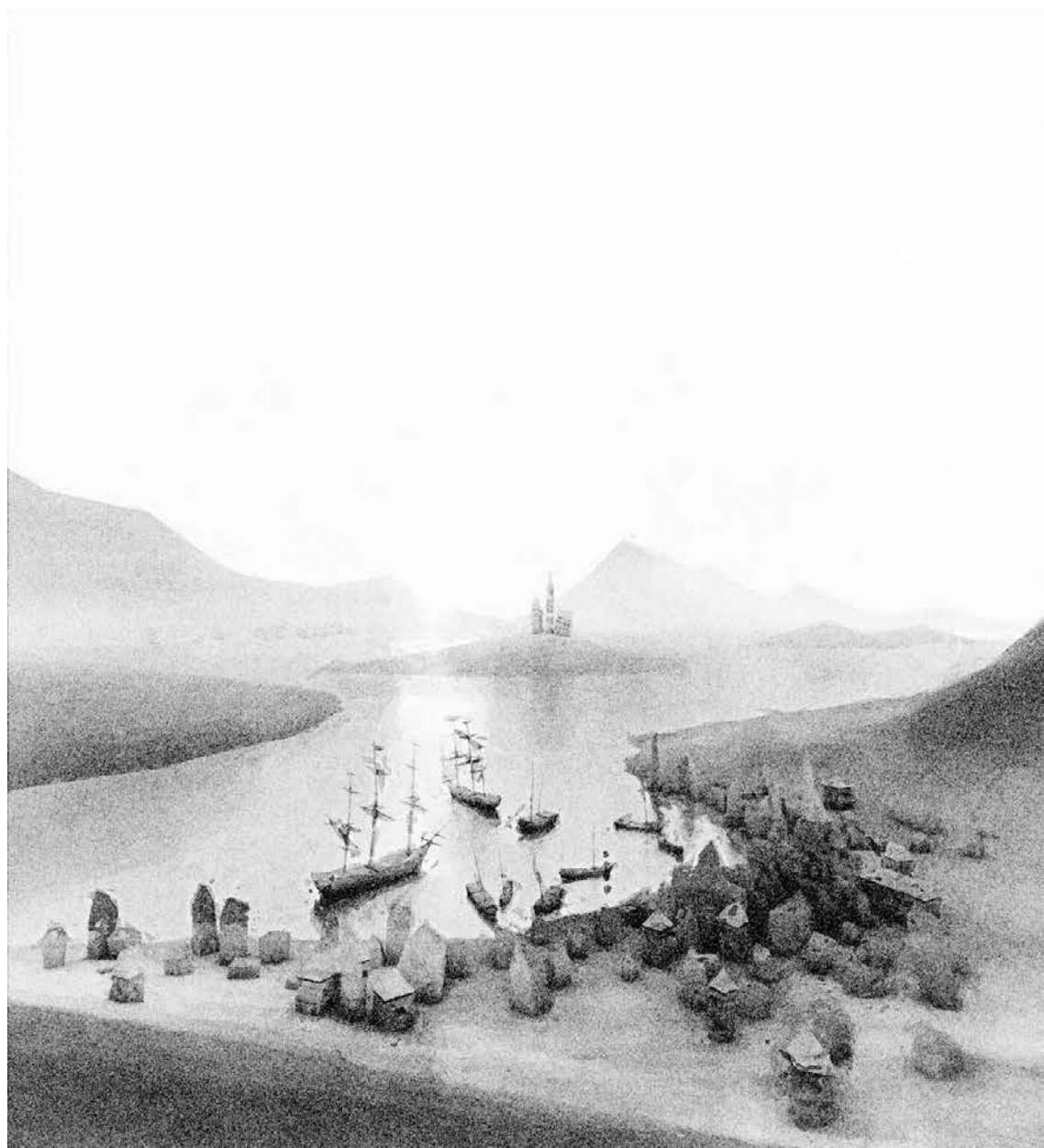
Četnik bijaše celiin putem zabava njezinoj duši.
Mili njegov pogled, nježan razgovor, posljednji stisak
ruke tako ju uzbuni, da joj se sva krv u glavu zbije:
k tomu dodje tegotno putovanje u zimsko doba, lo-
ši putevi, nahlada s nesmotrenosti, i ona, jedva
stigav na dom, oboli na smrt. Prijateljska skrb i
nastojanje Jelino, koja se svojim Juricom povratí na
dom, oteše ju smrti, ali nikad više nezasja oko njeno
veselin pogledom.

U Primorju.

Krasan bijaše dan proljetni; neobično ugodno
svjetlijaše sunce s jasnoga svoda nebeskoga, a zrak bi-
jaše pun miomirisa južnoga cvieća. Sva okolina blizu
Trsta lezaše mirno u svom kotlu od krševitih brie-
govih; nad obalom morskom sipahu se cvietni listići
sa raznih voćakah, u tilho more, koje se na široko
razastiraše, ravno i mirno kao orijaško ogledalo.

Luka tršćanska bijaše puna brodovah, koji se
izvanjskim likom znatno jedan od drugoga razliko-
vahu. Veći i manji trgovački brodovi ležahu na mir-
nom površju morskom; iza njih dalje bojni brodovi
razlike vrsti. Medju svimi odlikovaše se veliki bojni
brod fregata, sa stranah nakićena s dva reda zievaju-
ćih topovah.

Momćad vrvljaše po njemu amo tamo; nama-
taše užje, spuštaše sidra, savijaše jadra, razvijaše
stiebove, odapinjaše sa stranah čamce, spuštajuć ih
u more. Sva bijaše prilika, da je brod tekak sa da-
lekih stranah dojadrio, i pod Trstom svrhu svoga
putovanja stigao. Stanovnici tršćanski, manje poslom
obtršeni, povrviše na obalu, da vide vitki brod, koj
prije tri godine iz ove luke izidje, i mnoge im
mile i drage odnese; da pozdrave, ako im se povra-
tiše sin, brat ili — ljubovnik. Mnogo se oko željno
onamo otimaše, i mnogi se uzdah iz duboke grudi
ukrade. Iz mnogoga prozora, duž obale, poviravahu
rumena lišca na vitki brod, a još vitkije mornare na
njemu, i mnogi durbin drktaše u nježnoj ruci, a kro-
zanj upirahu se bistre oči na brod, nebi li si ugle-

dale, što im je srcu drago.

Samo na jednoj kući ostaše prozori zatvoreni i tišina bijaše u njojzi. Stajahu kuća na južnoj obali tršćanskoj, i nebijaše toliko veleljepna, što bijaše ukusna i čista. Uz lievu joj stranu razi krova diže se tavan sa širokom pločom s tendami obrubljenom uz tende klupčice, a po njih nanizani lončići mionirisnim cviećem. Mora da ga goji marljiva ruka, jerbo je veoma čisto i krasno; na svakom listiću visi biserkaplja i sve je u najljepšem cvietu, te razpošilje najugodnije mirise dalekim morem.

Čim se momčad na došavšem brodu primiri, zaškriplju vrata na tavanu i na pločniku zašušti lagan korak. Djevojka se pritisne medju cvieće, mislio bi, vila je iz planine: Vranokosa, bistrooka, crnolika. Oči joj sjevaju nalik na dvie zublje izmedju cvieća na fregatu, i lagano razvije bielu maramu, turiv ju medju lončice, da uzmogne jutro povjetarce š njom uzvijati. Čim se uzgiblje povjetarce maramom, namakne se vitko momče na kraj pokrova, razvije isto ovako bielu maramu i mahne njom trikrat prama pločniku, i čim to uzbude, izginu obe marame. Djevojka pane na pločniku na koljena i suznima očima šaptnu:

„Bože milosrdja! Bože ljubavi! kako da ti zahvalim na milosti, kojom si mi ga poslje tri godine opet čitava povratio; poslje toliko doba bolna očekivanja, i tužne neizvjestnosti opet ću ga grliti moći, priviti se ljubljenoj grudi, slušati sladke rieči, gledati u milo bistro oko. O Bože uzmi suze zahvalnosti kao žrtvu neizgovornoj milosti tvojoj,“ tim se svi je djevojka u prah pred svemogućim i žrtvuje mu najsvetije, što djevojka žrtvovati može: — suze čiste neoskvrnjene ljubavi.

Zatim se podigne i odrzva u kuću, da priredi koješta, čim da si pričekava ljubljenoga nadošljaka.

Noć prikrije tamnim plaštem svu okolinu i mir zavlada u kućaricah, visećih po krševitih visočinah na okolo Trsta; ali sam je Trst još pun života i vreve. Tu se više, razgovara, vozi i nosi; ulice sjevaju kao traci jasnoga sunašca razsvietlene; iz dućanah razlieva se plinovo svjetlo kao plameno more, a sviet se talasa velikim trgom i ulicami, obustavljajući se pred dućani i diveć se krasotam, sa svih stranah svieta ovdje nagomilanim. Trgom zuje gla-

sovi — mislio bi toranj babilonski se zidje — glasovi toli mnogovrstnih jezika, kao u nijednoj varoši austrijskoga carstva. Tko prvi put, i to u veče na taj trg dospije, obeznadjen od tolika velelijepja, scienu se prenešen nekuda u divne vilinske dvorove, jer divna krasota onih trgovačkih predmetah nadilazi sve, što čovjek pomisliti može.

Ali sva ova krasota i množina svieta neobustavi dvie ženske hrleće trgovim i gurajuće se izmedju svjetine, nebi li tim skorije stigle protivnu stranu obalu. Premda je i ovuda vreva ljudstva, predstavi im se ipak prizor sasvim druge ruke.

Plinovo svjetlo zastupaše tu bliedi mjesec, koj svoj srebrni plašt nad mirnim morem razastiraše. Brodovi nanizani duž obale, i okolo nasipa sv. Karla čuvahu Trst, ovo središte morske trgovine za čitavu Austriju.

Površje morsko, posuto barkami, nosi stranom društva zabavljajuća se na hladu tihih valovah, stranom poslenike i putnike sa brodovah. Brzeće ženske, niti motre prozirne srebrne koprene nad mirnim morem, niti slušaju skladnoglasja, razliegajuća se mirisnim zrakom a dolazeća iz čamacah, nihajućih se od tiha povjetarca: već upravo koracaju po nasipu i to posve do kraja njegova, gdje stanu i na jutros dojadrivšu fregatu oči upru.

Momčad, stojeća pod strogim vojničkim zaptom, nestupi još danas na kopno, premda kucaše mnogo srce neuztrpljivo, želeć što skorije da budu na koj sat razpušteni.

Stojeće ženske na nasipu šaptahu i starija reče:

„Pa šta si tim bolja Anneto, što tu stojiš pa na brod gledaš; to si mogla i sa prozora kod kuće.“

„Nemojte tetko,“ zamoli mladža, privinuv se starijoj uz mišicu, „ovdje sam mu bliže, i mislim, da mi sladki njegov dah lica cjeliva.“

Ona još u rieči i čuj! kako zaori kriečki, muževni glas, pjevajući sa broda.

„Oj tetko, to je on, to je Filippo! tresuć se od radosti šaptnu Anneto, „samo on jedini je na onom brodu, koj takove može proizvesti zvukove. Čuj, čuj, što pjeva!“

Tiho povjetarce uzdahne i na lahkijh svojih krihkih donese napjev pjesme Annetinom uhu i ona ra-

Dva pira

zabere rieči:

„Put je danas dalek moj!“

Osloniv glavu djevojka o rame tetino složi tiho pjevačem i zujaše napjev uz njegov milozvučni glas; a kad dovrši pjesmu riečmi:

„A ti more mirno stoj,

Dok se vratim u dom svoj“

pruži mišicu prama brodu i uznešeno reče:

„Oj vrati mi se vrati, sladka dušo moja; ako te i nećeka žena s čedom, a ovo te čeka vjerna ljuba, kojoj si jasna zvijezda sried mrkline života.“

Čas još postoje obe ženske na nasipu, ali poslie kako ušuti pjevač na brodu nalegne gluha tišina.

„Laku noć, mili moj,“ šaptnu Annetta i nestade obijeh sa nasipa.

Sliedećim jutro dopusti zapovjednik fregate nekim od momčadi, da idu u varoš, medju ovini bijaše momče vitko povisoko, crnih očijuh, smedjih vlasih, grčkoga nosa, krasnih, rumenih ustanah, a nad njima kratki, istom nikli brčići; premda se je držao strogo vojnički, ipak mu bijaše kretanje ljubko, a i ponosito. Tko se iole uzda suditi čovjeka po spoljašnosti, mogao bi udilj u njemu južnoga Slavena upoznati. Čim se on spusti u čamac, koj ga imaaše na kopno odnieti, uzjuška od radosti, a stupiv na obalu, oprostii se na kratko s drugovi želeć im dobru sreću; on sam se uputi južnom obalom i upravo prama kući s cvietnim pločnikom. Hoće da potegne za zvonilo, ali prije no ga uhvati, otvore se vrata i on uljezne. Iza hitro zatvorenih vrata pruže mu se dvie nježne mišice na susret, oviju mu se okolo vrata i rumene ustne nagnu se k njegovim.

„Filippe!“ „Anetto!“ šaptnu dvie u taj čas sretno duše.

Stupiv ovo dvoje u prosto uređenu i čistu sobu pozdravi ih vremešna ženska, koja momku za dobrodošlicu prijazno desnicu pruži. Momak poljubi ruku i zatim gospodju u obraz. Stane pitanje i odgovaranje; ženske se radovaše povratku momkovu, a on opet da si je ljubvu vjernu našao. Gospodja izpane, da donese doručak, a omladina ostà milujuć se gledajuć si uzajemno u jasne oči, u koje si već tri godine negledahu. Anka, preblaženih osjećanjah puna,

osloni glavu na kriepku grud momkovu i stane tiho jećati.

„Anko dušo, koja ti se gorkost unieša u blaženstvo sretnoga ovoga časa,“ nježno zapita momak, poljubiv djevojku u krasno čelo.

„Ne od gorkosti već od milinja topi mi se srce u suzah. Oj, da znaeš, mili moj, kako sam presretna!“

Blažena njihova osjećanja prekine tetka, koja dopane s doručkom. Sjedeći ovo troje zadovoljno i sretno za stolom, pripoviedaše si uzajemno sgođe i nesgođe od tri godine, što ih preživieše. Anka o bóli duše, koja se ponavljaše svakim danom, kojim slušaše o bitkah na moru i o stradanju austrijanske vojske; a tetka pripoviedaše; kako se je zagledao neki dahmatinski trgovac u Annetu i pod silu ju hotijaše vjenčati, velec, da ona ista fregata, koja je prije tri godine izpod Trsta odjadriła, u boju sa Talijani propade, i nitko na njoj živ neosta.

„I vas dvie povjerovaste onoj laži?“ smiešeći se, zapita Filip.

Annetta nepovjerova to dakako, već otrči u kavanu, pa zamoli novine od ono doba, da u njoj istinu uzćita; ali iz njih uvidi lažljivost zaljubljena čovjeka, pa ga onda odpravismo,“ reče tetka uprievši oči u djevojku, koja stidljivo pogleda nica?

„A da uzbude istina?“ pitajućim pogledom napeto zapita momak:

„Hm, da uzbude istina, bila bi Annetta pošla za njega“ prostodušno reče tetka.

„Pošla za njega, a meni ni jedne suze uspomene“ glavom klonuv reče momak, „ni žalila me nebi dan, dva, već bi preko topla još trupla zavela pirno kolo,“ produlji uzdišuć iz dna uvriedjena srca.

Ublažujući ga, prekine mu rieč tetka:

„Moj Filipe, neka te nevriedja moja rieč; ali s kakovom da nadom djevojka izgubiv tebe probavi svoj vić, a da se drugomu nepovjeri. Ona nemože biti samostalna, a da to i uzmogne, rad šta kukati u svom cvietu, bez ljubavi, bez milovanja ljubećeg ju srca. Njena tuga nebi oživila tebe, niti bi njezina ljubav k drugomu, oskrvrnila prve njezine ljubavi. Ali rad šta da gubim rieči! Ti si se vratio zdrav i pu-

nim srcem ljubavi za nju, a ona te dočeka vjerna svojoj zakletvi; pustimo budućnost u rukuh svemogućega, koj naše udese ravna, i radujmo se sadašnjosti, koja nam toli krasno osvanu.“

Posljednjimi riečmi izravna tetka, što bijaše prijašnjimi poremetila. Nemisleć dalje ode ovih blaženih časovah, što ih upravo uživahu, zagrlje se mladi ljudi, prepustiv se posve sreći svojoj.

Dva sata minù tako brzo, da se moraše diviti, kad se domaknu doba razstanka. Filip obreče, čim ga opet odpušte, i to na dulje, da neće uzmanjkati doć, da si opet vidi ljubù.

Poslie dva dana težka očekivanja, sastaše se opet dragi, i to taj put na čitav dan, čemu se osobito uzradovà Anka, te na slavu momku svome velik načini ručak. Poslie ručka zametnuše razlike razgovore, i šaleć se teta, napane snuboka Daluatinca. Filip postane ozbiljan i zamisli se. Opaziv tamni oblak, što se je skupio na krasnom mužkom čelu Filipovom, reći će Anka:

„Filipe moj, tvoje se srce neveseli pravo našemu sastanku; tvoja je duša smućena.“

S uzdahom će na to momak:

„Jest Anko; tetkina šala, ili bolje istina, ogorčava mi časove moga boravljenja ovdje.“

Anka se prepane, i molećim pogledom pogleda na tetu, koja se upravo spremi, da opet podraži momka.

„Tetka se šali, ljubljeni moj! njezine rieči nasmiju mutiti blažene ove časove.“

Filip se trgne iz sanjarije i reče svečano:

„Anko dušo, za Bogom nije mi ništa svetije do ljubavi moje i s ovom te zaklinjem, kaži mi po duši, da li bi me bila mogla odmah prve dane, izvješćena o smrti mojoj, toli lahko s drugim zamieniti!“

Duge Ankine trepavice ovlaže biserne suze i pogledav si dragoga izrazom odana i neizrecivom ljubavi prepuna srca, privine mu se grudi i šaptne:

„Oj Filipe, oj ljubavi jedina i vječna moja: ljubav k tebi neuzkljuje u zlatu i srebru, već se ukorieni u bogatoj duši tvojoj, u poštenom plemenitom sreću, koje valja više od svega blaga, što ga cieni

u kovu i draguljih. Tetka govorila što joj drago, ja gubitka tvoga preboljela nebi. Poštenom dušom kazao si mi na polazku: Anko, moja je budućnost neizvjestna, i tvoga udesa neću da s mojim vežem; ja sam ubog i neimam ništa do neiznjerne ljubavi za tebe i zdravih, čilih mišicah, koje su poslu obikle; a ti si mlada, krasna, puna milja, puna dražesti. Povraćam ti vjeru, što si mi ju zadala; jer ću ti moći krasan viek osvanuti u ljubavi drugoga momka, pa radi šta da se vežeš na uboga zanatliju! Tako mi ti reče, mili moj; ali ja cienić ljubav tvoju preko svega blaga, obrekoh ti ljubav, vjernu ljubav vječnu, a ti ju primi radostno, prisegom iste takove vjernosti; i mi ugovorismo, ako se sretno povратиš, da će nam biti biela marama znak uzajemna sporazumljenja. Sve tako uzbude. Ti se povрати čitav i vjeran svojoj zakletvi, a ja te dočekah čistom neoskvrnjenom ljubavi. U smrtni bi grieh upala preziruć srce tvoje. Tà umirući mi reče otac moj: „Kćerko, neiznevjeri Filipa, pošteno mu je srce a svom je zanatu vješt. Nedaj se od tetke siliti udatbi; mlada si i možeš ga pričekati, dok obavi svoju dužnost caru i domovini; uz njegovo koljeno procvast će ti sreća! Obrekoh oteu kao što obrekoh tebi; i nevratio se deset godinah, a ja ću i deset godinah pričekati!“

Momak se sagne krasnoj dievi i poljubiv ju u ravno čelo, šaptnu:

„A ja ću ti donieti vjerno srce puno žarke ljubavi, koju će nam otac milosrdja sigurno blagosloviti!“

Pritisnuv momak ljubù si gorućoj grudi, obnovi oboje opet svečano svoju zakletvu.

Teta dopane opet u sobu, iz koje je češće izlazila, da obavi kućne poslove i mjesto Anke, koja nemišljaše na ništa, već kako će ljepše ugadjati dragomu. Motreć starica ovo dvoje ljubovnikah, s uzdahom reče:

„Oh zašto nemogaše moj brat doživiti povratka tvoga, mili sinko! Uzdišuć za tobom preminu on. Ah, koliko putah zavapi: Filipe sinkó! Filipe sinko! vaj, da sam te mogao ugledati s djetetom mojim u sretnom braku, laglje bi odputovao sa biela svieta,

Dva pira

u kom me toliko jadah postignu. Ali to mu nebijaše dopušteno.“ Starica klone glavom, uzdahne i ušuti.

Sve troje uze zabavljati se samo sa sobom, i prva se teta iz zamišljenosti prene i prihvati:

„Vidi Filipe, kako se je u kratko doba mnogo toga promienilo. Veliko ono bogatstvo, u koje bi ti kao sitno momče doveden, izginu na brzo i ne samo da moj brat izgubi svojinu, već povuče i mene u svoju propast.“

„Dakle nespasi pokojnik posve ništa od svoga imućva,“ upane pitajuć Filip.

„Ništa sinko, do ove kuće, u kojoj sjedimo. Poznato ti je, kako je s nemotrenosti svoje postradao, i konačno na to došao, da se ga sušica lati, koja ga doskora posve shrva.“

„Kakav to bijaše muž, mili Bože, kad me ono moj otac k njemu dovede! Čitav čovjek u svakom obziru. Uz sav njegov velik imutak nepreziraše nikad uboga. Mogu reći, da mi bijaše drugim otcem. Opazivaše moje napredovanje u graditeljstvu, i stajaše često iza mene, kad sam mjerio zidine ili visio nād planom, što ga je on za koju kuću ili veleliepnu sgradu izradio, te me je hvalio, kakovom točnošću radim i gdjejoja pomanjkanja ispravljam. A kad me nadje vrstna, da sam izradim osnovu za poveću koju zgradu, predā mi jedan takav posao, i kad ga po njegovoj volji i želji izradih, reče mi. Filipe ti ćeš postati bez svake zaprieke moj zet. Vidim da miluješ moju Anku, i da si i ti njoj posve u volji; pa ako i neima u tebe blaga, a ono je tvoj um najveće bogatstvo što ga može biti. Ljubi ju slobodno, sinko, vriedan si, da ju ljubiš. — I tako mi otvori vrli onaj muž vrata mom raju.

Jest, jest, on te je cienio prieko svih bogatašah. što su molili u njega Anku; i da te zla kob u mornare neturi, utješēn bi bio usnuo,“ ovlaženimi trepavicami reče. Urovnivši duhom u prošlost, nastavi momak:

„A kad smo ono nas dvanaest u Hrvatskoj pozidali na razvalinah nove zidine, i on, došao prigledati, slušav nas hrvatske Primorce kako pjevajmo hrvatske davorije i ljubovne pjesme, tako i ljubite svoju domovinu i gojite materinji jezik. Neima sve-tijega čovjeku na svijetu od domovine, koja ga je

rodila. Ja sam rođen Veronez, te sam za domovinu svoju gotov i posljednju kaplju krvi žrtvovati!

„Da, da,“ nastavi opet teta, „prevatreno domoljubje postade i propast njegova! Da se nije s Talijani upustio u zavjere, i danas bi živio; ali djelo izidje na vidjelo, pa da nebi ogromna mu imutka, zaufano bi bio izgubio glavu; nu spasio ga jedino silan novac, te je skoro osiromašio. Svakako nepreboli ranah, što ih je zadobio onda; one bijahu smrtne.“

Tužnim glasom preuze Filip:

„Godina 1848. bijaše kobna za mnogoga, a tako bijaše i za njega pa i za — mene. Razvratno ono doba razstavi me s drugim mojim otcem, mojim dobročiteljem i naučiteljem, koj mi nikad iz srca neće; razstavi me s polovinom moga života, mojom Ankom — i obustavi mi napredovanje u mojih graditeljskih naukah, koje sam tolikim uspjehom započeo. Obskrbljen bijah sa svim, što za život treba, pa evo me sada, što sam stekao?!“

Kod posljednjih riečih uzdrčke mu glas a oko zasjā suzom. Sve troje, tronuto s uspomene tužnih danah, a i osjećajuć nepovoljnu sadašnjost proplakā gorko. Svako imaše svoje vrsti nevolju na srceu, i da si olakša bolnoj grudj zatuži zajednički s drugimi. Ali na brzo nestaje teške tuge u mladjanih grudih, i uprv oko u oko, sinu im uzajemno blago sunašće sladkih ufanjah. Nježnim glasom opita Anka, privinuv se grudi monkovoj:

„Sladki moj Filipe, nisi li zaboravio milih hrvatskih pjesmicah, koje si mi često u sretnijih danih razvijajuće se naše ljubavi, na pločniku sried mirisna cvieća toli ljubko glasom punim milja pjevao?“

„Oj, to nisam, i neću nikad! Kako bi ja mogao zaboraviti mile zvukove materinjega jezika, koji su me stotinu putah u sladak sanak unjihali. A jesi li ti sokolice moja zadržala sve one hrvatske govore, koje si od mene naučila?“

„Jesam, jesam, mili moj! Često razgovaram sama sobom, i još češće pjevam sve pjesmice, što ih slušah od tebe. Ta grjehota bi bila, da se zaboravim iz njih. I moja mati bijaše Slavjanka, i premda me nenauči slovenski govoriti ipak imade nješto u meni, što me privlači k slavenskom jeziku i narodnosti, ili

je ljubljena materinja krv, ili pomisao, da si ti Hrvat, koj vatreno ljubiš svoj dom, i uz tebe da je i meni uz Hrvate stati.“

Tako se razgovarahu na dalje o domovini, njenih jadah i o slabom njenom za ono doba napredku. Razgovarahu se, kako će Filip izslužit svoje godine u vojsci, nastaniti se u kojem predielu Hrvatske, kuda ga neprestano srce nukaše. Slušajući teta ove osnove, pokima kad što glavom, šapćuć:

„Krasno je to djeco moja, ali čovjek nalaže a Bog razpoložel! Dok ti Filipe dospiješ do ženitbe, dostati će se Anka i siodih kosah. Tvoj brod krenut će danas sutra opet izpod Trsta i ti š njim; a kada se opet povратиš, to neka mili Bog znade! Kada ili nikada. Mene će ugrabiti nemila smrt, Anka će tada ostati sama na širokom svijetu, bez obrane i podpore, bez ikoga si bližnjega do miloga Boga.“

„Do miloga Boga da,“ presieče Anka, „a s kim je Bog, s tim su i svi sveti. Pa u ovoga svemogućega milosrdnoga Boga pouzdati ću se; on me neće prevariti; u njega se ufajući, čekat ću Filipa; ako se nevrati, opet će utješiti misao na Boga, jer je to po njegovoj volji bilo. S toga šutite tetko i nesmetajte Filipu, te nam pustite mirne ove časove, koji nam ostaju za radost a ne za kukanje i bojaznu.“

— Tetka ušuti, a vjerenici prepustiše se blaženom užitku sadašnjosti, nemisleć na budućnost, koju im zastiralaše gusta koprena.

Prodje njeko doba u sretnom uživanju časovah čiste nježne ljubavi. Anki bijaše jedini posao, dočekati Filipa ukusnim ručkom, sjediti š njim na pločniku posred mirisna cvieća, i tiho pjevati hrvatske raznolike pjesme; a kad on nesmiède ostaviti brod, sjedne na pločnik, i mašuć maramom, naznači mu, da je on i sada njezina jedina misao.

Nebilo tako nadugo, kad jednom dopane opet Filip; tužnim licem pozdravi si ljubiu, pokaže joj sitno pismo, što mu stiže iz rodna mjesta, te mu javlja, da je majka na umoru, i da ga zaklinje umirućim ustina, neka gleda, da dobije dopust i knjod da dodje, jer nemože umrieti, ako ga vidjeti nebude.

„I ti ćeš ići, Filipe?“ žalostnim glasom upita Anka.

„Neiman do jedne majke; ako mi poglavarstvo

dopusti, eto me sutra na uranku put moga zavičaja.“

Tako se i sbude. Umirajućoj majci nehtjedeš čovječni poglavari uzkratiti posljednje utjeha, i odpuste momka na šest danah. U krševitoj okolini bakerskoj stajaše nizka kućarica, u kojoj mu je majka sa smrću posljednji bojak bila, i onamo pobrza sin jedinac, da još uhvati blagoslov umiruće majke.

Bijaše kasna večer i svu okolinu mrka noć prikriila, kad Filip u svoje rodno mjesto stigne. Od kako on u svojoj četrnaestoj godini ovo mjesto ostavi, nebijaše ga nikad već ovamo, i s toga već zaboravi i položaj rodne kuće; al ga je više u tom tmina smetala. Sjećaše se, da kuća stoji na visokom kršu, povrh koga je obič vao često sjediti s knjigom u ruci, motreć pod nogama svojima sinje more, i želeć si krila golobova, da ga odnesu u nepoznate mu daljine, kuda mu sanjarski duh tumaraše. Došav prvoj kućarici, kućnu na nizkom prozoru i zapita, kuda ima krenuti, da dospije kući Mare udoye Frančeve. Odmah se pomoli glava kroz okance, uputiv ga desno gori; opazivši da je pitalac mornarsko momče, reče:

„Vi ste Márin sin Filip, da li?“

„Jesam,“ odgovori Filip. „Da li znate, kako je ona?“ upita.

„Ina od pred večer, kako ode parok gori; dalje neznam ništa. Ali pričekajte, evo moga dječaka, on će vas odvesti gori; škuro je.“

Dječak izpane i do skora stajaše Filip pred kućaricom, iz koje blistaše svjetlo kroz prozore, a u kojoj bijaše grobna tišina. Popostoji neodlučno, stresav se nekom tajnom slutnjom; u to se otvore vrata i svećenik izpane, pred njim sluga sa svjetiljkom. Opaziv stojećega Filipa opita: da nije on možebiti Filip, Márin sin?

A čim to Filip posvjedoči, reče svećenik:

„Moj sinko, smrt bijaše brža od tebe; en, trup bez duše leži na daskah. Ali ona položi s'oj blagoslov za te u moje ruke i u njezino ime počelujem ti ga evo.“

Filip sagne glavu pred vriednim i častnim starcem i ovaj mu podielj ostavak umiruće majke. Zatim nastavi svećenik:

„Još je nješto, što mi ona za tebe ostavi, i ovo ti izručam odmah, da te nezabavlja duže, buduće

Dva pira

mogu misliti, da su ti časovi dopusta odmjereni. Uzmi evo moj sinko, ovo pismo i pročitaj ga; nemogavši ti ustmeno sobćiti svoju tajnu, povjeri ju meni, moleć me, da ju stavim na pismo i tebi uručim. A kad doznaš za nju odvisit će od tebe, da ju dalje upotrebiš.* Tū mu doda tabak okrenjen i izvana označen s napisom: za Filipa. Momak uzme pismo i oprostí se sa svećenikom.

Stupiv u nizku sobu, nadje majku na daskah, a oko nje nastojahu dvie žene, mrtvačkim ju odjelom zadržavajuć. Suznim očima spusti se tugujući sin na koljena, i nabožno sagne glavu, moleć za dušu pokojnice. Dignuv se, motraše ju dugo; u to pristupi njeka susjeda, i pozva ga u svoju kuću na večeru i konak. Dragovoljno primi ovaj poziv Filip, i ukonačen u gostoljubive susjede saslušao mnogu, što ova pripoviedaše o dobroti pokojne mu majke i njezinoj težkoj želji, da si još jedan put vidi sina. I on je želio svoju roditeljicu živu zagrliti, ali udes nehtjede već na svoju, i tako joj se moljaše za dušu.

Prije zore još digne se, nemogav spavati, i uzpne se iznad kućah kršu na tjemę; tū sjedne na ploču, na kojoj je često kao dječak knjigom u ruci sjedio, i željno morsku pučinu okom mjerio. Pusti se snivati o njeznoj dobi svojoj pa sve do svoga sadašnjeg povratka u roditeljsku kuću. Pokojni otac predstaví mu se u duhu, kako ga je običavao još u nježnom djetinstvu uzimati u čamac na ribe; a docnije ga u Trst odveo graditelju, da u njega nauči zidarski zanat; tū izčeznu otac i druga mu slika stupi pred živahnu razmnive. Nježna Anka, sa svom djevičanskom dražesti napuni mu dušu, i pridržav ju čvrsto snivaše o njojzi. Razvijanje nježnih čuvstvah, blaženstvo, što mu počivaše tada u mladoj grudi, nade osnove, a zatim težak udarac, koj slomi letećemu sokolu razširena krila — sve on to još jednom u duhu probavi i propali; srce mu zaječi a oko ovlaži vrielimi suzami. Tiho plaćućega zateče rujna zora, koja stade razganjati noćne tmine, i pripravljati dižućemu se suncu prijazan, vedar izgled po svoj okolini i dalekom moru. Nov prizor nastane u naravi! Stotinu putah gledao je već Filip sličnih prizorah, ali nikad mu se neutisnu u dušu, kao sada...

Odkako se mogaše svoje djetinje dobe dozvati, uvijek se je dizao zorom, nu nije opažao krasote njezina rumenila, niti što o svanuću dana ikad što drugo pomislio, već da tako biva u naravi, i da se kad dan svanjiva, ide na radnju. Ali taj put uzbudi ovaj veličanstveni prizor nepoznata mu do sada osjećanja u grudi; ove mu se nadmū, srce se stane širiti, a oko se uznesu nebu nad oblake.

Stane moliti tiho, nabožno, iz dna duše, punim srcem. Prva zraka izlazećega sunca blistnu iznad krša preko mora i obasine u obrazu molećega, pred veličanstvom onoga, koj ovaki prizor svakim jutrom ponavlja — snizi se momak duboko u prah i prignutom glavom pozdravi blagodat svemogućega.

Divni stade sada žubor zrakom i on se digne da se ogleda po bielom svietu, okolo koga se ovaka čudesa zbivaju. Izmedju kamenja iz rupah, jedva vidljivih, dizahu se put nebeskog svoda sitni pjevaći, pjevajuć glasno dalekim zrakom, slavu višnjega; svaki evietak otvori svoj mirisni pup, stiruć blagi miris naokolo sebe.

Posvuda stade zujanje od milijunah zareznicah i kukacah, koji zrakom plovec na cvieće sjedaše šišuć sladak sok mu iz njarah. Stade vrevu pasuće se marve, poslenikah izlazećih za svojim zvanjem, a pod nogama mu na obali morskoj — kolik li život! i dalje tamo na pućini morskoj kolika jadra, kolike ladje! Momak uznešen razširi ruke u visinu, vapeć: „Velik li si Bože, otče nebeski! i zamjerna djela tvoja! Koliku si dao čovjeku silu, da gospoduje gorom i morem; kolik um, kojim tebe spoznati može i slaviti veličanstvo tvoje.“

Oborivši oko nica, opazi na zemlji pismo, što mu ga sinoć uručí župnik. Digne ga i razkrenuv pogleda na prve redke. Rukę mu se stadoše tresti, bledilo obastre mu obraz; on izbulji oči, a noge klecnu pod njim. Sjedne na ploču, i sve dalje i dalje čitaše, i sve veća i veća postajaše zabuna njegova; konačno mu pane pismo iz drkćućih rukuh i on klone glavom na grudi, zatisnuv si šakama obraz.

Za dugom stankom opazi se opet; digne glavu i muklim reće glasom:

„Indi nebijahu to sanje, nebijahu puste mašte djetinje duše! istina, gola istina! Vaj kuda da te

tražim sada, mila majko, koja si toliko noći bdijuć nadanom probavila i bielim me dojila mliekom; kuda tebe ćačko, i vas mila braćo! Nisu mi u zalud mili zvuci materinjega jezika, neobliću me zalud sjene davno prošlih djetinjih godinah, koje sam u sried vas; milih ali nepoznatih mi sada drugovah i prijateljah veselo proživio. Oj, oj kako će se riešit sudbina moja?

Nemogav odoljeti sili ćućenjah, što ga zaoku-piše, spusti se na zelenu travu i tū plakaše, mislio bi, dušu kani izplakati. A kad se je već sit naplaka-o, sit se sudbine svoje natužio, digne se momak i snujuć razne osnove uputi se kućarici, koja mu sada stranom posta. Pokojnica bijaše svu svoju imo-vinu njemu ostavila, neimajuć nikoje druge bližnje rodbine, koja bi mu mogla ovo pravo ugrabiti ili ograničiti; ipak nehotija on s ovom za svoju korist razpolagati, već odreći jedan die za zadužbine duši majčinoj, a drugi za uboge.

Ostalo vrijeme do pogreba odhraniteljice svoje, kako ju od sada nazvā — probavi stranom u selu stranom na ploči gori snujuć svoj viek. I sa žup-nikom se sastā, i ovaj ga podući, kakovim bi si na-činom mogao pribaviti i otisnuti se u svet, da traži ono, o čemu ga tajna pokojničina izviesti, da još imati može. Baciv posljednju grudu zemlje na njezin lies, ostavi ovaj priediel s nakanom, da se neće ni-kad više povratiti.

Božićnica.

Bielim plaštom bijaše narav zaognula zemlju; po drumovih smicahu strielovito saone, a pod pje-šakom škripaše zamrznuti snieg. S granah ljeskaše se inje, viseć u kratkih nitih o svržih i hvojah, a sniežno površje svjetlucaše od sunčanih zrakah, kao dragulji posuto. Sa zvonika župne crkve oraše se sve-ćano glas zvona, razležuć se vedrim zrakom preko ravninah i briegovah. Sunce se nagnū zapadu, pre-valiv na brzo kratak put svoj o božićno zimsko doba. Pobožan puk, nagnuo okolo crkve i pod lipom čea-kaše svećenika, koj imaše drugi dan božića podieliti mu večerni blagoslov. Većinom bijaše podmladak, što je veselim licem okolo crkve stajao. Po običaju hr-

vatskoga naroda dieliše si uzajemno rumene jabuke nazivljuć ih božićnicami. Po prastaraj navadi ide samo djevojku, da pruži jabuku onomu, koga joj srce voli; ali u novije doba uvuklo se je, da se u smies staro i mlado, oženjeno i udato i neoženjeno i neu-dato božićnicami daruje; radi česa bijaše i sada dosta šale i smieha medju ovdje sakupljenimi. Što je bilo dječakah i momčadi nabacivahu se jabukami uzajemno, a gdje što ih bacaše u hrpe ženskadije i muževah. što prouzroči i smieha i jada. Djevojke i snaše stajahu u smies naokolo crkve, dočim mužkarci pod lipom i o zid dalje od crkve bijahu. oslonjeni

Ures snašah, Maksica, nesudjenica Bogatovićeva, stajahu uz njeznu Milku Bogatovićevu, veselo i bez-brižno razgovarajuć i smijuć se dječakom, što se hr-vahu okolo štrkajućih se jabukah. Na proti njima stajahu Ivan Bogatović, zažarenim obrazom i sjeva-jućim okom motreć Maksicu; ova, čim opazi smjelost i drzovitost njegovu, smiri se i osbiljnim licem obori oči nica. Suprug joj Vatroslav stajahu ponješto uda-ljen iza Ivana, i motraše njegovu smjelost. Očevidno bijaše, da se je Ivan pobratio sa silnim gospodarom Vinkom Lozićem i tako se osokolio... Drzovito stupi k ženi, koja istom šaptnu s krasnom Milkom, i uhvati ju za desnicu reče:

„Maksice, gdje je moja božićnica?“

Žena trgne ruku iz njegove i reče bojazljivo: „Što vas je napalo, Bogatoviću, tražiti u mene božićnice? imate je evo gdje i bez mene tražiti.“

„Ali ja neću od nikoje druge već od tebe. Evo gdje ju imaš u njedrih; vadi der ju,“ tim popruži rukom za jabukom. Udarivši ga Maksica pe ruci, reče: „Imajte razbora, Bogatoviću, pa me se prodjite.“

Na dugih trepavicah Ivanovih zasjā suza i tro-nutim glasom šaptnu:

„Oj Makso, Makso, kud je doba, kad si me ti tū privijala, odkuda me sada nemilosrdno tjeraš. Za njekadašnju ljubav tvoju, a vječnu vjernost moju scie-nim ipak, da sam vriedan jabuke, koja tako blizu srcu leži,“ tim segne opet za jabukom.

„Kako ste dosadni! za Boga vas molim odla-zite,“ reče Maksica, turiv se medju ženske. Sada prihvati Milka:

Dva pira

„Nesmotren li si, moj brate! zar nevidiš, kako vim te okom suprug njezin motri.“

„Briga me za njega! Ja sam bio vojnik, a on orač za volovi i plugom, pa od njega nepoznajem straha. Indi mi podaj ti božićnicu, sestrice; tã rado bih se ponieti prama drugim, da me negledaju kao prezirana bogca.“

Da si umiri razdražena brata, komu buktijaše živi plam iz crna oka, pruži mu rumenu jabuku, koju on visoko baci i vjesto uhvati. U to dopane svćenik i za njim do mala sve u crkvu povrvi.

Na uglu crkvene kuće stajahu nekogi seljani imajuć svaki po četuricu vina u torbi; medju njimi bijaše i stari Bogatović. Ovi ostavši pred crkvom, načine kolo, povukoše četurice iz tórbah i stanu si uzajemno nazdravljati: čestit božić. Ivan, injesto u crkvu, krene k njim i uzev najbližjemu četuricu iz rukuh, nazdravi mu čestit božić!

Dok blagoslov minù, bijahu i četurice prazne. Omladina sune iz crkve i sada stade jagma za božićnicami. U to se uhvati suton i svaki pobrza svomu domu. Selo Bogatovićah bijaše najdalje od crkve, imaše i najgorji put. Sve se raztrka. Njeke snahe iz Bogatovićeva sela, medju kojimi i Maksica, sastava se u čislo i trkom put svoga sela; malo pred selom bijaše tiesan klanjac i pred ovim obustavi se ženskadija.

Ivana omami četurica pred crkvom posve i on ode neobziruć se na nikoga. U vinena čovjeka neima razloga i tako s nakani pijan Ivan, na što se triezan nebi bio. On ode napried, sguri se pred klanccem na grm sniegom obasut i vrebaše na dolazeće snahe. Čim one pred klanjac, ali eto njega iza grma, gdje uhvati Maksicu za ruku; ženskadija vrisnù uplašeno s nenadane zasjede, razprši se i nestade je svè do Maksice, koja uzalud nastojaše izviti se čilim mišicam.

„Makso, ili mi daj božićnicu ili me poljubi,“ zapenta Ivan pritežuć k sebi uplašenu ženu.

Maksica vrisnù, a Ivan posrne u snieg oboren kripkom rukom; ujedno mu zazuji u uših:

„Evo ti božićnice i poljubca, obješenače!“

Nenadana i nemila ova. navala, zateče Ivana veoma neugodno; i prije no se mogaše vinom omam-

ljen podignuti, osjeti žestoko lupanja po sebi. On se trgne svom silom i šćepav protivnika svoga za prsa, stane se š njim bacati i valjati; snieg se pod njima zarumeni i da nebude srećom dvajuh susjedah, tko zna, nebi li sutrašnje sunašce iznad dva mrtvacu ogranulo. Nadošljaci ih razstave i dok Ivana okrvarena iz sniega uzdignu, uskoći mu protivnik — Vatroslav.

Ivana odnesoše kući. Razlupanom glavom, ozliedjenimi ledji prenu se drugoga jutra. Stane se dozivati jućerašnjega dana, i sve po malo dosjećavati se svega, što je i kako se je š njim sbivalo. A kad se svemu dozva, kad si opipa glavu, kad opazi, da se od boli jedva ganuti može, škrinù ljuto zubmi, te se zakune:

„Dao si mi Vatroslave rumenu božićnicu; ali nevidio ja nikad Boga, ako ti je rumenije još nevratim!“

Kada ozdravi nikad nikomu o onom slučaju ni rieći — i opet nitko njemu. A kad se na mlado ljetu prvi put poslie onoga boja sukobi s Vatroslavom u crkvi, pozdravi ga prijazno. Udaljiv se pako od njega, zamrmlja gnjevno:

„Doć će sunce i pred moja vrata.“

Drugi pir.

Milka Bogatovićeva krasna kao svibanjska ruža jedva razpupana, uzbuni momćad čitave okoline; svim bijaše došla u volju, svi htjedoh samo njojzi u snoboke. I doista digoše se mnogi, da ju prose. Mlinar krćmar, kožar, učitelj, pokušavahu u nje svoju sreću. Ali Milka odbije sve ove prosiocce, čemu joj se je otac dosta nadivio. Svi bijahu krasni, mladi, inučni, a ona ih sve odbije. Kad dodje božić, zamoli Radoslav, sin seoskoga sudca, u nje božićnicu, i zastidjena mu ju djevojka pruži, a on šaptnu:

„Milkice, ako ti dojdem u snuboke, budeš li mi dala košaricu.“

„Neboj se Slavko, za tebe je neimam.“

A kad će trim kraljem u veće, kućnu četvorica prosilacah na Bogatovićevih vratih, i redomice ulje-goše. Bogatović ih primi ponizno, pitajuć za želju njihovu. A čim se izraziše o ovoj, prizove otac Milku veleć:

„Biraj kćerko po volji.“

Mirko krene okom od tla, pa pogledavši ih domice ustavi pogled na Radoslava, pruži mu desnicu, šaptuv:

„Vi mi ostavljate na volji, a ja ću ovoga.“

Ostali snuboci se odmah podigoše na noge i zaželiv domarom laku noć, odoše bez obzira. Ostavšim donese stari otac vina, i uz ovo ugovore pir novih zaručnikah. Razigrani vinom uzeše ostali nagovarati Ivana, da se ženi i otac reče:

„Ivane, sinko izaberi si djevojku i idi kupiti svatove: razveseli staroga oca, pa mu za života snahu privedi.“

Ali Ivan smrknu, digne se iza stola i izidje na polje. Otčeve rieči dirnuše u najskromniju žicu njegova srca, koja tužno zajechi. Izišav popoidje u sriedu dvorišta, odkuda je mogao vidjeti krov, pod kojim stanovaše Maksica, i uzdahne teško. Uz nju nadao se je njekoč stignuti sretan život; a ova ga nada ljuto prevari. Tamne ga napadōše misli, i on uze dozivati se dobe nadopune svoje ljubavi.

„Dā, onda sam bio presretan, i s toga nemo-gaše na dugo onako trajati,“ šaptnu žalostno. Prekrsti mišice i stane sanjariti, od ono doba, kako mu stignu viest u Talijansku, da ga ljuba iznevjeri i za drugoga ode.

On dospije u Talijansku iz sriede dobrovoljacah, koji bijahu stranom razpušteni, stranom, što valjaniji bijahu, u urednu vojsku uvršćeni. Boreć se hrabro u Talijanskoj, steče do brza stražmeštarsku čast; njegova hrabrost bijaše i višje nagrade vriedna, ali žarko domoljubje ostavi ga u zadku. Poznavajuć mu drugovi žestok značaj, uzeše ga često dražiti glede njegova domoljublja. On toga nije mogao pregorjeti, te je zametavao š njimi kavge, koje mu zlim urodiše plodom. Dopanuv u nekoj bitei ranah, postade nesposoban za daljnije vojevanje i bude otpušten.

Bijaše kasno jesensko doba kad se je kući vraćao. Vinogradi i livade stajahu puste, šume i voćnjaci lišeni zelenila; vehlo požutjelo, suho lišće šuštaše putniku pod nogama i po grmlju cvrkutahu pojedine ptice, praštajuć se s omiljelim gnjezdom i razkošnim šumskim hladom. Ivan stigne u hlad k vrelo, koje bijaše toliko putah svjedok njege i ljubavi Mak-

sićine k njemu. Grabrići sakrivahu vrelo svojim hladom, ali sada većom stranom golih granah, bijahu svjedoci nemilja jesenske dobe. Vrelo bijaše pusto i njeka ga tajna sila nagnā, da sjedne na nisku klupčicu podno grabrovah. Osloni se o stalbce i uprv oči u posljednje zrake zapadajućega sunca pusti se u tužno sanjarenje, jer mu se iz grudih izvijahu teški uzdasi; suze mu orose crne trepavice i on pritisnuv ruke na oči, zatuži gorko:

„Oj, nevjero ljuta, šta li sa mnom uradi! Vaj Makso nisi li žalila otrovati srca, koje te, odano ti za sve vjeko, neizmjernom ljubavi i vjernosti u sebi nosi; nisi li žalila smrt zadati onomu, koj bi za te tisuć putah dragovoljno umirao?! Sva tvoja dražest, milinje i ljubezljivost bijaše laž, i jedva si dočekala, da si mogla sree ubiti, koje jedinu tebe obožavaše.“

U šuštanju vehla lišća izgubi se tihi uzdah, kojim momak dokine svoje jadikovanje; ruke mu klonuše i on tresuć se, upre oči u ženu, što je stajala s kablom u ruci na ulazu i bojazljivo ga motrila.

„Makso!“ poviče momak, skočiv na noge i uhvati zapanjenu ženu za ruku.

„Vaj, Ivane ti li si ili duh tvoj?!“ pentaše mlada snaša napola onesviešćena.

Ivan ju obuhvati i pritisnuv ju žestoko talasajućoj se grudi, reče:

„Nije duh moj, Makso; ja sam evo dušom i tielom, pa i zdrav uza te, neboj se!“

Žena se osviesti i vidivši se u naručju momkovu, stane mu se izvijati iz naručja, šapćuć i tresuć se:

„Ti Ivane, ti! a nisi poginuo na vojsci?“

„Ha, poginuo, ja? pa tko ti je to kazao, ženo!“ strahovitim glasom poviče Ivan i iz očijuh mu munje vrcahu.

„Kazao mi je otac i brat. Ali za Boga Ivane pusti me; zateče li nas tko ovako, propali smo oboje! Ja sam žena drugoga muža i ovakovo je postupanje tvoje, griešno.“

Ali strast, što već dugo u njemu kopaše, krasota ove dražestne žene, koju u naručju držaše, a k tomu prirodjena drzovitost njegova, potaknuše ga na njekom prkosu i privinuv ju bolje k srcu, poviče

Dva pira

žestoko:

„Ženo, od koga da ja prèdam? Ta ti si moja po naravnih zakonih i po zakonih ljubavi, koju sam gospodin Bog u srca nam uli, i koji obstajahu prije svih zakonah, skrpanih svojevoljom čovjeka. Tko da mi te otme? Neka dodje ovamo, koj imade starijega prava od mene! Oj, ti si bila moja Maksice, onda još moja, kad ti srce u pupu počivajuć ni snivalo nije o strastih; paće o božanstvenom onom rajskom čuvstvu, koje nas je kasnije tolikom slasti opajalo i rajom nam ovu zemlju stvorilo.“

„Ivane, Ivane,“ stenjaše žena na grudih njegovih, „ono srce je i sada tvoje i ostat će tvoje do vieka, ali pusti me, zaklinjem te uzajemnom ljubavi našom, upropastit ćeš nas oboje.“

Od njezinih riečih potrese se momak silovito; slast, što ju osjeti oslabi mu živce i on klone nemoćan mišicami. Maksica, čim se opazi slobodna, drkćuć neopisivom bojazni, uhvati prazan kabao i posrne izpod grabrovah, bježeć kao plaha srna kući.

A Ivan? Nesretni Ivan ostà, gledeć za ženom, koju mu sudbina uzkrati. Njezine rieči preobraze ga posve. On osjeti sav trh vjekovite nesreće svoje, osjeti, kako mu je ona postati mogla vrelom blaženstva i neizrecive zadovoljnosti. Gorkost mu prekrije obraze i on šaptne drkćućim ustima:

„Kazaše joj, da sam poginuo i s tim smrviše uzajemnu našu sreću. Ali njezino srce ostà ipak moje i ostat će moje do vieka? Čemu Bog svoj blagoslov podieli, to čovječje sile neunište.“

Gotov, da skapa od pečali, stigne u svoj dom, gdje ga radostno otac i braća dočekaše. I svak mu Jurica nalazaše se kod oca. Poslie 1850. godine dopane ga po sreći opet občinska služba; postane tajnikom susjedne občine, i dolazaše često u pohode si tastu. Zaslužni krst, što visjaše Ivanu o lievoj strani grudih, posvjedočavaše njegove zasluge na vojski, i stari otac zagrliv ga prospje vrielim suzami. Taj čas se dozva sinovah: Jose, što poginu na vojsci za domovinu i Slavka, što mu ga nesretna sudbina mladjana ugrabi. Jurica si uzè nagovarati šurjaka, da prime občinsku službu, što mu upravo u ono doba, kao

odlikovanomu bivšem carskom vojniku nebijaše tegotno postignuti; ali Ivan, podsmiehnuv se, reče:

„Pusti me na miru svaće! Ti si od mladosti za pero, a ja za plug i branu; ovdje znam za stalno, da mi o zalogaju, što ga nosim u usta, nijedna sirotinska suza nevisi.“

Tim se stvar svrši. On se nastani opet u roditeljskoj kući, poslušjuć uz oca. Ali njegova ljubav Maksici uzkrisi novom silom. Lov posta mu poglavitom zabavom; i nebje dana, da neprodje mimo kuće k Maksičine, uredno joj svaki put: dobar dan, nazdravljajući; jer ona neuzmanjka nikada, čim bi se Ivan iz susjedne kuće pomolio, izići iz sobe i postati u vratih, dok on nezanaknu.

Tako je on činio dan na dan, premda mu poručì Vatroslav: ako mu je mila na ramenu glava, neka mu toli često neprolazi dvorištem. Nu od božićdana izosta Ivan, i nevidje ga nitko onuda. Ali sa dvorišta svoga mogaše vidjeti krov njezine kuće, i tu stajaše svake zore, svake večeri; odlanu mu tužnomu sreću, dozivljuć se ovdje časovah, probavljenih u ljubeznih razgovorih.

I večeras dozovu se svoje prošlosti; dočim ostali u sobi veselo pjevahu i o piru se savjetovahu, stajaše ubogi potamnjelim čelom sried dvorišta upiruć pogled u krov, kao da se od onuda nada sreći svojoj. Da je bilo sada komu gledati vilovitoga ovoga monka, kako se je snuždio, i kako mu iz sokolova oka vrela suza kanu niz probliedjelo lice, za stalno bi ga pomilovao! Objest ljudska smrvi ovdje sve nastojanje za radnjom, i ogorči mu svaki čas života. Znao je otac, kuda se je odnio Ivan i pošalje ga zvati; ali treći ga poziv probudi iz sanjarijah. Trgnuv se, pruži desnicu prema Vatroslavomu domu, i škrinuv zubi zamrmlja:

„Prije ti, a zatim nežalim ni ja!“ i udje u sobu. Otac pogleda sa sažaljenjem na sina; njegova tuga kosnu se i otčeva srca; ali vino što je starcu razigralo živce, izvabi iz njega ove rieči prama sinu:

„Prodji se trichak sinko, pa biraj djevojku, da uzmognemo slaviti dvojak pir.“

Ivan smrknu i gorkoću, koja mu se bijaše već uvriežila u srce, odvrati mu:

„Nezabavljate ženitbom okolo mene. Kad niste

bili kadri obustaviti djevojke, sreću mi prirasle, da me do povratka pričekam, nemarim, da si drugu biram.“
A otac će na to:

„Ta volio bi bio u ciganina tražiti snahe, no u Nepravdića. Ako ti je pak narednije tako, a ti se neženi; tko si kako prostre, onako neka spava.“

I tako nedirnū otac nikad više glede ženitbe u njega.

Radoslav se postara, da čim sjajnije svoju svatbu obavi; a Bogatović neuzmanjka pir svoje Milke nakititi svim, što mu bijaše moguće. Što je ostala dosljedna u biranju, birajuć supruga prama svom stališu, radovala se otac ponajviše. Nevolja, što ju imaše Jelena u svom stališu, ogorči mu željeti si drugoga zeta u gospodskih haljinah; jerbo uvidi, da gospodske haljine često gladne želudce kriju, dočim radini seljan nikad nepostrada kruha. Da nebude otčevih hambarah, ljuto bi bila Jelena patila, kad joj suprug postade žrtvom svojevolje preuzetnikah.

U hrvatskoga je naroda običaj, da zamoli ženik na svoju stranu hegeduše, koji mu gude u kući poslie vjenčanja, i to neprestano, dok se on sa svojim svatovi u noći već po mladu dignu, gdje onda kod nje kroz čitavu noć i sve do drugoga poldana gude, kad se tekar k mladoženji odvodi.

Mlādin otac moli napose na svoju ruku goste, koji se nazivlju pirnici, i koji veseleć se i pjevajuć za punim stolom dočekaju ženika i njegove svatove, pa se poslie ujedno š njimi raduju.

Vatroslav, Maksićin suprug, bijaše prvi umjetnik na hegedah: u onoj okolini, i njega zamoli Radoslav, s dopuštenjem Bogatovićevim u svatove za veselnika. Mračni obraz Ivanov razvedri se za čas, čim sasluša misao Vatroslavovu o njegovoj gudbi.

Primakne se dan pirovanja. Na piru bijaše i Blaženka. Odavna obećav Milki, biti joj gost na piru, održa svoju rieč i dodje, noseć darak: liep broj hrvatskih knjigah, što zabavnih, što gospodarstvenih, čemu se Milka ponajbolje uzraduje.

Ranim jutrom padoše kućni svatovi na dvor Bogatovićev, da odvedu mladu na vjenčanje. I Blaženka urani, da se odveze š njimi zajedno u crkvu. Slučajno joj se otme pogled za Ivanom, stojećim na uvratinah, kad dolazahu svatovi pred kuću. Ona opazi

prirodjenom ženskom oštroumnošću, da se nješto u duši njegovoj sbiva, jer mjenjaše boju, a žile mu na čelu bijahu nabrekle: Ona poslući kakvu god nesretnu osnovu i od to doba imaše ga neprestano na oku. Povrativ se iz crkve, priobći svoju sumnju Mirku i Jeleni, koji takodjer njeku promjenu u njega opažiše. Za celo doba objeda negovoraše mnogo, i sjedjaše većom stranom motreć uz Juricu, koj ga nukaše k jelu; pio bo je dovoljno, da, i mnogu je čašu izkápio i preko reda. Kad će pred večer, trgne se iz sanjarije i naglo izpane. Mirko izidje za njim i nadje ga naslonjena, o kućni ugao, gdje mu se studen sjever dugimi prami titraše. Dovede ga opet u sobu. Blaženka se š njegova izgleda sgrozi. Vedro, veselo njekad njegovo oko sjevalaše zlokobnom vatrom, a ustne se grčevito trzahu. Dražestni momak, koj bi bio malo prije razigrao srce svake djevojke, stajalaše tū sasvim preobražen s nesretne strasti, koja ga obmami, izkvari mu plemenito srce i liši ga dragocjena duševna pokoja. Oštroumni Ivan, odmah opazi, da je probudio osobito sumnju svojih rođakah, i da ovu odstrani uze pjevati, i siliti se biti veseo. Ali Blaženka nedade se zavesti. Sućut, što ju gojaše za momka, neumali se u nje, samo što postajalaše razložnija, i s ove sućuti žalila ga je.

Medju to dopane mladoženja sa svojim svatovi; sve se dignu, da ih na uvratinah pozdravi. Ivanovo oko blistnu — svakako bijaše oprezan, da sumnje u nikom na novo nedigne. Poslie običajnih lakrdijah na dvorištu i na uvratinah udju svatovi pod krov. Prostrana Bogatovićeva kuća bijaše razdijeljena u dvie ovelike sobe; u jednoj sjedjahu gospodski gosti, a druga bijaše nakićena za svatove došavše po mladu, koja udje sa mladoženjom u svatsku sobu. Posjedoše za stol. Odprativši ih gospodski pirnici i onuda ih namjestivši, vrata se k svomu stolu. Veselnici, kako svati obično hegeduše nazivlju, ostaše stran mladoženje gudeć njemu i njegovim svatovom.

Večera potraje u obijuh sobah do njeko doba noći, kadno htjede Blaženka, da se dignu kući. Sluge dodjoše, da ju odprate. Ali zamoljena od Bogatovićeve obitelji, da se još koj čas zabavi, sjedne opet. Njeki nemir zavlada joj dušom, koga se uz sve siljenje k veselju riešiti nemogaše.

Dva pira

Bijaše rečeno, čim večera mine, da će biti novojenčani među gospodske svate dovedeni, to smiri ponješto Blaženku. Stari je Bogatović morao dvoriti svatove, što je i veselom dušom i lakih noguh obavljao. On se sasvim prepusti veselju, što mu ga proizroči sreća i zadovoljnost kćerke ljubimice, te donosaše vina u obe sobe, pozivljuć goste neumorno, da budu veseli. Juškanje iz velike sobe orilo se je čitavim selom, i mnogo se omladine skupi na igru i Bogatović ju liepo podvori jelom i pićem. Ta najmlađe mu diete pirovaše, i nije imao nade, da će svoga vieka još kićene svatove kupiti pod svojom strehom.

Blizu bijaše gluho doba. Veselnici što su do sada neumorno gudili, dobe časak odmora, i Bogatović postavi pred njih vrč vina i zdjelu pečenja. Bijaše njih četvorica. Dva ustadoše, da idu u gospodskih svatovah kupiti darove na gusle. Vatroslav ostà za stolom s jednim si drugom.

U to, kad hegeduši dodjoše u gospodsku sobu i namjeste mladiće, što ih gudbom dopratiše za stol, te u svakoga po darak moljahu: stade vrevu u sobi i okolo stola. Pažen dosele Ivan neprestano od Blaženke i braće svoje, izmakne sada nekako njihovu oku i nestade ga iz sobe. Od ovuda bane umah među seljačke svatove i sviračem, poviče da sviraju, buduć želi i on uhvatiti se s djevojkami u kolo. Ali će jedan:

„Pričekaj, dok nam se vrate drugovi, pa ćemo svi u glas.“

„Dosta ste mi i vas dvojica. Svirajte!“ žestoko će opet Ivan.

Glave bijahu vinom razgrijane, i svaki je htjeo po svoju; konačno se otnesne Vatroslav:

„Boga ti, nezabavljaj, pa se nosi, odakle si došao.“

To je i htjeo i jedva dočekao Ivan. Osorito poviče na Vatroslava:

„Huljo, ti si sada moj plaćenik, pa ti je svirati, čim zapovjedim!“

„Nosi se otale!“ vikne Vatroslav, „neima od tebe veće hulje!“

Baciv križevaču na stol, zarikne Ivan:

„Znam, da ti je do ovoga! Sada svirajte.“

„I u mene ima srebra, pa zato spravi tvoje. Stavio se ti na glavu, ja sada nesviram,“ podrugljivo se smiešeć, odreže Vatroslav.

„Sviraj!“ dignuvši težak vrč, izdere se opet Ivan. Vatroslav, pruživ desnicu sa sviralom i potegnuvši š njom Ivanu izpod nosa, reče:

„Tako ću ti svirati.“

Jošt neizreče, a Ivan mahnu vrčem i tresnu š njim po glavi protivnika, a ovaj i nepisnuv, sruši se s krvavom glavom pod stol.

„Joj, joj! Vaj momci, što je to! Kuku mrtvaje! Pomozite, pomozite! Brzo!“ itd. stade vika i lelek u svatovah; ženskadija se razbježe, dočim se mužkarci puni groze okolo padšega sgrnu.

Jauk i lelek prodre u drugu sobu, i ka: munjom ošinuti pogledaju se ono troje pouzdanih, slušać što se je moglo sbiti, buduć nevidjahu Ivana u sobi.

„Vaj, što se sbiva ondje“ povikne i Bogatović posrne na vrata. Blaženka preteče starca. Na vratih sretne se s Ivanom, koj htjede divje sjevajućim okom, sav preobražen, teško dišuć i bez škrljaka napolje. Ona ga obustavi:

„Ivane, kuda ćeš? rad šta ta vika?“

„Rad ničesa, jedna hulja je manje na svietu. Vratio sam božićnicu.“

Blaženka se sgrozi, vrati se za njim u sobu gospodskih svatovah, gdje se on na klupu baci i obraz rukama zastre. Lomeć ruke, vrati se Jelena, da kaže Blaženki, kako je umrtven Vatroslav. Velika zabuna nastà u kući; na mjestu, gdje bijaše malo prije obći život i radost, zauzme prestol smrtna tišina, strah i trepet. Najvećom pomnjom nastojaše Mirko okolo ozledjenoga, kom se razpuče glava i desno oko izpade. Jelena i Jurica pristanu uz nje, nebi li krivnju obojice umaljili, kad bi padšemu mà za koj časak život uzdržali.

Razbjegavši se svatovi po selu vikaše: „Ubojstvo! Užas!“ i nemalo čitavo selo dignu na noge.

Ivan ležaše medjutim mirno na klupi, nit se maknu nit što reče. Blaženka stajaše neodlučna, da li će bježati iz kuće užasa ili komu u pomoć priteći, jerbo i mlada, uništena sa strašne sgode,

ležaše onesvieščena na krevetu. U to se digne vika: Žandari su u selu i seoski sudac ih kani dovesti po zločinca. Sada se trgne Blaženka. Dirnuv Ivana, reče milo:

„Ivane diži se! Ja bih rada kući, hoćeš li me pratiti?“

Dignuv glavu pogleda ju ovaj hladnokrvno i reče mirno. „Izvolite, ajdemo.“

Bivši svi u zabuni i vrevi, neopazi nitko kako Blaženka, uzev Ivana za ruku š njim izpane. Iza stajah, plotu i živice krene ona, vodeć neprestano momka za ruku, koj joj sledjaše, kao diete dadilji. Sretno stignu bjegunc, neopaženi od živoga stvora u dvor. Ključ bijaše u nje, i ona tiho otvori dvor. Psi, čuvari kuće, poznavaju svoju gospodaricu, nejavije se, i tako uljgoše i nikoje se družinče nejavu. Odvede ga u tajnu sobicu svoga oca, za koju nitko živ do nje nezaše. Ivan bijaše voljan na sve, što ona š njim činjaše, i kad mu reče: „tu ćeš ostati do daljnje odluke,“ sjedne šuteć u naslonjać i osloni glavu u mekanu vuuu.

Blaženka izpane iz sobice, zaključu ju i sada tekar se javi sobarici. Poslie kako ju brbljava, neumorno pitajuća sobarica ostavi, sjedne u svojoj sobi k prozoru i stane razmišljavati o svom položaju. Zločinca ugrabi za prvi mah zakonom, privede ga u svoju kuću i s tim se izvrše velikoj pogibelji, ako izide na javno, da ga pod svojim krovom drži. Ali sili ćučenja nemogaše odoljeti, nemogaše gledati, da bi ga žandari sapinjali u verige, i vukli u tamnicu, s toga mu dade utočište u svojoj kući. Odkako prije dvie godine plemeniti Nehajković umre, nevidje Blaženka mužkarca, izim slugah, pod svojim krovom.

Prije smrti kratko doba i poslie svoga povratka iz Ugarske, pazio je Nehajković osobitom njegovom svoju jedinicu, i nastojavao, obaliti dugove sa svoje nepokretnine, da čim manje, zadužena ostane baština njena, jer je osjetio, da neće dugo više živjeti, i da mu valja prokletinju svoga djeteta sa sebe svaliti i budućnost mu osjegurati.

Da iole nepravdu domovini i domoljubom nanešenu izpravi, potvrdi Mirka župnikom, poslie kako ovaj mnogu godinu istom župom upravljaje. Veseo nebijaše vlastelin nikad i hodaše sanjareć po svuda.

Mnogo je imao na duši, što ju je izgrizalo i s toga uzmalaksaše sile njegove i bleda smrt neotezaše, pohoditi ga. Blaženka sirota ostà sama i plakaše i jadikovaše nad liesom oca si, koj ju je za svoga života mnoga zanemarivao.

S Jelenom ostà u prijateljskih odnošajih i mnogo se bavljaje podučavanjem Milkinim, koju željaje sretnom učiniti. Poslie Ivanova povratka s vojske dolazaše riedje k Jeleni, jer je on mnogo sestri dolazio, a ona odluči uklanjati mu se. Tajaše svoje ćuvstvo, ali izkorieniti nemogaše duboko uvrieženu strast. Ivan dospije izvrstnim mužem i nekad mu značajna nestajnost, lakoumnost, minu ga posve; sanjareć je hodać bielim svietom i nujne, nevesele boravio dane. Pa isto ovo njegovo biće bijaše sada zamamljivije Blaženki, nego prijašna živahnost. Uz neposrednu ljubav oćuti ona i prijateljstvo; odano, požrtvujuće prijateljstvo, koje se najbolje pojavi, kad Ivan od Vatroslava kobnu božićnicu primi. Nebje u njegovoj obitelji duše, koje bi se više kosnuo onaj dogadjaj. Tihe ronjaše suze sa njegove nesroće; prosudi bo njega po sebi, gdje no mu valjaše stradati s ljubavi. On se ukusno, da i dražestno odjevaše, pa njegova špoljašnost neuzmanjka razdražiti njezinu razmnivu... Crvenkapu zamienio je nizkim škriļakom, ali bogato gajtanom obšivenu surku pridrža, koja mu dražestno zaodjevaše vitak, visok stas. Polazio ju je kad što, ali nepovriedi smjernim ponašanjem nikad štovanje, što ga prama njoj gojaše. Ali ona potaknuta silom ćučenja nezadovolji se studenim štovanjem; uzželi biti barma pouzdanicom njegovom, kad mu nemogaše biti vjerenicom.

S toga uze napominjati ljubav njegovu, s namjerom, da otvori vratašca srca njegova, i da se uz to prijateljskim načinom uvuće u nutra.

Svaki put dokine momak na brzo takov razgovor i ona neuspje ni za dlaku. Svoga izbavljenja iz dušmanskoga robstva nenapomenu on nikad, premda joj se činjaše, da bi joj mogao na njezinom sudjelovanju biti zahvalniji. Scieneć, da je već nadjaćala duševnom snagom slaboću srca, bijaše se ojunala, kad Ivan, povrativši nesrećom kobnu božićnicu, pane pod njenu zaštitu. I sad joj bijaše na brigi i na

Dva pira

jadu. Ona nelegne spavati, već bdijuć prosanjari do zore uz prozor, a čim blistnu zora, dignu se da priglada štićeniku svomu.

Ovaj sjedjaše jednako, kako ga ona ostavi; bled, zabunjenim, uprtim u tle, pogledom, reć bi, nesvjestan. Ona mu se približi tiho, položi mu desnicu na rame i reče:

„Ivane, jesi li što spavao?“ Na ove rieči upre on pogled u nju, i čas ju motrivši, reče jednostavno:

„Čini mi se, da jesam — neznam pravo.“

Iz ovoga se odgovara poboja Blaženka, nebi li mu se možda smutilo bilo u glavi. Prijasna jasnoća bijaše mu izginula iz oka i mutnim polumrtvim pogledom svrne oči čas na nju, čas kroz prozor, odakuda stade dan bieliti.

Djevojka se sgrozi u strahu, da se nenalazi na samu s poludjelim čovjekom. Bijaše nedvojbeno, da je sišao s uma. Strašno ubojstvo, što ga počini, poremeti mu moždane. Neodlučena postoji. Da se posve osvjedoči ili da se rieši sumnje, nakani jošte pokušati. Pristupi opet k njemu i reče tihano:

„Da li ti znadeš Ivane, gdje si?“

Momak se nasmije i štropotom skočiv na noge, odvrati:

„Ta zar me nedovedoste u svoj dvor?“

Blaženki odlahnu; razgovetan i čist odgovor Ivanov, razprši njezinu sumnju. Uze ga dalje razgovarati, ali sve s tihana, okolišajući, pazeć svaku, što ju sama, i što ju on izusti. Prenuv se posve iz duševna mrtvila i iztriezniv se, stade se dozivati prošle noći; u to izgine zabuna sa obraza njegova, oko oživi i on smiešeć se zadovoljno šetaše po sobi. To smetè Blaženku.

Po podne spremi se Blaženka, da ide u selo i da čuje sama posljedice noćasnoga događaja. Ne dobivši odozdò baš nikakova glasa, uzbrini se nezizmerno.

Prije odlazka ode Ivanu, da ga izvesti o svom odlazku i zamoli ga, da ostane tih i da se nejavlja pod živu glavu, i da k prozoru neide. Ostavi mu jela, knjigah, svieću i ostale potrebite stvari, čim da se zabavi. Suza mu zasvietli u oku i on zamoli:

„Gospodično, ako je moj neprijatelj ubijen, tješite mi staroga oca,“ drkćućim glasom produjli:

„Kažite mu, da sam s njegove dobrote kažnjen; on bo nije zaslužio, da sam mu onakim načinom naplatio otčinsku ljubav i požrtvovanje,“ zustane; grčeviti plač prekine mu rieč. Blaženka se snuži uz njega, i uz plač odvrati:

„Primiri se Ivane; Bog će dati, te će bolje biti nego se i nadamo. Žestina te zavede, osvetljivost zasliepi, s toga ti je strpljivo podnositi, što će doći.“

S tim zaključi Blaženka sobicu, sjedne u saone i eno gdje leti kao ptica niz brdo!

Iztraživanje.

Čim se Vatroslav pod ubojitom rukom Ivanovom svali i nastade u kući zabuna i smeća, dignu se njeko momče na noge, pa pobrza javiti njegovu oću što se je s' bilo, a od ovoga tastu mu Nepravdiću. Drugi ode do mladoženjina oca, da i njemu, kao seoskom sudcu tu stvar prijavi. Ovaj istom krene od kuće, da si priglada okolo pivnice, u kojoj su daras mladji gospodarili, kad momak dopane. Okameni se čovjek od užasi, saslušav strašnu viest.

Što da sada uradi? Dužnost mu bijaše izići na mjesto kuda ga pozvaše — i dotičnoj vlasti javiti događaj, da povede daljnju iztragu. Tužnim srcem uputi se u prijateljevu kuću, gdje ga žalost i smeća dočekà. Tu već nadje Nepravdića s njegovim prijateljem, koji uz Mirka i Jelenu okolo ozledjenoga nastojahu. Umah poviče njekolicina na njega, da potraži zlotvora. Ali prije, nego se k tomu odluči, dopanu dva žandara, koji noćivši u selu, dočuju nesretnu viest, dignu se i na mjesto ubojstva pohite. Prvo im bijaše pitati za ubojicu, ali nitko neznaše kuda ovaj u zabuni izgiru.

Stari Bogatović sjedjaše za gospodskim, ali sada pustim stolom; poduprtom rukama glavom, bijaše podoban kamenu kipu; niti se javlja niti mica. Žandari pristapiše k njemu, pitajući za ubojicu. Sada se starac ganu i kažuć rukom na vrata, reče:

„Eno moji ljudi, prosto vam ga je tražiti po svuda, a pane li vam u ruke, činiti š njim po dužnosti svojoj,“ i opet podupre glavu i uzdisaše težko.

Žandari tražiše ovuda, tražiše onuda; nepreosta

kutića, da ga neprogledaše, ali u taman. Seoski sudac bješe po svuda uz nje, ali Ivana nenadjoše. Stane vika i psovanje prijateljah i rođakah ozledjenoga, i strašne se oriše prietnje svim Bogatovićem. Žandari zahtievaše taoca za uskočivšega Ivana i navale na oca, da im ga dade, ako neće, da sva kuća postrađa. Ovako napastovan starac trgne se iz mrtvila i vikne:

„Ajte do vraga, šta me napastujete! tražite si ga, to vam je dužnost.“

Srećom pristupi Mirko sada, i umirivši gnjevna oca, uvjeri žandare, da nitko u zabuni neopazi, kuda zlotvor krenu. Žandari odustaše od oca, ali neodustaše od traženja.

Milka, koje se ta nesreća izvanredno kosnu, oboli ne malo na smrt, i jedino nastojanje ljubeće sestre otme ju očitog pogibelji. Ona je boravila neumorno dan i noć uz nju i obavljala strogo zapoviedi liečnikove. Otac, sjedeć joj uz krevet, neimaše ništa do obilatih suzah vrhu tolike nesreće. Njegovi vlasii, do sada smedji pobieliše u dvadeset i četiri sata do posljednjega, i s užasom gledaše ga bolestnica. — Strahota i groza, kojom se svatovi ovom prilikom razbježaše, nebijaše manja od one, prije šestnaest godinah, da bijaše užasnija; neobuzdane bo strasti ljudske krenuše srećom trijuh obiteljih.

Posiedjeloga Bogatovića žalio je svatko živ, a kad dopane Blaženka, proplače vrelini suzami, gledeć jadnoga starca, kako jadikovaše i tražeć Ivana naricaše za njim. On stajaše kraj duboka zdenca, kad ona sidje sa saonah, i razširiv ruke prama njoj, poviče:

„Oj gospodično, bježite otále, da nestigne i vas prokletinja, koja leži na mojoj kući!“

„Primirite se Bogatoviću“ stupiv k njemu, reče Blaženka, „nedvojite o Bogu, koj je vječna pravda i milosrdje. On kuša čovjeka, da vidi vjeru i pouzdanje njegovo. Ako je grieh velik, ali veće je milosrdje njegovo. A šta radite ovdje? Vaj što se je s vama zbililo!“ Ovako cikne Blaženka, opazivši tek sada bielu glavu starčevu; on bijaše bez škrljaka i studen sjever titraše se siedimi prami.

„Tražim diete svoje; mišljah nebi li ga zdvojenje i strah u ovu dubinu strmoglavilo,“ reče ubogi starac, nadniev se opet nad zdenac.

Mal da nepuče Blaženkinu srce od sažaljenja, što ga osjeti za nesretnoga oca. Skoro mu je izdala, gdje on siguran boravi, ali se pobjò, da ga starac od radosti neizvrže pogibelji, doznavši gdje je.

„Neprepadajte se za Ivana, on je na bezopasnu mjestu,“ natuknu ona.

Oj, zar vam je znano gospodično, kada ga je nesreća protjerala“ radostno poviče otac.

Blaženka uze nesretnoga oca za ruku, povede ga u kuću, kazivajuć mu u to, kako da se utješi glede Ivana, i miran ostane.

„Kuda je kuda?“ neuztrpljivo pitaše starac, „oj kažite mi, da ga idem viditi i na otčinsko srce pritisnuti. On je nesretan, on je vele nesretan! ubogi treba utjehe; vodite me k njemu. Ogorčio mi, vaj, ogorčio mi je pir moje Milkice, ali on je orudje u ruci višnjega, i nositi mi je trh nametnut od gospodina. Djeco moja kolika nesreća navali se na vas!“

Mirko im dodje na susriet, čim stupe pod striehu. I on bijaše veoma nemiran. Nepoznat udes brata njegova zabrinu ga veoma; predstavljao si nesretnika bjegajućeg i sakrivajućeg se po šumah i pećinah. I njemu natuknu Blaženka, da je Ivan na bezopasnu mjestu, i da se neka nebrine za njim. Mirko posumnja, da ga nije odvela Blaženka pod svoj krov i onamo sakrila, s toga nepitaše dalje ništa, sluteć, da ona tim namjerava oprostiti kuću Bogatovića od svake odgovornosti kod istrage, rad šta si utješi i oca, veleć mu, da se smire glede udesa Ivanova, nad kojim bdije ruka božje milosrdnosti. Umiriv tako zabrinuta srca za nesretnikom, opita se Blaženka za stanje Vatroslavovo, kojega je gledala težko ranjena uz stol ležati. Izvješće o njem uzbuni ju ljuto. Razlupanom glavom, izbitim desnim okom, kazaše joj, da se nalazi u rukuh liečnika, koj neće da jamči, da bi mogao sve ovo preboljeti. Blaženka klonu duhom. Milkin položaj kosnu se takedjer duboko njezina srca; ali liečnikova tvrdjenja, da će se angejo smrti njezinoj mladosti smiliti, utješi ju.

Pun brige dopane Jurica zlokobnom viesti, da žandari u njegovom stanu sve za Ivanom protražiše, i da Nepravdić sili tražiti i u Mirkovu stanu. Nepravdić bijaše duša iztraživanja. Obskrbio se je u glavara sa tjalericom za Ivanom, te upotrebljavaše

Dva pira

sve moguće, da mu udje u trag.

Glavar Slabković bijaše pouzdan prijatelj Bogatovićev, te ga je iskreno žalio, jer mu je isti, kad je, opterećen mnogimi vlastitim poslovima, ostavio obćinsku službu, izručio, da obavlja poslove njene, te ga je obćina ponajviše s toga jednodušno odabrala za seoskoga suca u mjesto odstupivšega Bogatovića. Poradi ovoga prijateljstva, nastojaše sudac s raznim razlozi oko Nepravdića, da odustane od potjere za Ivanom. Ali Nepravdić, zasliepljen od žedje za osvetom, napane pogrdno glavara, ružec podkupljivo pristranost njegovu, čim ga prisili, izručiti mu tjeralicu, koju razturi u sviet za nevoljnim Ivanom.

Ovlašćen ovako, neobustavi se u svakom sumnjivom mjestu potražiti zlotvora. Uz žandare, kojim nesmiye biti zatvoreno ni jedno mjesto, podvostruči on traženje. Natuknuv nekome sgodom, da će potražiti i plemićki dvor, prišaptu to Mirko Blaženki. Ova se prepame, izbjeci tomunemogaše, žandarskoj bo bijaše vlasti prosto, unići. čim je bilo i najmanje sumnje, u stan i najotmjene obitelji. Nepravdić obilježi Blaženku, prijateljicom Bogatovića, i to bijaše dosta povoda k protraženju, njezina dvora.

Bijaše kasno u večer, kad je Blaženka stigla kući. Viest, da će joj potražiti dvor, zabrinu ju neizmjerne. Stane zrielo stvar promišljavati, i — čemu da se ženska oštromnost nedomisli?! Posmiehne se zadovoljno, tarući si ruke. Tako stupi u tajnu sobicu, gdje ležaše Ivan na divanu, brojeć mjesecne trakove, što prodirahu kroz zamrznut prozorčić na njegov obraz.

On nehtjede užgati svieće, da neuzbudi sumnje, ako možebiti tko s polja na dvor pazi; jer je prozorčić od ove tajne sobice naličio više škuljam na golubinjaku, nego prozoru na sobi, i s toga nehtjede da odayle napolje svjetlo prodiere. Ostavi svieću u svojoj sobi. Čim ona dopane u sobicu, digne se Ivan.

„Dobra večer Ivane! probudih te možda od sna?“ pozdravi Blaženka. Dignuv se ovaj odvrti;

„Nisam spavao. Zabavljah me mjesec, s kojim povedoh razgovor.“

„Hm,“ nasmieši se Blaženka, „pa što ti on reče?“

„Da si čovjek neka neumišlja, da će dočekati pokoja na crnoj zemlji; da nas tekar ondje čeka svjetlost, gdje on boravi, i drugarice mu zviezde.“

„To kažeš pravo, da nam neima pokoja na zemlji. Dok tjelesa naša njezina skuta nesahrane, a duša naša tãnu ovoga svieta neostavi, nemožemo se nadati vječnom svjetlu. Dã, Ivane, tebi prieti tmina još veća za tvoga vieka; posljedice tvoga prenegle-nja priete tãmom, kojoj si mogao lahko izbjeci, da si slušao savjet razuma. Tvoj otac mal da neskapa od srčane i duševne bóli rad čina tvoga, te je i osiedio u jednom danu do posljednjega vlasa; sestra ti Milka leži bolestna na smrt, braća ti ostãla očajavaju, a ti, ti si u pogibelji izgubiti glavu. Žandari su u potjeri za tobom, a Nepravdić je njihov vodja. Njetko mi doglasi, da će doći i moj dvor iztraživati; ja im ga zatvoriti nesmiyem; ali ova sobica nije ni istoj družinãdi poznata, s toga se nadam, da će ju mimo ići; tapetna vrata što sakrivaju ulaz dosta su umjetno uložena, te neće uzbuditi sumnje u tražiteljãh. Tebi valja, da si ovdje miran kao da te ni neima. Svakako nemogu se ujamčiti za podpunu tvoju sigurnost, nu nadam se, da te neće uhvatiti.“

Ivan šutaše jednako i već odavno presta Blaženka, a on se ni nemakne; s toga nastavi ona opet:

„Ivane, slušãš što govorim?“

„Moj otac, moj ubogi otac,“ uzdahne ovaj, nepazeć na Blaženkin govor. „Oj, da mi je njega utješiti, pasti mu k nogama i moliti ga za oproštenje. Otče, otče, ti si ljuta rana moja! da mi nije tuge tvoje, gorkih tvojih otčinskih jadah, nebi hajao za svu potjeru, za svu pogibelj; ali, ti otče trpiš više od mene, tebe se kosnã nesreća tvoje djece, koja po meni posta.“

Videć kako si iskreno sazaljuje otca, upane mu Blaženka u riec, tješeć ga, i uvjeravajuć, ako iskreno svoj čim žali, da će i otac minuti težka tuga, čim on to dozna, jerbo da najviše njegovu dušu tišti drzovitost, kojom je ubio Vatroslava, pa u vlastitog kući, sried veselja i igre.

Mirnijim glasom nastavi opet Ivan:

„Što sam počinio, nežalim; imao sam oprati ljagu, što mi ju nanese Vatroslav; on se neimaše rad šta osvetiti; a hotjev ja poljubiti ženu moje lju-

bavi jedine, nisam sagriješio ništa; jerbo mi pripada po vječnih zakona naravnih — i poljubio sam ju već prije njega tisuću putih; pa me je napao po hajdučki, zasjednuv busiju i svalio me straga na zemlju. A ja sam ga oko u oko udario, kad se je usmijelio ruglo sa mnom sbijati u sried svatovah u mojoj kući.“

„Stani der Ivane,“ presieče Blaženka. „Tko bijaše povodom tvoje svadje sa Vatroslavom? kaži po duši, tko zametnu kavgu?“

Ivan šutaše; iza podulje stanke nastavi:

„Bilo mi je vratiti žao za sramotu. Ele mislite da sam mogao pregorjeti božićnicu? pod nipošto! morao sam ju po što, po to, vratiti, i nosio sam se tom nakanom, od časa, kako me okrvarena kući odnesoše. U ničemu se nečutim krivcem, jedino u tom, da sam izabrao neshodno mjesto, povratiti moj dug, i to krivcem prama dobrom, ljubljenom otcu, koga sam imao štediti, rad ljubavi njegove očeve i zrtvah, što ih za mene počini.“

„Ivane, Ivane! da si zrelo razmislio posljedice osvetljive čudi tvoje, nije moguće, da nebi bio odustao od čina, kojim naruši mir čitave obitelji, kojim pobiel otčeve kose i sama sebe imenom zlotvora i ubojice ožigosà. Da, taj čin okaljà“ to izreče prekidice „isti predmet — tvoje — jedine — ljubavi. Rad nje si imao odustati — od osvete; ona ti je, kako kažeš, prirasla srcu —; pa zar joj nedopane srce ljutih ranah, gledeć si supruga umirajućega od — ruke tvoje!“

„Oj stanite gospodično! vi mi slikate slike, koje mi srce kidaju! Ali sad je prekasno. Stvar je učinjena, a bile posljedice i najstrašnije, valja mi ih snositi, kakve sam ih dozvao.“

„Da, posljedice neće izostati! ali da si postupao primjerno nekoč odlikovanom vojniku, a ne poput prosta razbojnika, umaljena bi mogla biti kazna, i ti —“

„I ja,“ prekine Ivan, „svakako nazvan ubojicom. Čudnih li pojmovah o razlici ubojstva! Pao koj od sablje, od vrča, od štapa ili budi od kakva ubojita predmeta, umrtven je, neima ga, smrt mu lje nije častna. Pa i moja krivnja nemože biti umaljena, sletio ga nenadano, ili ga u dvoboju ubio. Povla-

šteno nije nijedno orudje za privatno ubojstvo, samo za obću obranu valja da se upotřebi. S toga manimo se toga razgovora; što je hulja tražio oko mene, to je i dobio, a ja moram primiti, što će mi udes podati.“

„Doista, osobita su načela u tebi, kojih neiman čim da pobijem. Hotomice si se strmoglavio u pogibelj, izvrgao odgovornosti, i sa sobom i sve najmilije tvoje povukó u zlo. Netjeraj i mene na toliko, da bi imala žaliti, što sam te uzela pod svoje okrilje, jer za stalno nevriediš zaštite čim s takove strane smatraš čin svoj.“

Oboje ušuti i Blaženka se na čas udalji, dirnuta s više obzirah. Navališe izvanredna osjećanja na nju, i da nebjie obikla, svladati svaku strast, izvrgla bi bila Ivana tužnu udesu; ali plemenitija osjećanja nadjače podlu nakanu, i opet se vrati puna milja i pažnje, kojom je Ivana od nekada pazila. S prvine scienjaše, da ga vino i prenagljenje navede na ubojstvo, i žaléc ga, postane mu zaštitnicom; ali od njegova vlastita priznanja, da je hotomice već davno nakanjen čin izveo, zgrozi se žena, i za čas utrne sućut za njega posve. Nu do skora izčezne pred njom zločinac, i samo težko na duši bojujući ostade pred maštom njezinom. Ona šaptnu:

„Nesretnik je, dvostruki nesretnik! Ljubav, koja milijune usrećuje, učini od njega ruglo, i čini mi se, da se je s toga vlastitom udesu osvetiti htjeo. Ne, propasti nesmiije nikako!“

Tako joj podje za rukom, svladati protivna osjećanja i vrativ se k njemu, učini ga pozorna na opasan položaj, i natuknu mu, da će još koj dan u svom zatvoru morat čamiti, dok iztraživanje mine, i sumnja na nju izgine. S obzirom na to donese mu sva potrebita u sobicu. Kad je već sasvim obskrbljen bio, pomogao joj je ormar namaknuti na vratašca, iz kojih izišavši Blaženka velikim naporom i izvana ulaz ormarom pritvori, namaknuv ga posve na vrata.

Sutradan iz jutra, ona lezaže još u postelji, javiše joj, da stoje žandari s Nepravdićem i seoskim sudcem pred dvorom, tražeći ulaz. Očekivajuć taj posjet, nezateče ju ni malo. Zapovjedivši, da im otvore dvor, zaodjene se na brzu ruku i izidje im na susret, te ih sastane, gdje se već penjahu uza stube.

Dva pira

Ne plašljivim, već udivljenim ih gledaše pogledom, kao da ih pita; što ovuda traže.

Žandari pozdraviše ju ozbiljno, strogim obrazom, dočim Nepravdić prieteć oči u nju upilji.

Posve udvorno i prijazno zapita Blaženka:

„Čim mogu gospodu, tako rano uranivšu, poslužiti?“

Odgovoriše, kako se je jaka sumnja proti njoj digla, da je ubojica u njezinu dvoru sakrit. Uljudno se pokloniv, skoči Blaženka otvarati sobe, i prvu otvori tik one, u kojoj sjedjaše. Udjoše. Stanu u sried sobe, ogleđajuć se naokolo. Nepravdić sipaše munje na sve strane; zagledavaše pod krevete, otvaraše vrata od ormara, iza kojega sjedjaše Ivan i razgledaše kutove. Učini svuju dužnost, izpadoše tražiti dalje. Blaženka sa podsmielaše dvojbenu. U Nepravdiću je sve kipilo od bjesnoće, a Slabković sukaše zadovoljno brkove, dočim žandari pregledav čitav dvor, krenuše tražiti u svih gospodarskih stānjih. Poslie kako im bijaše trud uzaludan, prodju se traženja i odu naglo bez pozdrava. Blaženki odlanu, i suze radosti spuste joj se niz blijedo lice.

„Za sada je spašen,“ reče tiho vraćajuć se u sobu, „ali svakako mi je biti na oprezu; uzbudjena jednom sumnja neusne toli brzo, i oni će za stalno podvostručenom pomnjom bditi okolo mogā stana.“

Popodne dodje Mirko, da čuje što bje s istraživanjem, ujedno kazivajuć, da je jučer i njegov stan proiskan. O Vatroslavu javi, da će po riećih liečnikovih težko preboljeti, a da se Milki zdravlje poprāća.

Prav za kriva.

Zemlja stane obraz zimski gubiti, i snieg od topla daha jugova po svuda kopniti. Njeki samac putnik odmicao je, široko koracajuć, drumom od Karlovca, razgledajuć se puzorno po briegovih, koji mu lievo ležahu. Odjeća mu bijaše na mornarsku: kratka haljina, široke hlaće, nizke čizme, a na glavi nizak šešir sa kratkim perom. Kako koracaše, mislio bi, pošao je čovjek šetati, da si pruži udu i razgleda okolicu. Sunce bijaše sa polovine svoga kruga, vabeć ugodnom toplinom zelenu travicu izpod sniega. Put-

nik stignu do krēme uz drum i obustavi se, razmišljajuć bili bilo probitačno uljesti ili nebi. Posegne u džep, izvadi nješto sitniža i prebrojiv ga, tari opet opet natrag i uljezne. Tri čovjeka sjedjahu za stolom jedući i pijuć.

Samac putnik sjedne kraj stola i zapita u krēmarice hljeba i vina.

Dok ona odu, da mu zaiskano donese, stane ga jedan od one trojice oštro motriti, prišaptne nješto svomu drugu, digne se lagano pa ispane. Putnik dobije svoj hljeb i vino i stane bezazleno trošiti. Sada dopane krēmar, i postaviv se k prozoru uzē pozorno motriti putnika. U to će putnik:

„Gospodaru, da li ste odavna vlastnik ove krēme?“

„Od djetinstva, jerbo je ostavština moga otca.“

„Da li su vam poznata sela u okolici, i ljudi onuda po briegovih?“

„Stranom. Pa rad šta pitate tako?“

„Volja mi je, ako ste vi voljni na odgovoru.“

„Eh, ako tko što nezna, valja ga podučiti; pa šta dalje želite znati?“

„Želim znati imade li ovuda bogatašah.“

„Pa kakova vas briga za bogataše?“

Daljni razgovor dokinu dva žandara, s kojimi dodje onaj treći, prije izišavši gost; čim udju, uzmu motriti samca putnika, izvade napokon pismo i motreć čas putnika, čas gledajuć u pismo govorahu tiho:

„Visoko čelo, smedji prami, vrane oči, crnomanjast, podug obraz, grčki nos, kratki brkovi, visok uzrast; osobito obilježje: na lievom licu pod okom crna piknja. On je sav, kako ga je mati rodila“

Pismom u ruci, stupi žandar putniku i reče:

„Prijatelju vi ste naš, dižite se i ajte s nama.“

„Ja? kuda? rad šta?“ našav se u čudu, opita putnik.

„To sve će vam se kazati u svoje vrieme; a sada vam nije drugo, već da se dižete.“

„Ali moja gospodo, ja sam carski vojnik na dopustu i prvi put svoga života u ovom predjelu. Evo gledajte moja pisma,“ reče putnik vadeć iz torbe knjige.

Nu žandari, držeć se strogo sličnosti, u pismu označene, pritisnu, da ide s njima, i ako kriv neostane, da će biti slobodan. Zatim mu oduzmu pisma i medju se ga primu.

„Tko jači, taj tlači,“ šaptnu putnik, plati što je potrošio, i uljudno se pokloniv žandarom, reče:

„Izvolite dakle, premda sam siguran, da ste se pomeli u mojoj osobi, ipak se neću otimati. Ja sam pripravan, ajdemo!“

Sigurnost, kojom govoraše putnik, zabuni ipak žandare i opet uzeše sravnjivati tjeralicu i njega. Sada preuzè onaj treći gost, koj ih bijaše doveo:

„Nedvojite ništa, on je isti dušom i tielom. Tà poznadem ga dobro, vojevali smo zajedno u surekciji, i često smo se, mjereć se u šali pohrvali; vodite ga samo, nećete pogriješiti.“

„Ajde dakle,“ reče jedan, odlučiv se, i žandari, uzev putnika medju se, izpanu.

Čim se oni udaljiše, digne se Stevan, onaj treći gost, i izkapiv na brzu ruku čašu, reče si drugom:

„Eto sada liepe jabuke. Ja znam za dom ovoga čovjeka i lično mu poznadem oca. Idem da mu javim o sinu, za kojim su već više od pet nedjeljah u potjeri. Preimućni su ljudi, pa mi neće biti uzalud trud. S Bogom braćo, dok se opet vidimo!“

„Hej Stevo, ali ti jš kazati otcu njegovomu, da si ga ti izdao žandarom; s toga će biti jabuka teža!“ poviče jedan za njim.

„Eh da kako, da sam tvoje pameti, lupeže!“ reče Stevan i izidje. Eno ga žurnom nogom krećuć medju briegove.

Bogatović, sjedeć sried svoje družine, odredjivaše za sutradan svakomu svoj posao. Dovršiv današnji rad, sakupiše se svi okolo staroga, pitajuć i primajuć naredbe, ujedno očekivajuć večeru, što ju je imala domaćica donieti na već prostrt stol.

Posljednje sunčane zrake titrahu još na obzorju, dočim bijaše sunce već sakrito za vrhom povišoka briega; Bogatović se obazre za suncem, čudeć se kako naglo izmače, kad opazi strana čovjeka, prema

njemu brzajuća. Prije, nego je mogao reći koju o tom posjetu, kucnu već na vratih i evo ga u sobi.

„Pomoz' Bog ljudi!“ pozdrav, došljak.

„Bog pomogo, neznani čovječe! što nam dobra donosiš?“ odzdravi i zapita siedoglavi starac, motreć znalično mlada, visoka, pred njim stojeća monka.

„Eh jeda li je dobro neznam, ali svakako treba vam čim prije da saznate. Vaš sin Ivan, za kojim su odavna u potjeri, dopane žandarskih rukuh, i sjedi u tammnici.“

Bogatović izbulji plaho oslabljene od plača oči u zloguka, i zapenta:

„Moj Ivan? moj sin, u žandarskih rukuh? a gdje?“

„Eno ima od ovuda do pet satih, u trećoj obćini. Ako se obćinskim činovnikom čim god primaknete“ tuj stane prebirati s prsti kao' da broji, „bit će mu na ruku; ali treba, da radite bez odvlake.“

„Razumijem“ reče, pokimav glavom, domaćina. Sva družina preseneti se s ove viesti, a starac se zamisli.

Odkako uze Blaženka Ivana pod svoje okrilje, vidi ga otac do tri puta; kriomce dakako i velikom opreznosti. Posljednji put prituži se Ivan, da će skapati od duga časa, i zamoli u oca za dopuštenje i blagoslov otčinski, da bi smio iz svoga zatvora kuda krenuti; jer nije bilo izgleda, da bi se na drugi način izbavio zla. Vatroslav, od dopadnute rane na smrt bolestan, mogaše još koj dan potegnuti, a Ivan ubojicom prozvat, imaše se nadati težkoj kazni; a da ovoj izbjegne, odluči odšuljati se kako do mora, a od onuda, kuda sretna kob s njim krene. Otac neprivoli tomu bjegu, osvjedočen, da će ga, čim iz sjegurna utočišta krene, ili žandari ili za osvetom čezneći Nepravdić dobiti u šake. Da je uskoćio iz dvora, nebijaše mu doglašeno, te nemogaše pojmiti, da bi bez oprostaja ostavio oca, braću i dom; s toga mu bijaše nevjerovatna ta viest; ali stranac se zaklinjaše, uvjeravajuć ga svimi silami, i magna ga konačno da povjerova i odluči otići u onu obćinu i vidjeti si nesretnoga sina. Dalje nereče ni biele ni crne, već dade uloviti konje u uzde, izvadi kesu novacah i eto ga gotova za putem. Stevana

Dva pira

podvori ljudski; nahrani i napoji ga, i čim pol noći minu, sjednu obojica na kola i zorom panu pred kuću glavarovu, u kojoj se nalazаше tamnica. Potegnu za zvonilo, i dočuše da glavari spava, a na daljnja pitanja dočuše, da je utamničeni nedvojbeno Bogatović, budući to i glavari, koj ga dobro pozna, potvrdi. Sada nepreosta ota ino, već vjerovati, da mu sin dospije u ruke osvetne boginje. Stevana nagradi za trud što darežljivije i odpravi ga za njegovim poslom, a on pričekava glavara, dok se digne. Neuztrpljivo hodaše pred kućom amo tamo, i kad se bijaše sunce već diglo iza gorah i sve živo u kući na noguh, dignu se zavjese sa prozorah.

„Hvala Bogu bit će nješto!“ uzdahne Bogatović. Kad si proračuna časove, za kojih bi mogao glavari zaodjeven biti, dade se prijaviti.

Glavari bijaše nekako bahat i prime Bogatovića ponosito; ovaj se snuždi, i udilj ga ostavi ufanje, da će moći š njim što opraviti. Gdje je bahatost, tu je tvrdo nepristupivo srce, pomisli stari i mal da mu nebriznuše suze iz očijuh, s teške boli što mu srce stisne. Ipak mu nekako podje za rukom, da svlada nepovoljna osjećanja, i zamoli ponizno i odano vidjeti nesretnoga sina, koga jučer žandari uhvatiše.

„Dakle ste vi otac onoga tvrdoglavca? zapita glavari.

„Mislim da jesam, vaša milosti, budući se slažu svi znakovi u tom, da je taj nesretnik moj Ivan.“

„Ivan? ne, on se tomu imenu brani; ali svakako je dvojbeno njegovo ponašanje. Pisma nosi kod sebe, da je carski vojnik kod mornarstva i ime mu je Filip; nedvojbene su sve biljege i podpisi pisamah, ali na dlaku priliči opisanomu u potjernici i to me smeta.“

Groza prodje Bogatovića po svem tielu i starac se strese. Iza podulje stanke, za koje razmišljavaše, prihvati opet:

„Vaša gospodstvo, ja sam došao milost za njega moliti, i ako —“

„Ah da,“ prekine glavari, „vi seljaci, ako se ima u vas što god novca, postajete drzoviti, i kad se zakovi umiešaju u vaše poslove, tražite milost; ali milosti neima za ubojicu.“

„Nije ubojica, vaše gospodstvo, još ima duše u ozledjenom; i da je vještom ranarniku pod rukama...“

„Od smrti neima lieka!“ presječe glavari. Zatim doda mirno: „Vi ste preimučan čovjek?“

Bogatović slegne ramenima. Iskusan starac si je odmah protumačio ovo pitanje, i da nepane iz glavarove milosti, reče:

„U mene neima bogatstva, ali otčinsko srce nebi štedilo nikakove žrtve, samo da može izmoliti milost za diete svoje; s toga uvjeravam vaše gospodstvo, da sam pripravan s velikim veseljem u volju vam doći, ako — ako mu se smilujete?“

„No gledat ćemo! Prenagljenje i mladost, a k tomu vino ima se u obzir uzeti.“

„Mogu li vidjeti nesretnika, prije nego —“

„Da kako! da kako,“ pobrza glavari i potegnue zvonilo.

Zapovjedi došavšemu poslužniku, da se ima utamničeni u verigah da kako, dovesti u pisarnu, i pozove Bogatovića, da ga sledi onamo.

Utamničeni stajаше već u pisarni, kad ovi dopanu i mirno svrue okom na njih. Ali stari Bogatović čim ga opazi, poviče:

„Vaj sinko, zašto mi to učini!“ i pobrza k njemu, da ga pritisne otčinskoj grudi; ali u isti čas prenetiv se, klone rukama i omramori se sried sobe; oči mu u putnika upiljene razširiše se, a s obraza mu studen znoj probije. Stane se rušati, i glavari ga podupre za ruku i posadi na stolac.

Strani putnik, motreć iznemogla starca, stane se tresti; ovaj prizor dirnu i njega i nemogaše sa Bogatovića oka snieti.

„Što vam je?“ zapita zabunjeni glavari. Bogatović zapenta:

„Gospodine... gospodine, ovo da je moj sin... moj Ivan — Ivan — da, da mislim, da je — on — nije — je — nije! Oj Bože, što me buni! Bit će kriva neobična njegova odjeća,“ i trgnuv se produlji: „Odkuda ti ta odjeća sinko? rad šta se nisi prije odlazka javio? Oh što mi je! Jesi li ti to zbilja, Ivane?“

Ubogi starac drktaše; veoma tronut i oslabljen dignu se silom sa stolca.

Strani putnik vele uznemiren s ponašanja Bogatovićeva, stane izmjenice bliediti i rujiti u obrazu; zamagli mu se u glavi, on sve više drktaše. Napane ga slutnja, kao da je na domaku putovanja, i smotriv starca, uze mu se grud stezati i širiti; još do sada nepoznata mu osjećanja napanu ga, i tajni glas srca mu poviče: to je onaj koga tražiš, i vlastita krv u tebi sili ga pripoznati te za udo svoga tiela.

Nemogaše ubogi pisnuti, u stegnutoj grudi nemaiše oduška. U to će opet Bogatović: \

„Oh čovječe, jesi li ti moj sin Ivan? Sav on, sav on — ali je ipak nješta strana u tebi, a rad šta dvojim da si Ivan; ta on bi mi već na grud pao, za oproštenje molio.“

Trgne se putnik i odgovori tihim glasom:

„Otče, do sada nisam bio nazvan sinom vašim, ali ako se je uzhtjelo sudbini, zvat ćete me od sele sinom.“

Bogatović na ovaj glas ciknu:

„Tko si božji stvore? glas je moga sina, podoba je njegova, ali ipak nisi moj Ivan.“

Velikim naporom izreče ovo starac i natrag pane na stolac.

Sada se umieša i glavlar te reče:

„Izvanredan slučaj tu vlada, i u toj stvari treba izjasnjenja. Vi starče dvojite, da je ovo vaš sin, ipak nosi podobu njegovu. A ti momče nepoznaješ čovjeka ovoga, ili ga nećeš da poznaješ?“

„Okom ga nepoznajem, ali duša ga moja sluti. Gospodine, u vas su sva moja pisma; izvadite, molim, onaj tabak što je posebice skrenjen i omotan, onaj će vas podučiti o svemu.“

Glavlar otvori stolnicu pisaćega stola, izvadi pisma i razkrene označen tabak. Čitajući razširivaše mu se zjenice u očima, a kad dovrši, maši se ključa od brave na verigah momkovih i oprostiv ga zapta, reče:

„Filipe ti si prost, i kako slutim na domaku tvoga putovanja. Bogatoviću na koliko mi je poznato iz vašega domaćega života, izgubiste njekoč malodobnoga sina —“

„Oj nesretan sam otac,“ presieče Bogatović:

„Ima tomu šestnaest godina, što mi ga je vatra ugrabila.“

Dalje nemogaše putnik, u kom je već nedvojbeno čitalac našega znanca Filipa upoznao, već se baci starcu na grud, i proplakav suzami radosti i milinja zagrlji starca, velec tresućim se glasom:

„Otče mili otče, evo ti sina, ako i nije Ivan!“

Od dugotrajne duševne i srdačne boli iznemogao, klone starac šuteć glavom na grud. Privinuv ga Filip sru, poljubi ga u sklopljene vedje i naricaše:

„Otvaraj oči mili otče; tvoj sin, tvoja krv te zove!“

Bogatović prenuv se lagano, otvori oči. Bilo mu kao da se je iz vrućice probudio; a kad opazi momka, ljubećega mu ruke i siede kose, i posve se osvjedoči, da je ovo zbilja sin njegov, odavna oplakani, privine ga sru svomu.

Sa svim sada osvjedočen, da to nije Ivan, odpusti glavlar Filipa, a zanešeni starac posadi ga uza se na kola, pa s njim svomu domu. Šuteć držaše otac sinovu desnicu, svraćajući očima čas k svodu nebeskom, čas u momkov obraz, koj odsjevaše rajskom zadovoljnosti; a momak motraše starca, za kojim mu se otme srce u prvom času; miša ozbiljnost u njegovu obrazu i siede kose napune mu grud dubokim štovanjem i poželio si je biti mu onaj, kojega u njem samo nagadjaše. A sada, kad mu zbilja uz koljeno kao sin sjedjaše, sada, neka si svatko predstavi osjećanja njegova.

Još nedospješe do polak puta, al im eto na susret Mirka i Jurice. Javiše im braća, da je Ivan njegdje utamničen i otac otišao, da ga izbavi. Mirko uzjaše Davora i goni u grad, da vidi, kakovom to prilikom Ivan iznaku. Čim to Blaženki napomene, nasmije se ova iza glasa i reče:

„Da što još?! njtko se htjeo s ubogim starcem nespretno pošaliti.“ S tim ga odvede u sobu, gdje sjedjaše Ivan, čitajući u sried sobe.

„Što je to dakle? ili se je tko pobludio, ili lakrdije zbija. Ode Jurici, koga nadje zabrinuta s iste vesti, što ju dozna od šurjakah. Odluče se poći za otem, ali prije no stigoše na mjesto eto im ga na susret i uz njega — Ivan!!!

Presenećeni skoč s kolah i k otcu. Ovaj blaženim osjećanjem u grudih poviče na njih:

Dva pira

„Djeco, djeco, evo mi sina, a vam brata. Njetko još mi nepoznato čudo božje sahrani ga šestnaest godina u tudjini; Slavko je Slavko; nije dvojbe, Slavko je!“

Mirko mu pruži ruku, a rekav otac Slavku, kako ćemo ga odsele zvati, „to ti je brat tvoj sinko,“ digno se ovaj i zagrlji si brata srdačno.

Krenuše svi zajedno Bogatovićevu domu.

Neutrpljivo čekahu braća na oca, koj obreče vratiti se do podne. I doista zagledaše kola istom kad će na poldan. Kola pred vrata i braća izpanu, da ogleđaju nadošloga. Izmjenadjeni se ustupe. Ivan bi imao biti, a i podoba je njegova, pa ipak nije on. Nerazrješiva zagonetka! Izbuljiše oči na njega. Suze radosti odrone prieko bleda obraza oćeva, a Slavko sjedjaše kao prikovan.

Tolika braća, tolika rodbina! Tek kad pristupi Mirko, da digno oca s kolah, gane se i on, da mu pomogne. Čilim, mišićama obuhvati starca i odnese u sobu. Svi ukućani sgrnu se naokolo došavših, da čuju, koje čudo donese Slavka i odakle. Ali prije razjasnjenja posjedoše okolo stola da jedu, jer bijahu putnici izgladnili. Kad poslie jela digno se Mirko prvi, i zamoli brata Slavka, da mu razjasni zagonetku njegova dolazka. Mjesto odgovora, položi mu na ruku Slavko svoja pisma. Razkrene i razgleda ih Mirko. Sgrnu se braća, da mu iza leđjah poviruju unutra; a stari otac zamoli:

„Daj sinko čitaj glasno, da slušam, kakovo čudo izbavi mi sina iz strašna požara.“ Mirko uze ono pismo, što svećenik Slavku kod smrti namišljene mu matere uručii i uze razgovjetno čitati:

„Dragi moj Filipe! Boreć se težkom bolesti, osjećam, da preboljeti neću; rad toga zamolih gospodina plovana, da prime na pismo tajnu, tićuću se tebe, i kad ti dodješ, da ti ju uručii.

Moj pokojni suprug priobćii mi ju na smrti i zamoli me isto onako i tebi kazati ovo, što sada gospodin plovani piše. Moj sinko, ti nisi rodjeno moje diete, i moj suprug te dovede jedno zinsko doba maloljetna k meni, koja nikad djeteta nerodih. Krasno si bio diete, i krasniji još dospio momak; s toga te pazih kao oko u glavi i nepustih te stradati ničesa. Početkom si mnogo plakao, naricao oca i majku,

pitao za braću, kojih množinu imenova --; govorio o piru, o vatri i mnogo koje ćemo, što nemogoh upamtiti. Često pomislih, da ćeš se pomamiti od ljuta plaća. Moj suprug zabavljaše te sve koje kuda; vozaše te na moru, što ti bijaše veoma u volji; povede te sobom u Bakar, na Rieku i kad osvanu proljeće izgubi se sva uspomena na tvoj oćinski dom.

Nama obojem bio si za malo privržen, i kasnije nikad nisi ni posumnjao, da nam nebi mogao biti sin. Na i nas dvoje ljubismo te, kao rodjeno diete. Darovita uma shvaćao si svaki nauk; s toga gospodin plovani nagovori moga suprug, da te dade u školu. S veseljem si pristao uz ovaj predlog i rado polazio učionu. Koliko se radovasio s tobom, kad si se u jesen povraćao na praznike, i sve naučeno redomice gospodinu plovani kazivao. Naš imutak bio je maljahan i dosta preslab za tvoje uzdržavanje u Rieci, i s toga zametnuh češće inat s mojim suprugom; ali on se nedade inače uputiti, te mi reče jednom: „Primiri se Mare, ja nemogu drugačije s ovim djetetom. Duša me grize glede njega i neda mi nikad mirno spavati. Po istini ti kažem, da sam ovoga dječarca ukrao iz sriede imućne obitelji, gdje bijaše njegovan i pažan, pa ga izvrgao ubožtvu i š njim sdruženim biedam.

Prigodom pirovanja u nekome selu u Hrvatskoj užeže se kuća, a ja s više drugovah pomagah gasiti vatru i izbavljati što se je moglo. Dječarac, trčuć iz medju gorućih stanjah, uteće se k meni gdje stajah odmarajuć se od napora djela. Odkako radismo u onoga gospodara, omili mi ovo diete, i ovom prilikom sleti me griješna misao, odvesti ga u Primorje i držati ga pod moje. Onom prigodom smeće i zabune izvedoh lasno namjeru svoju. Umotam sedamgodišnjega dječarca u tople haljine, stisnem ga pod susjednu strehu, i samo ga ostavim na toliko, da sam mogao kazati drugu si jednom, kako sam dopao ozledi, poslujuć oko vatre, i da odlazim, te da ću ih pričekati u Karlovcu. Za tim dignem spavajuć diete i odem. Težkom ga mukom i pogibelju do ovamo dopratih, a šta imah posla, poznato ti je. Bio sam već nakan, opet ga odpratiti domu njegovu, ali mi se neudesi prilika onamo poći graditi, a naravno samo š njim poći, nedade mi se. Da iole po-

griješku izpravim, valja mi ga šiljati na nauke, i priskrbit mu budućnost, koja će ga boljim hljebom hraniti.“

Opazismo, da te bijaše velika volja zidariji, i moj suprug te odvede u Trst nekome graditelju da tamo, ne prostim zidarom, već izvrstnim graditeljem dospiješ. Na brzo poslie toga, i naglo umre moj suprug, a nekaza niti imena otca tvogr.

Željela sam ovo ustmeno ti kazati, i zamoliti u tebe oprostjenja za moga pokojnika, ali smrt sili. Zamolih u gospodina župnika, da ti javi moju želju, ali vidim, da je prekasno. Tim te sinko moj, s daleka i uniruć molim za oprostjenje radi nanešene ti nepravde, koja te obori u ubožstvo i velik napor. Može li ti ova moja izповјed što god koristiti, posluži se š njom, samo neproklinjaj čovjeka, koj zamauljen tvojom krasotom i djetinskom dražesti velik učini greh pred Bogom, pred tvojimi roditelji kao i pred tobom samim.“

Mirko ušuti, i sada tek sleti ga sva družina grleć ga i ljubeć. Dobrza i blijeda sestra mu Milka, kojoj neuzevate više, poslie kobna njezina pira, ruža na licu... Raznio se glas i po selu, da je opet Slavomir Bogatović uskrisio, i tu nalegla silna svjetina iz čitava sela oko kuće. Pred veće dopane i Jelena, kojoj odnje Jurica viest o čudnovatom događaju. Sva se okolina uzruja; sve je htjelo vidjeti Slavka, a Slavko ljubežljivosti svojom svakoga primi pozdravi i razgovori. On plakaše od mila zaokružen od sedmero braće i tolika rodbinstva. Starac Bogatović predstavljaje sjedeć medju svojom djecom i unučadi, živu sliku starogrčkoga Zeusa, savjetujućeg se na Olimpu s ostalimi bogovi, a da ga nebi ni Fidija znao ljepše iztesati. Sve milovaše Slavko, nu osobito je odlikovao Milku, koju neprestano privijaše bratinskoj grudi.

Čim se buka utaloži i svi se do sita izljubiše, i zagriše i nagledaše Slavka, a susjedi se razidjoše, i bratučeda odustaše penjati se o ledja, skuta i koljena ujakova, bijaše Slavomiru prvo, zapitati za bratom Ivanom, mjesto koga toli nenadano dospje u sried svoje braće i ukucanah. Za sada nedadoše mu odgovora; ali kad polegoše ostali spavati i otac sa Mirkom i š njim na samu osta, kazaše mu potanko

sve, kako se ono zbilio, ujedno s tim, da za mjesto Ivanova boravljenja nitko nezna do njih trojice. Obilate suze ronjaše stari otac uz ovo pripoviedanje, a Slavko, taruć mu ih djetinskim cjelovi, utješi ga rekav:

„Utješi se oče! Onaj, koj ti je mene divnim načinom povratio, izbavit će i njega iz opasnosti, u kojoj se nalazi.“ Ali starina odvrati tronut:

„Sinko mili! nedužna i nekriva otudji te strana ruka otčinskomu sreću. Ali on ozledi navalice moje srce; bez obzira na mnogogodišnju tugu u obitelji nanese on opet užas svim. Oj, božja ruka je težka kuda pane, i bojim se, ako otčinska molitva neublaži srdjbu svemogućega, da će imati teško nosit kazan svoju.“

Tugujuće srce očevo uze tješiti Mirko, te mu i podje za rukom, ublažiti ga na toliko, da ga minuše pečali, kojimi mu bijaše srce napunjeno. A to bijaše tim lasnije, što sada imaje starina Slavka, uz koga se opet oporavi, kao bršljan uz pećinu.

Braća.

Istoga dana, koga se povratio Slavomir roditeljskoj kući, bude i Blaženka izvješćena o njegovu povratku i njegovoj izvanrednoj sličnosti s Ivanom. Nemir zavlada š njome, koj si nemogaše protumačiti i koj joj ugrabi noćni pokoj. Ivana ganu ta viest neobično, i on zaželi više no ikada, da bude slobodan. Blaženka mu predoči posljedice ove za sada još nezrele želje, i dokaže mu pogibelji, koje su skopćane s njegovom slobodom, buduće mu skoro brat postrada nekriv i nedužan rad njegove krivnje. Da mu nebude zatvor nesnosan, obskrbi Blaženka svoga šticenika raznimi knjigami i spisi i probavi mnogi dan kod njega u sobi, poslie kako se osvjedoči, da neima dalje straha od iztraživanja za njim u svom gradu. Vatra, kojom mu negda privržena bijaše, ohladni, te izgubi bivši svoj spoljašnji lik t. j. lik ljubavi, a mjesto ove strasti uvrieži joj se tim dublje u srce prijateljstvo, ne manje pogibeljno od ljubavi. Ovo prijateljstvo bijaše skromno zapretan pepeo, koj preosta od ognjomete, što je nekad plamice-

Dva pira

nom biesnio u njezinoj grudi. Ovom prijateljskom privrženosti nastojavaše Blaženka okolo njega, da protjera nujnost, što no je stala stirati krila svoja nad dušom njegovom,

Vatreni ovaj i čili mladić, za kojim se otimaše oči i srca djevojačka, propade ovo nekoliko nedjeljah na toliko, da ga bijaše samo sjena nekadašnje krasote.

Brižnim okom opazi to Blaženka, ali pomoći nemogaše. Bila je doduše spala već i na to, da mu pomogne uskočiti i dugo se je nosila s tom pomisli, ali stražeće čudarstvo, taj stooki Argus pazio je neprestano njezin dvor, a ona nije imala bajnoga štapa Merkurova, da mu ma i na jedno oko sanak nanese.

Ovo posljednje doba izgubi se sva nada za poboljšanje Vatroslavova zdravlja; zlied stiže u moždjane, koji se užigoše i smrt nesretnikovu uskorišo. Istom, kad se sve okolo vrativšega se Slavomira sleti i veseljem ga zaokruži, razstre smrt svoja krila nad Vatroslavom. Tast mu, Nepravdić ciknu osvetljivom dušom, a supruga ronjaše ljute suze nad lešom neljubljena pokojnika. Ovo doba, što ona nastojavaše okolo bolestnika izvehnuše ruže njezina obraza, i puka sjena nekadašnje lijepe djevojke i snahe sjeđaše ona uz krevet. Dvostruka ju je mučila muka. Jedna joj bijaše muka smrt suprugova, zadata mu rukom muža njezine žarke ljubavi; a druga, što je isti taj muž bio prisiljen bježeć tamarati po svietu, proganjan osvetljivom rukom. Dušobolja njezina bijaše neizreciva, ukor bo svekrov i svekrvin paraše joj srce, da, gonjaše ju u očajanje.

Sve je to Blaženka znala, nu nije joj se dalo da to saobči Ivanu, koj je i onako dosta patio. U mutnom oku, bledom licu i nabranom čelu čitaše ona boli srca njegova i premda više nebijaše ni govora o njegovu činu, to ona ipak opazi, da ga je tištio na duši. Čudnovato se preobrazi nevoljnik, kad mu ona donjè glas, da je Slavko uzkrisio. Neimaše pokoja; on hodaše nemirno po sobi prekrstivši ruke. Prodje ga san i razgovor; istoga se jela nedotakne A kad će sutradan zora, izgledaše željno kroz prozorčić, hoće li mu brat u pohode. I gle, nije trebao dugo čekati! Opazi dva čovjeka, gdje se penjahu putem dvoru do vratih i u dvorište udjoše. Srce

mu se razširi u grudi i silno uzkuca. Upozna Mirka, a koga drugoga da prati gori, ako ne Slavka? Prislusla na vratih i za malo čuje, kako udje Blaženka u prednju sobu, razgovarajuć se s nekim. Upozna glas Mirkov i čuje Blaženkin uzklik udivljenja. Klecnu mu noge, sav se strese i onemogavši osloni se o stienu. U to se otvore vratašca i braća stajahu pred njim. Razširivši sva trojica ruke, ležahu si na bratinskih grudih.

Kad se slegoše uzrujana osjećanja, otrešè suze radosti i srce mirnije udarati uzme, pogledaše si tekar braća oko u oko. Iznenadjeni stajahu, jerbo svaki mišljaše, da se ogleda u zrcalo, i da sluša svoj glas s trijuh ustah; udivljena stajaše Blaženka i motraše čudnovatu ovu sličnost.

„Oj sada se nedivim, što te sa mnom zamieniše,“ reče ganuti Ivan, „i da nebude tvoga angjela čuvara u podobi nadničara, postrada ti do zla Boga. Otčinsko te srce, uvijek skrbno i brižno, izbavi nenadanih zalah,“ doda drkćućim glasom, „i takovomu otcu zadao sam smrtnu zlied.“

Pogladivši mu probledjelo lice, reče Slavko: „Neprepadaj se mili braco; što si skrivio gledat čemo da izpravimo po mogućnosti, i ti ćeš se moći opet bielu svietu radovati.“

Uze ga tješiti i Mirko motreć brižnim okom ovu sjenu nekad čila momka. Da nebude toli loša izgleda Ivanova, svatko bi se bio mogao smesti u ovoj dvojici; istoga otea bila bi zavela sličnost njihova; ali dušoboljom istrošeni momak kukavno stajaše uz cvatućega Slavomira, komu odsjevaše zadovoljnost i čistoća duše sa rumena obraza, te se javljaše u bistru oku i u svakom gibanju tiela. Ova si dvojica braće stajahu naproti, kao dva stabla: jedno izvehlim lišćem, nezrielim voćem, što ga ubi mraz prerani, a drugi pun zelenila i zriela, mirisna voća na grančicah, na koje je blago ljetno sunce sjalo.

Sravnivajuć ih ovako, uzdahne Blaženka. Mirko poslutivši možda čim se zabavljaše duša njezina, pristupi k njojzi i šaptne:

„Kolika sličnost u ovoj dvojici i opet kolika razlika!“

Blaženka pokima šuteć glavom.

Zagledav se Slavko u Ivana, nastavi tiho:

„Oj brate Ivane, kako si loša izgleda! Tebe ubija sjedjenje u kući i troši tvoje zdravlje. Za dugo to neće moći trajati i ti ćeš izginuti, kao rosa u sunčanom zraku.

Ivan slegne ramenima. Mirko i Blaženka, koja je kao u polusnu slušala, prene se i opet pokima glavom, te reče lagano:

„Da, da, ubit će ga... Valja nam gledati, da ga izbavimo zatvora. Ti bi nam Slavko mogao u tom ponješto pomoći.“

„Ja!“ upane Slavko, „oj dajte recite, doista ako stvar od mene odvisi, to će biedni naš Ivan već sutra opet moći uživati se u slobodi biela danka.

„Nenaglite, mili moji!“ preuzme Mirko: „Vatroslav je preminuo ove noći, usljed dopanute rane na glavi, kako to zasvjedoči liečnik, i žedni mu za osvetom tast, zakleo se je živim Bogom, da će Ivanu ući u trag, ma da se u pakao uteče.“

Ivan se strese i nehotice mu se izmakne pitanje:

„A što Maksica, da li me i ona proklinje?“

Et'o prvi put svoga zatvora izusti on to ime, a bilo je jasno, da mu je to ime prodrlo iz grudi, kao bolan vapaj mučene duše. Mirko ga pogleda ozbiljno, a on, razumjev ukor ovoga pogleda, obori oči nica i rumenilo mu sjevnu u obrazu. Nastane stanka, Slavko ustade, digne se i Mirko. Blaženki se blistaše suza na vedjama. Svako se zamisli u svoje i Mirko namigne Slavku. Oprostiše se s Ivanom, koj šuteć zamišljen sjedjaše...

Ostavivši Ivana, zamoli Slavko u Blaženke za osnovu, kojom bi se mogao biednik izbaviti uze. Na kratko mu reče: da bi ga mogla jedino izbaviti njegova pisma, s kojimi da pobjegne u Primorje, a od onuda, da mu je povrati, pa ondje da odmakne sinjim morem, nebi li iznjeo živu glavu.

„Razmislit ćemo,“ reče Mirko, i obojica odoše.

Blaženka se vrati u Ivanovo skrivalište; nadje ga s podvinjenim rukama gledajuć za odlazećimi. Sreće joj pucaše u bol, sluteć, da će dospjeti doba, gdje joj se je i s posljednjom utjehom prostiti.

Tronutim ga zapita glasom; da li ga je želja otići iz uze i izvrći se prietećoj pogibelji, očekavajuć ga izvan zidina ovih. On joj odlučno odvrati:

„Što ima biti, neka bude. Moja se sudbina mora jednom prije ili kasnije ovako ili onako riješiti.

„Ivane, strpljen, spašen —“

„Oj, vi ni neslutite, gospodično, čeznuća i muke, što mi ubija dušu i tielo. Napolje, napolje! i pao s prvim korakom krvnikom pod ruke — volim, no ovdje čamiti nesnosnim čeznućem.“

Strese se Blaženka i mal da neciknu u ljutuj boli. Bijaše joj uzrujana duša i sree, i ona mogaše samo šaptnuti:

„Ivane, ovdje nastojava okolo tebe iskreno prijateljstvo, koje je pripravno svakoj žrtvi. Čim izadješ iz ovih zidinah, nestat će ti ove zaštite i ovoga prijateljstva.“

„Razumijem vas gospodično. Ipak nije sve vaše požrtvovanje dosta jako, da me otme sudbini, koja me očekuje; da, i vam prieti nepogoda, koja bi tim strašnija bila, čim bi se dulje navlačila. Zato neka se rieši na kratko; odlanuti će meni i vam.“

„A da se strpiš Ivane, mogla bi se možda posredovanjem kod oblastih umaljiti zaslužena kazan?“

„Tvoj otac je pripravan —“

Naglo i strastveno presieče Ivan:

„Oj za Boga, ni rieći dalje o pripravnosti moga otca! Žrtvah, što ih oćinska ljubav podni, imade već mnoštvo i ja nisam podnipošto nakan primati ikakvu više. Sva ostala moja braća nestoje ga, koliko ja, pa da budu po meni svi blagostanja lišeni? Ne to nemože biti! Ja ću se uteći dobroj sreći, pa zagrlila me ona ili me otisnula od sebe, ja ću snositi sudbinu moju.“

„Ivane, bit ćeš prisiljen, daleko se otisnuti u sviet, ostaviti domovinu; tim ćeš topla, srodna si srea; puna ljubavi i udionićta na tvom udesu, gorko razcviliti. Kuda paneš, odbit će te led, i uzalud ćeš čeznuti za milimi svojimi.“

Na to skoći Ivan:

„Slike su vaše strašne ali istinite! Nu volim samcat patiti, no da postrada po meni rodbinstvo i prijateljstvo.“ Rieć mu zapne i drkćućim glasom

Dva pira

produlji: „Ali vas uvjeravam, da nikako dugo potrajati neće. Do skora će me ubiti žalost, koja će se svakim danom obnovljivati, dok me crna zemlja nepokrije.“ Vriete mu se suze stisnu niz obraz i on, pokrivši obraz rukama, jecaše tiho.

U oku Blaženkinu zablista bisersuza; i ona osjeti sried svoga srca, da će ju oproštaj s Ivanom mnogo stajati; ali sad mu se bijaše praštati, jer je bilo skrajno doba. Ostavi monka na samu, da se uzmogne tim lasnije izplakati.

Da si odlahne srcu, sjedne Blaženka za stol, da si pismo napiše prijateljici, koja ju je već i ukorila, što joj ništa više o sebi nejavlja. Uze pisati:

„Sunce mi zadje, táma me obastre; pusto mi je srce, pusta mi je kuća; raztrošene misli i bezufana duša, to ti je slika moga sadašnjega vieka.

Strašna zgoda primakne mi bliže muža, za kojim mi nekad sva bila strastveno udarahu, i koj je i sada, ako ne predmet mojih pohleparah, a ono predmet moga srdačnoga prijateljstva. A bilo bi od nužde, ljubljena moja, imati predmet, da izpuni pusto srce moje. Od kako mi ota nesta, nesta i ono malo radostih, što ih imadoh uzanj, i usamljena ostah bez ikakve ljubavi. Ali zagonetno srce čovječje nezadovoljiva se nikad samo sa sobom; ono hoće da ljubi i da bude — ljubljeno.

Bio predmet njegove ljubavi ma još tako neznanat, ono ipak ljubiti mora. Ne, ja nemislim time samo putenu ljubav. Ima ljubavi čišće, plemenitije vrsti, ljubavi prijateljske, kojoj je moje srce i onako od djetinstva obiklo i takova ljubav zauze mjesto strastvene, goruće nekad ljubavi. Da, prijateljskim požrtvovajem nastojim si primamiti srce, koje se stidih razbluditi prostom strasti. Ali i ove će mi slasti nestati. Posljedice prenegla srca iziskuju, da se Ivan ukloni osvetom hleptećim rukama, samo da iznese zdravu na ramenih glavu. I gle, dušo Avrelijo, tvoja će prijateljica opet ostati usamljena tugom svojom. U nesretan čas ugledah bieli sviet, na kom mi nikad ruže neprocvaše. Slušala sam nekoga tvrditi: da čovjeku najveće zlo iz samog njega proizlazi — i gle! ovo mi valja priznati. Spolja mi nedosadi nitko, ali iznutra je ognjomet, koj bukti, praska, planti — i ovaj ruši zgradu života moga u

bezdno. Ruši, jerbo isto prijateljstvo nije cienjeno po vrijednosti njegovoj. Da, svako srce nije stvoreno za prijateljska osjećanja i upravo u ovakovih zakobi me zla kób. Ja za nječim čeznem, što ovaj sviet neradja, i s toga proiztiče stostruka muka moja.

Reći ćeš, da su to strašni snovi, koji me muče, da je sav moj viek neprestan san. A da mogu i ja to misliti! Vjeruj, Avrelijo, da će me, čim me mine težki ovaj san, minuti i život, život, koj mi je doista san, pust san, bolan san. Izčupala bih vlastitom rukom srce, koje tolikim osjećanjem obiluje i namjestila kamen u grud, o kom bi se sve navale odbijati mogle, nebi li postala nalik ostalomu čovječanstvu, koje cielo led u grudih nosi.

Korit ćeš me, da mi nije duša nikad u skladu sa srcem, da se neprestano samo borim čuvstvi. A za opredieljenom mi svrhom netežim. Ali ja scienim, prijateljice mila! da mi je upravo svrha poginuti s nestajanja duševnih silah, koje će prije ili docnije nesretno mi srce nadvladati. Neka te neplaši neurednost pomislih, što ćeš ih ovdje uzćitati. Zdrav mi je još za sada razum, ali srce mi veoma boluje. Budi mi zdrava, sestrice mila.

Tvoja Blaženka.

Napisav pisamce ovo, vrati se opet Ivanu. Da ga utješi, uze mu kazivati osnovu, po kojoj bi se mogao dokopati slobode. On ju motraše šuteć, a kad mu sve razloži, digne se zanešen i uhvativ ju za obe ruke, pritisne ih na grud i reče:

„Oj gospodično, angjeo govori iz vas. Ta smisao je krasna, i mogla se je poroditi samo u vašoj duši, koja neumorno zatim teži obsipati me dobroćinstvi i umanjiti biedu, u koju ugreznuh.“

Blaženka se strese s doticaja Ivanova; bijaše joj, kao da joj munjina žilami probija. Mal' nepožali učinjen predlog za njegov bjeg, „kad on ode, kuda ću tada ja,“ pomisli u sebi, „pustoš će mi biti sviet, izginut ću usamljena i zapuštena u gorjoj tuzi.

Od sada se zamisli Ivan posve, i vidjelo se je, da ga razne misli zabavljaju. Mukom mućaše, i Blaženka, uvidivši da ga nemože razgovarati, tiho izpane iz sobe i prepusti ga sama u sobi. Ali srce joj se stisne, i nemogav se nigdje namjestiti, vikne za

konji, da ju odvezu do Julene. Ona joj bijaše iskreno privržena i mnogo ju je putah već utješila. Ode i s. da k njoj, da se razabere. Nadje ju sjetnu neveselu, sjedeć za švelom, a na licu joj opazi, da je plakala. Čim ugleda Blaženku, zatritra joj posmjeh na ustnah, ali s izrazom tolike bóli, da je gospodičnu oko srca zazeblo. Jelena joj bijaše uvijek u volji, i rado ju je slušala, jer je bila žena u svačem nepristrana i trpljiva s pregriješke bližnjega. Vidila je, da Blaženka s njeke pečali gine, al je to uzela pod račun njene usamljenosti, u kojoj osta po smrti očevoj. Uzvišenih mislih i plemenitih osjećanjah, nije spala na to, da bi Blaženka ginula s ljubavi prama bratu njenom, premda joj nebi bilo za čudo, da je onako pristao momak zasjeo srce gospodičnino; tà ako je i prestalo javno klicanje: sloboda i jednakost, njezin um ostà ipak kod toga mnienja, da su svi ljudi ovdje braća i jednaki. Ona pozdravi Blaženku milo i drago, nastojeć svladati srčanu bol, koja joj proviravaše iz svake crte blieda obraza. Zagrljše se ove dvie žene, jer si bijahu uzajemno u volji i nepostoji dugo, da si neotvore bolujuća srca.

Jelenu je mučila misao i skrb za bratom. Smrt Vatroslavova razpiri opet osvetljivu vatru u grudih rodjakah njegovih, i njihov vapaj dospije do prijestolja božjega; ona osjeti, da joj brat nije siguran niti u skrovištu više, mrka joj slutnja zastre dušu. A Blaženkina pečal bijaše ista, i to prizna bez okolišanja isto mislećoj prijateljici. Tà kako bi krila osjećanja srca svoga od žene istih načelah i osjećanjah. Blaženka govoraše prostodušno; prizna da joj Ivanov položaj izgriza dušu, i da je voljna žrtvovati svoje blagostanje njegovoj sreći.

„Žrtvujte blaženstvo svoje duše, gospodično ipak nećete snimiti š njega imena ubojice,“ zaplače Jelena. Blaženka se strese. Umah se dozva prošlosti, Ivanove ljubavi, Maksice, uzroka užasnoga čina i svoje bezufanosti. Mukom umukne. Došla je Jelena, da nadje u nje utjehu, da joj ova svjetuje, kako će i kuda krenuti u mraku, koj stade stirati krila nad dušom njenom, a ova sama bijaše bezufana i nosaše težku zlied na srcu. Ali jaka duša Jelina svlada napokon hudobe, što joj stadoše mučiti dušu, ona otare suze sa tužna obraza i reče tiho:

„Nadam se od Boga, da će se smilovati bratu momu. Žestoka krv u njega nedopusti mu snositi pogrde, što mu ju Vatroslav dvostruko nametnu, i ova mu smuti za čas plemenitu dušu. Uvjerena sam da svoj čin s mnogo obzirah žali; to mu svjedoči upalo, mutno oko i vehlo lice. A da mu se nebijaste vi smilovali i toli velikodušno uzeli ga pod svoje okrilje, bila bi ga snašla sramotna kazan, ili da mu sreća priteče u bježu, konačno sdvojenje. Ali vi ga tješiste, te mu postadoste angjelom čuvarom.“

„Nu neću mu biti dugo!“ preuze Blaženka. „Bez prestanka ga muči želja za slobodom i ja spadoh na način, kojim bi ju mogao postići.“

Uze kazivati dalje, na što je spala, da bezopasno ovaj prediel ostavi, i kako si Mirko i Slavko ovaj predlog za razmišljati obrekoše. Jelena odmah uza to prisloni; opet se mutno oko razbistri i ustne nasmieše. Ali Blaženkino se oko ovlaži i ona reče pozudnici svojoj.

„Tebi je znano Jelenu, koliko mi imaše život mutnih danah, i kako tužan mi je i do danas. Ali odkada sjedi Ivan u mom dvoru, uza svu pogibelj, uza sva odgovornost, što mi prieti, osjećam da mi mnogo sreću odlahnu...“

„Vjerujem vam gospodično! vlastito osvjedočenje vas tješí, da ste veliko dobro učinila, čim ste nesretnika izbavili zlu, što mu je sa svih stranah prietilo; i ovo će vas kriečiti do posljednjega časa vašega vieka. Oj vjerujte, da neima sreće do čiste sviesti i osvjedočenja, da smo dobro činili; vlastita nesreća nemože nas na toliko smrviti, na kol ko nas uzdiže tudja sreća, utemeljena našom rukom. A za vas mnogobrojna obitelj blagoslov s neba moli. Ako i za ovo dobročinstvo za suda nezna, što ga Ivan po vami uživa, a ono je već mnogovrstno osvjedočena o ostalih dobročinstvih, što ih joj vi izkazaste. A čim se on iz svoga skrovišta udalji, znat će svi, što mu bijaste, pa tada —“ Naglo presječe Blaženka:

„Pa tada ostat će mi kuća pusta, a ja puštenica u prostranom bielom svijetu.“

Pogleda ju Jelena i puče joj medju očima; stane slutiti, dà, i posve se uvjeri, da nije puka na kana dobro djelovati, poluga, što ju tomu nagna,

Dva pira

druga to bijaše sila, kojom ona toliko za Ivana počinila. Ona štovaše Blaženku; uza svu strast, što ju nekada za momkom gojaše, ne pokazala se nikad izvan međjah ženskoga dostojanstva, a sada uz prijateljsko požrtvovanje osta dosljedna, što ju veoma uzvisi u očima Jelinim. Uz štovanje ovo pojavi se sada u grudih Jelenih i sažaljenje; da, ona je žalila djevojku, koja imaše toliko se boriti sa slabim srcem i napastmi, što joj iz njega proizidjoše.

Sve više i više dozove si mnoge prigode, s kojih joj jasnije bijaše, da već od godinah klije ljubav u Blaženkinjoj grudi; i mal da nezaplače s toga osvjeđenja „Uboga djevo!“ šaptu sama za se. I sada se odlučila skloniti Blaženku odlučnom koraku, koj da joj povrati duševni i srdačni mir. Bez okolišanja nastavi:

„Gospodično, ja uvidjam iz vaših rieči, da vam je od nužde društven život, koga na vašem domu neimate. Ja bi na vašem mjestu sunula u svijet; to vam sada nije teško, kao što nije tolikimi troškovi skopčano, gdje tolike željeznice zemlju preplicu, po kojih nam na volji stoji odmaknuti se svietom; a opet nije neobično, da ženske same putuju. Sredstvih imate — pa kad se nagledate biela svieta i krasotah njegovih, kad vam dozlogrdi buka i štropot pohlepe jala, kad vas stane odbijati led, a i himba uvriedi vaše pravdu ljubeće srce — onda, ljubljena gospodično, vratite se opet u tihu samoću vašu u mili dom, gdje će vas dočekati topla srca i gdje će vam prijateljska ljubav vience plesti.“

Ove rieči Jeline kosnu se Blaženkina srca; ona zaplače od boli i šaptu:

„Dakle, neima lieka do tudjinstva, neima mira u tihom srcu momu, dok iz daleka svieta unj neuljezne. To li je savjet tvoj, Jeleno?“

„Tako je. Vidim, da ste se pustili u sanjarije, koje vam dušu muče; da ste uzeli boriti se zlim duhom, koj bi vas napokon nadjaćao; a da se uklonite posljedica ovaka boja, da se usavršite u krieptosti, za koju se borite — valja vam ostaviti samoću. Vjerujte, da vas samoća ubija, da razpaljuje vašu razumniv, ako niste skroz i skroz puni nabožnoga duha, koj jedini je silan dosta, da odbije razne napasti na vašu dušu. Vaša su načela plemenita, i

panete li s ovimi u društvene krugove, nije se bojati, da će vas zastiditi ma u nijednom društvu čitavoga svieta.“

„Jeleno, Jeleno, nebi li ja iz zla na gorje dospjela, pustivši se iz sjegurne luke na uzburkano more!“

„A česa se imate bojati? Vlastnica ste prilična imetka, slobodna, ruže vam sa obraza neizčeznuše posve, pa tko znade nebi li vas u zrelih godinah sretnija kób kóbila, nego što vas je kóbila u proljeću vašega vieka. Neočajajte —“ i smiešeć se, tiho doda: „Don Kižotah ima široki svijet u izobilju i da vam se sreća —“

„Ti se šališ u nevrieme, Jeleno! nemislim, da—“

„Oprostite, mila gospodično! Nisam nakan vriedjati vas, ali težim, da razvedrim sebe i vas; taminih danah bijaše u izobilju, a od nikuda nikoga, koj bi ih bio razvedrivao; pa ako neuzkrisi iz mene same, neznam odkuda će...“

Dopane Jurica i dokine taj neugodni razgovor. Blaženka posta nujna. Jelina šala uzburka joj dušu, jer si ju je inače tumačila, nego što je to Jelena namjeravala. Jurica neopazi ništa od svega toga. Uze kazivati, da dolazi od tasta, gdje je sve ostavio u velikoj zabuni. Bivši sprovod Vatroslavov, dodje i Slavko, da ovrši djelo milosrdja. Oštrim ga okom motraše pokojnikov otac i tast, a mlada udova ciknu nehotice ugledavši ga, stojećeg uz les. Svi prisutni se više manje ogledavahu na njega i Maksicu, u koju on oko upre. Nepravdić smotriv ovo, uzme zamišljenost Slavkovu za pohotnost, dotura se do njega i reče mu surovim načinom, da li je i u njega narav brata njegov, koj sa svoje grišne pohotnosti unesreći mu jedinicu: ali mu svjetuje, da se za dobe prodje pohotnosti, kao što će se je posve proći i brat mu, koga neće dugo više štiti ni dvor ni trjna skrovišta. Slavko kao i ostala braća mu, koja dodjoše k sprovodu, prepanu se; bilo je očevidno, da je njetko izdao tajnu skrovne sobe. U srdjbi se je prenalagio Nepravdić, i izdao se, da znade za skrivalište Ivanovo. Ali ovo nam dodje u dobri čas. Mirko će sutra uraniti, da se posavjetuje s otcem i Slavkom, što se može u tom poslu učiniti, a meni naložiše, da vas, gospodično, odem izviestiti, ako do-

dje sila, da ste na oprezu.“

„Dobro da me zatekoste ovdje. Nu sad mi valja ići, da nedodju nenadani jadi.“ Ona se digne naglo i Jurica uz nju, da ju odprati.

Gorke suze roneći, osta Jelena:

„Oj moje slutnje, moje slutnje!“ vapijaše ona, „najmiliji mi bratac, kakove li dopane sudbine!“

B j e g.

Čim sutradan svane zora, eno Mirka, gdje već jaši otcu na dogovor. Nepravdičeve rieči bijahu svim nož u srce. Nadje otca budna, koj čitave noći oka nestisnu od brige, što mu je nalegla na srce. Sinovi salete starca, neka gleda za Ivana, jer se veoma prepadoše znajući ga tako blizu svojim dušmanom; Slavko sjedjaše šuteć; vidilo se je da nješto snuje. U to dopane služavka s vodom od vrela i reče mimogred, kako je vidjela dva žandara plaziti u kuću Nepravdičevu. Otac razširi ruke prama nebu. Mirko se ustuboči, ostali probiede, a Slavko skoči na noge lagane, pa će otcu:

„Otče, tū neima zatezanja! Imade li u kući koj komad stare haljine ili dronjkah, napolje š njimi.“

„Pa šta će ti?“ zapita zabrinuti otac.

„Nepitaj, već gledaj za njimi. Složi ih za prosjačko odjelo, i to umah. Ja odlazim gospodični, a ti, čim su ti dronjci u rukama, ti ih pošalji za mnoom. Budeš li mnogo razmišljavao, izgubit ćeš dragocjeno vrijeme.“ Tim izpane. Mirko se dosjeti bratovoj osnovi i začē nagoniti otca, da traži dronjke. Starac ode u staju, gdje pokupi na brzu ruku kravarove poderine; prizove Stevu, stisne mu ih pod pazuhe i odpravi ga u dvor, veleć mu da krene najprečim putem uz živice i grmlje, pa će stići do gradskoga vrta, kuda može u dvor, a ondje neka ih izruči gospodični, koja će znati, što š njimi.

Došavši Slavko u dvor, iznenadi Blaženku s izvješćem o pogibelji Ivanovoj i ujedno odlukom učinjenom za uzmak. Unidju oboje Ivanu, i Slavko mu u kratko kaže osnovu, po kojoj da izmakne prije nego što će pasti u dušmanske ruke. Ovaj se zapanji s nenadane viesti, ali nehtjede podnipošto privoljeti uz tu osnovu, veleć, da se nekreće bez otčeva bla-

goslova s mjesta, ma umah pao krvnikom u šake. Sada je trebalo rječitosti Blaženkine, da ga privoli uz Slavkov predlog.

„Gineš za slobodom, a sada nastojavaš pasti u biedu, od koje bjegaš malo ne osam nedjeljah. Uza se povući ćeš i mene u biedu i u propast.“

Posljednje rieči bjehu dovoljne skloniti Ivana i on se prepusti u volju njihovu. U to dopane Stjepan s dronjci i umah bijaše Ivan preobražen. Prieko poderanih zamazanih hlačah navuče odurnu haljinu; desno oko zavije dronjkom a ostali obraz zamrlja; preko ledjah objese mu okrpanu torbu a na glavu natukoše prorešetan šešir; u ruke mu dadoše prosjačku palicu, i tako usavršiše podobu uboga nakazna prosjaka. Njekako mu pogled pane u ogledalo i on trgne uplašen natrag; vrela mu suze iz mutna oka nakvase upalo lice i ubogi prikrije obraz rukama, stenjuć iz dna bolne grudi. Brat tjerāše i moljaše:

„Idi braco mili, eno Nepravdića, gdje se penje sa žandari briegu na vrh i upravo dvoru kreće.“

Trže se nesretnik. Zagrli si brata i plaćuć reče: „Slavomire, brate ljubljani, jedva te dočekah, da te na bratinsku pritisnem grud; kratko se uživah te sreće, i Bog znade hoću li te ikad više okom gledati i srcem ljubiti. Ostaj mi s Bogom i budi sretan.“ Obrati se Blaženki i ljubeć ju u biele ruke reče tronut i jedva disuć:

„Gospodično, Bog vam platio prijateljstvo, kojim zaštitiste mene nesretnika! Do Boga nezna nitko mukah, što mučiše srce moje, te će ga mučiti, dok me nesakrije crna zemlja. Vaše milje čini me robom vašim i vaša slika pratiti će me preko morah i planinah. Ostajte s Bogom, s Bogom!“

„Pošao sretno Ivane! Ako i kad jasno sunašće opet našu domovinu ogrievati stane, nezaboravi, da te srodna srca očekuju“, šaptnu Blaženka, i pane na divan.

Dobro umotan odtetura Ivan kroz vrata i Slavko mu reče na posljedku:

„Mineš li sretno dušmana, prikući se otčinskoj kući.“

Ivan ode, Blaženka otare suze, skoči ojačana na noge i umoli Slavka, da joj pomogne ormar navući na vratašca od netom izprašnjena skrovišta. Po

Dva pira

nutra prebaci još koješta i ukloni, da se sumnjajuće oko nebi imalo na čem sustaviti, ako mu se po slučajju pohtjede poviriti unutra. Namaknuše za tim ormar i odoše u najskrajnu sobu sjesti za razgovor.

Ali im nebijaše do razgovora. Tresući se gledahu za Ivanom, koj šepašuć odlazaše iz dvorišta. Sastavši se na samih uvratinah s žandari, zgurise i skinie šešir moleć za darak. Žandari nit se neogledaše na neugodnoga prosjaka, minu ga i dopanu dvoru na vrata, gdje za gospodičnu pitaše.

Najveći strah minu, i Blaženka pozdravi nadošle običnom prijaznosti i uljudnosti. Povede ih, kako to zahtievaše, kroz sve sobe, koje oni, razgledavši ih površno, prodju. Kada do posljednje stignu, stane Nepravdić obaziruć se, i zlobnim posmjehom pokaže na ormar. Žandari se ogledaše i konačno uztraže da se ormar odmakne. Blaženka dozove slugu i dade ormar odmaknuti. Prvi pane Nepravdić na stieniu i tipaše, kucaše naokolo i napokon reče: da mora biti ovdje ulaz, kuda se može dalje dospjeti. Smiešeć se pristupi Blaženka, pritisne i — vratašca se otvore. Sunuše u nutra i presenećeni se gledaše tražioci. Ni traga od stanovnika. Stare zaprašene knjige, mnogo poderanih čizamah i odbačenih hlačah pokojnoga vlastelina, spavaća haljina itd. sve je u najvećem neredu ležalo po sobi. Nepravdićeve oči sjevahu živom vatrom, i oštro pogleda Slavka. Zao-djeven mornarskom odjećom, stajaše on bezbrižno uz prozor, motreć sliku Nehajkovićeve.

„Da nije to Ivan?“ drkćućim glasom od gnjeva reče Nepravdić. — Prijazno i mirno reče na to Slavomir:

„Jest, krvi sam jedne s ubogim, koga još i nepoznajem, i to nije prvi put, što me ljudi s njim zamieniše.“

Poslje bezuspješna traženja reče jedan žandar Blaženki:

„Ipak bismo za stalno izvješćeni, da se nalazi krivac u vašem dvoru i u tajnom skrovištu.“

„Tražili ste, gospodo! U mom dvoru neima kuta, što ga nebi bili razgledali. Nalazi li se uza sve to krivac u mom dvoru to sam pripravna podvrći se svakoj kazni. Njetko vas vrlo zlo izvesti; ako vas naime vlastito vaše sunnjićenje nedovede opetovano amo.“

Slegoše rameni i odoše. U ime čitave obitelji blagodari Slavomir Blaženki, na njezinom velikodušju i požuri se kući, da priredi pisma i odjeću za bje-gunca.

Čim izpane Slavomir, bukne iznova podugo nadvladano čuvstvo u Blaženke, i ona si odlahne srcu potokom vrielih suzah, i krijuć obraz rukama, je-caše gorko:

„Oh, on me je razumio, razumio!... Moju će sliku nositi u srcu svom; ostat će rob moj. Oj udesu, zašto obasiplješ tolike izobiljem sreće, a za mnoge niti mrvice neuzmogneš, da im okriepi tužno sreće!“

Mrka noć nalegne od sada na dušu njezinu i Jeline rieći, kojimi ova napomenu putovanje, ona prihvatiti i stane ih zrelo razmišljavati.

Psujuć stajaše Nepravdić na uvratinah svoje kuće, i rieći mu zapinjaše u veliku jadu:

„To je nečastivim i s nikim drugim!“ vikaše, „za stalno znam, da je još sinoć bio u dvoru u tajnoj sobi.“

Vikanje mu dokine dolazeći prosjak, zguren, zavezanim okom i hrom, moleć za milostinju. Nepravdić poviče na kćer si, koju je sinoć, kloneć ju od nemilke svekrvine, sa sobom doveo:

„Daj Makso ovoj kukavici hljeba.“

Maksica izpane, lievom si taruć suze sa blieda obraza, a desnicom dodavajuć mu kus hljeba. Posižuć za milostinjom uzniše se prosjak i mal da se nesruši snaši pod noge. Ova ga uhvati, veleć:

„Čuvaj se ubogi čovječe.“

„Žedjam — podaj vode ženo!“

Maši se Maksica zajimnača i pruži mu vode; ali ruke nesretniku drktaše i ona pridrža zajimnač, dok se je napio.

„Hvala ti,“ šaptnu on taruć si vrelu suzu sa blieda lica.

Diže se prosjak da ide, ali mu to bijaše hromom nogom vele tegotno, i videć Maksica kako, se mući uze ga puna milja pod rame, pomažuć mu na noge.

„Oj, da mi je sada umrieti...“ uzdahne prosjak.

„Ni to te nemine nesretniče... nosi, dok je volja božja... I ja takovom željom griješim...“

Prosjak se trže, sguri se i odvuče se lagano dalje; Maksica gledaše sanjareći za njim...

Pane prosjak i pred kuću Bogatovića, te sjedne na klupu uz ugao. Otac s braćom motraše ga kroz prozor, a dječarija ga zaokupi vičući na njega:

„Sliepeč, gdje su ti javor gusle! zašto nepjevaš?“

Snuždi se prosjak i stane se tresti od oluje, što mu u grudih bjesnijaše. Otac tronut ovim prizorom poviče na dječariju:

„Prodjite se nesretnika djeco i mirujte! ovamo ga dovedite u sobu, da se okriepi čašom vina.“

K tomu bijahu djeca voljna, i hvatajuć ga koje za ruku, koje uz bok itd. povedoše u sobu, gdje istom i Slavomir dopane. Umah prihvati Slavomir:

„Sada mirujete djeco i odlazite; ovo nije pjevač, već bolestan nesretnik, komu je treba pokoja.“

Djeca izidjoše i prosjak, vidiv se na samu s otcem i s tri brata, pane prd roditelja, obuhvati mu koljena i zaplače, veleći:

„Oče, mili oče, prije no me u tudjina rineš, ubi me, ja nemogu dalje!“

Otac šaptnu drkćućim glasom:

„Sirko, mojom krivnjom neodlaziš, neka ti se milosrdni otac nebeski smiluje. Ovdje ti nije obstanka, ako nećeš da nas svih upropasti.“

„Ja nemogu odtale, duša će iz mene!“

„To bi ja i volio. Znao bi barem, da počivaš u svojoj domovini, a ovako neznam, gdje će ti se uzdizati nadgrobna hunka.“

Svi proplakaše. Slavomir stisne mu u torbu svežić, u kom se nalazaše mornarsko odjelo, u koje da se zaodjene, čim rodno mjesto ostavi. U njedra mu zatakne listnicu sa svojim pismi i gotovinu, što ju otac priloži. Mirko pristupi bjeguncu i zagrliv ga srdačno, reče:

„Nije ti počinka ovdje brate; polazit ti je nedaleki put, kuda te neka prate skupne želje tvojih dragih i milih. Pošao u ime božje, Ivane!“ i tu poljubiv ga, odstupi tiho plačući.

Ivan uhvati ruku očevu i poljubiv ju zamoli malo no ugušenim glasom:

„Blagoslovi me oče; blagoslovom tvojim poći ću lasnije iz domovine i ovoga svijeta.“

Otac podiže desnicu i blagoslovi nesretnika za maćan put u tudjinu. Izljubiv se sa svimi i noseć

njihove vrele suze u njedrih, ostavi Ivan očevu kuću, koja po njem ostade pusta.

Poslie deset danah stiže pismo iz Trsta od Anke, kojoj Slavomir Ivana uputi. Ona posla Slavomiru pisma, s kojimi Ivan nezapriečen u Trst stignu. Ali ga ujedno izvesti da Ivan leži u vrućici, koju neće preboljeti...

Ova viest upokoji staroga oca. Srdačno moljaše starina za sretnu smrt sina svoga, koga željaše imati prije pod crnom zemljom, nego li tumarajućega i progjenoga širokim svijetom.

Slavomir neimaše dugo obstanka u očevoj kući. Do skora ga pozvaše opet na njegovo mjesto, kuda on tužnom slutnjom i ode. Stari otac izprati ga do Karlovca, odkuda se smrtonosnom ranom u grudih povrati. Nije šala za umrla čovjeka tolike teške rane. A kad opetovano stiže pismo od Anke, da brzo po Ivanovoj smrti nesta i Slavomira u boju pod Mletci, cvjetahu već ruže na očevu grobu, usadjene nježnom rukom Milkinom, koja se spremaše na kratko u sušici za otcem.

A što će Blaženka u obćoj toj nevolji? Ona se uteče bogorodici, moleć skrušeno za njezino posredovanje kod oca nebeskoga, da joj podieli strpljenje u nevolji i pokaže put iz labirinta, u kom se nalazaše.

Na koliko se je dostala moljene milosti, tko može to znati! Ali to se znade, da je u najam dala svu nepokretninu svoju, oprostila se s Jelenom, odpravila sitno pisance Avreliji i krenula iz domovine; da je Jurica preuzeo sve njezine naloge, kao i to, da će joj svake pol godine šiljati pripadajuću najmovinu onamo, kuda mu ona naznači.

Prva tri mjeseca javljaše se iz Trsta, gdje bijaše potražila Anku i uzko se s njom prijateljila; docnije javi, da je nakana poći s Ankom u Grčku i čim se vrati u Trst, da će se javiti. Ali minuše mjeseci i godine bez ikakva glasa od nje; rad šta bijaše Jelena osvjedočena, da je nesta u tudjini.

Od sve Bogatovićeve djece preostade troje; i često se dozivahu Mirko i Jelena pokojnikah, kojim uzrok nesreće i prerane smrti bijahu

Dva pira.

DVA PIRA DRAGOJLE JARNEVIĆ

Magjari nesme podnipošto one svèrhe stići, na kojoj bi k vlasti dospieli, da nam naš materinski jezik ugnjetu, i svoj jezikolomni magjarski nametnu; ta zar smo mi Slavjani već natoliko došli da jedan narod ovako neznatnog broja, kaošto Magjari nama tako daleko zakone prepisavati može, da nam i isto naše najdragocienie blago ugrabiti mu je slobodno?! – Ne! Ne!

(Dragojla Jarnević, *Dnevnik*)

Dragojla se Jarnevićeva u književnosti pojavila zamalo slučajno: šetajući, naime, jednom zgodom na brdu Schlossberg ponad Graza, kamo je došla na nauk krajem 30-ih godina XIX. stoljeća, na zidinama zamka uočila je među natpisima na raznim jezicima i jedan na hrvatskome, potpisan s „Ilir iz Hrvatske”. Ushićena što postoji netko „njen“ u stranome svijetu, uzvratila je kiticom na hrvatskom te ubrzo i upoznala autora pozdravnih riječi. Bio je to Ivan Trnski, čovjek koji će joj trajno obilježiti život – kao književni uzor, učitelj i neostvorena ljubav. Trnski je najzaslužniji što se u Dragojli upalila vatra domoljublja i interesa za domaću riječ. Ova Karlovčanka, kao što znamo, odgojena je u njemačkome duhu i sama se obrazovala. Posuđivala je knjige od prijatelja i kupovala napredne časopise. Isto je tako učila družeći se s uglednim predstavnicima ilirskoga pokreta, primjerice s već spomenutim Ivanom Trnskim te Adolfom Veberom Tkalčevićem, Stjepanom Mlinarićem i Stankom Vrazom, koji su je savjetovali oko osnovnih gramatičkih i pravopisnih pravila. Jedan od spomenute gospode bio je i intimni prijatelj njene sestre tako da je, eto, imala u neposrednoj blizini i „lektora“. S obzirom da se morala izdržavati raznim „niskim“ poslovima, znanje koje je Jarnevićeva

stjecala nije bilo sustavno pa se u prvim literarnim radovima, poglavito pjesničkim, mučila s jezikom, ispisujući stihijski i intuitivno izraze ljubavi prema domovini. Naslovi tih nesprenih ali dražesnih pjesmica posve su u skladu s raspoloženjem onoga doba: *Želja za domovinom*, *Domovina*, *Cvjetak domovine*. Međutim, niti njemački joj nije bio savršen te se na njemu, za razliku od većine svojih kolega po peru, nije ni pokušavala umjetnički izražavati. Početkom 40-ih godina XIX. stoljeća potpuno je prešla na hrvatski jezik i prozu, tako da je uz dnevnik, započet 1833. na njemačkom i potom preveden na hrvatski, omiljene domoljubne teme prebacila u „ozbiljniji“ format. Prva i jedina tiskom objavljena knjiga *Doromorodne poviesti* (1843.) još vuče ponešto tereta europske romantičarske lektire, ali su zato stručni članci prožeti snažnom didaktičnom i moralnom notom, disciplinirani i primjerno fokusirani (*O domoljublju i odgojenju ženske mladeži*, *Protiv dječjih plesova*).

Dva pira, roman koji je u formi podlistka 1864. izlazio u Deželićevom listu „Domobran“, jedno je od prvih zaokruženih i izvornih djela novije hrvatske književnosti, ali i svojevrsni sažetak dotadašnjih autoričinih napora na književnome polju. Ipak, valja reći da na planu narativnih postupaka, kompozicije i stila u romanu nema nekih bitnih poboljšanja u odnosu na pripovijetke iz *Domorodnih poviesti*. I u *Dva pira* pripovijedanje je sporo i nezgrapno, opterećeno prečestim ekskursima koji „lijepo“ brojne fabularne tijekove i njihove „pritoke“. Događaji su upisani u prepoznatljiv povijesni okvir i mahom su locirani na prostor koji poznajemo iz autoričina dnevnika i nekih kraćih proza, što će reći da se odvijaju na liniji Trst – Drava, sa središtem u Karlovcu i široj okolici. Glavnu napetost u pripovijedanju proizvode dvojne opozicije prisutne na svim razinama: dobri i loši junaci, pravedni i nepravedni postupci, sretne i nesretne okolnosti, domaća i strana politika, grad i selo, prosvijećenost i zaostalost, bogatstvo i siromaštvo, ljubav i mržnja, veselje i tuga, i tome slično. Tu su, naravno, i dva pira kao simboličke međe razdoblja od dvadeset godina.

Priča počinje prizorom svadbe u kući bogatog seljaka Pere Bogatovića, čija se kći Jelena udaje za Juricu Kukavčića, vatrenog domoljuba i naprednog intelektualca. Jelena je prije toga završila nauk u gradu i oduševila se upravo probuđenim duhom slavenstva i ljubavi prema vlastitome rodu. Mlade ljude povezalo je domoljublje i ljepota domaće riječi. Usred veselja, posve neočekivano, negdje u kući buknuo je požar i došlo je do tragedije: nestao je Bogatovićev sin Slavko, za koga se mislilo da je izgorio, a domaćinova žena, koja je netom rodila kćer, umrla je od tuge. Na drugoj strani pojavljuju se Nehajković, žestoki madžaron, koji ne želi pomoći Bogatovićevu sinu Mirku da naslijedi bolesnog župnika, te

seoski sudac Nepravdić, Nehajkovićev prijatelj i istomišljenik, u čiju se pak kći Maksicu zaljubio Bogatovićev sin Ivan. Ljubav Maksice i Ivana stvorit će jednu od jačih fabularnih linija iz koje će se pratiti nadmetanje suprotstavljenih ideologija. Malo po strani nalazimo Nehajkovićevu kći Blaženku, djevojku obrazovanu u francuskom i njemačkom duhu, koja je uz prijateljicu Jelenu zavoljela hrvatske knjige i časopise, ali i njenog brata Ivana, računajući da će se ta ljubav realizirati nakon Nepravdićeve degradacije na poslu. Tada bi Ivan došao na visoki položaj i zbog zauzetosti poslom postupno zanemario Maksicu. Ubrzo se prilike u zemlji pogoršavaju i mnogi protagonisti – poput Jurice Kukavčića i Ivana Bogatovića – pristupaju narodnoj vojsci. Njihovim ženama atmosfera rata donosi patnju, što se saznaje iz pisma koje Blaženka, premda nema muža, šalje svojoj prijateljici Avreliji. Avrelija je nato pozove k sebi kako bi omogućila Blaženki izvesti pothvat: „domoljubi“ su poraženi krivnjom Nehajkovića. Blaženka stupa na scenu i Bogatovićevim novcem potkupi Nehajkovića te osigura pravedan ishod borbe. U međuvremenu je prošlo dosta godina i junaci upadnu u nove neprilike: Maksica nasjedne na glasine da je Ivan mrtav i uda se za drugog, a Milka, dijete rođeno za vrijeme pira Jelene i Jurice, sad ima svoju svadbu: udaje se za Vatroslava. Na svečanosti izbije sukob između Ivana i Vatroslava, i Ivan teško rani Vatroslava, zbog čega mora bježati. Blaženka se ponovno pojavljuje kao spasiteljica: iskoristivši zgodan trenutak odvede Ivana svojoj kući, u tajnu sobicu. Dok žandari traže bjegunca, u selu se pojavljuje tajanstveni vojnik za kojega se ispostavi da je Bogatovićev sin Slavko, dječak tobože stradao u požaru za vrijeme prvoga pira, svadbe naime, svoje sestre. U trenucima napete potrage za Ivanom, kojega su žandari već opkolili, Slavko odjene nesretnoga brata u prnje i omogućiti mu da kao prosjak otputuje u Trst. Tamo nakon stanovitog vremena oboli i umre, a Slavko, koji se pojavi na njegovu mjestu, pogine u boju kod Mletaka. Ubrzo umre i otac, a za njime i Milka. Na kraju od važnijih osoba ostane samo Blaženka, koja sve vrijeme uzalud čeka svoju sreću: njoj, na Jelenin savjet, preostaje samo put u nepoznato, to jest da nestane bez glasa. Tako priča ostaje bez katarze i mogućih izlaza.

Premda sastavljeno od brojnih, vrlo izdržljivih fabularnih linija, koje teku čas paralelno čas se prepleću (ali i zapleću), pripovijedanje je teško pratiti jer u presudnim trenucima naratorica upada u moraliziranje i ideološku propagandu, što ima, dakako, svoj smisao i funkciju, ali bi bilo daleko svrsishodnije da je taj sloj diskretnije raspoređen. Jarnevićeva je, čini se, poučena slabim odazivom čitatelja na *Domorodne poviesti*, roman željela učiniti privlačnijim široj publici pa je posegla za omiljenim postupcima popularnih predromantičarskih pisaca iz svoje djevojačke lektire – jednostavnom karakterizacijom likova pomoću poetskih grimasa („oči

mu sijevaše“, „tamni oblaci izčeznuše sa Ivanova čela“), označiteljskih imena (Nepravdić, Bogatović), autorskih intervencija u pripovjedni tijek („Da li [Blaženka] bijaše ljubljena? Ne znamo!“), ubacivanja epistolarnih blokova kao najave preokreta u radnji, čudâ i tajni (pojavljivanje Bogatovićeve sina koji je figurirao kao mrtav). Dinamičan odnos među likovima osigurala je bujnim zapletom i neočekivanim rješenjima problema. Dijalozi, naime, koji inače pokreću karaktere na akciju, ovdje su potpuno nefunkcionalni i „gluhi“. Stoga ne čudi što autorica kretanje priče „tjera“ ovim pomalo staromodnim literarnim trikovima kao i novinskim podnaslovima, koji uvode barem malo reda u pripovjednoj masi. Muški junaci u radnji obnašaju važne dužnosti i odlučuju o važnim događajima, dok su žene privržene obitelji i tradicionalnim vrijednostima, no ako djeluju – onda djeluju u pozadini, tiho, ali učinkovito. Muškarci su tvrdi u svojim stavovima, ne popuštaju pred iskušenjima života, a žene su praktičnije i vode se uglavnom logikom stvari. Djeca se pojavljuju nakratko i nemaju vlastiti glas nego više „služe“ kao mjerilo protoka vremena. Ipak, jedan lik daleko iskače iz gomile raznih, dobrih i loših, pojava u romanu *Dva pira*. To je Blaženka, žena koja ljudski sazrijeva i raste, oplemenjujući sebe i druge tijekom dva desetljeća turbulentne hrvatske stvarnosti, čime je utrla put psihološki profiliranijim i životnijim junakinjama sljedećeg naraštaja hrvatskih književnika. U daljoj perspektivi Blaženku možemo zamisliti i kao začetnicu ženske emancipacije te borkinju za pravednije društvene odnose. Njena pojava, kao i neke novine na tematskome planu djela, priskrbile su Dragojli Jarnević visoko mjesto u povijesti domaće književnosti, mjesto, rekli bismo, predšasnice i najavljiivačice Šenoina doba. U tom kontekstu valja spomenuti i važnost autoričinih kraćih proza iz 40-ih i 50-ih godina, koje su u „sušnom vremenu“ pripomogle održanju kontinuiteta pisane riječi.

Dva pira, naposljetku, predstavljaju i zanimljivu jezičnu umjetninu, tvorevinu u čijem su materijalu utisnuti znakovi autoričinih traganja za pravim izrazom. Iako nema snagu spontanog izljeva nadahnuća kao *Dnevnik*, Dragojlin roman pun je ostataka teške borbe za hrvatski jezik koju su s jednakim žarom vodili i njeni urednici i redaktori. U svakom slučaju, riječ je o pravoj škrinji s blagom za jezikoslovce i jezične eksperimentatore.

dr. sc. Irena Lukšić

RJEČNIK NEPOZNATIH ILI MANJE POZNATIH RIJEČI I IZRAZA

A

Alem-kamen – dragulj, dijamant
Artija – papir
Atila – muška mađarska nošnja; konjanička
dolama

B

Barilac – mjerna jedinica obujma tekućine
i sipkih stvari
Bezodvlačno – neodgodivo; odmah
Bezopasan – siguran, na sigurnome
Biruš – svinjar ili govedar, najamni radnik
na selu
Bogoljuban – bogoljubiv, koji ljubi Boga
Bojak – glasnik
Bugarenje – žalobno pjevanje
Bus – gm

C

Cvanciga – srebrni novac u Habsburškoj
Monarhiji u vrijednosti 20 kraj-
cara

Č

Čami – jeza, trnci
Čest – dio, komad
Četnik – pripadnik zemaljske obrane
Čislo – brojnica, krunica

Ć

Ćorda – turska zakrivljena sablja
Ćut – osjećaj

D

Diviti se – čuditi se
Doba – vrijeme
Docnije – kasnije
Domar – ukućan
Dopasti – upasti u kakvo zlo, nevolju
Dosele – dosad
Duvna – redovnica

G

Glavnica – velika cjepanica, klada ili panj
Gudba – glazba, svirka

H

Harmonium – instrument s tipkama koji
proizvodi zvuk titranjem
gipkih metalnih jezičaca
pokretanih strujom zraka iz
mijeha koji svirač puni pe-
dalama
Hegeduš – guslač, violinist
Hinba – prijevara, laž
Hudoba – ružno djelo, zlo djelo, nevaljal-
ština; nečista sila, vrag
Huljiti – grditi

I

Imenito – poglavito
Imućtvo – imovina, bogatstvo
Indi – dakle
Igrati – svirati
Izvehli – uvenuo, slab

J

Jaklo – srž

K

Kašnja – prijetnja; kazna
Kazan – kazna
Kita – odabrano društvo
Kolatura – pokroviteljstvo, patronat
Korteš – onaj koji agitira i prikuplja glasove za izbore
Kortešovanje – agitiranje
Kriljak – šesir
Kučarica – kuća, kolibica
Kus – komad

L

Lagvić – bačvica
Lajtnant – poručnik
Lasan – lukav, himben; brz, hitar
Lasnije – lakše
Laščati se – sjajiti se
Likovo – čašćenje nakon sklopljene pogodbe ili obavljenog posla
Luč – borovina u obliku klade ili trijeske, služi za potpalu vatre

Lj

Lje – čestica za pojačavanje negacije
Ljuba – draga

M

Mal – umalo
Mečta – sanjarija, mašta
Mramorkom – potpuno
Muče – šutke
Mudroljubje – filozofija

N

Nadošljak – pridošlica, došljak
Nahuditi – naškoditi, naštetiti
Namišljaj – namjera, odluka
Namrskano lice – lice s borama od smijeha
Naselbina – mjesto, naseobina
Neizgovorna – neizreciva
Nerazmišljeno – nerazborito
Nesporazumljenje – nesporazum
Neutrudni – neumorni

O

Obiknuti – steći naviku, priviknuti se
Odgojilište – ustanova za odgoj mladeži
Odhranjivanje – odgoj
Ognjomet – vatromet
Omramoriti se – učiniti da nešto postane kao mramor, okameniti se
Opraviti – napraviti, izvršiti
Orsag – država, zemlja

P

Parok – župnik
Parola – lozinka
Pečal – žalost, tuga, sjeta
Pirna soba – prostorija za svečanosti, svadbe
Pirnici – gosti na svadbi
Pjesti – pesnice, šake
Pločnik – mjesto pokriveno kamenim pločama
Plovan – svećenik koji upravlja župom, župnik
Poduzeće – pothvat; bavljenje nečim
Pomesti se – zabuniti se, zbuniti se
Posnašica – djeveruša
Presenetiti – iznenaditi
Pribitnost – nazočnost
Prigledba – nadgledanje, pažnja
Privezaljka – vrpca
Prosto – slobodno, čisto
Pustiti se – izaći, otići

R

Razcviljen – žalostan
Rujiti – rumeniti

S

Samosilje – nasilništvo, nasilje
Slovnica – gramatika
Smeća – zbrka; svađa, buka
Smesti – pobrkati, zbuniti
Smetnja – stid; problem
Smutnja – zbrka
Snimiti – skinuti

Snižen – ponižen
Stekliš – borbeni političar (pravaš)
Stirati se – prostirati se, širiti se
Stranom – dijelom
Stražmeštar – dočasnički čin u austro-ugarskoj vojsci
Stroj – instrument
Svariti – skuhati
Svrži – grane

Š

Šimera – neostvarljiva zamisao, varka, tlapnja
Špan – nadglednik, upravitelj
Šutanje – šutnja

T

Talijanska – Italija
Trh – teret, tovar
Trudan – umoran

U

Udioničtvo – sudjelovanje, participacija
Udes – sudbina, kob
Ugrozan – opasan, prijeteći
Uhoda – dojavitelj
Ukloniti se – izbjеći, (s)kloniti se
Ustaša – ustanik

V

Verižica – lančić
Veselnici – svirači
Vinen – pijan
Vitica – prsten
Vranokosa - crnokosa

Z

Zahlade – hlad, sjena

Zakobiti – predodrediti

Zapentati – zamucati

Zareznici – insekti

Zaruđeni – crvenkast, rumen

Zatočnik – nosilac ideje o čemu, pobornik

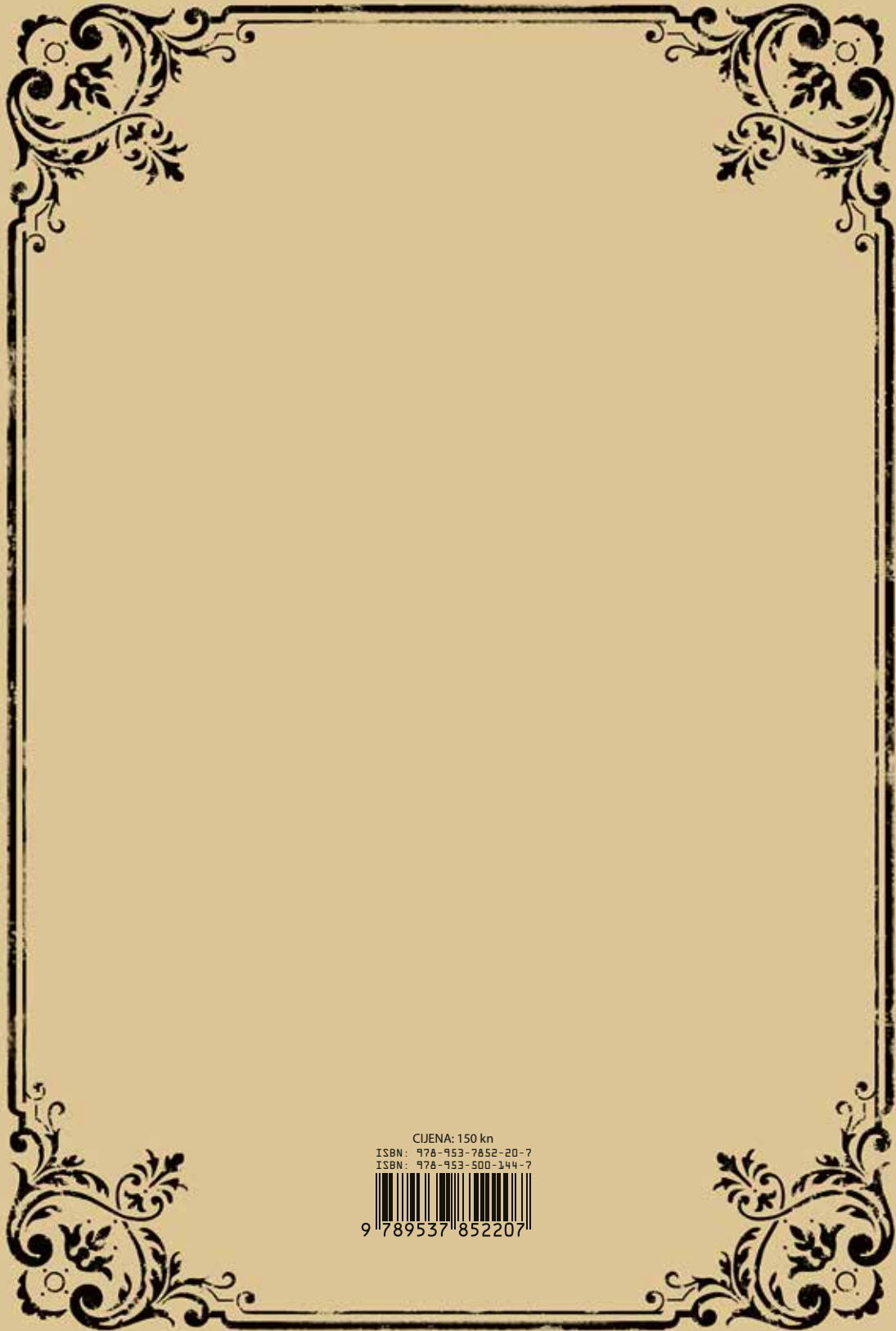
Zlied – zlo; djelo kojim se netko pozlijedi

Zrienik – horizont, obzor

CUENA: 150 kn
ISBN: 978-953-7852-20-7
ISBN: 978-953-500-144-7

9 789537 852207